

Marošsko

študnyje

M a r t i n   R á z u s

MAROŠKO ŠTUDUJE

MARTIN RÁZUS

PDFknihy.sk

Maroško študuje by Martin Rázus is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License, except where otherwise noted.

Obsah

Maroško študuje

1

Maroško študuje

1

Prázdniny, radostné prázdniny!

Koncom augusta padne na vrchy sneh. Prvý snežik je znakom pre lastovičky, i pre žiakov na okolí Sv. Petra Pavla. Deň—dva však, a je po ňom. Strmé končiare hôr znova sú šedé a usmievavé. Na Váhu pri Mosticiach je detí a detí. Tu sa pláva — ach! I Maroš príde sem a je bystrou hlavátkou. Na bruchu, horeznak, či bokom — na vode, pod vodou — jedno mu. Vyjde i na most a žups! — na nohy, či hlavou dolu... Ako to vidí od študentov. Hja, posledné dni slobody sú najsladšie!

Jednak vpadá i tieň do chlapcovej duše. Doma si všíma, ako sa otec s matkou rozprávajú. Ak príde k nim — zamĺknu. Tuší, o ňom musí byť reč. V neveľkom domci už je ich päť chlapcov. Všetky sedliacke mená, okrem Adama, sú tu zastúpené. Najmladší je Ondriško. A teraz ide o to, čo s najstarším, ktorý má v takomto dome pomáhať otcovi robiť na mladších. Ozaj pôjde do tej meštianky medzi pánčatá? Či len pekne k pánu učiteľovi, Horvajovi, ešte šiesty rok a potom do Viedne na zámočníctvo?

On by nedbal i ďalej do školy. Knihy má rád. I pochop má dobrý. Lenže — zavalitý Juro Drúčik je už učňom v garbiarni! Nosí ťažké čizmy a šurc¹. Obrezáva so staršími učňami kraviny² a dobre mu je. Mrázik i Červeň pôjdu ešte k Horvajovi, ale potom za Jurom. Narobia huncútstva v učňovskej škole a pomôžu kravskými chvostmi Slovákom proti meštiankárom, Maďarom.

— A ja by mal do meštianky? — ježí sa strapatá Marošova hlava i pri myšlienke na to. — Ja s Gejzom od Glücklichov? S Hlucháňom, s ktorým sme sa ťali? S Koryčiarom, ktorého sme prehánali hen popri Váhu, keď išiel zo školy? A proti nim, svojim kamarátom? Hanba by ma musela o zem hodiť! Nie chlapi, ešte len i dievčatá, Anka Krdanka, Zuzka Lalovie, Eva Mrázikovie a ostatné by sa mi smiali. — Nie! — povie mamke po dlhom prežúvaní.

— Ja pôjdem s kamarátmi, i s Paľkom Kľuchajom k Horvajovi. Nepôjdem do meštianky.

— A prečo? — spýta sa ho mať ostro, poznajúc tvrdú kotrbu chlapčiska.

2 Maroško študuje

— Ja som nie pán!

— A chceš ostať večne žobrákom? — blyсне jej bolestný údiv z veľkých modrých očí. — Nevidíš, koľko je vás na tej škvarke, čo máme z majetku?

— Bude treba pomáhať... — oduje gamby a očervenie ako rak.

— Pomáhať? Komu?

— No vám! Otcovi!

— Nám pomôžeš najlepšie, keď z teba niečo bude. Ty si ako tvoj otec. I ten len tak, len onak. Dobrý je ako kus chleba, ale nehybný ako klát. Tiež by nedbal všetko tak mať ako od počiatku sveta.

— No, vidíte! — vpadne Maroškovi kečka do zachmúrených zelenkavých očí.

— Aké vidíte? — tratí mať trpezlivosť. — Nijaké vidíte! Pozajtre pôjdeš so mnou na Nižný Hušták zapísať sa do meštianky! Učiť sa vieš, lepšie ako Koryčiar. Budeš sa učiť! Rozumieš?

— Dobre! — zašomre chlapčisko odovzdane. — Ale potom nepovedzte, koľko musíte na mňa nakladať! Tam treba inakšie knihy, zošity, cirkle3 a linonáre.

— To je už moja vec. Do toho sa nestar!

Na tretí deň ide Kozovie Kramlíkuľa v sviatočnom na Nižný Hušták, kde je v ošumelej, starej budove sv. petropavlovská meštianka. Niekoľko krokov za ňou kráča syn, Maroš Plajbás, keď to už tak našli v matrike zaznačené. V ruke má svedectvo — samé jednotky. Ináč, cíti sa ako vtedy, keď mu otec vlačil štajfák4 na kostrbatú hlavu a poslal ho do kostola. Lenže sa teraz neobzerá. Oči má upreté do zeme, tak ide. I tak vie, ako posmešné pohľady letia za ním. Bodajú sa mu do mladej duše ani šipy z kuše. On vie, ako by i nevedel? Starí kamaráti sa mu smejú: — ahá, pánča, Maďar, žid...! Pánča, a ani len kone nemajú! A tí, ktorým ešte len nedávno pripravil katastrofu na lúkach medzi fabrikami kravskými chvostmi, čo tí? — myslí si. — Ako by sa mi nesmiali? A smiech je vždy horší ako zaucho.

— No, ideš i ty? — počuje naraz Koryčiarov hlas. — Servus!

— Servus! — zahučí z Marošových úst ako z prázdnej rúry. Ale nezodvihne oči zo zeme a tak ani neľochne na našklábenú, pehavú tvár nového kamaráta. Ani to servus neznie, ako by malo. Ale ser—h—vhus! Čo je on na také panské parády? Keby tá mamka vedeli! — preháňa sa mu v mysli ako búrka po oblohe. — Veď on nie pre to učenie. Čo by len! Ale pre čosi celkom inšie, a nik mu to neuverí! — päšťami utiera si oči. — Hm!

— Pánča! Pozrite, pánča! — zarazí ho pred poštou, kade sa hrnú do Školskej uličky k ľudovej škole slovenskej. — Ani sa už neobzrie! Taký pán!

— Idťe si svojou cestou! — ohriakne ich Kozová. — I vy buďte pánmi! Čo ty, Paľko Kluchajovie, nepôjdeš tiež na rok do meštianky, há? — Maroš začuje hlas svojho dobrého kamaráta, ale nezodvihne oči. Hrníe ani stroj. Vie, mamka si raz umienili, musí to byť. Oni sú už taká!

To by však ešte všetko pretrpel. Ale niekoľko krokov, a pristaví ich tetka Lalovie, vysoká, vychudnutá, ako vzdĺž trahovaná⁵, Zuzkina mať. Tiež ide deti zapísať.

— A ty, Kramlíkuľa, — vraví susede bez najmenej zlej myšlienky, — dáš len tohto chlapčiska na to farárstvo? Hubáč je — môže z neho byť...

Posmešný chichot detí a Maroš nepočuje viac. Skočí skoro bežkom. Predbehne i mamku. A šiel by bohvie kam, nech ho ona nezakríkne na rínku.

— Kde sa ta hrabeš? Len nejdeme na stoličný dom. Sem pod! A Maroš ide. Dobitý je ani Mrázikovie Šimľo, keď si ujec trochu vypijú a kôp dostane fantu⁶. Už mu je jedno!

Nezbadá, len keď sú na chodbe šedivej budovy, kde je viac ľudí a veľa panských detí. Maroš si stane do kúta. Mamka ho však pojme za ruku a vovedie k zápisu. Páni sú vlúdni. Jeden z nich nazrie do chlapcovho svedectva. Aj ho pochváli. S mamkou tí páni hovoria slovensky. Len medzi sebou tak, čo im nerozumieť.

Trochu sa mu uvoľní v duši. Do ruky mu vtláčia zoznam kníh. O chvíľu je von z tej šedej, ošúchanej budovy.

— No, odhryzli ti z nosa? — kára ho doma mať. — Ty somár!

— Však čo ja? — hundre si Maroš a počína ho zaujímať, ako podivne rázi čerstvá tlač na tom zozname kníh. Aj číta si názvy — nyelvtan⁷... számtan⁸... ale nerozumie. Pán učiteľ Horvaj učil maďarčinu, ale len tak. Čomu však malý meštiankár jednako len porozumie, to je na konci zoznamu. Latin nyelvtan, német nyelvtan! — Naučím sa i nemecky a latinsky! — blysne mu v očiach. V tú chvíľu zacíti teplo v duši. Do jeho srdca preleje sa akási veľká žeravá túžba, v jej záplave utonie zrazu všetko utrpenie.

— A ja sa naučím i nemecky v škole! — chváli sa Anke Krdanke na uličke. — I nemecky, vieš?

4 Maroško študuje

— Čože to? — uškľabí sa mu biele dievčatisko. — My tiež už vieme handrkovať. Der — die — das, kapusta, či kvas. Je mi to zaň!

— To je nie nemecky.

— A ako? Však, Zuzka, je? — otočí sa za kamarátkou od Lalov.

— Čopo? — odpovie táto, priložiac ku každej slabike „p“ a zodpovednú samohlásku. — Topo—jepe—popo—nepe—mepe—ckypi! — zasmrká noštekou a ukáže zúbky ani myš. — Topo jepe...

— Eh, id! — zgáni na ňu Maroš. — I latinsky sa naučím!

— A po latinsky vraj aj svinky hovoria, — zamieša sa práve došla, bledastá Evka Mrázikovie nevinne.

— Náš ňaňka vravia, keď z chlieva počuť kvik, vraj to je latinsky.

— No, čo len váš ňaňka!

— Nič nevrav, Maroš! — postaví sa Eva smelo. — Ony veru vedia viac ako kvíkať. Kedysi sa tak hovorilo a ony to pamätajú.

Plajbás vidí, čosi sa stalo. Tu dnes nezaimponuje⁹. Pochváli sa teda mamke.

— No, vidíš, ty šomroš, — lapí ho táto láskavo za šticu. — A skoro som ťa musela viesť na ten zápis, ako teliatko do prvej paše na retiazke.

Pomaly sa začne škola. Maroš má už kníh, zošitov, cirkľov i linonárov! Ba ešte i farieb! Všetko nové veci. Do školy nejde bosý, ako chodil ku Horvajovi. I šatočky má poriadnejšie. Mamka na to dá, i keď je ich doma veľa, a ktovie, či už dosť. V triede sedí vedľa Koryčiara, ktorého kedysi len faktor¹⁰ Haruľa obrátil pred ním medzi humnami. Prepadol, musí ročník zopäťovať. A Plajbás sa i trochu hanbí, i má sa jednako k nemu. Čo má robiť, keď slovka nerozumie? Učiteľ príde, učiteľ ide, keď cengá na chodbe. Všima si — smeje sa, či hnevá? Usiluje sa zachytiť slovo, aspoň slovíčko. V prvých dňoch nejde ani to, hoc si spomína na slovká, čo im pán učiteľ Horvaj s trstenicou niekedy vtákal do hlavy. To je úloha — sedieť v triede, kde sa melie ako vo mlyne, a nič nerozumieť! Úloha veru! A ešte keď ti dá ten učiteľ pokoj. No! Ale keď sa ti prihovorí a ty zbadáš len potom, že ťa buchnú tí za tebou do chrbita: vstaň!

— Eh, veru je to! — vojde si Maroš neraz do vlasov a zadíva sa s otázkou na suseda Koryčiara. Na toho sa jednako len niečo pilepilo za ten rok. — Jožo, čo chce ten človek?

— Hovorí, aby si sa len učil... — pošepne mu a stiahne ho sadnúť si do lavice.

— Učil, učil! Ako, keď nič nerozumiem? — šomre Maroš.

— Nerozprávať po slovensky! — buchne ho zas ktosi do chrbta. — Tak sa nenaučíš!

Plajbásovi je už všelijak. Ani len to nevyrozumie, čo dajú na lekcii. Zas mu letí myseľ ta do šiestej triedy medzi horvajčiatka, kde sedí Mrázik i Červeň i Paľko Kluchaj. Aj dostane sa im pri tých počtoch, ale aspoň tomu rozumejú. A tu ten učiteľ počtov, suchý a čierny ani murín, kričí a nadáva. Ostatní sú lepší, tí sa viacej smejú. Tento však nadáva. Hrkne i do žiaka, až mu vyletí krieda z ruky.

— Či všetci učiteľia počtov musia nadávať? — myslí si Maroš a stíska kolená, aby neprišlo naňho. Čo mu povie, keď ho nerozumiem? U Horvaja, keď dostal trstenicou cez chrbát, vedel aspoň, prečo dostal. Tam je nebo! Ale tu? — Ach, keby ma len obišiel!

— Plajbás Márton! — zaznie vtom drsný hlas učiteľov.

Maroša drgnú do chrbta — skoršie sa zbierať. I pehavec Jožo vyvalí naňho oči s náležitým súcitom. Koryčiar je dobrý chlapec.

— K tabuli! — mykne laktom suseda. — Máš rátať!

— Panebože nebeský!

Maroš vyjde, i ukloní sa učiteľovi, ako vidí od druhých. Napne pozornosť, s kriedou v jednej — so špongiou v druhej ruke ponorí čie zelenkaste oči do počternej, zrancovanej¹¹ tváre pedagóga, ak by to zachytil! A ten hovorí. Vidieť, diktuje. Čo však z toho? Žiak nerozumiem slovka — slovička nerozumiem! Hľadá raz na učiteľa, ktorý — po stupňovaní hlasu poznať — zdá sa — stráca trpezlivosť. Tu sa zas zadíva na spolužiakov v laviciach. Hľadia naňho, šepocú, ukazujú mu číslice vo vzduchu. I Jožo Koryčiar mu ukazuje. On však nič. Blúdi tým plachým zrakom raz sem — raz ta. Mädlí kriedu v prstoch, i špongiu stíska v hrsti, až z nej voda kvapká. Na ovisnuté pery usadí sa mu akýsi podivný, nahorklý úsmev.

— Nevie maďarsky, — vravia žiaci učiteľovi.

— Nevie? Nech sa naučí! — nervózne sa pomyká a vstane. Vezme kriedu Plajbásovi z ruky a načiara niekoľko číslic na tabuľu. Žiak počína chápať. Pozná na prvý pohľad, sú to desatinné zlomky, podpísané v stĺpci. Treba to len spočítať. Spomenie si na Jura Drúčika, dnes už šťastného garbiarskeho učňa, koľko sa mu ušlo od Horvaja pri takomto vyratovaní. On, Maroš Koza, vedel to však ako hrachom sypať. Spočítať by azda

6 Maroško študuje

nevedel? I teraz vezme kriedu do ruky, podčiarkne stĺpec, prejde očima po čísliciach a bez slovíčka raz—dva je hotový s príkladom.

— Nézze meg az ember! Pozrime sa! — rozťahuje i sťahuje sa tá suchá tvár, o nej nikdy nevedieť, či sa teší, a či hreší.

— Gazember! — odtláči sa Marošovi v pamäti maďarské slovo. Učiteľ pohodí rukou a on pochopí z gesta, že má ísť na miesto. Položí kriedu i špongiu na kraj stola a ide. Sadne si ticho vedľa Joža Koryčiara. V zelenkastých očiach rezignácia a na perách len zatrpklý úsmev. Hja, tak je to tu sedliáčikovi prejsť od Horvaja do meštianky a učiť sa ako páncatá!

— Jožo, — spytuje sa Plajbás idúcky domov kamaráta, — čo znamená to gazember?

— No, gazember, — vysvetľuje mu Koryčiar, — to je taký človek, čo zabil otca alebo mater, vieš?

— Hej! — prikývne Maroš strapatou hlavou a pomyslí na učiteľa, čím ho to traktoval¹². Bolo to pri tých počtoch inak. Ale tak je to s rečou, ktorej žiak nerozumie. — Ešte dobre, že Jožo prepadol! — uvažuje si v duchu. Čo by som si teraz len počal? Aspoň mi to vysvetlí správne!

A niečo mu ozaj i správne povie. Aspoň odkiaľ — pokiaľ je na lekciu z tej či z onej knihy. A Maroš sa to potom nadrie od slova do slova. Vyrectuje ani papagáj, i keď tomu vôbec nerozumie. Pamäť má výbornú — prečo by teda nevyrectoval, keď len o to ide? Vstáva včas, hneď po otcovi. O piatej. Keď je toho viac, i o štvrtej ráno, a učí sa, t. j. melie ústami nahlas ako šoporniansky mlyn. Iné deti sladko odľukujú. Tak je to učiť sa za pána! Veru ťažká vec!

A tie predmety? Počty ešte nejako len idú. Keď i nie hovoriť, ale rátať vie. Pán učiteľ Horvaj naučil toho dosť i pre meštianku. Dobrý učiteľ! I tú maďarskú mluvnicu ešte stroví. Odseky nie sú dlhé — dajú sa nabíľovať. Kreslenie a najmä latinčina, čo sa tu vyučuje ako nepovinný predmet, to je radosť. Najhoršie je s prírodopisom. Učiteľom tohto je celkom príjemný, usmievavý Rumun s trochu podľobanou tvárou. Lenže tu sú už odseky dlhšie, keď je i úľavou — podľa obrázkov vidieť, o čom je reč.

Takým obrázkom je hneď na počiatku knihy kostra človeka. Maroš si jej všimne. Článok o tom je nesmierne dlhý, juj! Na záhlaví číta: Az ember és a csontváza — človek a jeho kostra. Naučiť sa za jeden večer — nejde to! Veľa je to na lekciu, veľa veru!

— Ráno vstanem o štvrtrej, — vraví Maroš mamke. — Ak by som zaspal, zobuďte ma!

Kde ho však budiť? Sám je ako natiahnutý budíček. Ako posteľ zapraská na znak, že už otec vstáva, skočí i on spoza stola. Tam má totiž postlaté, keď ich je už veľa v izbici. Kohúty kikirikajú, von je už zima. Postaví si lampku na pec. Okrúhlučká, biela má zvláštnu rúru, kde sa zemiakový koch¹³ pekáva. Slabé svetielko žiari, ako vie, na otvorené strany prírodopisu. Ľudská kostra sa škerí a na samom vrchu černie sa hrubšími literami: Az ember és a csontváza. Deti spia tvrdo. Mamka je tiež už hore. Len nevstáva ešte — keď sa počne sypať židovský otčenáš.

— Az ember és a csontváza, — hundre si Maroš, stojac na stoličke nad otvorenou knižkou. Lakťom si podopiera bradu a pri lampke, žiživke¹⁴, mondokuje¹⁵. — Az ember... az ember... és... és... és a csont... csont... váza... az ember csont... az ember...

Číta slovo za slovom, ako nasleduje, a snaží sa vdlabať si ho do pamäti podľa tvaru, i miesta, i zvuku. — Az ember és a csont... csontváza... Hej, už to vie. I čo znamená. To je kostra človeka, ľudská kostra. Človek a jeho kostra — tak! Ale čo ďalej? Oči idú od slova ku slovu a jazyk to melie. Najprv riadok, potom druhý, čo to však znamená, kto vie? A čo sú to len za podivné slová... az állkapocs, az alsó állkap... az áll... odkiaľ to má on vedieť, že je to spodná čeľusť? Az állkapocs... az állkapocs... az állkapocs... vchodí si Maroš prstami do vlasov a rozstrapatí sa ešte viac. Na stenu oproti padá tieň tej hlavy. Taká je tam ako rozčuchraná kopa sena.

Na šomranie pretrie si i mamka oči a vstáva z postele. Tiež ju čaká práca — poradiť dom a opatriť toľké žalúdky. V izbe je polotma. Zo dvora počúť ťažké údery sekery. Otec rúbe drevo. Keď chce ísť do fabriky, musí si najprv doma porobiť, čo treba. Maroš šomre ďalej pri peci: — az állkapocs... az alsó állkapocs... a kulcs... a kulcs... a kulcscsont... To myslí i mamka — bude kľúčová kosť. Zas však nerozumie, čo chlapčisko melie. Koná si svoju každodennú prácu a pospevuje si tíško z tých ranných. Tu i tu však jednako hodí okom v tú stranu. Lampka svieti šarvancovi do tváre, ruky tísnu ježatú hlavu, pery sa hýbu. Niekedy pokojnejšie, niekedy spurno, až zuby seknú do spodnej — az állkapocs — az áll... az ember és... és a csontváza — juj! Tak to trvá i hodinu. I viac. Netrepezlivosť myká ostrými črtami chlapcovej tváre, až osrka.

8 Maroško študuje

— Ach, Bože, Bože, — zavzdychne si mamka, — načo si len pomiatol tie jazyky pri tej veži babylonskej?

— Ba ja si už azda celý jazyk dolámem! — vykrikuje vtom Maroš. Načrie si do vlasov, skočí od pece červený, celý bez seba, schytí nešťastný prírodopis, brožovaný. Zdvihne ho a prásk o zem, až letia kusy na všetky strany. — Načo ste ma dali do mešťianky? To ste ma len vy!

— „S Bohem já chci začítí,“ — pospevuje si mamka tíško a zametá. Čo mu povie? Pomôcť mu nemôže, a rozčuľovať sa? Vie, Maroš zas pozbiera rozletený prírodopis a pustí ten mlyn znova.

A ozaj je tak. O chvíľu, keď si už i jedovaté slzy päsťami poutieral, zaznie zas a už hladšie od pece: Az ember és a csontváza... az ember... Deti na šomranie budia sa jedno za druhým. Načúvajú tej podivnej reči. — Az ember és...

A na konci roka prinesie Maroš svedectvo dobré. Ba i dukát ako odmenu za pilnosť — na trikolórke.

— Pozrite, mamka! — pochváli sa doma.

— No vidíš! — vyčítajú mu tie nevädze v jej očiach. — A čo si sa mi nahundral, ty kadečo!

2

I druhý ročník skončí Plajbás šťastne. Zas dostane dukát na trikolórke za pilnosť. Pripnú mu ho na kabát pri spoločnej slávnosti v dievčenskej mešťianke, kde sú už panské dievčatá, Elena z fabriky, Želka Kollárovie, i Irka z obchodu, niekdajšie horvajčiatka. Je tu i mnoho pánov a dám, pekne oblečených. Zavolajú mu — „éljen“ — nech žije, a on, červený ako rak, usiluje sa zmiznúť medzi chlapcami.

Nie je však vždy do tretice všetkého dobrého. Aspoň pre Maroša je ten tretí rok skoro osudným. Nie že by sa neučil ako prv. Drví sa svedomite a už sčasti i rozumie tomu, len hovoriť ešte nevie plynnejšie. Učitelia majú ho radi. I maďarčinár, čo nadáva chlapcom do mašín na umelé hnojivo. I poďobaný prírodopisec. Ba i ten počerný a zlostný matematik. S latinárom, bdelým najmä na svoje pekne vykrútené fúzy, je hotový kamarát.

Iné je vo veci.

Na jar sú zas voľby v Sv. Petre Pavle, čo obrátiť pokoj na ruby. Starý Rubík nechce viac kandidovať. Zo Slovákov vystúpi dr. Strecha proti vládnemu Baltaffimu, ktorého, ako prv Kapussányiho — zas len rovno z

Pešti sem poslali. Boj je veľmi ostrý. Vládni korteši chodia po obciach. Je sa, pije sa, podpláca sa i sľubuje — veď jest z čoho!

Maroša boj zaujíma ešte viac než ten za Rubíka. Už je väčší a vie si veci domyslieť. Do školy chodí s tisinkou¹ za klobúkom.

S Glückovie Gejzom, ktorý mu ju chce vytrhnúť, skoro sa pobije.

— Čo teba do mojej tisinky? — pichne doňho zrakom ani dýkou.

— Maďar to nemá nosiť!

— A som ja Maďar? — zasrkuje Plajbás, ohliadnuc sa na Kluchaja, ktorý je už tiež tu, len o triedu nižšie. — Ja som Slovák!

— Ty si Maďar!... — hodí mu zas dobre chovaný a starší Gejza. — Dostal si dukáty za maďarčinu!

— Som ich ja pýtal?

— Maďar si, Maďar! — duplikuje mu ten do očí. — Do maďarskej školy chodíš. Maďarský chlieb ješ! Maďar si veru!

— Ja som tak Maďar, ako si ty nie žid, — stisne päste Plajbás. — A tisinky sa mi nedotkni, lebo ti vyrazím zuby! Chod' a žaluj!

Po tejto rezolútnej výmene myšlienok chodí si Maroš i ďalej do školy s tisinkou za klobúkom. Žiak je dobrý, povinnosti si koná, čo mu kto? Národný boj ho strhá. Dostane do ruky Slovenský týždenník a hlce tie riadky. Ešte je dieťa a už poznáva stav ľudu, z ktorého je i on. Vidí tú biedu i poníženie. Doma otec i mať len robia — drhnú od svitu do mrku, a len čo sa vyžije. Všima si toho i v okolí. Poznáva hroznú, osudnú nemoc svojej rasy v poddajnosti a podkupnosti. Rozrušuje ho, keď počuje, ako vládni korteši rozdávať erárne pasienky, hory a všelijaké výhody. A ľudia na to idú, z každej obce niekoľkí, ako muchy na lep. Rozmýšľa, ako pomôcť? Píše volebné pesničky a rozhadzuje ich po uliciach v meste. Lepí ich na stenu. Niekdajší kamaráti, Drúčik, Červeň a Mišo Mrázikovie, sú už učňami vo fabrike. Odstydli od neho, keď sa on učí za pána. Niekedy i vykrikujú naňho zo sušiarňí: farár... farár... z čoho si on už nič nerobí. Za volieb však zas akosi ožije staré priateľstvo. Maroš zachytí toho i onoho. Dajú hlavy dohromady. V noci potom rinčia okná a praskajú rámy. Nikto nevie, kto je v tom! U Kozov vo dvore sú porady. Učni vyjdú na Lehôtku, kam má prísť starý Glück, Gejzov otec, nahovárať. Povedia niekoľko slov známym i neznámym. Ženy naberú do šatiek skál, a keď Glück a jeho kamaráti schodia z koča pred krčmou, počnú ich tými šatkami obšívať. Len šatkami — no! Veru musia obrátiť, keď nechcú obísť horšie. Tí s kosierkami prídu,

10 Maroško študuje

vyšetrujú — kto bol búriť? Kto bol? Akési chlapčiská sa tu popletali! Kto by ich tam vedel, odkiaľ sú a kam ich chytl'an niesol?!

Popri tom učí sa Plajbás, a to svedomite.

— Syn môj, — napomína ho starostlivá mamka, ktorá vie, čo v ňom vrie, — dajže si pozor! Nože si daj pozor!

— Veď si dám! — vypne sa povedome.

— Až narastieš a bude z teba niečo — potom...

— Dotiaľ je ďaleko, mamka. I potom bude treba, i teraz je!

— Veď si ty, veď! — naprávajú ho istého dňa s mamkou i totka z Novej Vsi, i stará mať Kramlíkovie. — Ty, chlapče, nezídeš dobrým koncom z tohoto sveta.

— Prečo?

— Keď sa len nebojíš nikoho?

— Chovali ste ma slaninou, aby som bol silný, a pálenkou, aby som sa nebal nikoho! — smeje sa Maroš na dobré ženy.

V deň voľby nejde sa do školy. Kade by sa išlo, keď sú po meste kordóny vojska a žandárov. Žiakom je zakázané ísť do mesta. Maroš si však nerobí z toho veľa. Potuluje sa sem—tam po kútoch a zbiera nádeje. Zvítazil kedysi Rubík, čo by nezvítazil i Strecha. Skoro sa však roznesie, že Mostice, ktoré mali do tristo hlasov, majú len deväťdesiat. I ako opitých vodia hlasovať a hlasujú i mŕtvi. Tak veru!

V predvečer je na uliciach dusno. Roznáša sa všeličo, len dobré nie. Plajbás stojí na uhle pred pošťou. Vidí bradatého Glücka hrdo si vykračovať. To je zle!

— Huncútstva sa robia. Panské huncútstva! — kričia rozrušené Mostičianky.

Vtom sa valí ohromná záplava ľudstva s krikom od rínku.

— Žandári ich ženú ani dobytok! — ukazuje Kľuchaj kamarátovi.

— Žandári? — napne sa Maroš a z očí mu vyšľahne nebezpečný oheň.

— Hej, bajonety sa im blýskajú... pod!

Skočia do bočnej uličky. Napchajúc si plné vrecká skál, vrátia sa medzi ľudí. Paľkovi vypadne skala z vrecka. Ktosi to zbadá a ohriakne ho.

— Načo sú ti tie skaly, chlapče?

Kľuchaj nečaká. Začervenie sa a pod' vnohy.

Maroš ostane sám. Moce sa v ohromnom zástupe, pridžajúc ťažké vrecká. Od pošty po Školskú uličku je kordón žandárov. Kosierky im vejú,

bajonety blýskajú sa na slnku. Na rínok už nesmie nik zo Strechovcov. Celý tábor je tu, aby nebol kravál.

— Odkiaľ si ich chytiť? — premeriava si Plajbás diaľku od žandárov. — Hen je bočná ulica, do tej možno ujsť... odťahuje sa a berie skalú do ruky. Skala je tvrdá, ostrá a srdce bije prudšie.

— Tol'kí sú tu, a proti niekoľkým!... — myslí si. — Nech sa oprú, hneď je kordón rozbítý! — Vyťahuje z vrecka ruku s poriadnou skalou...

— Chlapče, chlapče, čo robíš? — zarazí ho vtom známý hlas.

— Veď tí budú strieľať.

— Strieľať? — trhne ním. Ohliadne sa a vidí Stračkovie mamu. Tú, čo ho kedysi kávou chovala na rohu u Weissov. — To ste vy, mama?

— Ja, syn môj! — snaží sa ho ukryť pod bránou. Marošovi ovisne ruka. Skala ho už reže v hrsti.

— Choď, strať sa, nech ťa nevidia! — pobáda ho. — Zle by bolo s tebou.

Červený ako fakľa odtiahne sa do bočnej uličky. Vyprázdni vrecká pri čiernej fabrickej vode. Skál je pekná hrbka. Zabl'adí sa na ňu a líca mu horia hanbou, keď nepochodil lepšie ako kamarát Pal'ko.

— Čo už teraz? — mrzí sa sám na seba. — Tam sa nik neozve. Nik! A je ich veľa! — postáva pred ohromnou tmavou fabrickou bránou, hneď zas prestupuje z nohy na nohu. Ale z mesta nesie sa huk. To rozhodne. Pustí sa, bežiac rovno pred poštu.

— Klamári, švindleri! — udiera mu v sluch zďaleka. Keď dobehne k ohromnému zástupu, kordón je už preč. Ľudia kričia, zatínajú päste, nadávajú. Dajedny ženy i plačú, nariekajú. — Páni si spravia, čo chcú! Kupovali ľudí ani voly na jarmoku! Dali sa im napit' a hlasovali i mŕtvi, tak!

— Prehrali sme! — pochopí Plajbás a v mladej duši zosutí sa mu čosi, rozpráši na prach. Jasavá viera vo víťazstvo rozpadne sa v trosky. — Tol'ko nás je, a prehrať! — zatne hlavu, stisne päste a je i jemu do plaču. Keď sa spamätá, národ sa už valí ulicou na rínok pred stoličný dom. Ide i on. I keď by nechcel — nesie ho to.

Pomaly sa zmrkne. Zapália i lampy. I okná na veľkej dvorane stoličného domu sa rozsvietia. Pred ním na rínku stojí zástup. Stojí mlkvo ani na pohrebe. Maroš sa dostal na samý predok. Pridf'za sa železného zábradlia a čaká ako ostatní. Na čo? Nevie! Len čaká a čaká. Všima si, okolo je mnoho žien. Mostičianok. I mamka je tam kdesi pri vchode. I krstná, vysoká, štíhla, s ružičkami v lícach.

12 Maroško študuje

I ony čakajú.

Odrazu z otvorených okien osvietenej dvorany tamhore ozve sa jasot a zaznie cigánska hudba. Hučí to a huláka ani na veselí, keď sa svadbili voľakedy i štyri stolice.

„Fenyőfával tüzelek én...“ zarazí chlapca pri zábradlí rezký spád maďarskej piesne.

Jedľovie mi v ohni práska
počerná z diev — moja láska,
recepice — háj...

rozumie už i on textu. Veď je tretí rok na mešťianke. Maďarčinu láme, ale chápe. — Komu sa to však chce takto vyspevovať, keď sme my prehrali? Komu? Tí hore sú tiež Slováci! Slováci veru, a to rad—radom. Keď sú i viac páni, i zemani medzi nimi. A prečo spievajú maďarsky? Keď vyhrali — Slováci proti Slovákom? — Eh!

„Kto za pravdu horí v svätej obeti...“ rozľahne sa vtom pred stoličným domom a vpadne hymnicky, ako odpoveď na rozmarnú maďarskú pieseň. Spev sa chytá, mohutnie pri olejových lampách v hustnúcom súmraku. Marošovi sa zdá, pridávajú sa nové a nové zástupy. Celý rínok spieva — Kto za ľudstva práva život posväťí — koho dar nezvedie, hrozba neskloní... celý rínok! I tie kamene, i tie domy! Márne tí tamhore halačia! Daromne hrá Cigán! — Nepočuť ich, nepočuť! Počuť len spev, slovenský spev.

A počuť plač, čo sa nesie kamsi vysoko, vysoko ku chladnému hviezdnatému nebu.

Zahľadá sa chlapec na nebo. Zadáva sa i na ľudí. Spievajú smelo, odhodlane. Spieva i on. Ale neďaleko pod lampou zbadá svoju mamku. Vedľa nej dievča. Iste Anka Krdanka. Plačú! Zahryzne si Maroš do gamby, ale neodolá. Spieva, spieva, spieva. Slzy kotúľajú sa mu po lícach a padajú na tvrdý kameň pred stoličným domom.

— Veď my raz vyhráme! — hovorí materi idúcky domov. — I nám zahrá Cigán v tej veľkej dvorane!

— Len či to kedy bude?

— Bude!

Táto skúsenosť zapôsobí na chlapcovu dušu veľmi silno. V tento smutný večer mnoho sa mu rozjasní v hlave. Počína chápať, prečo sa musí učiť. A je rád, že ho mamka nedali k Horvajovi a do Viedne na zámočníctvo. I v noci sa mu pletie čosi o tom. Je z neho nie pán, len učený sedliak. Už

si ho obzrú nielen v Mosticiach, i vo Sv. Petre Pavle. Nevykrikujú naňho: — farár... farár... Poslúchnu ho a idú za ním. A on ich neoklame — nie! Vedie ich a bráni, aby z nich, krpčiarov, tiež bolo niečo. Ide na stoličný dom. Hajdúchovi rozkáže — otvor nám tie dvere! Teraz my ideme do veľkej dvorany. A ty, Cigán, hraj — hraj dnes nám, ako si tým hral kedysi. Pamätáš, more, pamätáš?

Podivný sen!

Ešte dlho chodí Maroš do školy s tisinkou za klobúkom. Spolužiaci to i vidia, a nestarajú sa o to. Plajbás je dobrý kamarát a oni sú i tak všetci, ešte len i židia — Slováci. V triede vlastne len učiteľ hovorí vždy maďarsky. Žiak, iba keď odpovedá a ktorý vie — kedy—tedy. Ináč sa ešte len i šepce cez hodinu: požičaj mi gummy!... počuj, drukuj za mňa, nech ma ten žralok nevyvolá!... koľko je hodín? — nuž slovensky! Na chodbe slovensky, na dvore pri rôte, longe, alebo iných hrách — slovensky! Nie div, tu sa maďarsky ťažko naučiť, hoc za celé štyri roky. Ani Milo Kloška nevie, a ten je už starší. Ani Gejza, hoci sa on i pokladá za Maďara. Kde by potom s Plajbásom bolo lepšie. Hľadia naňho ako na výborného žiaka. Má výtečnú pamäť. Naučí sa básne a celé knihy — ak chceš od slova do slova. Ale vyprávať? K tomu treba prax a on sa s Jožom Koryčiarom alebo s Paľom Kl'uchajom len nemôže diškurovať rečou, v ktorej sa im jazyk potkýna!

Jednako je zle, keď človek reč nevie poriadne. Pociť to skoro i Plajbás na svojej škode.

Odkedy chodí do meštianky, je vždy utiahnutejší. Nevenuje sa už zajacom. Tie sú dávno preč. Posledného, čo bol ostal, zadrhol mu tchor. Ale okrem Paľka a Jožka nemá kamarátov. Tí na učňovstve len bočia od neho, keď je vraj pán. Pánčatá z mesta ho zas nechcú, keď je len syn nádenníkov. Čo tu robíš? Keď má času, číta. A počíta mnoho — knihu za knihou. Niekedy zas probuje písať. Vypožičia si od Kl'uchajovie tetušky Kollárovu Slávy dcéru. Číta ju na humne, probuje i on klepať znelky, hoci je to ťažká vec. A potom — je náruživým zberateľom. Hľadá si v poli, i po hore — rastliny a odtláča ich. Takto istej nedele popoludní zoberie si svoj herbár, previazaný dvoma zelenými stužkami, a strojí sa von.

— Kam ideš? — spytuje sa ho otec na priedomí.

— Do hája! Byliny zbierať, — všima si syn, akú má otec dobrú farbu v lícach, keď sú i tie jeho ruky akosi vyťahané. On by ho iste radšej poslal do kostola. — Rastliny si musím nájsť a vypreparovať. Také, o akých sa učíme.

14 Maroško študuje

— Musíš? — zadíva sa Plajbás spokojne na syna. — Tak choď.

Maroš si kráča sám. Nie cestou. Tade chodí mnoho ľudí, i všelijakých vyfintených dám. Najmä v takýto pekný deň. Zahne poľom na Výšovsia. Pole je krásne. Obilie nie je ešte veľké, ale na medziach už kvitnú kvety. A on mal kvety vždy rád. Ide po tých medziach hore — hore k háju. Niekde si postojí. Obzrie si rastlinku, všimne si lístka, a ak má, i kvietka. Niečo si i vyhrebie prstami zo zeme, a pekne urovnajúc, uloží medzi papiere. Tak vyjde do samého hája, čo ako nejaká kečka zdobí dosť vysoký kopec nad Sv. Petrom Pavlom. Je to mostický majetok. Sem chodia mostické kravy, aj Kozovie kravička. A voľakedy tu on zbieral huby s kamarátmi, i s Ankou Krdankou. I borievky podpaľovali.

Spotený sadne si pod prvé svrčiny na zelený, mäkký mach. S herbárom na kolenách — zahľadí sa dolu na mesto i na svoju rodnú obec. Všimne si mostickej veže, kde zvonieval i spieval ako dieťa s otcom Stračkovie. Chudák, ten sa zle má. Mama mu chorľavie a on nezarobí. Jednako mu vtisne, keď ho stretne s knihami v ruke, nejaký šestáčík: na, Maroš, bude ti na perá! Chudák! Zo Sv. Petra Pavla čnejú i dve veže, ale nad ne trčia vysoké komíny. Zas ich je viac ako kedysi. Najvyšší má päťdesiatpäť metrov. V prostriedku je stiahnutý železnými obručami, keď sa počal knísať. Tam vedľa — pod tým menším komínom robí otec. Ťažko robí! Musí na toľkých a ktovie, dokedy to vydrží! Mal by mu pomáhať. Miesto toho chodí do školy, zbiera rastliny a kadečo! — ženú sa mu myšlienky hlavou.

Vtom sa ozve cigánska hudba. Ticho sa prediera pomedzi svrčiny a jedle. Zato ju počuť určite. Najmä to duté — zú... zú... zú...

— Zábava! — blyсне Marošovi. Neteší sa tomu. Len teraz zbadá, čo ľudí ide ešte strmou cestou. I dám — v bielom a ružovom.

Namrzený vstane a so zbierkou pod pazuchou kráča po háji. Nie k muzike. Na tú je nie zvedavý. Kedysi chodil s chlapcami na Sihoť, kde bursovali mládenci a mostické dievky. Raz ich potom vyhádzali na ulicu a od tých čias má pokoj s muzikou. Preto i teraz ide radšej ku studničke.

— Maroš, i ty si tu? — volá naňho Milo Kloška, chlapec ani šašina, bledý, kolísavý — z dobrého domu. Otec mu má veľký kožušnícky závod. — Poď, podívame sa, ako sa naši zabávajú! I štvorylka bude. Hybaj!

— Nejdem! — odtiahne sa Maroš. On Mila pozná. Rád si utáhuje z chudobného chlapca. Keby šiel s ním, iste by ho pri tanečnom kole prekvapil otázkou: a kto ťa sem volal? — Nie! Nejdem!

Ani nejde. Zájde ku studničke, napije sa vody. Vyjde hore — zaďáva sa na sivý Kriváň. A kade prišiel, ide pekne dolu.

Na druhý deň nič, ale na tretí deň vidí zmenu v škole. Chlapci akosi bočia od neho. Učítelia zazerajú, a keď príde naňho rad, hovoria s ním, ako keby sedem dedín vypálil.

— Čo je? — háda Maroš. — Komu som čo urobil?

— Počuj, — prikradne sa k nemu o desiatej Jožo na dvore, — bol si v nedeľu v háji?

— Bol!

— Tí! — vytreští oči kamarát. — To je s tebou zle!

— Ozaj, prečo? — zbledne Plajbás.

— Tam sa vraj Slováci zabávali. Spievali slovensky, nadávali na Maďarov. Ktosi udal u direktora Klošku. Ten povedal, bol si tam vraj i ty.

— Ja??? — sčervenie chlapec ako paprika. — Veď som ja medzi nimi ani nebol. Zbieral som rastliny, to bolo všetko.

Najbližšiu hodinu ledva presedí od vzrušenia. Snaží sa však ovládať. Keď zacengá na jedenástu a trieda vstane, učiteľ, maďarčinár, obráti sa k nemu a chladným hlasom rečie:

— Plajbás, do zborovne!

Maroš cíti, ako mu ťažejú nohy. Zato vykročí odhodlane. Celá trieda hľadá na neho. Také pozvanie do zborovne nikdy nič dobrého neznačí. Fúzatý direktor tam nejedného vyplatil už či dlaňou, či trstenicou. Žiaci teda vedia, Plajbás — či je vinný, či nevinný, neobíde na sucho!

V zborovni stretne sa Maroš s prísnyim pohľadom fúzatého a plešivého direktora. Ostatní učítelia sedia s ním okolo dlhého stola, mĺkvi a ako z ľadu. Márne tu dnes hľadá jeden teplý pohľad. Všetci sú proti nemu, všetci!

— Tak si tu, Plajbás, — počne direktor, červený od hnevu. — Bol si v nedeľu v háji?

— Bol!

— Čo si tam hľadal? — zakričí naňho, až sa múry zatrasú.

— Ja... ja... ja... — namáha sa chlapec s maďarčinou. Rád by mu i ostatným pánom vysvetliť, on nebol na nijakej zábave. On zbieral rastliny a vrátil sa domov sám. Rád by všetko vysvetliť, ale — nejde, nejde mu to. Nejde pre ten krik. Naňho tak nikdy nekričali! Ani Horvaj nie, a to je prísny učiteľ. Chcel by tu povedať, aby Kloškovi neverili. On by sa priznal, keby...

on by netajil!... Márne, slovíčko mu nepríde na jazyk. A ak príde, zadfha sa v hrdle...

Stojí pred učiteľským zborom ako soľný stĺp!

— Sklamali sme sa v tebe! — kričí ďalej direktor, vysvetľujúc si celkom inak žiakove rozpaky. — Mysleli sme, hodný si našej lásky a dôvery. Ale ty si pijavica, hnusná pijavica. Ty nadávaš nám, čo robíme z teba kultúrneho tvora? — Nám Maďarom? Marš!!

Maroš začuje už len to posledné. Z očí vyhrknu mu slzy. Nie preto, čo sa mu tu vrhá do tváre, ale pre tú bezmocnosť. Zbitý, i bez zaúch a trstenice, do čiernej zeme, vypotáca sa zo zborovne.

Na konci roka nedostane už dukát na trikolórke. Miesto toho však horšiu známku z mravov a konsilium abeundi.

3

Vyhrmieť pre iného, ujde sa neraz v živote. Ani u Maroša nie je to po prvé. Nerobí si z toho veľa. Mrzí ho len, že sú ľudia nie takí, ako si ich predstavoval. Čo však robiť? Cez prázdniny sa učí latinu a na radu pána farára chystá sa do Kremnice na gymnázium.

Mamka rastie, keď ho vidí s latinskou mluvniciou v ruke. Už i ona vie, ako nasledujú predložky: ante, apud, ad, adversus, circum, circa, citra, cis... Počuje to toľko ráz a má dobrú hlavu. O svojho študenta stará sa, ako môže pri skromných prostriedkoch. Hotuje mu bielizeň i periny. Všetko mu to bude treba v cudzom svete. Otec je už tiež spokojnejší. A kedy on nebol spokojný? Ak sa tu i tu i postážoval, ostatné poručil na Pána Boha. I teraz, keď vidí, žena to hlavné vykoná zo štipendia, ostatné dá on, koľko vládze. Nech Maroš nehovorí, že preňho nemá ľahší život. Všetkým ho chce poľahčiť. Nech sa tak nederú ako on!

Istej nedele vyberie sa do Lopúchova. Objedná pre Maroša dobrý drevený kufor z limbového dreva.

I ostatná rodina pekne sa má okolo študenta. I stará mať Kramlíkovie hotuje mu čosi. I mama Stračkovie, i krstná mamka. Veď je on všetkých. A keby sa hneď stal i pánom a zabudol na nich — nech je už aspoň niekto na niečo z toľkej rodiny! Nielen samý chudák...

Z latiny vyskúša Maroša pán farár. Spokojný je s ním. Chlapec má vlohy, to poznať. Na gymnázium ho môžu prijať.

Pred odchodom do sveta zájde odobrať sa od rodiny. Ani čo by šiel na

vojnu. Alebo niekam — do Ameriky. Všade ho prijmu vďačne a nepustia len tak.

— Teda už ideš, chlapiatko? — žehná mu na cestu totka v Novej Vsi, gazdiná na svojom grunte. Zoschnutá v tvári ani sušienka, zato bystrá ani srna. — Už ideš do tých škôl? A nebojíš sa?

— Koho, totka? — usmeje sa Maroš povedome.

— Nuž ľudí! Cudzích ľudí, vieš? Ja by veru nešla z Novej Vsi za ten širý svet.

— Keď musím, ak chcem niečo dokázať.

— No, veď choď! Choď, dieťa moje! — pohladí ho suchou, žilkovanou pravicou po hlave. — Nech je z teba niečo, nielen z pánov! A toto si vezmi na cestu, — vtisne mu do ruky oštiepok a k tomu i zlatku. — Vezmi si! Zíde sa ti! — vyprevadí ho hen na chotár. — A keď prídeš domov nezabudni navštíviť starú totku! — volá mu ešte z chotára. — A ak budeš tým pánom niekedy, aby si veľmi nespýšnel!

— Dobre, totka, dobre!

Po tejto návšteve nasledujú ostatní pekne radom: krstní, otec u Stračkov... Ten mu hneď dá i starú bibliu, keďže ide na farárstvo. Na čo by šiel? Stará mať u Kramlíkov, tá sa len bojí, ak sa chalan stratí v tom veľkom svete! Zájde i k ďalšej rodine. Všade dostane oštiepkov a desať zlatých. K týmto pridá mu ešte otec dve zlatky a jednu strynká Krdanka. To je spolu trinásť. Pán Boh pri nás — celé bohatstvo veru!

— Kde to len všetko poukladať? — uvažuje mamka. — I bielizeň, i periny, i tie oštiepky?

Napokon sa všetko pekne vmestí do veľkého limbového kufra. Ten má navrchu vaničku, zrovna ako na tie oštiepky. Sem ich mamka poukladá — žltučké, voňavé, usmievavé svedčne vedľa seba. Kufor sa zamkne, kľúčik si pichne Maroš do vrečka, a hotovo.

Ulička je celá von, keď sa študent lúči. Z každých dvier len vyjde niekto. Strynká Krdanka, Haruľovci, i tetka od Lalov, tetuška Kluchajovie a iní známi.

Na Krdanovie prahu stojí biele, vrkočaté dievča. Mĺkvo hľadá na Maroša, ako podáva susedom ruku.

— A od nej sa neodoberieš? — volá stryná. — Veď si s ňou kuľašu jedával!

— Zbohom, Anka! — podá ruku i jej. Len akosi zďaleka.

— Zbohom! — podá mu i ona trocha meravo. V očkách zakmitne jej akýsi boľavý úsmev. — Zbohom, Maroš!

Otec nemôže na stanicu. Musí do práce. S ním sa Maroš rozlúči doma. Keď sa lapí tej jeho ruky, až ho prekvapí, aká je ťažká a tvrdá. Ani kameň.

— Zbohom, otec! — povie mu bez akýchkoľvek formalít. Chudobní a robotní ľudia nepoznajú formality.

— Zbohom! A len si daj pozor na seba!

Kamaráti — Jožko i Paľko — ho odprevdavia. Na takto rok — možno — pôjdu s ním aj oni do Kremenca. Na stanici je Gejza Glück, zažitý, počerný chlapčisko, so všetkými známkami svojej rasy. I on ide skladať z latiny. Len je o triedu vyššie než Maroš.

— Vyprevádzate? — pristaví sa bradatý, prešedivený Glück pri mamke na peróne. — Pekne od vás, keď si chlapca nenecháte doma, ani nedáte do fabriky! Nie! Človek má vychovať z dieťaťa vždy viac, než je on!

— I náš otec tak hovorí.

— Dobrý otec. Pracovitý. A ani ho nevidieť v krčme.

— Keď má na koho robiť. I tu máme dvoch, hľa! — ukazuje na Miška a Janka, čo doviezli kufor. — Doma ich je ešte dvoje. Maroš je najstarší.

— Len nech si dá pozor na seba — stísiac hlas, pokyvuje pán Glück hlavou, mrká na chlapca. — Rozumný je, ale priohnivý. Dnes sa to nevyplatí. Čo ho tam po všetkom? Nech si piluje svoje. Môže byť z neho veľký pán. Z takých bývajú, ako je on. Len si dať pozor!

Maroš vie, čo to znamená. Ani nemukne. Vypráva sa s bratmi a so svojimi kamarátmi, ktorých mu je ťažko opúšťať.

Železnica vhrmí na nádražie. V mamkiných nevädzových očiach zbadá ihrať slzy.

— Zbohom, mamka, — chytí jej ruku a chce bozkať, ako vidí u Gejzu. Ona si však nedá. Bozká ho na čelo.

— Daj si pozor, dieťa moje! A píš nám hneď!

— Napíšem! — s balíkom v ruke v trme—vrme nastupuje.

V poslednej chvíli zjaví sa aj vyfintný, dlhý Milo Kloška. Takto sú traja. Železnica sa pohne. Študenti kývnu ešte tým na peróne a stanica mizne im z očí.

Vo vozni hovorí sa už len maďarsky. Maroš i počne slovensky, ale Gejza nedá na to. Milo sa zas drží jeho. Hja, taká je tu regula!

Plajbás radšej nepovie slova. Oprie sa do okna a hľadá, ako bežia domy,

točia sa veže i komíny. Skoro mizne mesto, strácajú sa i Mostice. Ak mu nebolo dosiaľ smutno, teraz mu je. Keby tu bol aspoň Jožo alebo Paľo! Ale Gejza a ten bojko Milo! Pekná spoločnosť! O čom má s nimi hovoriť? Radšej sa ponorí do toho pohýbaného kraja, kde sú mu drahé všetky kúty, všetky doliny, vršky i končiare. Pohládza ich zrakom. I ten strieborný Váh, i tie staré vrby tam na jeho brehu, i Novú Ves, čo sa tam belie pod horami v útulnej dolinke... a... a duša mu zaplače.

Na niektorej stanici vstúpia chlapi, i väčší šuhajci. Iste tiež študenti a možno idú do Kremenca ako oni. Hovoria medzi sebou maďarsky. Len niekedy ujde im slovenská veta zo žartu alebo na posmech. Gejza sa hneď zamieša medzi nich. I Milo sa priplichtí. Maroš sedí v kúte a všima si, ako sa Váh mení vo väčší potok, až sa kamsi zatočí ku horám. Zadíva sa na tie vršiská, čo mu tam rastú pred očami vo svojej velebe. Jakživ ich zblízka ešte nevidel. A tie sú vyššie než rozkydaný Ďumbier. Vysoké, vysokánske, až sú im končiare v oblakoch. Ale sú mu akési chladné a cudzie. I rodný kraj totiž prirastá k srdcu, a to po kusoch. Keď však raz prirastie, je ako milienka — a vždy nového pôvabu.

A ťažko je s milou lúčiť sa, ťažko!

— Do Kremenca... do Kremenca... vypočúva Maroš z rachotu kolies. Na železnici je už študentov a študentov! I malých, ešte menších ako on. Ale i väčších a celkom veľkých, ktorým už i fúzy poznať. Tí malí hovoria s veľkými s istým rešpektom. Čo taký septimán alebo oktaván, to je už pán! Zato smiech sa nesie zo všetkých vozňov a kútov. Veselosť a spev, až hukotu nepočuť. Ľudia pracujú v poli, ohliadajú sa na železnicu. Spievajúca železnica! Iba Plajbás sedí mlkvo v kúte, sám—samučký, opustený ako sirota. Smiech ani nezbadá. Ten spev — zdá sa mu len krikom. Do duše reže sa mu len takt: do Kremenca... do Kremenca.

Konečne po mnohých zastávkach je tu Kremenec. Študenti sa hrnú z nádražia. Všetci sa ženú po svojom a vždy kamaráti spolu. Maroš nemá kamaráta. Milo a Gejza idú na skúšku z latinčiny rovno do gymnázia. Ide teda s nimi. Nevšima si nikoho a ničoho okolo seba. Kráča celkom mechanicky so svojimi rodákmi ulicami. Myslí na niektoré časti latinskej mluvnice. Trúfa si — ale skúška je skúška!

Tak prejdú námestím a popri dvoch chrámoch zabočia do veľkej záhrady, kde sú budovy gymnázia.

— Teda tu? — premeria Plajbás zrakom veľkú dvojposchodovú

budovu. Vtom akoby mu len kto nalial do srdca sebadôvery. Vydýchne si zhlboka, vykročí pevne a už on vedie druhov pod bránu, i do skúšobnej miestnosti. Žiakov je viac. Skúša starší pán profesor s veľkými červenkavými fúzmi, dobráckeho pohľadu a hlbokoj výslovnosti. Naši meštiankári sú už dávnejšie prihlásení. Treba im len sadnúť a odpovedať. Maroša sa spýta jedno, druhé... deklinovať i konjugovať. Potom — čo je to accusativus cum infinitivo, a je hotový. Gejza dostane, už ako starší — consecutio temporum. Milo tiež čosi také, a sú vyskúšaní. Všetci potom zjdu k direktorovi, vážnemu pánovi červenkavej tváre s okuliarmi na nose. Zapišu sa, poplatia, čo treba, a sú gymnazisti.

— Tak som ozajstný študent! — premkne Maroša čosi teplého v duši. Vôbec — je to dobrý pocit, keď sa taký meštiankár stane gymnazistom. Meštiankár je len meštiankár, ale gymnazista — to je už študent. Pocíti to i Plajbás a vydýchne zhlboka, i vyššie zdvihne hlavu.

— A ty si skade? — prihovori sa mu na chodbe niečo starší chlapec lámanou maďarčinou.

— Z Mostíc, — zadíva sa mu tento v počernú tvár so širokými ústami a s hlbinkou múdrosti na čele. — Z Mostíc od Sv. Petra Pavla.

— Ja som Črep, Jano Črep z Vinárok. To je dolu v Nitrianskej, — odtiahne Maroša do kúta. — Ty si Slováč, čo?

— Slováč! — zajasajú študentovi oči. — Čo inšie?

— A máš byť? — prejdú šeptom do slovenčiny.

— Nemám ešte!

— Tak počuj, — mám výbornú komoru na Deákovej ulici. Volajú ta do Fischlov. Je to na poschodí. Ak chceš, môžeme bývať spolu. Chceš?

— Čoby nie?

— Zaplatíme po desať korún mesačne. Ty desať, ja desať. Dostaneme okrem bytu raňajky a večeru. Obed bude v alumneu...

— Dobre! — zasvietia Marošovi oči, keď sa nemusí prosiť Milovi ani Gejzovi. — Dobre!! Budeme dobrí kamaráti!

— Tak poď!

Plajbása len teraz počne všetko zaujímať, na čo len pozrie. Nie div! Nech nezloží tú skúšku z latinčiny, obráti kufor zo stanice a ide z Kremenca. Kam? Ktovie! Iste do Náglov na zámočnictvo, alebo doma k Irkinmu otcovi do obchodu za učňa. Kde inde?

— Aká pekná záhrada! — vraví Črepovi, ktorý je tu už druhý rok.

— Pekná! Ale hovorme už maďarsky!

— A toto je čo, táto ohromná stodola?

— Starý drevený kostol.

— Ták? A ten pri ňom s tou štíhlou vežou?

— To je nový kostol. Chodievaš do kostola?

— Chodievam. Naši doma tiež chodia. Otec i mamka, i my deti chodíme.

— No, tu mávame kázne v auditóriu. Starý dýchavičný Chyžnay káže len pre nás, študentov.

— A dobre káže?

— No, on poznáša všeličo. Ale dá sa ho počúvať.

Prejdú cez rínok, dláždený okrúhlym skálím, s veľkou barokovou radnicou naprostriedku. Tak sa pustia po Deáčke, čo sa ťahá k rieke Kremenici, od nej je už neďaleko stanica. Domy sú staré, poschodové a akoby sa trochu jeden o druhý podopierali. Veľký mestský hostinec s ťažkými stĺpmi pri vchode. Neďaleko zas gotický chrám s vežou a trnátom tamhore pre hlásnika, starého Figuliho. Vedľa ešte jedna veža — kampanila. Nuž staré historické mesto, akých je i viac na tomto kraji.

— Tu sme! — vedie Jano Plajbása pod bránu žltého starého domu.

Dostanú sa na tmavé, príkre, opravdivé kremenské schody. O chvíľu sú však už v priestrannej svetnici, z nej vojsť do bočnej neveľkej izbice s ťažkým okrúhlym klenutím a jedným oknom na ulicu. — No, — otvorí dvere, — to je naša komora! Sadni si teda ako doma! Hovoriť môžeme, ako chceš. Domáci sú Nemci. Starí ľudia s právom bývať tu, kým Tante neumrie. Nemajú nikoho, len dcéra po sestre príde ich niekedy pozrieť. Utiahnutí žijú si v izbičke do dvora. Ale Eržika je hodné dievča. Nakučne so starými i k nám a pomáha nám spievať.

— Tak sú tu vlastne dve izby, — uvažuje Maroš.

— Dve! Ale nám i treba! Niekedy sú plné. Uvidíš!

Po tomto sa už Plajbás ľahko etabluje. Kufor mu privezie špeditér. O miesto sa dohodnú raz—dva. Jano nech spí v posteli pri peci a on bude na pohovke pri obluku. Pred pohovkou je na stene zrkadlo, pod ním stolík, kde sa práve len dvaja zmestia. K tomu dve stoličky, a dosť. Viac už do komory nevložíš, keď je malá. Všet je vedľa druhá izba. Domáci sú dobrí. Fischlová je jemnučká chorľavá pani. Hovorí len nemecky, a ak jej kto ozaj rozumie, to je jej červený pes, nohatý Foki. Pán Fischl je zas číra dobrá vôľa.

22 Maroško študuje

Žartuje vraj, i spieva v troch rečiach — nemecky, maďarsky i slovensky. Má zakvitnutý nos, riedku bradu a nezriadené fúzy idú mu do úst. Dom, ženino to dedičstvo, on prespieval. Kúpil ho pán Buxbaum, obchodník s ovocím a kvasenými uhorkami. V takomto kremenskom dome študenti sú páni a domáci dobrí opatrovníci všetkého, čo treba k študentskému životu. A ten má v tomto meste svoju dávnu tradíciu, ani v prastarom Heidelbergu.

Takto by teda bolo všetko v poriadku.

Ináč prvé dni takého študentského „grünhahna“ — zeleného kohúta — sú len čírym poznávaním vecí a osôb. Naučí sa, že je „komora“ najdôstojnejším označením študentského obydli. Všimne si, v Kremenci niet toľko fabrických komínov ako napr. vo Sv. Petre Pavle. Zato je tu zachovalý hrad z kuruckej doby, mnoho pekných dievčat a prekrásne okolie.

V alumneu pozná, že je lacné, ale mäso sa nedá jesť. Chlieb sa dá, to je však nie chlieb, ale „brúgo“.

V triede oboznámi sa so spolužiakmi, z nich je v každej niekoľko štréberov — t.j. dobrých žiakov. Aj to si vštepí do pamäti, že sa z profesorov ani jeden nevolá vlastným menom. Direktor, učenec načervenasť, trochu pehavý v tvári a s okuliarmi na nose — je Glockner, ale menuje sa Diri, keď diriguje. Latinár, ktorý i skúšal mešťančiarov, dobrák, írečitý Maďar, mal by byť podľa krstného listu Berényi, ale volajú ho Bögözi, pre hlboké ö, čím podfarbuje v reči skoro všetky samohlásky. Maďarčinár, suchý, ale veľmi energický človečik, premenil si staré kremenské meno na Lencsey. Poslúcha však i na meno Csipisz, lebo rád vyštípnje z notesa žiaka práve vtedy, keď by to najmenej čakal. Maďarsky csípni — znamená štípať. Kicsípni — vyštípnúť. I matematik Fleck je rodený Kremenčan. Tiež sucháň, a šľachetná mačacia tvár. Maďarsky nikdy nevedel, ani nebude vedieť. Miesto Pali povie Pamli. Preto ho i tak zovú — Pamli báči, alebo Vigye fene — ďas ťa vezmi — čo najčastejšie vypovie maďarsky pri algebre... A tak je to so všetkými. Efor Gretz je Grica, t.j. kaša, čo často dáva variť v konvikte. Počerný Pünkösdi je prosto Papuán, keď je to jeho najmilší pozdrav žiakom na gréckej hodine. Iba historik, starý majestátny Zavarský, s vlasmi a bradou ako zo striebra — ten nemá mena. Dobrý je ako kus chleba. Nedá prepadnúť nikomu. Čo by mu teda meno vymýšľali?

Nuž dosť má tu čo nového taký „grünhahn“, pravda?

A Plajbás je príčinlivý študent. Naučí sa všetko, keď to hneď i

nedokáže. V triede si sadne do najzadnejšej lavice. Akýsi Steiner, iste žid, prisadne si k nemu. A on je spokojný. Spočiatku ho mrzí, že je tu inak ako na mešťianke v Sv. Petre Pavle. Ozajstný výber národov: Nemci, Maďari, Slováci, Rusi, židia, ba i jeden Rumun. Tu sa už musí hovoriť nejakou spoločnou rečou. Inak by bolo ako pri babylonskej veži. Uzná to i Maroš a nerevoltuje. Najmä keď zbadá, ako mizerne hovorí maďarsky. Zo spolužiakov zaujíma ho len istý Viktor Sveták, drobný šuhaj s hustým čiernym obočím, odkiaľsi z Trenčianskej. O ňom si myslí — že je Slovák. Sú i z Oravy a Gemera, ako oberučný Grubec a blondín Pačesák.

Tu je však ťažšie vynasť sa. Všetci mondokujú a nepreznadia sa. Ďalej zaujímavý je tu Maďar Kiss Pišta, šuhaj bez farby, prázdnej hlavy, ale nádherných svalov. V telocviku je prvý a so železným závažím hrá sa ako nič. Napokon zaslúži spomienky i štíhly a vážny Zweig Mór, už teraz s cvikrom na ohnutom nose. Zjavne tiež žid, ale najlepšie vie maďarčinu. I najkrajšie reční.

Ako vidieť, v škole je dosť zaujímavého. Maroš sa tu nenudí. Dáva pozor na všetko, aby vedel. Doma si sadne do komory a učí sa, čo treba. Pripraví si vždy všetko. Vie, čo ho čaká — ak by mu nešlo učiť sa. Musí byť aspoň medzi prvými, keď nie prvý. Rodičom napíše do Mostíc, nech sa netrápia! Pozdraví v liste všetkých, ako sa patrí. Veď ten list povandruje z ruky do ruky, od otca a matere cez totku z Novej Vsi až po strynú Krdanku. Nech si nemyslia, že mu dali darmo toľké oštiepky!

A jednako je uňho čosi nie v poriadku. Pri práci to nezbadáť. Tým však viac po práci. Márne vábi kolegu Jana oštiepkom, ísť s ním niekam. Ten je už kvintán a vždy má čosi so staršími, medzi nimi je viac vyššotriednych i z Vinárok. Oni majú svoje veci, svoje kamarátstva. Plajbás ostáva sám.

V taký čas prebudí sa v ňom čosi, čo nevie utlmiť. Odomkne si ten limbový kufor. Vyberie oštiepok. Odkrojí z neho polovicu a ide, ide z mesta, kde sa cíti takým cudzím, takým opusteným. Kráča mĺkvo hore tichou Kremenickou, ktorú, pravdaže, nemožno prirovnať k bystrému Váhu. Ale pekne je i tu. Ba keď sa zahľadá na tie vysokánske vrchy, strmé — s ostrými končiarmi, ani čo by na oltár pozeral. Vyjde na víšky — do hory, do hory, ktorú tak miloval tam doma. A keď je už dobre vysoko a šíry kraj otvára sa pred ním v posvätnnej velebe, sadne si na zelený mach. Vyberie oštiepok a mrví, mrví, niečo do úst, niečo na zem. Ba viac na zem.

Slnko sa pomaly sklóní. Sivé končiare hôľ zapália sa rumencom. A on

jednako len hľadí — v sivú, ružovejúcu diaľ. Či nevidieť i Kráľovu hoľu, ju zrieť i z okolia Sv. Petra Pavla? Ak nie i z Hája, tak odinakiaľ. Pozerá kamsi ta na juhozápad... zrovna zaryje sa zrakom. Od nej, od Kráľovej hole rád by pozdraviť otca i mamku, bratov i celú rodinu. I Jožka a Paľka, i Anku Krdanku... pozdraviť celé Mostice so striebriстым Váhom — z tohoto zaujímavého, ale preňho dosiaľ cudzieho mesta. Mrví ten oštiepok, odmáva, ale už len na zem. Čo má v ústach, nevie preglgnúť.

— Ach, mamka... mamka... mamička moja! — vyrazí z neho napokon. Z pootvorených očí vyhrnú sa mu slzy a zvezú sa po červených lícach. Iste sa zligocú i v rumenej žiare večera. Len to nik nevidí.

4

Týždeň míňa sa za týždňom a horúca túžba po domove i u Plajbása sa zmierni. Na šťastie nebolo mu v Mosticiach tak dobre, aby nevidel tu, v Kremenci, i výhody života. Tam sú v neveľkej izbe siedmi, tu dvaja. K tomu majú izby dve. Najesť sa tu tiež dá, i keď sa minú oštiepky. Jano vykutá udenárstvo u Jaukschov, kde predáva krájané a iné výrobky od mäsa pekná, tučná pani. Má však i chutnú dcérku Gitu, plavovlasé ružové dievčatko. I pani je zdielna. Ale Gitka, keď už príde sympatickejší študent, odkrojí mu za desať grajciarov klobásy, že sa jej naje po oči. V zadných miestnostiach i čapujú. Ta chodia starší študenti a je neraz veľmi veselo.

Sem si teda zájde niekedy i Maroš za Gitkou. Poprosí ju za ten šesták. Odváža sa jej pozrieť i do pekných, modrých očí a ona sa naňho usmeje. Ľahko mu navyknúť na Jaukschovie klobásu. Chleba má doma. Pošle mu mamka aspoň raz mesačne a do spodnej kôry zasekne i zlatku v papieriku. Nuž žiť sa dá. Potom sa už zas vyratujú dni, kedy budú Vianoce. Na sviatky hrnie sa študentstvo domov. Idú i Kloška a Glück, ide i Plajbás. Dobre je doma, jest čo rozprávať všetkým, najmä Jožkovi a Paľkovi. Ale do Kremenca ide sa už Marošovi ľahšie ako po prvý raz.

Na všetko navykneš. A študentský život — veselý život. Ak je to pravda pred Vianocami, tak po Vianociach dvojnásobne. Tatranské štíty zapadnú snehom a svetia do modravej výše vo dne, i do šedivej noci. Zapadne i Kremenec. Zima je tu poriadna, až klince vstávajú na krovoch a pod nohami na ulici dostanú naraz všetci vřzgačky. Ale prídu herci, pravda — maďarskí herci. I herečky s nimi. Niektoré sú i k svetu. Taká Ladányi Eržika zaspieva šlágery a na druhý deň spieva ho už celé gymnázium i obchodná škola. I celý nemecký Kremenec vyspevuje ten šlágery — maďarsky.

Londýn je mesto,
 má ulíc dvesto
 a roh na každej ulici...

nôti si ráno sladkým hláskom i Gitka Jaukschovie v obchode. Halačia si učni, alebo aspoň hvádzajú po meste. Náthan Buxbaum, majiteľ Fischlovie domu, obchodník s ovocím a kvasenými uhorkami na prízemí, prispôsobí si text svojmu žargónu:

Lhondyn je mhesto,
 mhá ulíc genug,
 a v každej z nich je samhý krám...

Takú moc má počerná Ladányi Eržika! A čo ešte tá! Ale čižná Gizka Vágó, blondínka. Natiahne si husársku rovnošatu, zašteboce veselo, zadrobčí nôžkami — a študenti sú ta, i so svojimi profesormi. Tlieska sa vo veľkej mestskej dvorane, dobre klenutie nezletí. I Črep sladko napráva široké ústa a tlieska. I Kloška. Iba Maroš stojí mlkvo v preplnenom oddelení pre študentov. Hľadá strnule na javisko, kde práve podávajú ohromnú kyticu a Gizka, božská Gizka v búrke potleskov ukláňa sa na všetky strany.

- A ty čo netlieskaš? — nahne sa Jano k Plajbásovi. — Nepáči sa ti?
- Páči! — stisne plecami.
- Nuž tliekaj!
- Keď je to nie naše!
- Pravdu máš! — zašomre kamarát v dupote a volaní na slávu.

V polroku dostanú študenti tri dni voľno. Oznámia im známky. To je však bočné. Hlavné je, sú fašiangy a celý Kremenec sa zabáva. Medzi inými je i študentský bál, kam však idú len z vyššieho gymnázia od sixty nahor. Potom z obchodnej a z priemyselnej školy. Kremenčianky sú šumné dievčatá. A keď sa ešte pristroja, ťažko im odolať. Najmä takej rozkošnej veveričke, Lenke Prievidzskej, dcére lesného správcu. O jej šťastných šestnástich rôčkoch píšu verše všetci kandidáti básnictva na miestnych ústavoch. Jedného uchváti kontrast — čierne vlasy a veľké tmavomodré oči, druhého — bielučká pleť a červené, malinové pery, tretieho súmerná postava, štvrtého dráždivostrunistý krok — no, každého niečo. Szent Kereszti Loranta, popolavého terciána s nosom nahor ani gombička — nôžky, nôžky! nôžky! A kandidátov básnictva je vždy veľa. O múzy zas v Kremenci nikdy nebolo biedy. I okrem krásnej Lenky je ich dosť. Janka

Zavarských, blondínka, Anička Huberovie, ohnivá brunetka! Ani Gitka Jaukschovie nie je najposlednejšia nadchnúť študentské srdce.

Plajbás si všima — v škole sa rozpráva o bále. O študentskom bále. Jeho to nebaví. Vie, to je pre starších študentov. Kvartán ta ani nemôže. Čo by tam robil, i keby mohol? On je mrzký, — uvažuje, — najmrzkejší zo študentov. Čo by on tam? Nikto by si ho neobzrel. Nik veru. Preto sedí v svojej komore ako mosúr, i keď okatá Tantina neter nakukne do Fischlov. A Eržika je tiež chutné dievča. Trochu drobné, ale veselé, spevavé a hodné slova.

— Bude u nás večierok, — povie mu pani Fischlová dobrácky na schodoch. — Napečiem vám krapchen ako na fašiangy.

— Čoho? — diví sa Maroš, netušiac, čo to má byť.

— Krapchen! — opätuje pani s úsmevom. — Šišken!! — usiluje sa priviesť ho na zmysel slova. — Šišken!!

— Aha, šišky! — rozšíri sa Marošova pravidelná, ostrá, ružová tvár. — A kedy?

— Dnes večer. Janko nepovedal?

— Nie! — krúti hlavou hrdó, keď sa už i nemecky ako—tak dorozumie.

— No, dnes sú fašiangy, — vyratuje znova pani, a kmit detinskej radosti prelietne tým papierovo mdlým obličajom. — Napečieme krapchen. Prídu študenti, Jankovi kamaráti. Bude veselo.

— Gut! — ukloní sa jej on a dosť zamračeno. Chcel si písať, a teraz sa to nedá. Iste bude všetko hore nohami. — A ten Jano mi ani nič nepovie! Taký Jano!

Lahšie totiž navyknúť na mesto Kremenec, i na profesorov, úskočného Čipisa, nervózneho Pamliho, básnicky naladeného Bögöziho, ešte i na čierneho Papuána, než na spoluobyvateľov komory, takzvaného „kamaráša“. To je riziko, ako medzi mužom a ženou. Ak majú odlišnú povahu, ťažko sa znesú. Musia sa rozísť.

Medzi Janom a Marošom na šťastie nie je to tak zle. Povahou sú rozdielni. Ten už fajčí purzičán, čo vždy je v škatulke tam pod zrkadlom — tento nefajčí vôbec. Ak raz proboval vyfajčiť pol cigarety — nikdy viac. Tamten je z Vinárok, čo znamená, že si rád vypije dobrého vínka, keď sa u nich rodí — tento nepije. Ten má kamarátstva na všetky strany, chodí neskoro večer domov — Plajbás sedí doma, učí sa, píše a najčastejšie prechádza sa sám. Tento je kvartán, teda ešte z nižšieho gymnázia, tamten

už kvintán. To sú dva svety. Taký kvintán má sa už právo i s najstaršími študentmi kamarátiť a priučiť sa od nich i to, čo horšie. Je toho i viac, čo ich delí. Pri tom všetkom spája ich, že sa nemusia obávať jeden druhého. Môžu si pohovoriť i zaspievať slovensky. A to je veľa!

Preto Maroš svojmu kamarátovi nevytýka, keď večer vguľajú do Fischlov súdok piva a prinesú i demižónik červeného vína. Zmieri sa s tým, že nemôže rýmy zháňať, a zájde radšej do kabinetu, čo robia die Tante a jej dlhonožý, červený Foki. Kabinet je celkom malý a chudobne vystrojený. Pri dverách je nevelký sporák, na ňom sa praží masť. Pred sporákom vyťahuje sa Foki, skúmajúc zrakom čosi v popolníku. Die Tante má už cesto hotové. Vpúšťa ho pri lampe na kastról, až sa zmyká a zaškvrcí. Obráti ho, a keď očervenie, šiška je hotová.

— Nehmen Sie sich! — podáva mu prvú krapničku, okrúhlučkú, rumennú. — Vezmite si!

— Danke schön! — poďakuje sa Maroš, ako sa patrí, a opálajúc v priehrstí horúcu šišku, vyjde na schody.

Vo svetnici nabíjajú súdok. Jano má pomoc, kvintána Šimona Kuterku, plavého šuhaja akýchsi mlkvých očí a veľmi malých úst. Z Vinárok je ako on, nuž vie so súdkom narábať. Najradšej s vínovým. Keď však niet takého, dobrý je i pivový.

— Takto mu bude dobre! — postavia súdok na stoličku do uhla k stene a vbijú čap.

Starý Fischl prizerá sa práci a bručí si popod nezriedené fúzy:

Wenn ich mein Schimmel verkauf,
so geh' ich in Wirtshaus, und kauf,
kauf ich ein rausch,
dass ich nicht stehen kann...

— No, Maroš, — volá Šimon na Plajbása, — prelož nám to do slovenčiny. Zaspievame si. Dobrá pieseň! Preložíš ju?

— Čo ja píšem verše? — vyhovára sa tento.

— Píšeš, — skočí Jano za purzičánom, naťahujúc ešte ústa o Šiml'ovi. — Prelož nám to! Zaspieva si i tu báči s nami, pravda?

— Warum nicht? — prisvedčí a potiahne z krátkej cigary, až konček zažiarí.

— Tak id' do komory a prelož to! — vraví mu kamarát. — Tam máš i slovník, ak ti treba. Ináč báči môže s tebou. On ti to povie i vysvetlí.

Maroš, ktorému vyvolal tu Milo jeho mostické meno, poslúchne. To je konečne práca preňho. Zavrie sa s báčim do komory a za štvrtňhodinky sú hotoví.

Až si raz Šimľa predám,
v krčme sa ja narúram,
narúram tak,
že nedolievam ni stáť...

Otvoria sa dvere. Vchodia noví študenti. Všetko z vyšších tried. Niekoľkí, ako Števo Petráš, chlapisko s fúzmi, oktaván, Jožo Klenovský, kratší, ale plecivý ani klát, sextán — Janovi rodáci z Vinárok. Prídu aj iní. Niektorých si Maroš nikdy nevšimol, ani ich nezná, ako sa volajú. Nadíde i Kloška, poblednutý dlháň, zato panák, i už plešivejúci Sveták, zato šuhaj tým silnejších obrv — plavý Pačesák, oberučný Grubec... Kde sa len tu berú? A všetci sú veselí. A všetci hovoria slovensky!

— To je už niečo! — počne Plajbás chápať, čo sa tu deje. — Ani som nevedel, že je ten Slováč! I ten — i tamten! Ach! Dost' nás je!

— A nie sme tu všetci, — zašomre oktaván Števo. — Len tí, čo smelší!

— Kamaráti, — navrhne Šimon, — čo by sme si okná pozakrývali!

— Pozakrývať okná! Pozakrývať!

— Sem sa! — volá Jano a ide do komory. Postfíha periny z postele a pohodí kamarátom. — Na každý oblok jednu perinu! Ak je nie dost' — Tante nám dá.

Chvíľa, a je ani za vyvátovanými dverami. Vojde die Tante s ohromnou misou krapničiek — červených, usmievaných.

— Nech žije Tante, nech žije! — siahajú ruky za šiškami zo všetkých strán. A krehunká pani rastie od radosti.

Fajčí sa a neskôr i čapuje. Pivo, mestský výrobok, dobre sa pení, len akosi uteká. Ale nič — zachytí sa! Poháre zaštrngajú a vôľa rastie. V mestskom hostinci je študentský bál. Čert po ňom! To je najvhodnejšia chvíľa zabaviť sa i slovenským študentom.

— Kamaráti, — volá Jano, — dnes si môžete vypiť, koľko vám chutí.

— A kto platí? — zvedavý je Petráš.

— Kto má z čoho!

— Či tak? — priloží si ukazovák na čelo. — Chlapci, spievajte! Plajbás, ty si fajn šuhaj, ale si balek medzi nami. Ukáž, čo vieš!

— Zaspievaj tú o tom Šimľovi, — volá naňho Šimon.

— Nemecky? — hľadá Maroš.

— Čerta nemecky! Slovensky! Tak, ako si ju preložil. Preložil ju s báciom pred chvíľou. To je báciho pieseň, — ukazuje na starého Fischla, ktorý dostal ten najväčší pohár. Krígel'...

— Až si raz Šimľa predám, v krčme sa ja narúram... — spustí Maroš mäkkým tenorom. Za ním vpadnú Jano a Šimon: — Narúram tak, že nedolím ni stáť...

— Kedy?? — skríkne Jano.

— Až si raz Šimľa predám...!

— Čo, báči? — prihovára sa mu Šimon. — Kedy sa to stane?

A báči sa len díva, díva na študentov. Pohladí si prešedivené fúzy i bradu. V ruke krígel' a do krígel'a s pivom dopoly — stekajú mu slzy.

— Ja! — pokýva prešedivenou hlavou. — Wenn ich mein Schimmel verkauf!

— Chudák, dávno ho on už predal Buxbaumovi! — poznamená ktosi.

— A vám, Tante, ktorú? — obstanú paniu vďační chlapci.

— Mne? — zaihrá jej mdlý úsmev na odriekavých, vpadnutých perách.

— Nuž, mne tú moju! Ozaj moju... Sujt az átok...

Kliatba na mne pre lásku z neba...

spustí mládež tiahlo, citlivo:

Vo dne, v noci trpím pre teba.

Kliatba na mne a žiaľ stály hosť,

stratila som srdca spokojnosť!

Tieto slová musia tu znieť veľmi pravdivo. Starý Fischl sadne si na pohovku, dusiac sa plačom. A pani? Nevediac sa tiež ovládať, vzdiali sa — ako tieň do svojho kabinetu. Chudine, netreba jej veľa! A teraz už ide pieseň za piesňou... slovensky, česky, poľsky, srbsky. Periny sú na oknách, nech sa múry trasú!

Práve sú v najlepšej chuti, keď vhupne posledný hosť. Neoholený i dosť neogabaný, počerný a tučný chlapisko. Dvere sú mu prinízke — musí sa zohnúť.

— Dobrý večer, priatelia! — pozdraví nemecky.

— Á... Ďuri báči! — skočí mu v ústrety fuzáč Števo Petráš, i plecítý Klenovský. — To bude zábavôčka!

— Náš mecén! — zvolá Jano.

— Nech žije Ďuri báči, náš mecén!! — skočí už trochu iluminovaný Šimon. — Tu je krígel'. Sem sa medzi nás!

A Ďuri báči si sadne, akoby tu večne sedával s chlapcami. V ošúchanom poľovníckom odeve robí dojem, akoby prišiel zďaleka a chcel im porozprávať svoje dobrodružstvá. On však nehovorí. Štrngne si s Fischlom, štrgne i s chlapcami radom. Naslúcha, ako spievajú. I sám si zaspieva. Pri tom sa mu tvár rozšíri, večne usmiate oči rozhoria.

Gaudeamus igitur iuvenes dum sumus...

začne on svoju najmilšiu a oni pokračujú, vpadnúc mu do starej, študentskej nôty ani hrom:

post iucundam iuventutem
post molestam senectutem
nos habebit humus!

Ďuri báči nie je už taký mladý. Môže mať okolo štyridsať. Ale to je jedno. Kedysi bol študentom i on. Dostal sa až po sextu. Potom prepadol a ostal v Kremenci na majetku. Orije, seje, chová kravy, ovce, kone. Keď má vôľu, vezme pušku a zapoľuje si na jelene alebo i kozy. Ale z času na čas uchváti ho ten nedokončený študentský život. Zájde si do Jaukschov, sadne medzi chlapcov a patlí... Oni zas spievajú. Slovákov má najradšej, — keď je on ako Kremenčan i trojrečový tvor — lebo Slováci najkrajšie spievajú. Pozná sa s tými z Vinárok, so Števom, Jožom, Šimonom i Janom — od Jaukschov sa pozná. Oni nemôžu za to, keď pochodia z Vinárok, kde sa užíva voda len umyť sa. I to si poriadny občan vinárčanský dá vždy pozor na ústa, aby mu nevošla dnu. Tak to aspoň vravia. Ďuri báči si tiež dá na také čosi pozor. Preto sa musel skamarátiť s Vinárčanmi u Jaukschov.

Vitá nostra brevis est, brevi finietur.

Venit mors velociter, rapit nos atrociter.

Nemini parcetur!

— Ďalej! Ďalej! — kýva rukou mecén do taktu. Okrúhla tvár jasá mu už ani usmievavý spln mesiaca. — Ďalej!

A pieseň hučí, až sa múry trasú. Ak tie periny v oknách i nepustia hlas na ulicu, ale v druhom—treťom dome nahor i nadol iste nevedia zohnúť oka pre túto študentskú zábavu.

Vivat academia! Vivat profesores!

Vivat membrum quodlibet — vivat membra qaelibet.

Semper sint int flores...!!!

vrnčia sklené dvere, dobre z nich sklo nevyletí.

A čo pri pive. Ale keď sa zaštrngá červeným vínkom. To je už potom veselosti na tucet vozov! Reční sa, toastuje. Študenti chytia starého Fischla na ramená a zdvihnú do klenutia. A on im reční — kým ho nepustia — ako bojoval v Taliansku a kde—kade. I Ďuri báčiho by zdvihli. Ale ten je priťažký. A iste by udrel hlavou do klenby.

Maroša zas vysvätia za básnika. Ale nielen tak. Musí si vypiť po pive červeného vína. Po víne zas pohárik piva.

— No, ak to zdržíš — tak si hodný titulu básnik! — volá Šimon.

— Všetci básnici sa do takých vecí rozumeli, — ozýva sa okolo. — Ukáž, čo vieš!

A Maroš sa drží. Ešte si i cigaretu pýta. Cíti sa takým ľahkým, ľahučkým ako jakživ. Smeje sa na plné ústa.

— Um Gottes Willen! — dovráva sa na schodoch so Števom dolný obyvateľ a majiteľ domu pán Buxbaum, židáčik vlasatý, pajesovitý, obchodník s ovocím a kvasenými uhorkami. — Čo sa to robí? Ja nemôžem spať... žena nemôže spať... deti nemôžu spať... ani slúžka, Marína nespí. Myslíme, dom sa rúca? Je tu zemetrasenie! A to študenti! Veru pekne... pekne!

— Ale pán Buxbaum, — tíši ho Števo v troch rečiach, aby to lepšie rozumel, — veď sú fašiangy! Vedia, čo? Zoberú si svoju ženu, deti, i Marínu a idú k nám nahor! Zaspievame si do dobrej vôle a nebudeme si prekážať. Idú k nám! Idú!! Neboja sa — my nestriháme pajesy!

Števo ho chce aj potiahnuť za ne, ale žid uzná lepším — zmiznúť a pretrpieť menej, keď už pretrpel viac.

Zatiaľ hore zábava stúpa ako rozvodnená rieka. Dymu je už

— krájať by ho mohol. Starý Fischl je hotový. Zanesú ho a uložia do kabinetu. Ostatným oči žiaria a ústa spievajú. Len tu—tam počínajú sa hádať. Maroš sedí na svojej pohovke v komore a smeje sa, smeje...

— Chlapci, poďte do mesta! — vstáva Ďuri báči. — Zabavíme sa ešte.

— Dobre, poďme!! — počuť zo všetkých strán. — I tak sa už tu podusíme.

Maroš nejde s nimi. Čosi ho drží doma. V byte je ako po pobitej vojne. Horko—ťažko zoberie si perinu z okna, i otvorí ho, nech vojde niečo vzduchu! Ešte počuje z ulice mocný hlas Števoz, namierený hore na vežu:

Figuli—li—li! Feuer!! — Já, du Esel, — zaznie hlbokým basom z veže, — der Schlag soll dich treffen!!

To však už Plajbás nepočuje. Zdá sa mu — vidí die Tante. Aká je však veľká. Ohromná! A tá misa v ruke ako jej rastie! I tie šišky, jej! Už sú ani detské hlavy! A zahryznúť do nich, hah! Všetko sa hýbe v človeku. I okolo sa hýbe. I zem sa hýbe a steny akoby padali — uh! Jano, Jano, to je hrozné!!

Ráno sa nájde na pohovke, prikrytý pásavou perinou. Ale aká je tá perina! Zašpinená a poriadne — červeným vínom.

— No, som sa doriadil! — pripomína si pomaly, čo sa dialo večer.

— A ako mi len tá hlava trieska! Jano, Jano! — ohliada sa po kamarášovi. — Si tu? Jano!!... Posteľ zavízga. Ten sa však obráti a spí ani klát. — Jano! — nedá mu Maroš pokoja.

— Čo chceš? Spi!! — ozve sa konečne.

— Hlava ma bolí!

— To je nič!! Buxbaum dolu má báječné uhorky. Má ich v sude, vyššom ako ty.

— A čo — osožia??

— Pravdaže! Na kacenjamer sú najlepšie uhorky. To by si už ako kvartán tiež mal vedieť. Až vstaneme, kúpime si a prejdeme sa niekam! Teraz ešte kuš!

Maroš sa neháda. Vie, bolo by daromné. Učúsi sa ešte i on. Ale nevydrží. Vstane. V hlave mu hučí ani vo mlyne. A z toho hluku — zdá sa mu — vyráža: Gaudeamus igitur!

5

Už je skoro obed, keď sa konečne i Jano vyťahne z posteľe.

— Maroš! Maro—óš! — zavolá nachríplym hlasom. Na pohovke vidí len zvrátenú perinu a vedľa perinisko s poriadnymi modrasto—fialovými fľaškami. — Maro—óš!

— Čo chceš? — ozve sa mu napokon zo svetlice, kde je už poriadok a Plajbás má dosť miesta chytať si treštiacu hlavu. — Že sa už zbieraš!

— Prečo? Veď sú fašiangy! A bolí ťa ešte hlava?

— Bolí!

— Má ťa, tuším, i od čoho. Ty si sa, ako vidieť, v noci pomal'oval!

— Čo mi len mamka povedia, až im to pošlem oprať.

— To sú veci! Napíšeš — vyliat sa mi modrý atrament. Zabila sa mi fľaška a tak. Študent si vždy pomôže. A ak ide o pravdu, vždy ju má on!

U Buxbauma stretnú sa študenti s Gejzom Glückom. Bol na študentskom bále. Tiež sa chápe k uhorkovému sudu. A sudisko stojí v kúte, veľké, ohromné. Uhorky, a to krásne, vyrastené, plávajú v kvase ako ryby vo vode. Pán Buxbaum, ktorý sa nehanbí za svoju červenkastú bradu ani za pajesy — vyberá ich na papier veľkými drevenými vidlicami. Na lomoz v noci už zabudol. Dobrý obchodník musí zabudnúť na všetko. Ináč, po jednej zaspal. I žena zaspala. I deti pospali. A slúžka, ružová Marína, tá spí ani kanón. Aj musí spať. Ráno ju budí a nájde v kuchyni aj Gejzu, čo uňho býva vo dvore. Len vraj čo prišiel z bálu a nechcel vyrušovať. Bol by musel totiž prejsť cez Buxbaumovie izbu do svojej. Taký pozorný šuhaj!

Gejza naberá na seba, keď ho dobre chovajú. Pomaly to prekýpa v ňom. Všetko mu je úzke, nohavice i zamatový kabát. Tmavé oči sa mu privierajú, buclaté líca sťahujú, ako cmúľa mäsitými perami kvasenú uhorku, až mu z nej voda kvačí na zem.

— To bola zábava! — rozpráva nadšene kolegom, nerobiac si veľa z toho, keď mu pán Buxbaum hneď i vyvolal to dobrodružstvo. On je na niečo také hrdý. I pochváli sa tým, hoc si Marína prítomnosť mladého pána ani veľmi nevšimla. — Výborná zábava! — cmukne, stanúc si do pózy gavaliera. — A tančil som i s Lenkou Prievidzkou!

— Nenadkladaj! — hrkne ho Jano do chrbta. — Tá nejde ani so sextánom alebo septimánom. Ak s oktávánom! Najviac s profesormi! Čo ja neviem!

— Mali ste tam byť, uvideli by ste! — zdôrazní reč, ako človek, čo sa do žien rozumie. — Mali ste prísť!

— Ale Gejza, — blyсне akýsi zlý plameň v Marošových očiach, ako vždy, keď už má toho dosť. — Marína ťa nechce. Niežeby Lenka...

— No, dokážem ti... uvidíš! — strhá sa, až mu gombík odletí z vesty. — Dokážem!!

— No, dokáž! — hodí mu zas ten do tváre. — Nehovoriš pravdu. Neverím ti, neverím!

Gejza ešte pletie čosi rozčúlene. Tí však už platia. Zoberú uhorky a idú. Zídu Deáčkou. Zachytia fúzatého Petráša, i plecitého Klenovského, i potmehúda Kuterku. Všetci sú zelení ako vši a ani jednému nechce sa na obed do alumnea. I tak — čo tam? Mäso je len pacal. A pre to brúgo? Všetci radšej vyjdú z mesta do bieleho—bielučkého poľa. Cesta vedie ďaleko

ku tmavým pruhom hôr, až tmavobelasým pruhom. Z nich vystupujú ohromné končiare, závrtné a ani z bieleho mramoru.

— Máte tých uhoriek? — mľaskne Števo ústami.

— Máme! — rozbaľuje ich Maroš.

Nastane ticho. Len vrany čuť krákať na medzi a študentov zas chrúmať uhorky. Na ostrý vetrík rozbrieždi sa v hlavách. Jožo hundre o dozvukoch zábavy v akejsi putike u Domina. Je to pod samým hradom. Tu dostať najlepšie čierne pivo v Kremenci. Ďuri báči zobral študentov najprv do kaviarne Gambrínus, kde si dal vyhrávať. Potom zašli sem. Zobudili krčmára i krčmárku. Tá im musela variť čiernu kávu. No, za dobré peniaze i v Kremenci všetko sa spraví. Hoc je to i okolo tretej ráno.

— Ale to len bolo, chlapi! — mŕšti sa Števo, zvezúc posledný kúsok uhorky dolu hrdlom. — Ďuri báči veru nevedel, či je! Domov sme ho dovedli, i uložili, ako sa svedčí opatriť mecéna.

— Dobrý človečisko! — prisviedčajú všetci. — Týž dne robí ako Adam, a keď to príde naňho, vyhodí si kopytkom. A my s ním.

— A mne sa to jednako nezdá! — ohlási sa Maroš, ktorý sa už celkom domácky cíti medzi nimi.

— Prečo?

— Mali by sme i niečo rozumnejšieho počať. Čo z takýchto zábav?

— A čo by si chcel, milý básnik? — zahundre Jožo.

— Keď už schôdzky, nech sú nielen pre daromnice. Nie som proti zábave, — červenie sa Plajbás, — ale mne ešte tak hlava nikdy netrieskala v živote.

— Ba povedz pravdu! — nakriví ústa kamaráš Jano. — Tých perín ti je ľúto, keď si ich tak pomaloval.

— No, i toho, — nedá sa mu. — Ale prečo by sme nemali niečo iného?

— Veď povedz — čo?

— No, nejaké literárne večierky. Slovenské večierky... literárne.

— Od litra, či od litery? — nadhodí mu Šimon bez úsmevu.

— Nie od litra — od litery!

— Dobre, — súhlasia chlapi. — Ale kde?

— U nás! — zadíva sa Plajbás na Jana.

— Dobre! — prikývne hneď Črep. — Len jedno prekáža.

— Čo?

— Dolu u Buxbauma býva Gejza Glück. To je potvora chlapčisko. Všetko zbadá a všetko dá ďalej.

— Gejzu pohneme odtiaľ! — rozhodne Maroš.

— Ako? — všimnú si toho rozhodného hlasu kamaráti. U tichého chlapca, akým sa zdá Plajbás, je to až nápadné.

— Nuž nejako! — stisne plecami. — Každšej veci spôsob. To sa už nájde. Ak mi pomôžete, spravíme to a môžeme sa u nás slobodne schádzať.

— Dobre, pomôžeme!

Študenti sú dobrej vôle. I vyzabávali sa, i niečo nového ukuli.

Už sú od mesta ďaleko. Môžu sa voľne rozprávať. I zaspievať si môžu, a bez toho nie je jakživ. I keď sú tie hlasy trochu zachrípnuté, zasneženým poľom skoro rozľahnú sa krásne zvuky černohorskej... Onam onamo za brda ova... Pekne sa to nesie štvorhlasne nad Kremenec hore, vysoko k tatranským snežným končiarom. Je v tom čosi symbolického. Akoby Slovákov ešte vyššie vrchy, než sú tie tatranské končiare, delili od zlatej slobody.

Maroš je už takto vo svojom elemente. Podujal sa na úlohu, čo musí vyplniť stoj čo stoj. Keby ju nevyplnil, čo by si kamaráti pomysleli o ňom? Húta, rozmýšľa, čo a ako? Silou či rozumom? Nech je leto, nalapá mravcov a napúšťa Gejzovi do izby. Žiab mu napúšťa, ba hadov, čo len to! Ale teraz je zima, a treskúca, kremenská zima! Do jari zas nemožno čakať. A musí ho dostať von i pre tú ružovú Marínu. Potvora, svoju fajtu si nekazí, a také slovenské dievča už mu je v oku!

— Šimon, — vraví najbližšie Kuterkovi o desiatej na gymnaziálnom dvore, — príď k nám večer! Mám niečo, — zamrká významne, — k tomu, vieš?

— Aha! — stiahne tento i tak malé ústa, nepohnúc bezfarbou tvárou. — Prídem!

Do večera Maroš vyvarí všetko. Má, i čo k tomu treba.

— Ty, Šimon, — hľadá mu do úzkych, bezvýrazných očí tajnosťársky, keď vojde do komory, kde ho čakajú obaja kamaráši, — unesieš ma?

— Myslím, — obzrie si Kuterka svoje poriadne pedále, — unesiem.

— Tak spi u nás. Poprobujeme vyplašiť toho vtáka, dobre?

— Ako?

— No, ja sa oblečiem za obludu. Ty ma zdvihneš na plecía a podržíš

pod Gejzovým oblokom. Jano nás zas osvieti lampášom. Nalepil som na sklo priesvitného červeného papiera.

— Dobre!

Kamaráti vyčkajú do polnoci. Zavolajú báčiho Fischla a hrajú sa preferanc. Pred polnocou vykrámi Maroš ohromnú baraniu masku a stokne si ju na tvár. Stiahne plachtu a zavinie sa do nej. Druhú si zoberie Jano. Zapália lampáš a idú.

Na dvore je ticho, mohol by ho krájať. Sneh vrzdí pod nohami. Musí sa stúpať veľmi opatrne, aby nevzrzal ani harmonika.

— Len či potvora nebude niekde u Maríny! — šepce Šimon.

— Nie, — krúti Maroš baraňou hlavou. — Dievka išla dnes k materi. Bol som s ňou.

Pod oknom zastanú, ako bolo uzhovorené. Šimon zdvihne Plajbása na plecيا. Pod plachtou zdá sa ozajstným obrom. Jano vrhne na obludu zbokú červeného svetla. Ozaj je to príšerné. A v tú chvíľu zaznie na sklo: klop... klop... klop...

— Bé! — chraptí k tomu Šimon pod plachtou hrubým basom: — bé!

Vtom sa vyhrnie záclona a ospalá tvár Gejzova zjaví sa v okne ani mesiac.

— Bé!! — zachraptí znova a záclona zletí dolu. Hneď však počuť vrnúť dverami a akúsi vravu, i kroky. Kraj záclony sa nato trošilinku pohne. — Bé!!

— Ójé, — ozve sa zdnuky Buxbaumov hlas, — ja ich znám, ja ich znám! Také mátohy! V mátohy ich glaube nicht! — v to ja neverím!

— Na moj dušu — nič je z nás! — pustí Šimon Maroša z pliec na zem. Usilujú sa tichučko zmiznúť.

Ráno hovorí Gejza Marošovi: — Ktosi nás mátal tejto noci. Neboli ste to vy?

— Kedy? O ktorej??

— O dvanástej.

— Ba by sa nám chcelo teba mátať!

— Veď sa ja ani nebojím! Mám flóbertovú pištoľu.

— Povedal si to tej mátohe?

— Nepovedal. Ale ak príde, poviem jej.

— Dobre máš!

Maroš vie, Gejza nie je taký chrabrý rytier, akým sa robí. Nech nepríde

starý Buxbaum, je s ním všelijako. Zato ho len jednako mrzí ten malér. Takto sa už nedá nič. Musí sa to teda chytiť z iného konca.

— Marína, — pristaví istého dňa ružovkavú dievku, ktorú pre jej pravidelnú grécku tvár študenti Minervou menujú, — a ti ten Gejza nedá pokoja?

— Dá, či nedá, jedno! — usmeje sa táto. — Ak si čo dovolí, takú mu dám! — šľahne rukou vo vzduchu.

— Teda sa ho nebojíš?

— Nie ja, na moj dušu! A keby ešte môj frajer niečo vedel. Ten by ho opatril.

— A máš frajera?

— Každé hodné dievča má frajera, či nie?

Od toho dňa pasie Maroš po Maríne. A ozaj — vidí akéhosi dobre založeného oberučného chasníka postávať s ňou pred bránou. Možno stával tam i predtým. Lenže si ho on nevšimol.

Teraz mu to však nedá. Postojí i sám pred bránou — oboznámiť sa s ním. Dozvie sa, menuje sa Matúš. Je zámočnickým tovarišom a pochodí z tej istej dediny, odkiaľ Marína.

Raz ho vystriehne samého, keď čaká. Pridá sa k nemu a povie mu o Gejzových záletoch.

— Ja toho dopadnem! — zablyсне mu v očiach. — Odučí sa kocúr chodiť na slaninu! Pánubohuotcu — odučí!

Aj ho raz dochytí, ako sa natíska dievčaťu. Marína totiž dvere nezatvára, keď je brána i tak zatvorená. U nich na dedine ničo ani brány a dvere sa nezamykajú. Príde frajer raz, príde i druhý raz a ona nemá nič proti tomu. Len nevie, kto mu otvára bránu, keď je po desiatej zavretá. Raz však pri takej návšteve nájde u nej hosta.

— Koho to tu máš, Marína? — drží už svoju obeť pevne za ruku.

— Ja nikoho!

— Nevrav! — veď ho držím! — chvatne ho ešte pevnejšie, čím sa mu viac trhá. — Kto si? Kto je to, Marína?

— Pre mňa nikto.

— Tak čo tu hľadáš, chlapčisko? — pochopí tovariš, s kým má do činenia. — Čo sa nejdeš učiť, ty ťulpas? — a fuk mu poriadnu z jednej strany i z druhej.

— Was ist? Was ist? — šomre starý Buxbaum, práve keď Gejza vletí do izby, akoby ho niekto vystrelil. — Čo sa robí??

— Nič! — vyhovára sa študent, osrkajúc tam i inde. — Len som vás zas nechcel vyrušovať. A tam v kuchyni je akýsi grobian!

— Tati, — volá pani Buxbaumová spod periny, — zamkni dvere!

— Už som zamkol ja! — zhundre Gejza a mykne do svojho kabinetu.

— Aký pozorný chlapec! — pochvaľujú si Buxbaumovci, keď je už zas tma a z kuchyne nepočuť nič nápadnejšieho. — Pozorný, veľmi pozorný!!

Ráno však má Marína len vytriasačku: — Kto to bol? Čo za grobian?

— Kto bol? — dožerie to napokon i ju. — Nuž bol môj frajer, s ktorým sa máme zobrať. A mladý pán — ako zlý vôl — len nechcel na svoje. Matúš mu pomohol...

— No, ale mladý pán sú doma a ten tvoj Matúš nemá čo hľadať v noci u Buxbaumov... — probuje to ešte starý nejak vykrútiť.

— V kuchyni som v noci doma ja a mladý pán nemá tu čo hľadať, — odsekne Marína.

— No ja! — prikývne pani Buxbaumová. — Sie hat recht! Má pravdu!

Gejza trochu vyhorí, ale nie na popol. Maroš si už zúfa — ako ho dostať von. Čo počne, všetko mu hneď zlyhá. Kamaráti sa mu iste smejú. A kým je Glück tu vo dvore, zatiaľ nemožno nič vážneho počať. Veru neraz, keď sa zobudí v noci, uvažuje, a nedajbože prísť na nejakú múdru myšlienku. Prv ho trápil ťažší matematický príklad, — ten alebo onen profesor, Čipis, či Bögözi, Pamli, či Papuán. Čo je to však proti tomuto?

Napokon mu svitne myšlienka. Prostunká, ako to už býva s dobrými myšlienkami. Do Buxbaumov chodieval kupovať jedno—druhé. Najmä keď nielo peňazí. Pán Buxbaum totiž dá poriadnym študentom i na úver. Maroš tu kupuje nielen kvasené uhorky, ale i konzervy a v posledné časy najmä študentský pokrm. To je za dva krajciare lieskových orieškov, vylúskaných, za dva alebo za tri mandlí a za toľko hrozienok. Keď sa to pomieša, je z toho lakota nad všetky lakoty. Aspoň študentom to veľmi chutí.

S pánom Buxbaumom sa teda nielen zná, ale je i zadobre. Rozpráva sa s ním o všeličom — tak nemecko—slovensky. Lebo starí Buxbaumovci nevedia ešte maďarsky. Ich Adolf však bude doktor, ten sa už naučí. Ich dcéra Rózka tiež. Oni už len tak, ako bolo v Kremenci za dávna v móde.

— Pán Buxbaum, — pristaví sa istého večera Maroš po sardinky, — rád by sa ich čosi opýtať.

— A čo také, prosím?

— Čo platí u vás Gejza Glück?

— Gejza? — vyvalí obchodník oči na nečakanú otázku. — Gejza platí za všetko, — vyratuje si na prstoch. — Acht Kronen und acht Kronen, und zwei Kronen — achtzehn Kronen zusammen. Spolu osemnásť korún mesačne za všetko, raňajky, obed, olovrant, večera, byt i pranie... slovom za všetko, vedia?

— Joj, to je lacné! — splasne Maroš rukami. — Veď my platíme po dvanásť korún, a bez prania, obeda a olovrantu. Gejzovi je svet gombička!

— No, však to nemôže tak ostať, — pohne sa hneď zmysel pre vec v Buxbaumovi. — Nám obchod ide zle. A doplácať veru nieto z čoho.

Maroš trafil kliniec rovno po hlave.

— Náš mladý pán sa už sťahujú, — vraví Marína Marošovi o týždeň, keď sa s ňou stretne na dvore. — Práve mu prišli po krámy.

— Už? — hrá Plajbás prekvapeného. — A čo tak?

— Hja, — zasvietia jej sivé okále šelmovsky, — náš pán od niekoľko dní len chodia po izbe a rozkladajú rukami: — ja nemôžem na nikoho doplácať. Obchod nejde, a kto chce dobre kohošer jesť, nech platí! Róza — nech platí aspoň dvadsaťdva alebo dvadsaťpäť! Mladý pán však nechcú platiť viac a radšej sa sťahujú.

— A si rada, Marína?

— Rada? Pravda, som rada! Také chlapčisko, a už ti nedá pokoja, potvora! Ale však on vtedy dostal, — šľahne vo vzduchu dlaňou, — také dve, hahaha!

Po Gejzovom odchode od Buxbaumov zas sa zaplnia Fischlove izby študentmi. Už je to však nie tá divoká zábava. Obloky sú zastreté i teraz. I periny sú založené. Zaspieva sa, zadeklamuje a pohovorí o slovenských veciach. Či bude ešte kedy inak, ako je dnes? A čo všetko treba, keď má byť inak?... Študenti si zvolia Števa za predsedu. Budú sa schodiť aspoň raz týždenne. Zápisnice nenapíšu. Písma, keď sa dostanú do nepovoláných rúk, sú hotové corpus delicti. Načo teda?

Marošovi dostane sa uznania. Koľko je len smiechu pri vyprávke, ako vykúril Gejzu od Buxbaumov!

— No, nie si už balek! — lapí ho mohutný Števo za obe uši. Ale Maroš prejaví sa skoro i z tej horšej stránky. Príležitosť na to dá idyla v živote kamarášov, čo je pri nerovnosti pováh — ani manželstvo — neraz v kríze.

Jano, ako obyčajne, príde istého večera neskoršie a otvorí okno. Maroš je už na svojej pohovke pod perinou. Vonku je zima, až krovy treštia. Chladný vzduch valí sa, pravdaže, rovno na Plajbása. Ten nepovie slova. Vyčká, až Jano okno zavrie a ľahne si pod pec do svojej postele. Teraz však vstane on a pootvára vrchné i spodné okná.

— Však ich Jano zavrie! — myslí si a ľahne si spokojne na pohovku.

— Kto si otvoril, nech si i zatvorí, — rozumuje zas Jano pod pecou. — Kto zamrzne, nebudem ja.

Tak sa oni v myslí podávajú navzájom. A von duje. Skučí Meluzína. Šmára sneh v celých chumáčoch. Presýpa sa oknom i do komory a sadá na Plajbásovu perinu.

— Nech zavrie on! Čo mi bude vždy okno otvárať, keď už ležím?

— Nech si zatvorí, keď si otvoril! Ja pod pecou nezamrznem. Aj tak spia a vydržia až do rána.

Ráno však vojde pani Fischlová celá predesená za študentmi.

— Um Gottes Himmel, — zalomí rukami pri pohľade na snehovú posýpku v izbici, i na Marošovej perine, — celý Kremenec je tu pod oknami! Čo sa stalo? Veď vy pomrznete!

— Nech zamrzne, keď je taký hlaváň! — šomre Jano.

— Nezamrznem! Čo by som zamrzol? — ohlási sa Maroš už celkom dobrej vôle. — Ja vydržím!!

6

Húževnatosť dobrá ctnosť, a Plajbás jej má. I v hlavatosti, ale aj inak. V ňom sa tiež prejavuje životná sila biedneho stavu, z jej koreňa vzišiel. Je v ňom niečo neústupnosti vrby nad potokom, dorážanej vetrom, dosekanej ľuďmi, podmytej dravým prúdom vôd. Taká vrba utajená, nezbadaná bojuje svoj ťažký boj kruto o trochu miesta na slnku a zelená sa.

Tak sa borí i homo novus plajbásovskej rodiny, ktorej predkovia od nepamäti orali zem, pásli dobytok alebo púšťali plte dolu Váhom, škola je čosi iné, celkom iné pre takého žiaka. Ak nemá schopnosti, k tomu i húževnatosti, je stratený. Napokon nie je ani sedliak, ani pán. To najhoršie, čo len môže byť.

Maroš si je s tým na čistom. Zbiera sily, ako vie. Zháňa huncútstva i rýmy, kamaráti sa so staršími študentmi, reční na schôdzkach u Fischlov. Ale sa i učí, ako sa patrí. Peniaze dostáva len na to najpotrebnejšie zo štipendia. Posiela mu ich rovno pán farár. Inak, ak nieto a mamka nepošlú, sťahuje

si remeň, čo je u chudobnejších študentov na dennom poriadku. Zimníka nemá. O toľko rýchlejšie kráča v obtiahnutom kabátiku zmrznutými ulicami. Veľa trápenia má s obuvou. Podošvy na topánkach prederú sa raz—dva. Niet ich za čo podbiť. Vkladá si vždy ráno hrubý lepenkový papier na dieru. Do večera sa prederie neraz i s pančuchou. Druhého rána založí si nový papier, a je to.

Takto sa pomaly chýli rok ku koncu. A študenti ešte len teraz vyratujú týždne i dni. Jano naznačí kriedou na dvere toľko čiarok, koľko školských dní ešte ostáva. Večer vždy zotrie jednu čiarku.

— A čo strojíš v lete? — spýta sa kamaráša, ktorý tiež túžobne spočítuje čiarky, či ich je veľa ešte. — Pôjdeš niekam?

— Ja? — stisne plecami Maroš. — Nevieť. Musím pomáhať na poli.

— Vždy nebudeš robiť.

— No, pôjdem do vrchov... do hôr, vieš? Zoberiem sa s niekým a pôjdeme. A ty čo?

— U nás vo Vinárkach je veselo. Študentov sa nabháňa a ideme do sadov, alebo radšej do viníc, — robí si už chuť Jano. — Tam je vždy niečo. Ale u vás môže byť pekne v horách...

— Vieš čo? — povie mu naraz Maroš. — Stav sa ty u nás! Spravíme si vychádzku do doliny a niekam cez Ďumbier. My sme chudobní, parády nemáme. Ale sa naješ i vyspíš. A skúsiš mnoho. Pôjdeš?

— Pôjdem! — hotový je kamaráš. — Čo by nešiel? — blyсне mu radosť v očiach.

Pomaly je len päť čiarok na dverách.

— Už sú len štyri! — tešia sa študenti. — Už len tri... dve... jedna!

Konečne svitne deň, keď dýchavičný Chyžnay povie študentom kázeň v kostole. V škole im rozdajú svedectva a vivant vacaciones!

Maroš dostane dobré svedectvo. Len z latinčiny a nemčiny má dvojku. Patrí teda medzi prvých žiakov i tu. Spokojne si pozbiera svoje veci. Naloží limbový kufor. Odoberie sa od Fischla báčiho, i od tichej Tante a ide s kamarášom, Janom Črepom, do Mostíc.

U Plajbásov je radosti. Hoc ich je doma dosť, príchod hosťa prekvapí ich milo.

A Maroša tiež prekvapí čosi. Nájde v rodine o dušu viac. O drobnučkú Marienku. Tú si ešte mamka vyžiadali, aby neboli sami medzi toľkými chlapmi. Teraz sa, pravda, obaja vystarávajú, kde len uložiť tých pánov?

— Ale, tetuška, — vypomôže hneď Jano, ktorý je chlapec k životu, — vyspíme sa dobre i na sene!

Aj sa vyspia, a ako! Na šope je veľmi dobre spať. I ticho je, dobrý vzduch a ešte aká vôňa! Veru lepšie ako v izbe, hoci i panskej. O ostatné už niet starosti. Mamka navarí. Teraz má z čoho, a ona je dobrá kuchárka. A keď si toľkí posadajú okolo stola, i sem—tam po kútoch, je radosť jesť. Vyjdú na Váh okúpať sa. Večer si zasa zaspievajú, až sa ozvú Mostice. Nadíde i Paľko Kluchajovie so štetkou za klobúkom, i pehavec Jožko Koryčiar a veselo je, veselo! Črepovi sa tu veru celkom páči.

— A sú u vás tiež hory ako tu? — zvedavý je Miško, tichší a viac dievčenskej tváre chlapček. — Máte i také vysoké vrchy ako u nás?

— Nie! U nás sú malé vršky a na tých rastie hrozno.

— Ej, hrozno! — kričia deti. — To je dobrá vec! Vlni nám priniesli mamka stravec z mesta. Také sladké bobuľky!

— A chodíte ta, ako my do hory?

— Chodíme!

— A čo robíte? — niet otázkam konca—kraja.

— No, oberáme hrozno, — vysvetľuje Jano už celej škole, čo sa mu zoskupí okolo na priestrannom dvore. — Tam sú i také domce vo viniciach. Menujú sa „búdy“. Niekedy je v nich veselo. Je sa husacina alebo škvarky sa jedia a zapíjajú červeným vínom. Kto má a chce, môže si zajesť víno zázvočníkmi.

— A to je čo?

— No, to je také cukrové!

— Aha! — jasajú deti. — Ako predáva cukrár na trhu!

— A sa tam i spieva? — priplichtí sa Janko, plavý chlapček, čo je pred Maťom a nasleduje po Mišovi. — Zanáti sa tam?

— A ako! — prikývne mu Črep veselo.

— Tak nám zaspievaj, ako spievajú u vás!

A teraz sa začne, čo sa má. Jano spieva pekným zvučným hlasom. Maroš mu pomáha. Onedlho sú tu i dievčatá — Anka Krdanka, Zuzka Lalovie, Eva Mrázikovie. Len si stanú obďaleč, keď sú nie také malé ako voľakedy. Už im nesvedčí zamiešať sa medzi chlapcov. Ale pieseň zväzda a chytá za srdiečko.

Vo Vinárkach na rohu
visí žaba za nohu,

a to taká veľiká
ako rýľ a motyka!

— To je pesnička! — jasajú deti a spievajú, spievajú, kým im to nejde.

Smiechu a smiechu až do neskorej noci. Na vozy by ho nepobral. Veselosti chudobných ľudí, čo si robia koncert a divadlo sami pod holým nebom. A ono by to trvalo ešte dlhšie. Ale ráno treba vstať. Maroš a Jano idú na cesty do doliny a potom cez Ďumbier na skusy, kam ich oči povedú. Tanistry sú už hotové. Aj je v nich nabalené, čo treba. Jediva im opatrila mamka. Ale Črep, ako čistokrvný Vinárčan, nejde bez fľašky. Má ešte groša i z privát, čo v Kremenci dával, kúpi. Maroš sa zas i vyzbrojí, ak by skrslo čosi — a bolo by sa treba brániť. Človek nevie! Nuž prichystá si veľký nôž s vyhlbeným koncom, ako býva na starých mečoch. I pošvu už má z remeňa, a tak, aby sa nôž dal pripásať k boku ako vojakovi.

Je pravda, týmto nožom u Plajbásov sekajú repu pre svine. To však nič! Šabl'a je šabl'a a svet neistý!

Ráno ešte sa len briezdi, otec Plajbás je už hore. Nakuje si kosu, keď má ísť na ďatelinu. Študenti tiež skočia do šopy. Vezmú tanistry, palice, Maroš si pripáše svoj meč a vyrazia ako vtáčatá do šireho sveta. Mysleli, pôjde ich viac. Ale Paľka nepustí mama, Jožko zas nemá nohavíc na všetko. A Gejzu Glücka nechcú, hoc sa im i núkal. Tak idú len dvaja a dobre je im.

Do sveta vábi ich tajomné kúzlo dialky a túžba po dobrodružstve. Kráčajú si poľom i lúkami, zapadnú do krásnej doliny. Tam im je voľno—voľnučko v mladej duši po tej dvojposchodovej gymnaziálnej budove v Kremenci! Ani keď vypustia vtáčatá z klietky, nesú sa i oni veselo, lebo slobodne!

Jano sa má na čo dívať. On síce už bol i v kremenských vrchoch, čo sú vyššie ako tieto. Majú i hlbšie doliny. Ale tam sú bralá z tmavej žuly, kým tu zas z vápenca, jasné, až biele, poprerastané farbistým machom. Nízke Tatry majú svoje jedinečné krásy, akých niet inde. Maroš tu už, pravda, nenájde nič nového. K nemu zasa hovorí dolina. A čo by len ona. Každá skala, každé bralo... každý pramienok! A najmä tá zelenkastá krištáľová voda, spenená, hukotavá! Všetko, všetko mu ožíva v mysli, ako sem chodieval s chlapcami, i s otcom vo dne v noci. Má o čom rozprávať cestou svojmu kamarášovi. O salašoch i kolibách, o pastieroch i medveďoch. Čas sa im míňa len radosť. Ani nevedia, a sú na Lúčkach, pri stodolách, kde sa ešte nekosí. Kvetov je a kvetov! Včeličky sadajú na ne, i pekné strakaté motýle.

Ešte pred obedom vyjdú na Ďumbier a tu sa rozložia. Krásne je okolo. Skalnaté hory, hlboké kotliny miznú kdesi v čistunkom, modravom vzduchu. Bystriny prekypujú v zelených dolinách, spievajúc mohutne večný hymnus slobody.

— To je naša krajina, slovenská! — ukáže Maroš druhovi a mlčí.

— To! — prikývne Jano a zanemie.

Kde tu i hovoriť? Načo? Na severe považská kotlina a reťaz Vysokých Tatier. Na juhu Pohronie a vrchy, vrchy do modravej diaľky. Mestečká, dediny len ako vmaľované do dolín. A tak sa dobre dýcha!

Načo hovoriť?

Tu si pobudnú. I zajedia, i zdriemnu si na pažiti. Studničku si nájdu neďaleko — nuž majú všetko! Ani sa im nechce odtiaľ. Len keď sa už slniečko skláňa nižšie a nižšie.

— Škoda, že sú nie tu i Števo, Jožo a Šimon, — ľutuje Jano.

— Oči by im vyliezli z jamôk.

— A čo? — obráti reč Maroš. — Kam pôjde Števo, keď už zmaturoval?

— Do Prešporku!

— A čo bude tam?

— Študovať za kňaza!

— A ty čím chceš byť?

— Hádám pôjdem tiež za Števom. Mama to chcú. A ty, Maroš?

— Nuž, moja mamka to tiež chcú. Nevieam, či to všetky mamky chcú mať kňazov za synov? Ja mám k tomu i štipendium — z našej rodiny. Ale len na kňazstvo. Nuž neviem...

— A nemáš na to chuť?

— Vieš, Janko, — zahľadí sa naňho vážne tým ostrým, zelenkastým zrakom, — ja by rád raz bojovať. Vzbudiť tie dediny i mestečká a vymôcť nášmu ľudu krajší život. A kňaz — ten len vždy o láske a odpúšťaní. I starý Chyžnay nám len o tom. Tak si národ nevybojuje slobodu... Národ, keď chce žiť ako slobodné národy, musí sa pustiť do boja, zaslúžiť si tú slobodu, i mrieť za ňu, nie? — zarsšia Marošovi oči a tvár sa mu rozhorí ani fakľa. — Pozri, i Maďari koľko sa nabojovali! Oni nás nemajú za nič, keď sa im nepostavíme oproti. Tam je, hľa, Sv. Peter Pavol. Čo nás len bolo pri poslednej voľbe! A niekoľkí žandári vyhнали našich. Ako ovce, tak ich hnali pred sebou. Ani dobytok! A nik sa nepostavil oproti, nik!

— A ty čo? — uškrnie sa Jano ironicky, tušiac, kamarát hovorí v extáze.

— Chcel som na nich skálim, — sklopí oči, ani čo by sa i dnes hanbil za to. — Mama ma zbadala — prekazila mi to. Nie mamka, ale mama.

— Dobre spravila! Vieš, čo by si bol vykonal?

— Čo?

— Nešťastie! Žandári by boli strieľali do ľudu. Niekoľkých by boli zabili a možno i teba. Tak, môj milý! Pracovať sa dá i bez toho. Pozri, kňazom nechceš byť — a kto môže skôr pracovať za ten náš ľud ako farár? Všetkým ostatným vzdelancom rozkazuje niekto. Farár si je na svojej dedine pánom. Učí ľud a ten ho poslúcha. Kam ho vedie, ide za ním. Preto ja pôjdem za Štefanom do Prešporuku, našej Bratislavy. A pôjdeš i ty!

— Nehovorím — nie! — poddá sa Maroš, čo je veru zriedkavá vec uňho.

— Ja nič, — zbiera veci zo zeme a siaha po tanistre. — Poďme! Inak musíme tu nocovať!

Dolina pod nimi nezdá sa ani veľmi dlhou.

— Rozbehneme sa! — trúfa si Jano. — Dolu je dedina. Niekde prenocujeme.

Aj pohnú, a to kozím skokom. Nohy majú svižké, vypočínuté. Ide im to. Spúšťajú sa drapom naisto. Dostanú sa i do hory a dobrou cestou míňa sa to. Ale ani slnko je nie na jednom mieste. A cesta len trvá a trvá. Na čistine vidieť akúsi kolibu.

— I tu by sme mohli prenocovať! — povie Maroš.

— Poďme len dolu! — nástojí Jano.

Študenti ešte zrýchľujú krok. Robia skoky ani poriadni drevorubači, keď siažia v krpcoch. Tiene svrčín sú však vždy dlhšie a dlhšie. Obloha nad dolinou už červenie. Pomaly sa stmieva. Aj sa zotmie, a oni len idú a idú. Potkávajú sa do skál, i do koreňov, a dolina len akosi nemá konca.

— Janko, — zastane Maroš, keď vidí, že kamarát kríva, — načo my vlastne bežíme?

— Na nocľah!

— Čo, nocľah! — usmeje sa vyčervenený šuhaj, samé zdravie a sila. — Ten môžeme mať i tu. Som azda raz spal v hore? Zima je nie. Nájdime si miesto hen pod tou bučinou. Tam je šústia, nahrabeme si ho. Zaryjeme sa doň a budeme spať ani v oleji.

— Nedbám! — pristane kamarát neochotne. Čo však robiť, keď je dolina bez konca a nohy už ledva nesú?

Ako si povedia, spravia. Nájdu si pekné miestečko pod bučinou, zložia

si tanistierky a Maroš odpáše svoj meč. Ješ' sa im veru nechce. Rukami si nazhŕňajú šústia a zaryjú sa doň ani do sena.

A hora tichne, až utíchne celkom. Iba mumlanie bystriny počuť z diale. Kamaráti sa stúlia k sebe ako v posteli. Veľký, skoro plný mesiac prediera sa cez mohutné, vysokánske buky.

Maroš si zatiahne klobúk na oči. Nespí prvý raz v hore a meč má na dosah ruky. Driemky mu sadajú na viečka — obchodí ho sen. Po takej túre a toľkom skákaní nie div. Sníva sa mu čosi o Kremenci. Vidí kamarátov veselých, i Števa, i Joža, i Šimona... i Sveták a Pačesák sú medzi nimi, i Milo Kloška. Starý Fischl stojí na stoličke, dáva im takt a oni spievajú. Tak dobre im to znie. Vchodí Ďuri báči, okrúhla, vyholená tvár sa mu usmeje. Chytí Fischla, zloží ho zo stoličky. Vyskočí na ňu sám a počne svoju obľúbenú: *Gaudeamus igitur...* Spieva si a nôti s toľkou chuťou, až mu slzy vystúpia do očí. Ostatní len naslúchajú a všetci učudovaní, kde vzal Ďuri báči taký krásny hlas?

Post iucundam iuventutem,

post molestam senectutem

nos habebit humus...

nos habe—é—bit...

Vtom ho potrhne ktosi za plece.

— Čo je? — ledva otvorí oči. Miesto Ďuri báčiho a kamarátov vidí okolo seba pniská mohutných bukov, cez ich lístie preosieva mesiac svoje zlato. Miesto piesne hučí v diali bystrina.

— Počuješ, Maroš? Voľačo šu—ušťí!

— Čo by len šušťalo? — odvetí Janovi ani nie celkom pri vedomí. Obráti sa na druhý bok a chce spať ďalej.

Dlho však nemôže. O chvíľu totiž zas pocíti, ako ho ktosi trhá za plece.

— Čo chceš? — osopí sa skoro na kamaráta. — Čo mi nedáš spať?

— Ale keď šu—ušťí!! — ozve sa Janov hlas splašene.

— Čo šušťí? — zaostrí si sluch Maroš.

— Med—ve—ed!

— Nič nepočujem! — zdvihne sa Plajbás a siahne po svojom meči. — Nič, veru!

— Nepočuješ? — skočí Jano na rovné nohy. — Tak si hluchý, alebo ešte spíš, — chveje sa na celom tele, siahajúc po svojich veciach. — Pod', ja tu nebudem!

— A kam pôjdeme teraz? — zbiera sa už i Maroš, započúvajúc sa do mlkvej, tajomnej hory.

— Do koliby, čo sme videli vyššie na čistine! — šepce mu kamarát, akoby sa bál, aby ho ten Maco nepočul.

— Dobre! Poďme!!

Idú, idú a vždy dlhšími krokmi. Idú a obzerajú sa. Napokon počuje čosi i Maroš. Čo môže človek vedieť v hore o polnoci? Vyjdú na čistinu, koliba je tam. Ponáhľajú sa ku vchodu, a tu dvierka zavreté na šróbu. Ohliadajú sa hore po nejakom otvore. Všetko zabité doskami a v duši oboch presvedčenie, že im je chľpatý Maco za pätami.

— Juj, čo teraz?

Ale Plajbás je Plajbás — nepríde do zmätku. Poobzerá si zrub, odvalí pod ním niekoľko ťažkých kameňov v základe. Potom vytiahne svoj široký meč, čím doma drobili burgyňu pre dobytok, a ako rýľom počne hriebsť do hlĺbky. Ten maco dodáva mu sily — zem sa len tak odvaľuje a rozsýpa. O chvíľu je už vo fundamente diera, kade sa dá vojsť.

— Hybaj dnu, — ukáže Janovi otvor. — Ty si krepkejší. Ja ti podám veci.

A tomu ani netreba vravieť. Raz—dva a pretiahne sa dierou ani lasica. Maroš mu potom podá tanistry, i meč, čo už vykonal svoju úlohu, a chce sa vťahnuť i sám. Nie je však taký ohybný ako Jano. Musí ho ten potiahnuť za ruky.

— No, na moj pravdu, — myslí si Maroš, — ak ma teraz ten Maco zdrapí za nohu, Jano to nepretiahne!

Ale Maco sa nehlási a Plajbás prešmykne tiež do koliby. Tu sú už v istote. Môže prísť aj sto medveďov! Upokoja sa a čakajú, až sa počne brieždiť. Dlho veru čakať a zima je k ránu. Tu však zas Jano nájde liek — nekrivo, že je z Vinárok. Vytiahne z tanistry fľašku slivovice a ponúkne druhu.

— Na, vypi si! Bude ti teplejšie!

A naozaj! Maroš zas pocíti to teplo vo vnútri ako kedysi, keď išiel s otcom po rez a dali mu za rána do poldecovky pálenky. Takto sa oni hrejú a sú hneď smelší. Sami sa smejú na svojom kúsku.

— Jano, — buchne Maroš kamaráta do boku, — veď to hádam ani nebol medveď!

— No, ale mohol byť!

Na úsvite zaberajú dolu dolinou kamsi do Brezna. A na tretí deň vrátia sa z túlačky šťastne do Mostíc. Jano odcestuje do Vinárok, kde má svojim v búdach čo vyprávať: O tom medveďovi však nepovie. Načo? Takí Vinárčania nevedia, čo je to! Iba by sa smiali. A ľahko sa je smiať z medveďa vo vinici. Ale v takej hore!

7

Na jeseň je zas veselšie v Kremenci. Už sú tu i Marošovi kamaráti, poľovník Paľko a Jožko Koryčiar. Tento ide na obchodnú. Kl'uchaj zloží prijímaciu skúšku z latinčiny a je z neho poriadny kvartán.

O toľko prirodzene zväčší sa i kruh návštevníkov študentskej komory u Fischlov. Slováci sa sem schodia aspoň dva razy týždenne. Namiesto fúzatého Števa Petráša vyvolia si plecitého hundroša Jožka Klenovského za predsedu. Maroš sa stane tajomníkom, keď má vždy čo povedať, či predniesť pri zasadaní. Ak treba nejaký peniaz, šuhajci sa poskladajú a groš opatruje financier — Jano Črep. Spieva sa i reční — ale zápisnica sa nepíše. Ak sa prihodí niečo, nech niet nijakého corpus delicti! Koryčiar a Kl'uchaj bývajú spolu kdesi na starom rínku v komore do dvora. Zato sú deň po deň u Fischlov. Maroš im je kamarátom i radcom, čo sa im — ako „grünhahnom“ — dobre zíde!

Študenti sa cítia v istote. Fischlovie komora bola i pred terajšími jej obyvateľmi hojne navštevovaná. Nie je na tom nič. Pán Buxbaum má dobrých, keď i krikl'avých kunšaftov, a to mu stačí. Gejza Glück býva kdesi v kóšer dome pod hradom. A Marína — tá je so študentmi ani reťaz. Už jej to i škodí. Nemá už pleť sviežu, ružovú — skorej bledú. Keď ide po meste krokom, až sa jej sukienky ovievajú, počuť za ňou volať: Minerva! Minerva! Jožo Klenovský, keď ju uzrie, nemôže si pomôcť. Také švárne slovenské dievčisko! Ťažko sa zdrží — neuštipnúť ju po líci pod bránou, kde už akosi postáva sama.

— Nemáš milého, Marína?

— Načo by mi bol? — usmeje sa veselo.

— A mňa by si chcela?

— Ha—ha—ha! — ukáže zdravé biele zúbky. — Vy ste pán!

— A pána nechceš?

— Čo by som nechcela! Marcipán!!

— Ty, Jožo, nezaliečaj sa toľko tej Maríne, — vraví Šimon kamarátovi u Fischlov. — Roznesie sa to!

— No, tebe je ľahko! — natiahne tvár Klenovský nakyslo.

— Prečo ľahko?

— Ale Šimonko, nepretváraj sa! — zamieša sa do toho i Jano. — Keď máš doma i mamu, i dcéru!

— Eh, to je hlúposť! — nakyslí tvár Kuterka, o ňom by si na pohľad myslel, že nevie ani vody namútiť. Ale je isté, v láske má šťastie. A potom, keď si nájde doma, nech! — vraví ako pre seba. — Načo však kaziť takú Marínu?

— Šimon má pravdu! — zastane sa ho i Maroš.

— No, Marína vie už všeličo! Nie je taká svätá, ako sa robí! — bráni sa Jožo. — I teraz je u Buxbauma akýsi študent z priemyselnej. Včera ju dojedal i štekľil vo dverách. A nič sa neodťahovala, potvora!

— No, dost! — zahriakne Maroš rozhádaných. — Čo z toho? — červenie sa ani pivónia ako vždy, keď je reč o ženách. — Poviem vám niečo nového, — priloží si prsty diskrétno k ústam. — Zdá sa mi, pasú po nás!

— Pasú? — stmavie podiv v niekoľkých študentských očiach. — Ako vieš?

— Náš okuliarnik Móric Zweig rozprával sa včera s Glückom; dlho na chodbe. Prešiel som popri nich, prestali hovoriť. A dnes ráno mi povie Kiss Pišta, ten družgoň — tak čo, chlapčiatko, vo Fischlovie komore býva vraj veselo. Nezavolali by ste i nás?

— A ty si mu čo?

— Nech sa ti páči! Zabavíme sa spolu!

— Múdro! Nech si z toho vyberie, čo chce.

— Dobre, chlapci, — zväžnie Maroš. — To však znamená — pozor na ústa a na kroky. Už som si toho všimol i ja. Oni sa v komore u Hubertov neschodia darmo.

— Azda sa bojíš? — ozve sa Jano hrdo.

— Ja, a báť sa! — zdvihne obrvy kamaráš. — Len ak čo počnú, nech nás nájdú pripravených!

Minie týždeň — dva, a nič. Minie i mesiac, a Plajbásovi počnú sa už i smiať u Fischlov. Istého dňa však príde poštár do komory, keď sú práve doma. Prinesie list adresovaný na Jana Črepa.

— Odkiaľže to? — obzerá tento pečiatku prv, než by ho otvoril. — Marmarossziget, — číta v čiernom kruhu. — Čo je to? Čakám list z domu a

tuto... — otvorí obálku, zadíva sa do písma a — natiahne tvár ani z gummy. — Maroš, — mrkne na kamaráša, — to je niečo pre teba! Poďže sem!

Kolega nahne sa do písma a čítajú spolu:

Drahí priatelia, — písané je dobrou rukou a maďarsky. — Odpusťte, keď Váš vyrušujeme — my, študenti marmaroš—sihotského gymnázia. Pred očami však máme svoje vznešené národné ciele — nemôžeme inak. Je nás tu niekoľko Slovákov i Rumunov a uzhodli sme sa založiť Panslávsky krúžok. Bez rady a vhodnej úpravy je nám ťažko pokročiť v práci. Vieme o Váš, že ste si — ako po iné, iste i tohto roku — založili Panslávsky krúžok. Preto vás srdečne a bratsky prosíme poslať nám, a to v krátkom čase, stanovy spolku, ako i menoslov členov, s ktorými by sme si chceli písať. Podľa toho zariadime sa potom i my tu. Ďalej Váš prosíme naznačiť nám všetky ciele a plány hnutia pre budúcnosť. Maďarsky Vám píšeme preto, keď je tunajšia slovenčina veľmi pomiešaná s rumunčinou. S úprimným pozdravom

V mene druhov :

Ivan Klimcsák

— Čo ty na to, Maroš? — díva sa naňho Jano, keď list už prečítal.

— To sú kone! — odpľuje si tento prсто.

— Ako to?

— No, hlupáci sú! Hlupáci na kvadrát! Len nemyslíš, že by nám tu písal ozaj niekto z našich?!

— Nemyslím, — zdvihne kamaráš čelo s pošmúrnou priehlbinkou a prepadne sa na chvíľu sám v sebe.

— Vec je jasná, — vykladá Maroš. — My v Marmarošskej Sihoti nemáme nijakých slovenských študentov. Kde všetko študujú naši — vieme. Druhí: Slováci s Rumunmi jakživ nebudú tvoriť Panslávsky krúžok. To sa panákom poplietlo. Tretie: na okolí Marmarošskej Sihote niet slovenčiny, nemôže byť teda s rumunčinou silno premiešaná...

— Tak je! — prisvedčí Jano. — To je podvod!

— Číročistý podvod! — zablysnú Plajbásove oči akýmsi tajomným, zžieravým plameňom. — Prisprostý podvod!

— Ten list je asi tu písaný! — svitá i v Črepovej hlave.

— A kde inde? Iste v komore u Huberov.

— Tam ho zostavili a poslali nám cez Marmarošskú Sihot. Len kto to písal?

— Možno, raz dozvieme sa i to. Azda je list i v Marmarošskej Sihoti prepísaný, aby sme nepoznali rukopis.

— Také písmo neviem, kto by mal! — všima si Jano dôkladnejšie rovných i ohýbaných čiar. — Také vyvrátené!

— A jednako list musel byť tu napísaný. A písal ho niekto, koho známe.

— Z čoho myslíš?

— Z tých vyvrátených čiar. Tak sa nepíše. Vidieť, i pisateľovi je to neprirodzené. Tu, hľa — píše vyvrátené, tu už nie tak! Pozri! I „r“ píše doľavo. To sa tiež nerobí, ak sa človek nechce kryť.

— Naozaj! Kto by to len mohol byť?

— Nechajme si to na neskoršie. Teraz čo s listom?

— Po konvikte sa zídeme! Poradíme sa, — rozhodne Jano. — I tak sa nás to týka všetkých.

— Dobre, ale zavolať len niekoľkých. Špicli majú už našu komoru pod dozorom. List — tušia — prišiel. Nemusia hneď zbadať nejakú nervózu.

— I to je pravda.

Po večeri nadídu Klenovský a Kuterka. Neskôr vkĺznu dnu i Kl'uchaj a pehavý Koryčiar, ktorým sa zide zaučiť sa do nových pomerov. List putuje z ruky do ruky. Študenti hľadajú na seba a všetci sú jednej mienky.

— To je podvod! Osídlo! — pohoršuje sa Klenovský, kým vedľa neho Šimon stiahne ústa na šošovicu a nepohne brvou. — Taká podlosť. Sú to kolegovia? Na šťastie nemáme nijakých stanov! Nech by sme však mali a odpíšeme im, pridáme i menoslov členov, ako žiadajú — ten list povandruje cez Marmarošskú Sihot' do Kremenca... prinesú ho naši dobrodinci Dirimu a nás vyšmária z gymnázia ako žaby z vršky...

— Počujte! — zamieša sa do reči i Paľko. — Akým menom je list podpísaný?

— Klimcsák... Ivan Klimcsák!

— Však? — zvolá nováčik víťazoslávne. — To meno som kdesi čítal.

— Kde? V Kremenci?

— Áno, v Kremenci! Kdesi na Starom rínku, — vysvetľuje Kl'uchaj. — Tam je vyložená firma akéhosi obuvníka. Ten je Klimcsák.

— To je pravda, — prisvedčí i mlčky Šimon. — A Huberovie komora je tiež na Starom rínku. Tam si to odkukali. Možno — ten Klimcsák je Karol alebo Jozef. Ivanom ho prekrstili, aby to slovenskejšie znelo.

— Hm — hm, pozrime si štvorákov! — prikyvujú šuhajci jednomyselne.

— Čo však už teraz s tým listom? — nástojí Jano rozhodnúť. — O tom sa máme poradiť. Myslím, nepaprať sa s ním. Odložiť ho a dosť. Keď vidia, niet výsledku — prestanú.

— To nie! — zatne Jožo ostrým prízvukom. — Vezmem ten list do triedy. Tam ho prečítam, nech každý počuje. Poviem že je podliak, kto ho písal. A nech sa hlási! Dostane niekoľko zaúch. Čo?

To sa už lepšie páči. Keď však uvažujú o veci z tej i z onej strany, nemá to jednako len praktického výsledku. Patričný sa neprihlási a pomyslí si kto chce, čo chce.

— Ja mám iný plán, — povie Maroš. — Poďme my dvaja s Janom k Dirimu... a to hneď zajtra. List mu oddáme a požiadame ho o súhlas s jeho vedomím odpovedať do Marmarošskej Sihote tak, ako si pisateľ žiada. Kto mu náš list prinesie a udá nás, je iste z tých, čo majú v tom prsty.

— To je už múdra reč! — pochvaľujú návrh študenti. — Múdra veru!

— Dosiahneme tým dve veci, — pokračuje Plajbás. — Odvrátíme od seba podozrenie a lapíme svojich nepriateľov rovno do klepca.

— Vivat, chlapče! — zdvihnú ho, až hrkne do klenutia hlavou. — Z teba bude nielen básnik, ale i detektív!

— Zajtra teda vy dvaja, — rozhodne Jožo Klenovský ako predseda, — idete s listom k Dirimu. Mal by som ísť i ja...

— Ale pod! Hybaj!! — zvu ho kamaráši.

— Nie! Nejdem! — mrdne pleciskom. — Prišlo to na vás, vybavte si to. Ale sa držte!

— O to nemaj starosti! — zahryzne si Plajbás do gamby a stisne päste. — Zariadime to.

Maroš dlho nemôže zaspáť v noci. Dráždi ho záhada, kto to mohol takto osnovať naraz, keď bol dosiaľ pokoj? Aký má na tom záujem! Či je to len stará história o mačke a myši? Mačka je silnejšia, snaží sa myš chytiť a zožrať. Myš sa zas bráni, ako vie. To je prírodný zjav! Ale u ľudí mohlo by to byť inak! Všetci sú ľudia a majú i tak dosť trápenia so životom. Ako ich len napádajú a zožierajú storaké bacily — musia sa ešte i oni sami? A nebrániť sa — čo potom? Prídu mu na myseľ mamka, i stará mať od Kramlíkov, i totka z Novej Vsi, ako mu len vždy nakladajú: — Maroško, daj si pozor! — To je proste rečeno: — Maroško, nepostav sa proti silnejšiemu! Staraj sa len o svoje veci... Ako však bude, keď to všetci tak spravia — všetci Slováci?

— Zjedia nás! Veru zjedia a nebude nás škoda! — ženie sa mu mysl'ou

nezastaviteľne. — Ach, keby ja bol silný ako ten Jánošík! Ale čo ten? Toho obesili! Radšej ako trenčiansky Matúš! Alebo ešte mocnejší pán! Hneď by to inak bolo na Slovensku a v celej Uhorskej krajine! — snuje si on, kým neusne spánkom spravodlivých.

Ráno idú s Janom k Dirimu. Nenájdu ho v pracovni. Musia ísť ta o desiatej. Neujde im, ako ich zvedavo sleduje niekoľko pohľadov. Správcu nájdu ako vždy zahrabaného do všelijakých písem. Ani ich nezbadá.

— Dobrý deň! — pozdravia sa mu dobre hlasno. Ináč by ich iste nechal stáť. — Dobrý deň!

— No, chlapi, čo je nového? — pozrie červenkavý Glockner na došlých ponad okuliare priateľsky. — Čo mi nesiete?

— Veru podivnú vec, — vyberie Jano z bočného vrecka list a podá mu ho. — Prišlo to na mňa z Marmarošskej Sihoti. Ráčte si prečítať!

Prejde riadky drobnými očami, skyslí tvár, pohmká a ponorí zrak znova do tých písmen. Napokon odloží papier stranou a zaďáva sa na študentov pokojne.

— No, chce vás ktosi dostať! Nemyslíte?

— Práve preto sme prišli k vám, pán direktor! — ozve sa Jano.

— Dobre ste spravili! Aspoň viem o veci. Ale čo s tým?

— Bolo by vypátrať, — vystúpi Maroš dopredu, — kto písal ten list.

— A ako, syn môj? — prejde si správca rukou po prešedivených vlasoch.

— Veľmi prosťe! Vy láskave vezmete túto vec na vedomie a my s vašim zvolením napíšeme do Marmarošskej Sihote všetko, čo si pisateľ žiada. Kto príde s listom udať nás, ten má v tom prsty.

— Áno, — zvažnie direktor, — ale čo by z toho bolo, môj milý! Dnes sú nie časy na to. Ten plán je iste dobrý na sto percent. Aj by sa podaril. Čo však potom? Teraz je zle len na vás, potom by bolo i na mňa a na náš ústav, — prizná sa s nemeckou opatrnosťou.

— Tak nás budú pokúšať ďalej, — pokračuje Plajbás.

— Ak vás budú, zastanem sa vás.

— Počom sa už musíme i sami zastať.

— Ako?

— Nuž, pán direktor, — začervenien sa Maroš po uši, — tak po študentsky!

— Ako po študentsky? — nechce chápať správca.

— Keď sa dozvieme, kto to vystrája, vybavíme si to s ním sami.

— Len nie tak zhurta, mladá krv! — zdržiava rozčerteného starý pán, hoci vidieť, že sa mu pozdáva taká povaha.

— Teraz idte na hodinu. A ak sa dozviete voľačo, očakávam od vás, — prísni hlas, — že mi to ako poriadni študenti oznámite. Vybaviť študentské hádky a spory — na to som tu ja!

8

— No, čože vám Diri? — prelomí si cigaretu vpoly Jožo Klenovský, idúcky z alumnea, a pozrie na nich zvedave. Pristavia ich aj iní, dávajúc hlavy dokopy.

— Poďte k nám — niekoľkí! Povieme vám!

— Nuž čo — čo — čo je? — rozkladajú sa v neveľkej komore. Šimon sa uvelebí na pohovku, Jožo na posteľ, ktorú statočne rozvalí. A potom kade ktorý. Modrastý dym cigariet vybuchne z toho i z onoho kúta.

Kamaráši rozprávajú, čo a ako.

— To je nič! — zdvihne sa Jožo prudko z postele a hodí nepatrný úhorček cigarety zlostne za kachle. — Jednako som len ja mal s vami ísť.

— Volali sme ťa! — zmeria ho Jano chladno.

— Ved... ved! — skrotne Jožo. — Ale ste mali Dirimu povedať, my si takéto výpady vyprosíme!

— Nerozčuľuj sa, Jožinko! — nakriví Šimon ústa ironicky. — Bude toho ešte dosť. Ak chceš, povieš i ty svoje všelikomu.

— Ja len, keď nám vtáci ušli, — zahundre a rozváľa posteľ ešte viac. — A mali sme z nich chytiť aspoň jedného.

— Ja ho chytím! — zdvihne Maroš hlavu, zahryznúc si, ako obyčajne v takej chvíli, do spodnej gamby. — Dostanem ho!

— Ako? Ako? — letia v modrastom dyme otázky.

— Neviem! — zväžnie študentova tvár, až zmeravie. — Spôsob sa musí hľadať. Ako som vykúril Geju od Buxbaumov, tak sa dozviem i to, kto si nás chcel tak komisne podať.

— Na to som ozaj zvedavý, — vyfúkne dym Jožo z novej polcigary až hore do ťažkej, múranej klenby. — Som, na moj dušu! Ľahko to nepôjde.

Plajbás to i tuší a ešte viac sa presvedčí o tom. Márne vyhutuje — nejde to len nikam. Jedno mu vrta v hlave: či majú azda medzi sebou niekoho, na ktorého niet spoľahnutia? Ale rozhodne si začal dávať dobrý pozor na Mórica Zweiga a Geju Glücka, lebo zbadal, že keď sa rozprávajú na chodbe či kde inde a ide on — vždy zamĺknu ani ryby. Inštinkt mu diktuje — voľačo

tam bude, čo sa otiera o Fischlovie komoru a tým i o všetkých slovenských študentov v Kremenci.

Prejde i polrok — i jarí sa už, a nič. Naopak! Po neúspechu s listom — akoby hasol v študentstve oheň, čo ho rozdeľuje. Jano chodí kartovať k Pamlimu, i do Huberovie komory na Starý rínok. Tu sa kartuje neraz do rána, ale i kuje, a ukuje, čo treba. Iste z tejto komory vyšiel i výpad proti Fischlovie komore. Odkiaľ inde? Sem príde niekedy i Maroš, hoci ani nekibicuje. Niekedy je tu i Jožo, ktorý najmä Maďarom imponuje. Vypije vodový pohár vína bez gľgntutia. Okrem toho, že sa tu obšmietajú Móric i Gejza — nič nebadať. Ten Črepisko má šťastnú ruku. Obohrá Maďarov a je z toho neraz i u Fischlov na víno. Neraz i na iné. Maďari zas — taký zavalitý Kiss Pišta, alebo modla kremenských dám, elegantný Szekeres Pál, tí sa starajú viac o karty, víno a nadovšetko o dievčatá, nie o kadejaké intrigy. Ak ich niekto nenavdá, sú veľmi dobrí chlapi. Intrigovať, ako s tým listom, to je dielo zhavranelých Slovákov, pokazených Nemcov a židov.

Maroš to vie. Preto svoju pozornosť zostruje týmto smerom, i keď sa obráti niekedy u Huberov. Zabľúdi sem najmä — ak chce Jana skorej domov dostať.

— Tam u Fischlov máte peknú húsku, — mľasknúc významne ústami, rozŕahuje Pišta hlásky naširoko.

— Čo za húsku? — nechápe Maroš. — Azda Eržiku? Zriedka príde k nám.

— Eržiku? Čoby! — rozchechoce sa a zmyselnosť vystúpi mu na počernom obličaji. — Tá je nie k ničomu. Minervu!

— Hja, Marínu? — blyсне mu údiv v očiach. — A ty ju znáš?

— Ha—ha—ha! Kto by ju neznal? — chytá sa za boky. — Veď si len naivný chlapec! Tuto Gejza, — mrkne na vypaseného Glücku, — ten to vie. Nedávno nám ju sem doniesol a môžem povedať — kapitálne dievča!

— Čo mňa po tom! — odvrkne Plajbás, podráždene zagániac na Gejzu, ktorý pri stole kibicuje. — Hovoríme o inom!

— O čom? — rozchichoce sa Pišta ešte väčšmi. — Teba azda ženy nezaujímajú?

— Daj mu pokoj! — volá Jano od stola. — On je už taký!

— A pozrime si panenku, ako sa červenie! Azda sa i hneváš?

— Hnevám!

— Prečo?

— Načo kazíte to slovenské dievča?

— Aké slovenské? — splasne Pišta rukami. — Ženy sú nie slovenské, nie maďarské, ani nemecké. Ženy sú internacionálne, ako jablká, hrušky, slivky. Minerva je internacionálna študentská milenka a bavíme sa s ňou celkom tak ako s Csóri Ilonkou, mešťanostovie bonou, rodenou Maďarkou z Debrecína.

— Pišta, márne, nepresvedčíš ho! — ozve sa i Klenovský od stola. — Ten na dievča ani nepozrie. A mňa sa už tiež nadožieral pre Marínu. Myslí si, je to slivôčka s modrým peľom. A tú — odkedy ju nechal frajer, ten zámočník, poznajú už veru v nejednej komore. Daj mu pokoj! — pohodí rukou. — On dievčatá nemá rád.

— A čo spravíš potom, až sa oženíš? Hehehe! — vojde mu Kiss do hustých vlasov a poriadne ho rozstrapatí. — No, čo?

— O tom, — uskľabí sa Maroš, — mám ešte dosť času rozmýšľať.

Komora je plná študentov. Karty sa plieskajú na stôl a krik sa mieša s chichotom a kliatbou... Viza... besser... blind... fuč... vybuchuje ostro z modrastého dymu. Hrá sa ferblička a Jano, ako vždy — vyhráva i teraz.

— Kamaráš, — zavolá Maroš na kolegu, — nejdeš domov?

— Teraz mám ísť, keď sa mi vracia groš? — odvrkne tento. — Počkaj chvíľu!

— Mne sa už nechce čakať!

— Tak choď!

V tento večer vyrúti sa Plajbás od Huberov celý dožratý. Mrzí ho tá Marína, mrzí! Myslel si, keď vykúri Gejzu od Buxbaumov, i to dievča bude mať pokoj. A ono, hľa, už je na ceste. Minerva, študentská milenka! Nič ju nezachráni! Tá klasicky súmerná, pekná tvár bude jej na skazu.

Kým Jano nepríde, nezaspí. Rozmýšľa, a do jednej dá sa narozmýšľať. Keď sa mu však už dosť nahučí v hlave, kmitne mu myšlienka, či by práve Marína nemohla vykutať, kto im písal ten list minulej jesene? Ako jej to však povedať? Dosiaľ si jej sotva všímal. Čo ona teraz, ako jej to povie len tak? Musí sa s ňou nejako skamarátiť.

Na druhý deň vystriehne ju, keď ide po triesky. Zarozpráva sa s ňou vo dvore pri drevárni.

— Ako sa máš, Marína? — privraví sa jej dosť nešikovne.

— Dobre, mladý pánko! — zakmitne jas jej pobledlou pravidelnou tvárou. Také pekné črty! Len oči sú trochu mdlé a podmaľované kruhmi.

— Dobre? A vraj ťa nechal milý!

— Čo len to! Mám milých hockoľko. Na každý prst i päť.

— Ved' to, — zvažnie študent. — Počúvam, chodíš do študentských komôr, a to je nie dobre. Ty si Minerva?

— Také sprosté meno mi vymysleli!

— Počuj, ostaň len Marínou! — uprie na prekvapené dievča teplý pohľad. — Čo by ti povedali doma, nech sa dozvedia?

Marína prvý raz počuje od študenta také slová. Ostatní ju len doberajú. Ak kde môžu, i trhajú a navádzajú na zlé. Ešte len i Jožo Klenovský. A ten je u Fischlov tiež varený—pečený.

— Martin, — myslí si, — je inakší chlapec. A aký okatý, vlasatý, červený a urastlý ani sviaca!

Od rozhovoru pri drevárni prisnija sa jej neraz. Vo dvore počká, ak ho vidí, či sa jej neprihovorí. A je k nemu vždy dôvernejšia. Napokon zverí sa mu so všetkým ani rodine.

— V noci sa mi zas dovalil náš nový študent do kuchyne! — vraví tíško Plajbásovi. — Ale som ho poslala k čertu.

— Toho z priemyselnej?

— Toho!

— Správne! — pohladí ju zrakom. — Vo dne ťa nepozná a v noci áno?

— Zlostil sa, že ma len vy odvádzate. Už mala vraj vyletieť celá Fischlovie komora. Aj že vyletí. Nevie, do povetria a či ako?

— To ti vravel ten rapáň? — spomenie si len teraz na nepeknú, poďobanú a pehavú tvár staršieho študenta. — Počuj, Marína, — nakloní sa k nej celý rozrušený, — nejaký list ti nespomenul?

— List? — pokrúti dievča hlavou. — To nie! Aký list?

— Povedal by ti, keby si nevyzradila!

— Ja — a vás? To už nie!

— Ani Gejzovi?

— Ani!

— A nebola si s ním, odkedy odišiel od Buxbaumov?

— Bola... — sklopí dievča dlhé viečka. — Ved' mi večer nikdy nedal pokoja. Ale on sa teraz vláči za Ilonou, tou — čo je u mešťanostov. Pravda — vo dne ju tiež nepozná. To by mu škodilo na korze!

— Nehovoril ti niečo o mne?

— Áno! Nenávidí vás, — vzdychne si Marína. — Dozvedel sa, že ste navdali Buxbauma proti nemu.

— Dozvedel? A kedy?

— Hneď, ako odišiel od nás.

— Hm, — príde mu čosi na myseľ, až to ním trhne. — Tak ti to poviem, — rozhodne sa Maroš a povypráva jej o liste, čo dostali do Fischlovie komory až hen z Marmarošskej Sihote. — A teraz, dievčatko, ide o to — dozvedieť sa, kto ten list písal. Chcela by si mi ty byť v tom na pomoci?

— Keby mohla!

— Tak počkaj, — zamyslí sa študent, až mu oči vpadnú do jamôk. — A vieš maďarsky?

— Viem, ako viem. Naučila som sa v Kremenci.

— S Ilonou sa znáš?

— Zním...

— Aha! — dotkne sa Maroš ukazovákou čela. — Raz som ťa videl chodiť s ňou po meste. To je dobre! Ilona by vedela vykutať, kto ten list písal. A nech jej to zručne podáš, povie ti to.

— Rozumiem! — rozhoria sa Marínine líca. — Ja si to už zariadim. Ilonke poviem, ako nám je teraz dobre u Buxbaumov, odkedy prišiel ten list z Marmarošskej Sihote. U Fischlov nerobí sa už lomoz. Večer a v noci je tam ani v kostole. Panslávi sa vraj naľakali toho listu — nechodia. Kto len bol ten múdry človek, čo ich tak rozohnal? Tak nejako — dobre?

— Dobre, Marína, — pohladí jej mäkké vlasy, celý naradovaný, ak z toho niečo bude. — Ty si rozumné dievča. A vieš, kto je nepriateľom nám, slovenským študentom, ten je nepriateľom i tebe. Ten nenávidí našu fajtu, vieš?

— Áno, — zväžnie dievča. — To ja vidím. Vy sa celkom inak rozprávate so mnou ako oni.

— No hľa — už tomu rozumieš!

A Marínu vec ozaj zaujíma. Či už z vnútorného inštinktu, či pre kamarátstvo s Fischlovie kvintánom — nedá jej pokoja. V nedeľu prechádza sa s Ilonou celé popoludnie. Maďarka je dievča počerné a samý oheň. Pozná sa so študentmi až po elegantného Paľka Szekeresa. Hovorí korennou maďarčinou a vo svojej prostorekosti dovoľí si všeličo. Keď sa dozná, na čo je kamarátka zvedavá, iba sa zasmaje.

— Čo len to! Dozviem sa ešte dnes... — pohodí hlavou. — Ak chceš, poď so mnou. Dozvieš sa i ty. Ale len až si doma poumývaš a poriaďiš.

— Dobre!

Večer je už preč deväť a dievčatá sa prechádzajú. Najprv po Deáčke, potom po Rákocziho ulici. Napokon zahrnú bránu na Starý rínok. Pred Huberovie komorou študentov a študentov.

— Aha, Ilona a Minerva! — pristavia ich. — Poďte, pobavíme sa!

— Nemôžeme! Máme robotu, — zmyká Csórička údmi.

— Veď my tiež! — smejú sa chlapi a snažia sa ich dostať pod bránu. — Poďte, grácie! Neohrďte nás!

— Ale idte! — strká ich Ilona od seba. — Veď mňa poslal pán mešťanosta za vami.

— Pán mešťanosta? Hí! — stlačia sa študentské hlavy okolo dievok. — A čože chce?

— Nuž viete čo, mladí ľudia, — stíši Ilona hlas, — môžete sa dobre zabaviť. Ale nie je tu nikto z Fischlovie komory?

— Nikto!

— Ani z tých, ktorí ta chodia?

— Ani.

— Tak počúvajte. Istý pán nechal u pána mešťanostu akési peniaze pre študentov, čo vykonali veľký čin.

— Aký?

— No napísali akýsi list do Fischlovie komory.

— Aha! — smejú sa študenti. — To ten cez Marmarošskú Sihoť...

— Také čosi. Odtedy on vraj môže spávať a chce sa odvdáčiť. A ja mám oznámiť, kto to bol.

— Hej, Gejza, — volajú spod brány na tučného sextána vonku, — podže dnu! — Pomôžeme ti ku grošu. Ale bude patriť komore.

— Dobre! — pristáva Gejza.

— Kto písal ten list v jeseni cez Marmarošskú Sihoť?

— Hja, ten? Osnovali sme ho my, ja, Móric Zweig a neviem ešte, kto tam bol. Bolo nás viac... Dobrý žart, — stíši hlas. — Len Diri tomu akosi nerozumel. Skoro by vraj nebol dbal ísť na nás.

— Tak zajtra chod k pánu mešťanostovi, a čo ti dá, prines do komory.

— Dobre! — pohodí rukou Gejza, povedomý svojho veľkého činu. Tu

však zbadá za Ilonou Marínu. — Minerva, — lapí ju za ruku, — i ty si tu? Aby si to nepovedala nikomu!

— Já—á? — láme Marína maďarčinu. — Som tiež rada, že môžem spať. Predtým som nemohla... pre huk.

— No vidíš, — chytá ju sem i tam, — pomohol som ti. Čo mi dáš za to?

— To, čo nemám!

— Dobré maďarské dievča, — vypne sa Gejza ako hrdina. Bude nám ešte do pomoci.

— Prečo nie? K dobrej veci vďačne, — smeje sa Marína Ilonke do očí. Lapia sa pod pazuchy, zohnú hlavy a frrr — von z brány ani jarabice cez študentský kordón na ulicu.

Ešte toho večera vie Maroš všetko.

— Ďakujem ti, Marína! — stisne jej ruku pod tmavou bránou, kde ju dočkal.

— Len to a viac nič? — drží ho za prsty.

— Viac — a čo?

— No, toto! — objíme študenta okolo krku, bozká ho rovno na pery a so smiechom vbehne do Buxbaumov.

Marošovi zachveje sa čosi vo vnútri a krv sa mu vženie do hlavy. Marína je huncút dievka, ale že by ho mala rada, nemyslel. Takého mrzkého! A potom on je ani nie za dievčatami. Ešte tá Vagó Gizi prisnila sa mu zo dva razy. Ináč však zaujímajú ho ešte celkom iné veci než takého Glücka, Szekeresa a celú Huberovie komoru! I teraz ho najviac trápi ten Gejza. I myslel naňho, i nie. Skoro je nie ani rád, keď to už vie. Ale ak mu, potvore, nezatne cestu, zas sa rozbehne proti nim...

Dlho váha, má mu to dať nejako najavo, či nie? A tu zvláštna náhoda! V Huberovie komore kuje sa zas čosi. Gejza si zájde k mešťanostovi po odmenu, dostane však poriadny škáles. Vidí — nalielol a myslí, list sa bez vetra nepohne. Marína prinesie, že sa študenti stroja napadnúť Fischlovie komoru a hľadať tam slovenské knihy. Kamaráši vynesú si preto tých niekoľko kníh, čo tu majú, na povalu. A iného veru nemajú! Istého dňa nato — keď niet u Fischlov nikoho doma — nájde Maroš kohosi na schodoch. Prizrie sa lepšie, a tu Gejza!

— Čo ty tu hľadáš? — oborí sa naňho, netušiac nič dobrého.

— Rád by si pozrieť vašu knižnicu, — odpovie tento ironicky.

— Našu knižnicu? Čo my máme aké knižnice?

— No, len ma pust! — tisne sa mu k skleným dverám.

— Nepustím!

— Veď si ja pomôžem — nie som tu sám, — odtíska ho z cesty.

— Čože? Ty chceš k nám nasilu? Ale! — schytí ho prudko za prsia. — Už aj dolu! Ak nie — strčím ťa tými schodmi — neviem, ako si svoje kosti pozbieraš! Čo ja neviem, čo je v tebe? Myslíš, neviem, kto je Klimcsák Ivan?

— Kto? — obzerá sa vypasený Glück, aby naozaj nezletel. — Povedz, keď vieš!

— Nuž ty, ty, potvora mizerná! Ty si chceš zásluhy vyzískať! Ale toľko — hľa! — lusknú mu prstami pred samým nosom. — A už sa i ber, lebo...

Gejza pozná Maroša. Rozmyslí si a ide...

Plajbás si ešte všimne, či je doma všetko v poriadku. Potom zamkne dvere na dva spusty. Kľúč nezavesí na klinček ako obyčajne. Strčí si ho do vrečka a vyjde na ulicu.

V bočnej uličke zbadá Gejzu a kopy maďarských študentov. Sú medzi nimi i siláci. Taký Kiss Pišta a iní. Naslúchajú, ako im vyčervenený Glück rozkladá. Zbadajúc Plajbása, všetci sa dívajú za ním.

— Veď ja viem, — rozhadzuje sa Gejza heroicky, — prečo si ma nechcel pustiť do komory. Ja viem!

— Keď vieš, povedz! — skočí naňho Maroš bez ohľadu, koľko ich je tam okolo neho.

— Len u Diriho...

— Táák? Keď u Diriho, tak pod' so mnou k nemu!

Gejza sa zháči. Keď však vidí, ako tí okolo hľadia naňho, pohne sa s Marošom hore mestom ku gymnaziálnej budove.

— A ty si ma vyštval od Buxbaumov!

— Hej, bolo by ti tam bývalo dobre špehovať, čo?

To je všetko, čo si rieknu cestou.

Diriho nájdu v pracovni. Už z ich pohľadov tuší, čosi nie je v poriadku.

— No, čo sa stalo? — zmerá ich cez okuliare. — Zas potrebujete richtára?

— Veru, pán direktor, — ozve sa Plajbás. — Popoludní u nás nebolo nikoho doma. Keď som sa vrátil, našiel som tam tohto židáka dobýjať sa do našej komory.

— Židáka? — pretrhne ho Glockner. — Nieže — nie! Kamaráta Glückla!!

— Ba židáka! — zdupľuje nasršený študent. — Kamarát sa nedobýja a nešpehuje.

— A on špehoval?

— Čo inšie? — vypne sa Maroš, ani čo by sa chcel vrhnúť na Gejzu. — Veď i ten list, čo prišiel z Marmarošskej Sihote, on vyfundoval s ostatnými.

— Hja, ten list? — zvýši správca hlas. — No, to je zaujímavé. Tak počujte, Plajbás, povedali ste mi svoje. Môžete ísť! Glück, — obráti sa ku Gejzovi prísne, — vy ostanete tu! S vami sa mám ešte pohovárať.

Maroš sa zoberie a neostane pri dverách naslúchať. Z Diriho rozhovoru s Glückom nedostane sa nič na verejnosť. Iba Šimon zachytí na záchode, ako sa rozčuľujú niektorí študenti od Pamliho i z Huberovie komory, že kým je vraj Glockner direktorom, nemožno spraviť poriadok s Fischlovie komorou.

— Stačí!

9

Takto sa trň ostrí, študenti rastú a čas uteká.

Z mostických študentov Paľko Kl'uchaj prejde na obchodnú. Koryčiar zas na priemyselnú. Tam skôr dožije sa chleba. Marošovi minie sa i sexta ako nič. A pomerne i dosť ticho. Má to však i svoju príčinu. Nie že by u Fischlov bolo azda inak, než bývalo. Naopak! Ešte živšie. Študenti — jedni odbudnú, druhí pribudnú. Ďuri báči tiež navštívi neraz študentov. Páči sa mu i drobná Eržika, čo nadchodí pozrieť Fischlovcov. Nakukne i do študentskej komory. Keď pre iné nie, tak mlieko zohriať na peci, kde je na to malá liatinová platnička. V taký čas Ďuri báči dovoľí voľný účet: jesť, piť a fajčiť, koľko sa komu ľúbi. Pravda, potom sa už chvejú múry. Ale sa i môžu. Starý Buxbaum, i jeho žena, i deti — privykli už na to. Spia snom spravodlivých. A Marína? Tá vyjde hore posluhovať a zaspievať si do vôle.

Iné je tu vo veci, prečo je pokoj.

Raz pred gréčtinou pustí sa do Plajbása akýsi Dežo Lútka, dlhočizný biely šuhaj. Mne nič, tebe nič — počne mu nadávať do panslávov, takých a onakých.

— Povedz mi to ešte raz! — zadáva sa urazený dlháňovi ostro do očí.

— Ty prasa panslávske!

— A ty si čo? — skypí hnev v Marošovi tým viac, keď je Lútka rovno odkiaľsi z Turca. — Čo si ty?? — zabodne mu pohľad ostro do očí a vtom — fác! treskne mu zaucho, až sa zrúti na podlahu ako spílený peň.

Dá to študentom roboty, kým Deža prinesú na pamäť, že je práve

pred gréčtinou a Papuán je o chvíľu v triede. Ale dobre je. Keď profesor Pünköski otvorí dvere — nič sa nestalo! Gréčtina, pravda, ide dešperátne.

— Papuáni! Hotentoti, Bušmani! — nadáva profesor, až okná rinčia. Zato vážnejšieho nestane sa nič. A sexta navykla už na to, ako Buxbaumovci na kostolné ticho u Fischlov.

Ale Plajbásova autorita vzrastie.

To je však ešte nič. Čo Dežo Lútka — taká lata! Ale poháda sa raz Maroš tiež pre také čosi so samým Kiss Pištom. Pišta ako — ako nie — vyťiahne svoj bičak a more patrio — zdvihne na kolegu.

— Čože? — vykrične Plajbás a chytí mu ruku kdesi v lakti. Stisne ju, a to tak šťastne a silno, že mu nožík vypadne z hrsti na zem.

— Pišta? Čo sa s tebou robí? — volá celá trieda zhrozene nad tým, čo sa stalo. Už totiž — že ten bičak vypadol z takej pevnej hrsti.

Ale on nič. Ani čo by bol i sám prekvapený.

— Chlap si, Slováčku! — obráti sa naraz k Marošovi a podá mu ruku. Ani sa začas neodváža doňho ostrejšie. Plajbás získa rešpekt. Ako by nie? I dobrý žiak, i silák a smelý k tomu — to je pre jedného študenta i priveľa. Kto si počne s ním, i keď je pansláv?

Pravda je však i to — z ničoho je nič. Študenti v Marošovom veku jedia, akoby páli. Ani s ním je to nie inakšie. Mamka ani pri toľkých žalúdkoch tam doma nezabudne naňho. Chlieb mu už neposiela, ale tú zlatku i dve, ak môže. K bielizni, čo mu teraz ona perie, aby nezažltla, pribalí mu vždy do hrubého papiera slaniny, klobásky a také niečo. Práve zlacnel dobytok, otec Plajbás kúpil si kravičku na mäso. Nech je čím chovať tie drobizgy, keď sa vo fabrike robí od kusa — i zarobí. Aj im starým treba, veď sa ťažko pracuje. Ale najkrajšie kusy sviečkovice dostane študent do Kremenca, upečené poriadne, ako sa patrí.

— Dobré! — pochváli kamaráš Jano. — Len nášho červeného vína k nemu.

— Dobré! Výborné! — obližu si večer prsty i šuhajci. — Šimon i Paľko Kluchaj, Koryčiar, Kloška i Klenovský. Ide sa do toho ako do Janovho purzičánu. To je však osud balíkov vo všetkých komorách. Raz sa je u toho, raz u onoho. Vyjde to na jedno, akoby si každý zjedol svoj balík sám. Len je takto pri tom viacej chuti a radosti.

Na kúsok výbornej sviečkovice zavolajú ešte báčeho Fischlovie z kabinetu. Príde ochotne, ako vždy. Pochváli sviečkovicu, zafajčí si i

zaspieva. Práve tí z Vinárok priniesli novú českú pesničku. Počúva ju a nôti si i starý popod ovisnuté fúzy:

Spi, Havlíčku, v svém hrobečku,
národ zpívá tvou věrnou písničku!

Odpočívej v po—ko—ji—i:

Čech se Němce nebojí—i!!

— Báči, — pozrie mu Šimon do belasých a detsky dôverčivých očí, — to je nie pieseň pre vás.

— Ako to? — stisne Fischl plecami. — Keď je pečienka, tak je i pesnička.

— Ale tá pieseň je proti Nemcom.

— A či som ja Nemec?

— A čože ste?

— No, Kremenčan! — urovná si prešedivené fúzy.

Maroš, ako študenti najviac, píše domov najčastejšie len dobre po strovení zásielky a podľa spôsobu: Drahí rodičia, srdečne vám ďakujem za balík a prosím vás, pošlite mi...

Lenže do takých mlynov nestačia ani balíky od dobrých a starostlivých matiek. Čo je to? Deň—dva, a je po tom. Ostáva zas len to slabé alumneum, kde sa jedáva v polievke gríska — kaša, gríska—kaša, rízkaša. Mäso obyčajne nedá sa vôbec jesť. A nejaký ten prívarok, to je zas bez chuti, keď je bez omasty. Tu sa najesť len dva razy do roka. Raz, keď dá beneficium pán mešťanosta a raz Ďuri báči. Vtedy je to už hej — dobrá polievka, pekné kusy bravčoviny, k tomu zemiakov a omastených — no, áno — vtedy sa už nemusí nahrádzať kdekade!

Inak jediná nádej je ešte Grétka Jaukschovie. To dievča vyrastá a mohutnie navlas do tej istej formy, ako je okrúhla a vysoká mama Jaukschová. Marošovi ľúbi sa okrem dobrosrdečnosti najmä ten jej bohatý vrkoč, ovinutý skoro dva razy okolo hlavy. Opravdivá Grétka!

Naučí sa s Janom chodiť sem, i do miestností — kde sa čapuje. Kamaráš má vždy nejaký ten groš. Vyrobí si privátni a zratuje i svojho druha, ktorý zas vyrobiť si niečo, na to nemá šťastia. A márne, virštlíčky u Jaukschov sú výborné, chren k nim tiež. A pohárik piva alebo vínka takým študentom nezaškodí.

— Grétka, — zavolá Jano dverami do prednej miestnosti ako človek, patriaci už akosi k domácnosti, — nože nám niečo!

— Hneď, prosím! — ozve sa milý dievčenský hlas. Švitorí ani lastovička.

Usmieva sa najmä na Jana, s ním je až tak ďaleko známa, že ich počínajú oboch prekárať. Prinesie tanieriky s virštlami i s chrenom. — Vínka a či pivca?

— Mne dve deci! — hodí do nej Črep dlhočizný—dlhý pohlad ani nejakej hodvábné laso. — Dve deci, Grétka, ako obyčajne!

— A mne pivce! — nezdvihne Maroš oči. Darmo je — on je len z Mostíc, a nie z Vinárok. — Malé pivo!

— Švárna je tá Gréta, čo? — mrká kamaráš.

— Švárna!

— Taká, taká, — vystúpi Janovi chuť do gamby, — zahryzol by do nej ani do šunky.

— Eh, id! — kára ho Maroš. — Ako to hovoríš?

— Prečo?

— Nuž, — odvrkne mu, zajedajúc si virštle dobrým čerstvým chlebom, — vieš, šunka je šunka a Grétka je Grétka! Či nie?

— No, je! — fllochne naňho kolega akosi divne. — A ty si azda tiež do nej zaľúbený?

— Ja? — zapýri sa Maroš po uši, ako vždy, keď je reč o ženách. — To nie! Ale si myslím, keď má niekto voľakoho rád, musí o ňom inak hovoriť.

— Si len naivný! — hodí Jano rukou. — Nepoznáš svet! Myslíš, láska je len dívať sa na voľakoho a vyberať preň pekné slová. Keď sa počneš holiť ako ja, inak budeš zmýšľať, i hovoriť. Veru, kamarát!

— Možno, — usklábí sa mu, ako vie najprotivnejšie. — Ale práve preto nehovorme o tom!

— Prečo nehovoríš?

— No, Janičko, keď sa ja ešte neholím, — podáva si ho a dožiera, až ten zaškripe zubmi a stisne päsť, dobre sa nezadusiac virštlíčkou. — Musíš teda počkať ešte trochu, kým i ja...

— Jaj, ty... ty... ty... Plajbásisko voľajaký... ty!

Ináč sú oni pri všetkej nezhode pováh dobrí kamaráti. Keby sa nedožierali a nehádali, i to by im už chýbalo. Jano je dobrý žiak. Pamli báci má k nemu v triede najväčšiu dôveru. Zato on zas obdivuje húževnatosť kamaráša, najmä keď ide o slovenské veci. Vie, píše verše, a nie zlé. Slovensky píše ešte i na hodine Papuána, na samej gréctine. Má svoje tajné písmo. Tak sa cvičí štylizovať a zbierať rýmy.

Čo však v posledné časy obdivuje ešte viac než všetky vlohy, to je

Plajbásov apetít. I teraz, keď sa vrátia po virštlovej večeri od Jaukschov, stane sa niečo, čo je ináč v kremenských študentských komorách nie zriedkavosťou. Do reštaurácie zašli si už po konvikte, kde boli na večeru rezance, obsypané krupicou. To je záhadné jedlo, vymyslené iste — nejsť dolu hrdlom. Každá krupička zdržiava ten reزانček, neomastený poriadne, len taký! Každá veru! Tu nepomôže ani mletý cukor, kupovaný u Buxbauma. Nie div, u Jaukschov to potom chutí kapitálne. Div však nastáva teraz. Či vlastne div len pre Jana Črepa z Vinárok, ktorý neje veľa, ale vypije — keď raz príde na to, tým viac. Ako zavru dvere na komore za sebou, vojde Eržika za nimi — na platničke mlieko si zohriať. Jano si skúša svoju nemčinu a rozpráva sa s dievčaťom, ktoré, ako vidno, je tomu rado. Zatiaľ Maroš zvalí sa na pohovku a vzdychá a vzdychá a vzdychá.

— Was ist Ihnen? — natiahne drobná Eržika dlhé hrdielko a vytreští tmavé očka. — Čo je vám?

— Ich bin hungrig! — zastone Maroš. — Hladný som!

— Pre Krista Pána! — splasne kamaráš rukami. — Dva páry virštlí zjedol pred chvíľou u Jaukschov — po konvikte! — ukazuje i na prstoch Eržike. — Ešte nemá dosť!

— Môžem ja za to? — vyhovára sa. — Hladný som, hladný som! Ja si to sám hovorím — pred chvíľou zjedol si — po konvikte — dva páry virštlí u Jaukschov, i pohár piva si vypil... Môžem ja za to? — zodvihne sa a vykladá tým dvom pri peci. — Mój kamaráš Janko nemôže za to, keď je smädný. Ja nepotrebujem ani piva. Najem sa? — stačí mi i pohár vody. Janko je z Vinárok, a to je jeho osud. On si musí vypiť vínečka, — enem takú kvapečku: štyri mazy fnašečku! Ja zase musím sa poriadne najesť.

— Ty, Plajbásisko, ty! — vrhne sa naňho zaťatými päťami Jano. — Ty vlk! Ty vlk!

— A ty slon! — odstrciac ho až do steny, neostane mu dlžný kamaráš. — Keby som tu mal niekoľko krémešov! — udrúc očima do klenby, zablúzni.

— Azda by si zjedol za řapšu?

— Zjedol! Prečo nie? Stavme sa! — sadne si hneď na pohovke. — Zaplať krémeše, a ak nezjem — platím dupľom. Dobre? — podáva mu ruku.

— Dobre! — udrie mu do dlane. — Eržika, pretnite! Dievča pretne a hneď aj ide so zlatkou do cukrárne ku starému Sirotičovi, ktorý študentom niekedy dá i ná úver. Asi o polhodinu prinesie poriadny balík. Keď ho

otvorila na stole — samý krémeš, riasnatý, cukrom posypaný a dnu v každom žltučký krém.

— Koľko je kúskov? — skontroluje Jano, keď ide o takú vážnu vec, ako je študentská stávka. A zlatka je konečne tiež už nie šesták — to je zlatka! — Jeden... dva... tri...

— Dvadsať, — načíta Eržika. — A kúsok po päť krajciarov. Päť ráz dvadsať je sto. Teda zlatka, čo?

— Áno! — prikývne Črep. — A teraz už jedz!

Maroš sa ani nedá núkať. Porozkladá si kúsky pod zrkadlom na stôl a berie jeden za druhým. Ujedá si — ujedá.

— Dobré! — smeje sa na tých, čo sa len dívajú. — Sirotič vie, čo študentovi treba! Aké krehunké — jaj! — robí im chuť. — Nevezmete si?

— Kto by to jedol! — uškl'abuje sa Jano, kým sa Eržika len usmieva stranou. — Kto by to jedol! — usiluje sa ohudiť nejak jedákovi, ak by vypriahol. — Veď je tam dnu nie krém, ale sopleť.

— V tvojom mozgu je sopleť, Jano, — odbýva žrút nápady. — A tá zlatovôčka akokoľvek — už je v ťahu.

— No, počkaj, ešte si len pri piatom! — a počne mu vyprávať o sklárovi, čo našiel žabu v studene. Studena už mal po oči. Keď našiel tú žabu — počal dáviť. A Jano to i názorne ukazuje ako...

— Márne sa ustávaš, — mizne krémeš študentovi v rukách. — Ja to všetko viem. I to, ako volal ten sklár — ba ver te nepuštím, bo šem te zaplatil! Pravda, to mi chceš povedať? Neustávaj sa!

Krémeš za krémešom mizne z tably, rozloženej na novinovom papieri. Po desiatom kúsku už to ide pomalšie. Jano dúfa. Keď je už i pätnásty tam — jedák spomalí tempo.

— No, Maroš, — pobáda ho kamaráš, — ale nie do rána!

— Nie! Čoby! — uisťuje ho spokojne. — Len maj strpenie! čo máš prehrať — prehraš, Janičko! Prehraš veru!

Pomaly sú už len štyri krémeše. Potom len tri. Nakoniec — len dva. Maroš ledva glgá — tisne to po kúsočku do seba.

— Tu máš vody! — prinesie mu Jano. — Nech ťa čert nevezme!

— Nechcem, — odtisne pohár. Vie, nech sa napije — je hotový. Sústa neprežrie. Mrví teda ďalej ešte, čo má v ruke. Tak sa minie i ten predposledný kúsok. A napokon už je v ťahu i ten posledný.

— To je chlapík! To je!! — jasá Eržika dobroprajne.

— Tam je moja zlatovôčka! — nakriví Jano široké ústa. — Aj zišla by sa mi, na moj dušu! Bol by liter vína z najlepšieho, aké dostať u Jaukschov. Ja, hlúpy človek — takto nachovať žraloka!

— Nebanuj! — vraví mu Maroš, ťažko oddychujúc na pohovke. — Keď budem zlatku mať — vrátim ti ju!

— Veď ja nie, — oháňa sa hneď Črep najmä pred Eržikou. — Stávka je stávka! Len nech ťa šľak netrafi!

— Nič mi nebude! Ale som sa aspoň najedol krémešov! Počuj, Jano, — hovorí veselo kamarášovi i tetuške Fischlovie, čo prišla do komory za Eržikou, — neraz som si myslel, keď som šiel popred Sirotiča — keby som sa, hoc len raz za života, najedol do chuti krémešov! A teraz sa mi to podarilo na tvoj účet! Ďakujem!

Na druhý deň nazrie Eržika do komory, keď je Maroš sám.

— Ako ste spali? — spýta sa ho s úsmevom.

— Dobre, Eržika, — odpovie jej veselo. Len sa zapýri pritom ako pivónia. — Snívalo sa mi, akýsi bujačisko ma naháňal. Ale to nič!

— Viete, — nahne sa k nemu dievča dôverne, — mňa sa starý Sirotič spýtal, keď som prišla po krémeše: na stávku!? Pravda, reku — na stávku! Študenti sa stavili. Nedajte veľa krému, aby sa nestalo nešťastie. A Sirotič nedal. Preňho to bolo tak lepšie — pre vás tiež!

— Dobrá Eržika! Veľmi dobrá! — lapí ju za drobnú rúčku a pocíti, ako sa mu táto v jeho ruke zachveje.

10

Na gymnáziu naučí sa Maroš okrem rečí a reálnych predmetov nielen jesť na stávku, ale vydržať i hlad a vôbec, čo príde. Bradatý Pertzer, profesor telocviku, má ho rád. A nie že by stváral nejaké krkolonné kúsky na bradlách, na hrazde či na koni ako Kiss Pišta a iní. Nedá sa zahanbiť ani tu. Ale pri cvičení pekne drží telo, vie si na povel kľuknúť na päty i dvadsať i dvadsaťpäť ráz. A vždy to spraví poľahky, ani čo by šlo o dva—tri razy.

— Z Plajbása bude húževnatý človek! — hovorí Pertzer neraz študentom, keď ich morí cvičením. — Jaj, Móric... Zweig Móric, — volá jednoducho na miláčika maďarčinára, — ako to stojíte? Na päty sa pustiť, takto, hľa! ukazuje názorne, nadvíhajúc sa ako na perách. — Trup kolmo držať! Nevytýčať zadok — ten — na ten je nik nie zvedavý! Pozrite si Plajbása, ako sa ten pekne drží! Z toho bude človek!

Od tohto profesora vďačne prijímú všetci to niečo, čo sa im pri cvičení

dostane. Študenti vedia, naňho nik nemôže mať ťažké srdce. Nikomu nedá prepadnúť. Ani nikomu horšou známkou nepošpaťi svedectvo. Kto ho má v žalúdku, je jediný Móric, deacus laureatus. Ale i on ak má na koho z kopca, to je Móric Zweig, čo on ako reční na vlasteneckých oslavách. Nuž každý študent má svojho moriaka.

— Nedržte sa, Móric! — pripomína neraz na nesmiernu zlosť eminensa. — Brucho dnu, prsia von! Akí budú z vás vojaci? O vlasti treba nielen rečniť, ale vedieť ju i brániť. Pozrite Plajbása!

— A ten ju obráni! — vybuchne napokon všetka horkosť z Mórica.

— A prečo nie? — zadíva sa ostro Pertzler, narovnjújúc si fúzy i bradu.

Móric nepovie slova. Len placho hľadá okolo. On vie dobre, čo to znamená dostať sa s Plajbásom do repy.

— Prečo? — zazneje opätovne so silným prízvukom. — No?

— Keď je Plajbás veľký pansláv! — zavolá ktosi, ako stoja — z radu.

— Taľafatky! — hodí profesor rukou. — Tým ja nevyhrám na závodoch pre ústav zlatú medailu. Ani len papierový diplom! Pó—zor! — a nasleduje celé mordovisko vo štvorrade od najrozličnejších pohybov údmi až po kľukanie sa päty a poriadny vojenský nieder. A nielen tak na ukážku. Ale bez konca, až to v kostiach práska. Čo slabší letia dokopy. I Kiss Pištovi už dobre nelezie jazyk z huby — ako on hovorí. Marošovi je tiež už dosť. A profesor nie že velí, ale i ukazuje, ako to treba. Skáče pritom ani gumový panák.

— Aké to má len telo ten starý človek?

— Pohov! — ozve sa napokon túžobne čakaný povel a študenti si vydýchnu.

— To je len na príučku, — vysvetľuje Pertzler. — V živote budete mať neraz viac, omnoho, omnoho viac štrapácie. Len také manévry! A nech tak vypukne vojna a musíte maširovať. Nie naľahko — so šesťdesiat i viac kilami na chrbte. Ani nie najedení, až sa ide prasknúť kožka na bruchu. Ale hladní, až vám bude škvŕkať v črevách. Potom si spomeniete...

Marošovi stačí, keď ho profesor tak zručne obráni. Tým vdačnejšie zapíše si v pamäť jeho slová. Veru netuší, že sa mu skoro zídu.

Blížia sa veľkonočné sviatky a študenti si robia chuť na prázdniny.

— Pôjdeš domov? — spyujú sa Plajbása Kľuchaj, Koryčiar a iní kamaráti. — My pôjdeme hneď v sobotu. Vyhrnie sa študentstva a študentstva. Na železnici bude veselo. Pod' i ty!

— Nejdem! Nemôžem! — odpovie im smutno.

— Prečo? — ozve sa Jano, ktorý sa už tiež chystá v mysli na cestu. — Pozri, nám je do Vinárok ako ďaleko, a ideme. I Klenovský ide, a ten je pred matúrou.

— Nuž mne je ťažko, — stisne plecami. — Ani peňazí nemám. A doma je nás i tak veľa. Ani spať nemám kde.

— Prespíš u nás! — hotový je hneď Paľko s návrhom. — Mám svoju izbičku — práve pre dvoch.

— Nie, nejdem, — vykrúca Maroš. — Už som i domov písal.

— Čosi ho drží tu, — hádajú šuhajci a počnú pichať doňho. — Iste Eržika.

— Tá nie, — bráni ho kamaráš. — Keď je s ňou sám, neprihovorí sa jej, čo by hodinu stála pri peci. A má ho rada, potvoru, pre tie červené líca.

— Ale choď!

— Teda Grétka, — nadhodí vyhúknutý Milo Kloška, výborný kartár, ale v drieku bys' ho zlomil.

— To je Janova láska, — odráža Maroš nápad. — On je u Jaukschov ako doma. I víno im pomáha spúšťať.

— Lenže tebe dáva Grétka najväčší kus klobásy za šesták.

— Ja už viem, kto ho drží, — obracia Milo oči na Plajbása.

— Kto? Kto?

— Nuž Marína! Buxbaumovie Marína. Minerva! — zdôrazní po slabikách. — Jemu sa panské nič nepáči. Len také...

Milo však už nedopovie, čo chce. Plajbás ho chytí a praští na pohovku ako snop. Obráti si ho hore zadkom a nasolí mu niekoľko dľaňou ako zo železa.

— Pomóc! Pomóc! — jarkne delikvent od bolesti a nadáva, až sa mu pení z úst. — Nedajte ma tomuto sedliačskovi! Držte ho!

Probujú ho lapiť. Aspoň ruky mu zadržať, keď má Milo tú poctivú čiastku tela i tak už ani pahreba. Ale — juj! Kto sa Maroša dotkne, hneď je na pohovke. Po jednom ich pohádže všetkých na hrbu: Črepa, Kl'uchaja, i Koryčiaru, ba i Šimona Kuterku. A vypláca ich, kade ktorého zasiahne.

— Budete sa vy zo mňa vysmievať? Tu máte, tu! Aby ste pamätali!

— Ty zbojník! Ty landsknecht! — kričia zas tí, nevediac skoro, ktorému patrí ktorá noha a či ruka. — Ty Lomidrevo mostické, ty...

— Um Gottes Himmel! — zalomí vtom tetuška Fischlovie vo dverách

rukami, bledá ani stena od strachu. — Was ist geschehen? — volá, celá sa trasúc. — Čo sa stalo?

— Nichts, Tante, nichts! — vstávajú študenti z kozla a smejú sa vyčervenení. — To my len tak.

— A, — ukazuje na udýchaného Maroša, — on vás zdolie všetkých?

— Ako by nie, Tante? — vysvetľuje Jano. — Keď zje po konvikte a Jaukschovie virštiach ešte i za plech krémešu. Kto by sa s takým...?

— Vidíš, ako sa to chlapcovi zide! — uškrnie sa Plajbás.

— Tak nepôjdeš? — spýta sa ho ešte Paľko.

— Nie!

— Ešte si to rozmyslíš. Doma je — doma!

Maroš ostane. Ako však príde v sobotu na obed do alumnea, čosi ním trhne. Okrem neho sú tam len dvaja—traja, i to len mladší chlapci. Za seniora pomodlí sa on ako najstarší. Načrie do polievky a je sa ten obed skromnučký ako vždy. A ako sa len je? Keď je tá klenutá sieň ešte plná a všetko sa tisne do misy, príde i chuť. Ale takto? Ani do koho hodiť gulôčku z brúga. Jano je tam... i Šimon... i ostatní! Uháňajú na železnici so spevom domov... domov. A on tu sám v Kremenci ako sirota, — kmitajú mu myšlienky hlavou a počne mu byť ľúto.

Naraz mu čosi blyсне v myslí. Vezme si brúgo a strčí do vrecka. Keď vyjde z alumnea na dvor, slniečko pekne svieti, obloha sa smeje a zem dýcha jarou. V Marošovej duši ozve sa podivný hlas. A ten volá, núti — domov, domov...

— Idem! — rozhodne sa. — Z Kremenca do Mostíc je asi osemdesiat km. Prejdem to pešky.

Do komory už ani nejde. Pani Fischlovej odkáže po istom terciánovi, že ide domov. A potom už, poručiac všetku starosť na Pána Boha, s klobúčkom na hlave, ľahkým zvrchníčkom na ruke, vo vrecku s kusom brúga pohne sa Maroš, hvízdajúc si na ďalekú cestu.

— Čo by som tu robil, keď sú všetci preč? — všíma si hradskej, na nej pri silnejúcom slnku rýchlo osychá blato. Chodníček po kraji je celkom suchý, dobre sa po ňom stúpa. Pútnik prejde popri pivovare a dostane sa z mesta. Ešte mu príde na myseľ — ísť, či nejst! Ešte sa môže vrátiť, ísť do Fischlov, pohovoriť si s báčim alebo i s drobnou, spevavou Eržikou. Alebo vytiahnuť nejaký ten román a čítať—čítať. Čo však z toho, keď je Kremenc prázdny?

Človek má vždy len niekoľko ľudí, čo mu zaplnia mesto. Keď tých niet, ostane mu prázdny, akoby tam ani nik nebýval.

— Eh, idem! — vykročí študent. — Voľakedy nebolo železníc študenti chodili, ak nie na koňoch, nuž per pedes apostolorum... Čo teda, keď i on? Hvizda do taktu alebo si spieva popod nos. Tak sa rýchlejšie mašúruje. A jemu veru treba zapínať. Vytiahne si niklové hodinky a kráča odmeraným dlhým krokom. Počíta minúty a kilometrovníky. Asi osem minút a niečo pripadne mu na kilometer. Za hodinu prejde teda osem kilometrov. Desať ráz osem osemdesiat. — Takto by som mohol byť za desať hodín, totiž ešte dnes večer o jedenástej, v Mosticiach. Juj! — zacíti nevšednú radosť v duši, — ako sa doma zadivia, keď zabúcham na dvere! Deti už budú spať, ale otec iste zavolá z postele — kto je to? Ja mu na to — nezľaknite sa, otvorte! To som ja... ja... váš Maroš!

— Vo Vinárkach — na ro—hu — vidvi—adva—bum, visí žaba — za no—hu — vidvi—adva—bum... — nôti si do kroku a poznať to. Hradská skoro uteká pod vypätými nohami. Darmo je, rytmus je rytmus! Jednako len dodáva sily! Raz—dva, raz—dva, pravá vpred — ľavá vzad! — rozkýva sa ani nejaký stroj cestu merať. Kilometer a zas kilometer... desatina, dve desatiny, tri... štyri... päť... nový kilometer. Kremenec už nevidieť, len tu dedina, tam druhá. Hradská sa belie — belie a hadí do diaľky. A napravo zdvíhajú sa k nebu ohromné tatranské končiare. Jedny zarývajú sa ostro do modrej oblohy. Na najvyššom, robustnom z nich je kotol, ohromný kotol. — Iste pre bohov k hostine! — predstavuje si Maroš slovenský Olymp. Pohľad sa mu zavesí nad divými priepaťami a rokľami. Túla sa po hlbokých dolinách, obložených tmavým vencom jedľových hôr, a zas pohľadza striebřistú stuhu riečky Kremenice, čo sa hadí a liskne na slnku.

— Keby to bol Váh! — zavzdychne si Maroš a raz—dva, raz—dva, naťahuje nohy, ruky, hlavu, každučký sval pre jedinú túžbu — domov, domov! I keď je ich tam veľa a nieto kde spať, ale — domov! Naľavo sivie sa v diaľke Kráľova hoľa, kde svojho času sedával Matej kráľ pri svojom kamennom stole. I zbojníci si tam založili vetry za Jánošíka, ktorý bohatým bral a chudobným rozdával. — Muselo to byť! — pracuje mládencova obraznosť. —

Keď si oni navatřili ohňa, zahrli na gajdách, zaspievali, zatancovali — huj! A delili dukáty na mierky! Prečo sú len teraz nie takí ľudia na svete? Vtedy sa nebáli Slováci ani pánov, ako Révayho a iných — dnes sa boja i

jediného hajdúcha! A nebude z nich nič — nič veru, kým sa budú báť. I na tom gymnáziu, čo je to? Nedávno mi povie Milo Kloška, syn majetných rodičov zo Sv. Petra Pavla: — Čože tebe, Maroš, keby ťa i vyhodili zo škôl? Ale mne čo by riekli doma!! — No, hej, Miloško, — opätuje si to i teraz živo, ako čo by videl pred sebou toho sucháňa Klošku, — s tebou by ozaj bolo zle. Vzal by ťa otec a zaviedol kamsi na Moravu alebo do Čiech. So mnou by to bolo ľahšie. Ja by som šiel iste pltníčiť, ako to robil kedysi môj otec. Alebo by som šiel spolu s ním za haus knechta do fabriky, hehe! — uskrnie sa nahlas. Skoro sa obzrie, či niekto nestojí vedľa neho. Ale nie, ide sám — raz—dva — Šablenka — brúsená — to je — mo—ja že—na, — ona ma vy—seká, keď bu—de — po—treba... raz—dva, raz—dva! Hradskou hrčia koče, i ťažké vozy. Ľudia si obzrú pocestného, a nič viac. Cudzí ľudia! Prejde i mestečko, akoby ho ani nebolo. Za mestečkom kočovní Cigáni. Vozy, handry, kotly, chlapi, ženy, a veľa, veľa detí. Tieto sa i pustia za ním: daj nám niečo, daj! — Čo vám dám, keď nemám? Ony mu však nedajú pokoja. I pekná cigánska dievčina usmeje sa na neho. Líca má ako temnolistá ruža, oči ani dva uhlíky a zuby biele, bielučké, krajšie ako Anna Huberovie v Kremenci. Ako nedať? Siahne do zvrchníčka a vytiahne brúgo. Odlomí z neho kus: nate! Vezmite si! Aké sú veselé tie deti, a nič nemajú, nič! I tie šatočky iba handry. A šatky farbisté, strakaté. To sú farby ich vkusu i života. Nie je lepšie mať pestrý a hoc strakatý život než akokoľvek vážny a šedivý? Ako však k tomu prísť? V škole sa tomu nenaučíš. Tu ťa trápí Čipis maďarčinou, Bögözi latinčinou, Pamli matematikou a trigonometriou, Papuán narozpráva ti pri skandovaní Homérových hexametrov o starých Grékoch... Ako však máš nájsť radosť v živote — nepovie ti ani jeden! Ani dýchavičný Chyžnay nie. Ten má dosť, keď vyrecituješ, čo dal na lekciiu — no, a ak ťa vidí na študentskej kázni v auditóriu. A jednako svet je krajší, keď sa duša človeka smeje naň ako to slniečko... Maroš si všimne, ako sa ono už nízi nad hory. Lúče dopadajú kosmo a obláčky na oblohe sa pomaly zapalujú. Vršiská sa odvíjajú ani v nejakej panoráme. Už i Kriváň vystupuje v celom majestáte. Počína sa kraj, čo hovorí, vždy zrozumiteľnejšie hovorí svoje tajomstvá mladučkému študentovi. Tie obláčky, vždy červenšie obláčky, sú už iste kdesi nad striebřitým Váhom, odkiaľ ktosi neviditeľný vystiera ruky a priťahuje. Vždy silnejšie a silnejšie priťahuje. Raz—dva, raz—dva — rozhorí sa i v mladom srdci čosi na ružovo. Tá žiara odrazí sa i na očiach, jasajúcich

očiach, keď do kroku vyrazí: Gaude—amus igitur, iuve—nes dum sumus... raz—dva, raz—dva...

V prvej obci na hranici Sv.—petropavlovskej župy zazvoní na Maroška večer. Tá ohnivá a ružová žiara prechodí v šedivý popol. Zmrkne sa rýchlo a cesty ešte veľa. Študent pocíti hlad. Hvizd ani spev nepomáha. Nohy ešte poslúchajú, ale už sa len vlečú akosi. — Gaude—amus igi—tur? Nie! Nejde to, ako išlo. A treba ísť dobre hore vrchom. Siahne do vrecka a nájde kus obednejšieho brúga. To je všetko. Ale, hm, aké je to brúgo! Dobré, chutné! Nikdy také nebolo. Prečo je len teraz také? — Škoda, že ho niet viac! Ale kde, keď Cigánčatá žobronili a on im musel dať? Škoda! Hradská sa krúti a je vždy černejšia, i blativá je. Hviezdy vychodia na oblohu, lež ako by ani nemali svetla. Či len dnes nemajú? Tma je, tma, a aká hustá! Vari to má byť tá egyptská? Raz—dva—a, ra—az—dva. Bože môj, tie nohy neposlúchajú akosi! A čie sú to nohy? Ra—az, dva—a—a! — Och! — kopne do skaly a skoro letí dolu nosom. Také voľačo! Cíti, akoby mu len niekto podväzoval kolená, aby nemohol ísť. A jemu treba ísť. Bude azda tu nocovať, v širom tmavom poli? A od tých hôľ aký sychravý vietor podúva! Kde tu? A ani svetla nevidieť! Či je len na pravej ceste?! Veď by už mal byť v tej druhej dedine, a tu nič, len noc — širošia tmavá noc! Ale on sa noci nebojí — čo by sa bál? Šiel by veru i cez cintorín, len keby nebol taký hladný, oh! Príde mu na myseľ dobrý Pertzer, profesor telocviku, i tá jeho príučka. V živote budete mať neraz viac, omnoho viac štrapácie... a nie najedení, až sa ide kožka prasknúť na bruchu, ale hladní, čo vám bude škvŕkať v črevách! Móric, Zweig Móric, ako to cvičíte! Pozrite si Plajbása — z toho bude človek! Hm! Pekne, — potáca sa Maroš, — ale ja... ja nevládzem už ďalej! Ja... ja... ja... nemôžem! — sadne si na hroblu skália vedľa cesty a ponorí si hlavu do dlaní.

— Oh! — siahne si na nohy, či ich má, keď ich ani necíti. — A čo už teraz? O jedenástej mal by byť doma, a je za ním niečo vyše pol cesty. — To je teória a prax! No, čo už teraz?? Kdesi počuť hučať železnicu, ale ju nevidieť. Nič nevidieť — nijakého svetla. I tie hviezdy sa pouťahovali kamsi z jeho dohľadu. — Eh, vstanem! — pozbiera sa a ide, kým nekopne do najbližšej hrobky a nezvalí sa na ňu ako klát. — Nemožné! Nedá sa! — zastane. — Tu musím zahynúť do rána. Zima je — brrr! Bože môj, a naši ani nevedia o tom! Myslia si, som v Kremenci u Fischlov, najedol som sa a — spím. A ja tu! — lapí sa za hlavu a hľadá uprene do hustej tmy.

Vtom čusi zahrkoce a Maroš sa zodvihne z hrobli. Uvedomí si — ak je to voz, nejaký dobrý človek môže ho vziať do najbližšej obce. Tam zájde — ale ku komu? Keď on nechodí po cudzích domoch. A ešte prosíť o kus chleba a o nocľah! Nie, to radšej ostanem tu a zahyniem... tak!

Hrkot sa však blíži a skutočne je to voz. Taký lojtriak, naložený dopoly senom. Iste z lúk. Maroš ani nemukne. Ale pohonič ho zbadá na hrobli.

— Kto si? — zavolá naňho.

— Študent! — ozve sa Maroš.

— A to tu chceš spať? Zamrzneš do rána.

— Keď nevládzem ďalej. Hladný som.

— A odkiaľ ideš?

— Z Kremenca... do Mostíc.

— Do Mostíc? Azda študuješ za kňaza.

— Hej, ujec! — príde to Marošovi prirodzene na pery. — Za kňaza!

— No, tak pod' hore na voz! — stojí pri hrobli sedliak dobrosrdečne. — Zaveziem ťa k nám na faru.

Čo má Plajbás robiť? Poslúchne. A v ten večer pani farárka, hoc je už dávno po večeri, priloží ešte na oheň. Študent dostane troje varených vajec a kus chleba s maslom. Ruky sa mu trasú, keď sa toho chytá. Potom ani nevie, ako sa dostane do postele a spí do rána ani bunda. Popoludní okolo druhej prekvapí Plajbásovcov, i svojich kamarátov v Mosticiach.

Takto Maroš húževnatie a vyrastá v chlapa, čo pretrpí všetko a nikoho sa nebojí. Preto je i v triede mier. Kto by sa tam s ním naťahoval, keď je veru ani dubový koreň?

11

Keď je Maroš v septime, príde na kremenské gymnázium nový latinár, Dr. Ervín Kopper, vysoký krásny muž gaštanových vlasov. Oči — samý oheň, fúzky nevelké, fešácky vykrútené — a na briadke jamka. Taký človek vzbudí pozornosť u kremenských dám, najmä keď i dá na seba — ako on. A on veru dá. Šaty na tej jeho heroickej postave sú ani uliate. Dvojité golier vysoký, až hlavou ťažko hnúť. A k tomu ešte cylinder na hlave. Hneď sa všade šušká o ňom, slobodnom, mladom človeku. Anna Huberovie, temperamentná brunetka, a nežná blondína Janka Zavarských sú prvé, s ktorými sa prejde po korze v nedel'u po kostole. Ako vidieť, nemá ešte pri dvorení určitú linaj. Balansuje medzi protivami.

— Nechá tu srdce, či nenechá? — hádajú nielen práve dámy, ale i študenti medzi sebou.

Ale prikvitne i druhá zvláštna osoba, a to medzi študentov do sexty. Je to vyhúknutý a poblednutý mladý človek. Úžasne dlhé nohy, celkom také dlhočizné ruky, telo skoro suché a na tom všetkom veľká hlava s malými vpadnutými zrakmi a s čelom, ani čo by si odťal zo žuly. Taký je Tomáš Pazderník.

— Aký pavúk, — štuchajú sa študenti a uškierajú, keď vojde do triedy prvý raz. — Opravdivý pavúčisko. Čo len má v tej hranatej hlave, čo?

Tomáš býva sám u akejsi vdovy na námestí. Odkiaľ prišiel — nikto nevie. V prvé dni neprihovorí sa nikomu. Ani svojmu kolegovi, neposednému Nemcovi, s ktorým sedí v jednej lavici. Je on teda vo vysokej miere osoba záhadná pre triedu, ba i pre celé gymnázium.

Prvý raz predstaví sa v triede na Pamliho hodine z trigonometrie. Debutovanie nováčika vypáli však žalostne. Starý, prešedivený Pamli, suchý i sám a pavúkovitý, len nie s takou veľkou hlavou — skáče na pódiu okolo delikventa — ani na drôtoch.

— Rýchle rátať, báči! — obzerá si dlhú, akosi lomenú postavu Pazderníka v pravej ruke s kriedou, v ľavej so špongiou. — Chytró! Nemáme času!

— Sínus al—fa plus co—sí—nus bet—ta, — rozťahuje delikvent...

— Vravím, báči, rýchlejšie! Nemáme času... A, — pritiahne sa k tabuli, — čo je to? Plus cosínus?

— Mínus... mínus bet—ta....

— Prečo bet—ta, a nie betta?

— Mínus betta, — čiara tá dlhá kostnatá ruka bielučkou kriedou na tabuľu pomaly, pomaličky. — Rovná sa, — spraví dve čiarky...

— No, čomu sa rovná? Čomu? — počne notes tancovať profesorovi v nervózných prstoch. Zachveje sa mu i celá ruka, i nohy sa mu zachvejú. I tá nevelká prešedivená hlava sa zachveje a trieda už šípi, čo nasleduje. — Sem tú kriedu! — vytrhne mu z ruky i so špongiou. — Aequal... 2—krát sínus, — a už to ide... Tabuľa sa trasie, krieda lieta, sínus — cosínus, tangens—cotangens — sype sa a sype. A Tomáš sa díva na to. Probuje mu vziať kriedu na dôkaz, že i on vie čosi. To je jeho nešťastie. Pamli mu kriedu vydá, hneď mu ju však vytrhne z ruky, keď počína viaznuť a neráta expres.

— Sínus... cosínus... trasie sa tabuľa. Buchne ho do rebier... lapí ho za šticu vlasov plavých a strká mu hlavu do tabule. — Odkiaľ ste prišli, báči?

— Z Rožňavy, prosím, — ráta Tomáš, ako vie.

— Z Rožňavy? A kto tam učí matematiku?

— Pán profesor Repický! — pozrie na naježeného s plachým úsmevom.

— No, ten by tiež radšej mohol ísť zemiaky kopať. A vy, báči? — zastane, keď zbadá ten úškrn na zúfalej tvári. — Ach, pozrite si ho, zrazu obráti sa k triede, — on sa ešte i smeje! Nevie nič, a smeje sa! Vigye fene, bási — d'as vás vezmi! Berte sa na miesto!

— No, ten ho užil! — trpnu študenti, keď Pazderník prekladá dlhé nohy a ide do lavice. — Kto len pôjde za ním? Keď sa raz Pamli rozčertí, nevydržať s ním.

Ale Pamli báči hodí notes na stôl, vezme kriedu a počne vysvetľovať. To je ešte najlepšie.

— Počuj, ty... — dovrávajú Tomášovi kolegovia, — pokazil si si to sám. Keď ti vezme z ruky kriedu, nemáš mu ju brať.

— Ja som príklad vedel.

— Vedel, nevedel, — smejú sa mu zo všetkých strán. — Pamli je Pamli! Keď ráta on a vyjde mu, myslí — vyrátal si to ty a zapíše ti dvojku. Ak mu však vezmeš kriedu, tak ti dá do rebier, i hlavou ti poutiera tabuľu. Napokon pošle ťa k čertu a zapíše ti štvorku. Čo je lepšie?

— Ja som to nevedel, — utiera si Tomáš rukáv, celý zakriedený. — Však druhý raz...

Na latinčine je to celkom inak. Príde dr. Ervín Kopper, vyholený, vypomádovaný. Oči mu žiaria — iste po včerajších úspechoch v dámskych kruhoch kremenských. Sadne si galantne k stolíku. Zaznačí, čo treba, do triednej knihy a počne vyvolávať z notesa. Má však hneď nový poriadok. Na latinskej hodine latinizuje mená. Číta sa Cicerónova reč — Ad Catilinam.

— Tomasius Pazdernicius!

Vyvolaný vstane — ledva sa pozbiera z lavice, akoby ho tak veľa bolo. Celá trieda je zvedavá, čo len teraz bude? Obíde lepšie ako u Pamliho?

— Lege! — povie mu profesor latinsky. — Čítaj!

— Quousque tandem abutere Catilinae patientia nostra?

— Čo to znamená? — kráča Kopper odmeraným krokom, nehnúc hlavou pre vysokánsky dvojité golier. — Verte mihi — prelož mi to!

— Až do kľáka budeš zneužívať našej trpezlivosti, Catilina?

— Bene — porro! Dobre — ďalej!

Tomasius Pazdernicius číta plynne a prekladá celkom tak. Profesor najprv pozorne naslúcha, potom podíde k nemu bližšie a bližšie, zastane pri ňom samom — iste, či nemá nejakú pušku.

— Bene! Bene!

Prekladateľ prejde i lekcii. Kopper nepovie mu nič — nuž prekladá ďalej plynne, akoby len čítal — latinsky, a zas maďarsky.

— To už nebolo! To už nebolo! — volajú študenti.

— Silentium! — zahriakne ich profesor. — Ticho!

Pazdernicius len číta a prekladá.

— Hic! — preloží mu vtom o niekoľko karát ďalej. — Tu čítať!

A Tomáš číta i tu ako na počiatku, a prekladá, ako kto ovláda reč dokonale.

— To je človek! — žasne trieda.

— Aký div? — ozve sa napokon doktor. — Cicero je ľahký. Všetci by ste ho mali čítať ani román. Tak veru...

— Ale, — vstane jeden zo študentov, — keď on — bodne palcom ľavej ruky za Pazderníkom, — z trigonometrie vyhorel!

— Asinus es, carissime! — kýva mu profesor prstami, chytro si sadnúť. — Somár si, môj najdrahší! Vy horíte i na matematike, i tu. Ináč, — vysvetľuje študentom, — sú talenty lingvistické a sú matematické. Pazdernicius je lingvistický. Dajte si pozor, — obráti sa za Tomášom, — aby ste sa nestali účtovníkom v banke!

Chýr o podivných schopnostiach dlžizného Pazderníka rozletí sa po všetkých triedach. A rozrastie sa najmä po gréčtine, kde počerný Pünkösdi nadáva žiakom ako obyčajne do Papuánov, Hotentotov a Bušmanov, keď tie Homérove strofy nevedia ani len poriadne čítať, nieto preložiť! Vstane však Tomáš Pazderník, skloní nad knihou svoju ohromnú hlavu, číta grécky ako maďarsky a prekladá vetu za vetou, strofu za strofou, len radosť...

— Dobre, Pazderník! — usmeje sa naňho profesor, čo je jakživ nevídané vyznamenanie na gréčtine. — Vám musím nadať niekedy pre niečo iné. Dobre, sadnite si!

V ten deň výprava sa o Tomášovi Pazderníkovi ako o nevšednom lingvistickom talente i v profesorskom zbore.

— Veď ten vie viac než sami profesori! — nesie sa medzi študentstvom

z úst do úst. Pravdaže vzrastie o študenta záujem. A vzrastie i vo Fischlovie komore.

— Kto to len môže byť? — háda Jano, ktorý ako oktaván zdedil predsedníctvo u Fischlov po plecitom Klenovskom. Tento šiel študovať jus do Prešporka.

— Nie kto, — opravuje ho Plajbás. — Ale odkiaľ? To by nám bolo vedieť. On sa s Pamliho komorou ani s Huberovie nevodí. Iste teda nepatrí medzi nich.

— Čudák, — poznamená Šimon, rozťahujúc sa na pohovke s cigaretou v ústach. — Taký samotár!

Takto všelijako uvažujú o ňom, a veru nie raz. Paľko Kluchaj s Koryčiarom však prinesú novinu. Videli vraj toho pavúka hovoriť s dievčatami, a slovenskými dievčatami, slúžkami, pred ktorousi bránou.

— Samotár teda nebude, keď ho dievčatá zaujímajú, — vyznie mienka. — Slovensky vie. Nie je teda nijaký írečitý Maďar. Ako ho len vyskúšať a dostať do Fischlov?

Netreba však ani dlho čakať a Tomáš Pazderník istého večera príde po konvikte sám.

— Dobrý večer! — zohne hlavu a vkladá svoje dlhočizné údy úzkymi a nízkymi dverami. — Prišiel som vás pozrieť, — hovorí slovensky. — Dozvedel som sa o vašej komore...

— A od koho? — zvedavý je Jano.

— Od akejsi Maríny, — smeje sa Tomáš. — Menujú ju i Minervou.

— Hja, od našej Maríny? — podáva mu ruku Maroš. — Vitajte!

— Aké vitajte? — natiahne tento hranatú bledú tvár a prižmúri i tak malé oči. — Myslím, som dobre trafil do Fischlov? A keď tak — prijmite ma medzi seba a tykajte mi. Nebojte sa! Nie som špión. Idem rovno z Rožňavy a narodil som sa pod vrchom Kohútom. Roky mi húdli — dať si pozor a že som vraj Maďar. Ale aký Maďar? Otec i mať hovoria mi len slovensky. Idem ja, reku, do Kremenca poznať sa s opravdivými slovenskými študentmi od Sv. Petra Pavla. Tak som sa dostal k vám...

Kamarátstvo je hotové. A nielen také ledajaké, ale na život a na smrť. Tomáš sa stane riadnym hosťom Fischlovie komory. Týmto činom, pravda, spravia nad ním kríž tí od Huberov na Starom rínku, i v Pamliho a iných komorách. Zato talent je talent — ten vždy podmaňuje. Profesori hovoria o Pazderníkových nevšedných schopnostiach s obdivom. Ešte i sám Pamli

počne ho akosi obchádzať pri tabuli. Aspoň mu nedáva napomenutia pod rebra a nepoužíva jeho hlavy miesto špongie.

— Hovorí, báči, — vysekne poriadnu grimasu, — viete vraj latinsky, grécky, nemecky, slovensky, sanskritsky, cigánsky a ako ešte! No, dobre, vigy a fene — ďas vás vezmi — nemôžete vedieť všetko! Pytagoras z vás nebude. Len vás prosím, nechodte náhodou na profesúru matematiky!...

Študentov zas lingvistická pohotovosť tej hranatej hlavy zrovna ohromí.

— Len by nebol taký divý pansláv! — padne neraz v krúžkoch i komorách.

— Eh, však on hádam ani nie je, — pokúsi sa ho brániť u Huberov Kiss Pišta, rečove absolútny antitalent. — Veď som už i ja bol vo Fischlovie komore. To je ešte nie dôkaz!

— Daj mi pokoj! — ozve sa Móric Zweig. — Je to pansláv najhoršej kvality.

— Horší ako Jano Črep?

— Horší! — potvrdí i Gejza Glück, z ktorého je dnes—zajtra už opravdivý obor.

— Azda horší než Plajbás?

— Nevie, — zaváha Móric. — Ale iste sa mu nedá. V samovzdelávacom krúžku nie je zapísaný ani jeden. Jano ešte je, keď i nechodí ta. I Šimon Kuterka. Tí sú. Ale títo nie.

Nota bene — samovzdelávací krúžok je blkotajúce ohnisko maďarského ducha. Tu sa pracuje literárne, prednáša, básni, reční... A predsedom tohto krúžku je najlepší maďarčinár gymnázia, s ním je i požadovačný Čipis spokojný na sto percent, — septimán Móric Zweig. On je teda iste kompetentný povedať svoju mienku i o Tomášovi Pazderníkovi.

Kto si to však pripúšťa k srdcu najmenej — je práve Tomáš Pazderník. Tento študent predne venuje sa svojmu štúdiu s neobyčajnou ambíciou. Latinčina, gréčtina, nemčina — čo tomu?

Študuje východné reči. Najmä pilno obracia nemeckú učebnicu sanskritu.

— Počujte, chlapi, — vpadne raz do Fischlovie komory s planúcou tvárou, — preložím do slovenčiny indické básne — Mahabharatu a Ramajanu! Diela sú preložené z európskych rečí len v angličtine. Ale ja ich preložím, — zdôrazní, — musím preložiť do našej materčiny!

— I ja ti pomôžem, — ponúkne sa mu Maroš. — Preložíš to a potom to básnicky upravíme.

Potiaľto by bola vec v poriadku. Horšie je však, že Pazderník vôbec nevie chápať, čo mu je — ako Slovákovi — slobodno, a čo nie. Iste si myslí, Kremenec je niečo iného ako Rožňava! Azda preto, keď kremenské gymnázium navštevujú slovenskí študenti z okolia Sv. Petra Pavla i z Vinárok. Títo to zbadajú uňho a upozornia kamaráta. I Maroš ho upozorní, a on je nie bojko. Márne! Tomáš si dodá z Prahy Kollárovu Slávy dcéru a chodí s ňou všade. Číta ju verejne.

To je už prisilný tabak. Ktorýsi zo študentov zanesie to Dirimu.

— Nuž, kamarát, — zamrká tento cez okuliare, — keď Pazderník číta Mahabharatu a Ramajanu, celkom takým právom môže čítať i Slávy dcéru. Nie?

Reč je to správna. Niekedy však čím je reč správnejšia, tým viac podráždí. Takto podráždí i Diriho reč Huberovie a Pamliho komoru. Je to tým ľahšie, keď v polroku príde do ústavu mladý robustný profesor, akýsi Cibacký. Vraj rodom Slovák, ale človek, ktorý sám rozduchuje oheň proti Fischlovie komore. Pravdaže — i proti Tomášovi, najlepšiemu lingvistovi inštitútu.

— Naučte ho poriadku! — radí študentom, keď je slovo o nevšímavosti. — Nech zvie, čo sa na kremenskom gymnáziu svedčí, a čo nie!

Príležitosť naskytne sa skoro. Svitne 15. marca. Deň slobody, čo je pre slovenských študentov obyčajne veľmi ťažkým. V konvikte, kde sa chodí po zrušení hladového alumnea teraz už i na obed, spieva sa maďarská hymna: Isten áld meg... Žehnaj, Bože... Spoza dlhých stolov študentstvo vstáva. Vstanú i Slováci — Črep i Kuterka, Plajbás i ostatní. Vstane i Pazderník. Všetky oči upreté sú na fischlovcov: spievajú, či nie? Jedni markírujú ústami, druhí — medzi nimi i Maroš — stoja vzdorovite a mlčia. To je však všetko nič. Ale tam je Tomáš — Tomáš, ktorý priťahuje všetky pohľady, a aké ostré, až sršiace! On totiž — kým sa spieva — napije sa vody a číta si svoju Slávy dcéru.

Večer ide Plajbás do konviktu. Pred starou bránou domu zarazí ho huk. Na trotoári kľbko študentov.

— Ťsd a tótot! Bi Slováka! — zajačia divé výkriky. Hned nato fľask — fľask! — trieskajú zaucha.

A zaucha tie odnáša Tomáš Pazderník.

12

Niekoľko skokov a — Plajbás je pri rebélii.

— Nehanbíte sa toľkí na jedného? — okrične tlupa a stane si tak, že Tomáš, držiac si hlavu oboma rukami, je mu za chrbtom. Prečo ho tľú, neopýta sa. Videl i sám pri obede, ako miesto spievať hymnu — pije prvý lingvista gymnázia vodu a celkom nenúteno číta Kollárovu Slávy dcéru. — Dajte mu pokoj! — vrhne prítomným, väčšinou Maďarom, do rozdivených očí. — Vás je veľa a on je sám!

— Pravda, Plajbás! — zgánia na urastenú svalnatú postavu so sršiacim zrakom a stisnutými päšťami. — No hej! — vykladajú si so sarkazmom, akoby Maroša ani tam nebolo, — on sa ho musí zastať! Veď sú jedna reťaz...

— Počuj, — skočí Kiss Pišta, rozdráždený do nepoznania, — lepšie ti bude nemišať sa do vecí!

— Prečo? — vypne sa Maroš chladno.

— Môže sa ti dostať.

— Od koho?

— I odo mňa!

— Teda prosím! — podíde k nemu celkom blízko.

Pištu však zdržia kamaráti. I on si rozmyslí, keď už má skúsenosť. Bola by z toho bitka. Kto jediný šomre z tlupy, vždy väčšej a väčšej, to je sextán Szent—Kereszti Lorant, vysoký, vyzltnutý, s ohromnými ústami a deformovaným nosom. Malým noštekom dohora, takým — iba na pamiatku. Ináč je on už od tercie mnohosľubný básnik. Aspoň predseda samovzdelávacieho krúžku, Zweig Mór, tak sa vyslovil o jeho prvotínach.

— Také niečo neslobodno trpieť, — fufne Lorant, keď vraj nemá podnebia v ústach. — Národu musíme získať zadosťučinenie!

Loranta však nikto neposlúcha. Tlupa sa rozpadá a študenti idú na večeru.

Po konvikte je však na Hornej ulici nesmierne živo. Študentstvo sa nerozchodí. Ba zlievajú sa na širokej Rákocziho ulici nové a nové húfy nielen gymnazistov, ale i žiactva z obchodnej a priemyselnej školy. K týmto pridajú sa ešte aj iní a je z toho poriadna masa.

Maroš razí si sťažka cestu po zastatom trotoári. Za ním kráča Tomáš, ako badať, snaží sa nevyčnievať.

— Pod! Pod! — obracia sa jednotaj Plajbás. — Nezaostávaj! Vidíš, čo sa robí!

— A šva? — potrhne ho ten za kabát, natiahnuc ústa po spôsobe, ako to robia bašíkovia niekde pod Kohútom.

— Demonštrujú! — povie mu krátko, keď sú už od zástupu na slušnú diaľku.

— Demonštrujú? — stíši Tomáš dlhočizné pedále a obzrie sa zvedavo.
— Proti komu?

— Nepočul si v konvikte? Ty nič nepočuješ! Nuž proti vláde! Proti ministrom. Proti Khuen—Hédervárymu a jeho drabantom.

— A čo sú tí drabanti? — predkladá mu otázku za otázkou ako dieťa, ktorému je všetko nové a je na všetko zvedavé.

— No to sú tí, ktorí slúžia poslušne Viedni. Viedeň rozkáže a oni to spraví v Budapešti.

— Aha, teda tak? — počína Tomáš chápať. — Národy majú vždy i takých ľudí.

— Majú.

— Takých janičiarov.

— Takých.

Študenti si všimnú tú čierňavu na Rákocziho ulici. Počnú ju ožarovať fakle a lampióny. Pouličné lampy sa zažnú a v oblokoch zapália sa sviečky. Celé rady sviečok. V osvietených výkladoch skvejú sa ovenčené obrazy Kossutha a Deáka. Kremenec, slávne kurucké mesto, je — ako vidieť — nezávislý.

— Dolu s drabantskou vládou! — zasviští ostrý hlas povelom vo vzduchu a pretne večerné ticho na priestore po mestskú radnicu. — Dolu...

— Dolu s ňou! Abzug! Le vele!!

— Dolu s Khuen — Hédervárym!!

— Dolu s ním! — nesie sa hromové. — Abzug!

Z huku vyrazí pieseň a rozlieha sa naširoko: Kossuth Lajos azt izente —

Od Kossutha odkaz letí;

ubudli mu regimenty...

Ak to ešte raz čujeme,

všetci za ním rukujeme.

Sláva maďarskej slobode!

Nech žije vlasť!...

Pieseň hučí mocne a odbíja sa od domov. A ten mohutný, demonštrujúci zástup akoby len priťahoval. Všetko sa hrnie tým smerom,

dámy i páni, diváci. Stavajú sa do radu v zbožnom nadšení. Ešte len i mestský kripel Gödörőczi — nešťastníkovi odmrzli nohy za detstva — potíška si svoju trojkolku rukami a snaží sa všetkých prekričať.

Kto sa stráca inokade, sú ľudia, ktorých povinnosť ženie, alebo študenti, čo majú svoj domov u Fischlov, Jano i Šimon, i zanovit Viktor Sveták, septimán, Marošov spoločník v triede. I tí z obchodnej — Paľko Kluchaj, Koryčiar a iní. Ich nezaujíma spor Budapešti s Viedňou a kremenského vlasteneckého študentstva s Khuen—Hédervárym. Rozchodia sa po svojich komorách.

— Pod! — potiahne Plajbás kamaráta, keď sa už zástup blíži. — Nech ťa tu nevidia! Dnes sú besní!!!

Tomáš poslúchne a natáhuje nohy za Marošom do Fischlov. Deáčka je tiež osvetlená. I pani Fischlová naukladala sviečok do okien na ulicu. Vec má totiž tú vážnu stránku, kde nehoria sviece v okne — tam ho vybijú... A Fischl báči, hoc je pôvodom Nemeč, hovoriaci a spievajúci v troch rečiach rovnako, je tuhý opozíciar a nezávislý kossuthista. Kde by on nenašiel na sviece 15—ho marca osvietiť dom, čo zdedila jeho žena po svojich bohatých rodičoch?

V komore je však pusto. Študenti nenájdu nikoho. Maroš otvorí veľké okno a započúvajú sa do noci. Spev a hurhaj nesie sa v nočnom tichu vždy určitejšie.

— Dolu s drabantskou vládou! Dolu—u—ú!... Dolu s Khuen—Hédervárym! Dolu—u—ú!

— Tí si dnes vykričia hrdlá! — uškrnie sa Maroš na Tomáša. Ten je výnimočne červený a nervózny. A nielen pre tie zaucha.

— Pôjdu i tadeto?

— Nevieľ!

— Rivalj, magyar! — hukoce zďaleka, ale akosi fufnavo, keď i rykom. Ani z Figuliho trúby hore z veže... Ten hlas je hrozný. Až príšerný najmä v noci. Kto zachytí zmysel slov, ešte ta. Inak musí to znieť ani ryk ranenej zveri a trhať nervy: Rivalj, magyar, rivalj!! — Zaryč, Maďar, zaryč!!

— Ktosi reční, — poznamená Tomáš. — Plúca má. Kto je to?

— Tvoj spolužiak, Szent—Kereszti Lorant, básnik. Ten, čo chcel to zadosťučinenie pred konviktom. Vieš?

— Nie! Nevieľ!

— Ale tá vysoká bledá potvora, ústa od ucha k uchu a nos ani gombička — len na pamiatku.

— Ach, ten? — spamätá sa a prikyvuje veľkou hlavou. — Toho znám. Nedávno si odpisoval latinskú úlohu odo mňa. Spravil to však, hlupák, tak dokonale, až mu dr. Kopper napísal do zošita červenou tintou: Vide Pazdernicium! Teda ten?? No, dobre! — stisne pery a nakriví ústa. — Ale nemal by tak kričať!

Vojde Jano, a len sám. Nájduc v komore Tomáša, zadíva sa významne na neho.

— Čo je? — spýta sa hosť, netušiac nič dobrého. — Šva?? Valia sa sem?

— Ešte nie! — načrie Črep prstami hneď do purzičánu. — Možno ani nepôjdu tadeto. Domy sú vysvietené, nemajú kde obloky vybíjať. Ale pre všetky prípady jednako je najmúdrejšie, keď pôjdeš domov. Príde im, roztekancom, niečo na myseľ, tu ťa môžu dostať. Choď domov a dobre sa zamkni!

— Nie! — zdrží ho Plajbás zrovna za rukáv. — Nikde nechod'. Ak by ťa kde hľadali, to bude doma. Najmúdrejšie, utiahni sa u nás do kabinetu. Lahni si na pohovku, kde báči spáva. On teraz demonštruje. Keď sa vráti, uložíme ho sem do prednej...

Ledva dopovie slovo, treskne dolu brána.

— Volakto sa tľcie k nám! Chytró! — vytisne ho z dverí. — Nech ťa nevidí!

Len čo sa Tomáš stratí, počuť klopať.

— Voľno! — mrknú kamaráši jeden na druhého. — Kto to môže byť?

— Servus! — uhne sa vtom nízkymi dverami zriedkavý hosť, elegantný, vyholený a vypomádovaný Paľko Szekeres, oktaván, modla kremenských dám. Vojde do komory a galantne podá kamarášom ruku. — Doma ste?

— Ako vidíš.

— A, — ohliadne sa okolo, — sami?

— Sami, ako obyčajne, — zašomre Maroš, ktorého hneď podpichne akési podozrenie, keď je hosť tu i nie po prvý raz. — Sami veru. A kto by tu mal byť?

— Odpusťte, kamaráti, keď vás vyrušujem, — sadá si Paľko, potiahnuc si pozorne nohavice, ostro vyhladené. Nech sa nevykolenia! — Nemáte cigaretu?

— Nech sa páči! — ponúkne ho Jano z hotových. Niekoľko ich má na purzičáne. — Vezmi si!

— Ďakujem! Ale, chlapci, viete, — pustí zo dva vonné dymy, — tá dnešná udalosť s Pazderníkom mrzí ma akosi. Nebolo to — ako by povedal, báda do vzduchu cigaretou, čo má medzi prstami, — nebolo to vkusné, pravda?

— Veru nie! — smeje sa arbitrovi elegantiarum do očí Maroš. — Zauchá sa esteticky nedajú zhodnotiť.

— Nie tak myslím! — opravuje sa Paľko. — Ale iste mohlo byť i bez toho.

— Mohlo?

— Pravda, Pazderník nás zasa nemal vyprovokovať.

— No, je on trochu čudák, — uzná Jano a tiež sa púšťa do cigariet. Zarobí si. I teraz má dobré priváta. Môže. — Podivný človek.

— Cenný! — doloží Szekeres. — To, čo ten chlap vie, je zázračné. Je to pravda, prekladá vraj Mahabharatu a Ramajanu?

— Študuje sanskrit pre to.

— Nuž viete, — započúva sa na chvíľu. Od radnice ešte vždy hučí spev a „rivalj, magyar!“ — Viete, ja som tým našim nadal.

— Komu?

— Kiss Pištovi, Gejzovi Glücklichovi a všetkým, no — všetkým. Takého človeka, — zdvihne zas cigaretu prstami, — takého treba získať, a nie vyzauškovať z nášho kruhu!

— A čo ti oni na to? — všíma si Maroš dôkladne jeho pohybov, ešte len i prízvuku v reči.

— Tí tomu proste nerozumejú! Oni sú len kričať — demonštrovať.

— A ty? — mrknú si vzájomne kamaráši bokom. — Teba to nezaujíma?

— Práve preto som prišiel k vám, keď ma nezaujíma, — podrží graciózne cigaretu v ruke, ovitej bielunkou manžetou s perleťovým gombíkom. — Čo ma má, prosím vás, zaujímať? Láry—fáry, azda sa tá Viedeň naľaká kremenských študentov — takého Kiss Pištu, Gejzu Glúcka, Mórica Zweiga a iných? Alebo sa nás azda zľakne pán Khuen—Héderváry? Daromnice! Za národ a vlasť treba inak pracovať! — rozpráva Szekeres o svojich názoroch. Zvonku nesie sa ešte vždy vlastenecký spev a krik demonštrantov. Pred bránou počuť — chichoce sa s kamarátkami Marína od Buxbaumov. A Maroš si všíma, ako ich podivný hosť uprene hľadá na dvere,

ani čo by vyčkával niekoho. — Tak je to, priatelia, — hľadá ešte elegán, čo by mal povedať. — Ale pôjdem! Už je tomu iste koniec.

— A kam ideš? — pýta sa ho naraz Maroš.

— Do Jaukschov! Ja sa v konvikte nenajem. Nechutí mi tam.

Idem na nejaké tie viršličky. Dobrého chrenu a pohár vína k tomu, to je dnes pre mňa! Ta idem.

— A my, Jano? — mrkne na kamaráta. — Poďme i my!

— To je nie pre vás, vystať z domu, — vidieť, nepríde na mysl Szekeresovi, čo povedať.

— Ideme s tebou! — rozhodne Maroš. — Na tie virštle!

— A na pohárček vína! — mľaskne Jano.

— Keď chcete, — ukladá Paľo slová, akoby od neho záviselo, či oni môžu ísť do Jaukschov alebo nie. — Nedbám — poďte!

U Jaukschov nájde obe miestnosti prázdne, Grétka, z ktorej je už dievča na vydaj, odišla práve do bytu — opatriť ostatnú rodinu. Obslúži ich objemná pani Jaukschová.

— Čo sa páči?

— Prineste nám virštle s chrenom a liter červeného vína, — rozkazuje Szekeres.

— No, nie! — ozve sa Maroš. — Platíme si svoje.

— Azda nechceš prijať odo mňa pohár vína? — zahľadí sa naňho ulízaný Paľo s výčitkou.

— Čoby nechcel? Ale tak je to najlepšie!

Dohodnú sa — víno platí Szekeres a virštle každý sám.

Pani Jaukschová je skoro hotová. Viršle sú dobré a zmestia sa mladým žralokom i po fazuli v konvikte. A víno je pravé — nijaký panč. Keď to i Jano povie, rodák z Vinárok — musí to byť pravda.

Štrngnú si znova a znova. Iba rozhovor nejde nijak. I tam hore v komore viazol. Tu však už vonkoncom nejde z miesta. Ešte pani Jaukschová čo dá nejakú tému. Inak je však fádne na smrť.

Čas sa míňa, a hostí nič. Bolo by už ísť. Naraz sa však ozve huk pod bránou, otvoria sa dvere dokorán a vchodia študenti, demonštranti — zavalitý Pišta, i fučiaci Gejza, okuliarnik Móric a ostatní. Vchodia po piati—šiesti. Pomaly je miestnosť plná. Najprv jedna, potom i druhá.

— Servus! Servus! — pozdravia i tých troch, čo vyciedzajú z fľaše

posledné kvapky. Potom sa však odťahujú po hlúčkoch, šepocú, strieľajú očami za tými troma. Nie je ťažko uhádnuť, o kom je reč.

Maroš si všíma kolegov. Pochopí, čosi ich prekvapuje všetkých. Voľačo, čo nečakali. A ešte lepšie pochopí, keď sa títo poberajú jeden za druhým, a ako prišli, tak po hlúčkoch — piati—šiesti — vychodia von od Jaukschov. I Pišta Kiss sa už vedie so svojimi.

— Servus!

— Servus! — volá za ním Paľko Szekeres. — A už?

— Nemám kľúča od brány.

— Ani jeden nemá dnes kľúča! — uškrnie sa Plajbás. — Ozaj divné!

— Prosím ťa, — poznamená Paľko povýšene, — na demonštráciu netreba kľúča od brány. Uznáš, nie?

— Veď hej! — pristúpi tento kamarášovi nohu. — Netreba. Napokon ostanú len traja pri stole, ako traja sem prišli. Zaplatia a idú i oni.

— Servus!

— Servus! — lúčia sa pred bránou. — A príd' i druhý raz!

— Potvory potvorské! — vyrazí z Maroša, keď ostanú sami s Janom na ulici. — Tí nás dnes chceli obriadiť. Rozumieš?

— Tuším — rozumiem! — prisvedčí kamaráš. — Szekeres bol u nás na špehoch. Mysleli si, po takej bitke s Pazderníkom budeme spolu. Oni sa zídu u Jaukschov, kde ich už počká špión. Potom udrú na nás a dostanú nás všetkých i s knihami a corpus delicti.

— Tak je to! — odplývne si Maroš. — A toho ulízanca poslali nám, aby to nebolo také nápadné. Ale sa môžu chytiť za nos. Môžu!

Pod bránou stretnú Minervu. Postaví sa im rovno do cesty a blyсне na nich významne očami.

— Koho čakáš, Marína? — prihovoria sa jej.

— Vás! Veru vás!

— Nás, a načo?

— Chcem vám povedať, — pritiahne sa bližšie k študentom a šepce. — Bolo ich tu veľa okolo nášho domu.

— Kto bol tu? — spytuje sa Plajbás.

— No, oni, demonštranti. I Gejza bol tu. Vošiel i pod bránu.

— A ty čo si im?

— Či idú demonštrovať do Buxbaumov. Ale ja viem, oni chceli chytať vás... Začula som, ako si povrávali — polapáme ich ako myši do pasce.

— Nič to, Marína, — uškrnie sa Maroš. — Lapili sa oni. Dobrú noc!

13

Po nezdarenej ofenzíve je vždy na čas ticho. Vojna Huberovie, Pamliho a ostatných komôr proti komore Fischlovie má vždy i svoj oddych, keď sa protivníci zídu a zabudnú na všetko. To je obyčajne pri ferbličke alebo preferansi, na čo sú najmä u Huberov špecializovaní.

— Miško, nemáš cigaretu? — prihovori sa Pačesákovi, blondínovi ani panenka, Kiss Pišta hneď na druhý deň po demonštrácii.

— Pre teba? — odvrkne mu tento. — Pýtaj si od Mórica!

— Ten nefajčí — gazduje!

— I ja! — fukne mu dymu do očí.

— Prečo, Miško? — pozrie naňho Pišta ľútostivo.

— Keď pasiete po nás, ty bitang! Na! — vyberie z vrecka cigaretu. — Vezmi si! Ale ste lotri, Pišta, keď tak pasiete po nás!

— Ja nepasujem! — vyhovára sa. — Ani Pazderníkovi nebol by som dal zaucho. Ale mi toľko húdli v komore. A on, hlupák, miesto, žeby sa bol hneď zobral, nastaví ešte tvár — na, — vraj — odváž sa! No, veď je už po tom! — pripáli si od Pačesákovej cigarety. — Nebyť Gejzu a Mórica, nestane sa to.

— Veru vás tí nespasia, — ozve sa i kamaráš Grubec, mĺkvy, ale tvrdý chlapec. — Ani Gödöröczi na tej trojkolke.

— Gödöröczi? Ha—ha—ha! — chytí sa Pišta za brucho. — To ja viem! Ale, chlapi, prídte k nám večer na preferans! Zavolám i Jána a Šimona. Plajbása by tiež volal, ale ten nemá chuti do karát. A keď som sa dnes stretol s ním, dobre ma neprepálil pohľadom. Ten nepríde.

— No, ten nie.

O niekoľko dní je už život zas v starej koľaji. Do Fischlov schodia sa Slováci ako prv. I Ďuri báči príde a naspieva sa i užije. Ale karty sa tu nehrajú. Kto chce na preferans, ide do Huberov alebo do Pamliho komory. Posledná je ešte najvhodnejšia. Nielen preto, že je pod ochranou profesora ako domáceho pána, ale viac, keď má dve izby. V jednej, kto chce, môže sa učiť, v druhej sa zas hrá. Zaujímavý je i žargón, používaný pri takejto príležitosti.

— Te buta — ty hlupák, — pozastavuje sa Paľko Szekeres na tom, ako Šimon mieša karty, — ako to kartáš?

— Čo sa ty do toho rozumieš, te marha! — vracia mu hneď Kuterka. — Ty hovädo!

— Pas! — Contra! — Recontra!! — Subcontra!!! — rozohňuje sa hra. Jano i Mišo, i Paľo a Šimon, i Pišta, Ondro a Gejza, hráči i kibici — zabudnú na Pamliho báčiho i na Čipisa, na Bögöziho i Papuána — na minulosť i na budúcnosť, slovom — na všetko — a sústreďujú pozornosť na aduty a štichy...

— Hej, klameš, pimasz zsidó, — skríkne Mišo na Gejzu. — Ty ťulpas židovský!

— Ty šudíš, bitang tót! — mrskne mu zas Glück, ktorý sa už pýši druhou bradou. I oči mu nebezpečne zarastajú. — Ty slovenský niktoš!

— Nič si z toho nerob, Miška, — zaškúli Szekeres. — On je fajmagyar — rasový! He—he!

— He—he—he! Gejza je rasový Maďar! — uškŕňajú sa hráči. Komplimenty sa sypú a poriadok je ten, nikto sa nesmie uraziť.

Tu možno povedať akúkoľvek pravdu človeku do očí, ako i pri víne. A čím cifrovanejšie sa to povie, tým lepšie.

— Pas! — Contra! — Recontra!! — Subcontra!!! — ozýva sa donekonečna. Pritom sa dym kudlí, mohol by ho krájať. Modrastý vonný dym.

— Vy, pimasz tótok... ťulpasi slovenkí, vyhrali by ste dnes i celý Magyarország! — roztahuje slabiky Pišta naširoko. — Takú máte sviňu!

— Prečo nie? — uškŕňa sa Jano, prezerajúc si karty odborným pohľadom. — Prečo nie?

— A my ho raz i vyhráme! — hundre si Šimon popod nos. — Recontra!

— Iba ten váš Plajbásisko žerie leda knihy.

— No a Pazderník! — opravuje Mišo.

— Pazderník? Ten sa neráta! Pas! — skladá galantný Szekeres karty beznádejne. — To je azda ani nie človek!

— A čože je?

— Mašina na slovká a na vety! — zasmee sa básnik, papuľnatý Szent—Kereszti Lorant, svojmu vtipu.

— A Plajbás je čo?

— To je mašina na výbušné látky, — vtipkuje tým krajšie, čím je ohyzdnejší v obličaji. — Dotkni sa ho, hneď je bum!

— Taký má byť chlap! — zhŕňa Pišta výhru.

— No, je on básnický temperament, — delí Jano karty nanovo.

— Nezmysel! — sadá k stolu i Lorant na Gejzovo miesto, ktorý sa akosi necíti dnes tu a musí domov.

— Prečo?

— Ešte sa i spýtaš? — uškľabí sa na Črepa. — Básnický temperament? To je milovať nielen spev, ale i víno, karty a najmä pekné dievčatá. A tvoj kamaráš spievať vie, ale z ostatného nemá ani toľko, čo za necht blata. Pri víne sa mršti, ku kartám nesadne, na dievča nepozrie... Mám pravdu, či nemám?

— Také je to čosi!

— Ani dievčatá nemá rád? — spl'asne Szekeres rukami. — Neveril by som! To len fixľuje! — krúti hlavou, do nej sa to nijako nevmetí.

— Počujte, chlapci, mám myšlienku! Výbornú myšlienku!

— Von s ňou! — zvedavo fľochnú študenti.

— Ale musíte si to nechať u seba.

— Dobre — ponecháme!

— Vyprobujeme chlapca, či je magnetický.

— Ako? — stupňuje sa zvedavosť. Karty sa pomalšie vyhadzujú.

— Nahovoriť mu Eržiku, čo by si ho podala, — háda Pišta.

— Ba Marínu mu nastrojiteľ. Minervu! Nech ho pokúša! — radí Grubec.

— To je všetko nič! — konštatuje sucho Jano, ktorý zas vyhráva. — Na to sa nelapí.

— No, Minerva je šikovné dievča, — luskne prstami Szekeres. — Svätého by vyniesla z koľaje. Tá vraj však našho neúčinkuje. S Gejzom sa povadil, že mu kazí fajtu... Ale ja viem dievča, čo si ho podá dokonale.

— Koho?

— Ilonu... Csóri Ilonu!

— No, tá už hej! — prisviedčajú zo všetkých strán. — To je pahreba.

— A zná všetky knify, to! — dokladá Paľo. — Ja si to zariadim s ňou. My sme dobrí známi. Ona si zas zariadi s ním. Ak je drevo — zažne sa a máme hec.

— A ak sa nezažne? — nadhodí Šimon.

— No, — zdvihne Pišta oči z karát, — tak je nenormálny. Contra!

— Recontra! — mrkne Jano.

— Subcontra!

— Bravo! Bravo!! — hučí celá komora súhlasom. — Bravissimo!! Uvidíme, dokáže s ním čo Ilona, či nedokáže?

A Paľko Szekeres, ideál kremenských dám, keď si raz čo umieni, tak to i vykoná. Čo by jemu počerná, ohnivá Ilona nespravila kvôli? Nadratviť poriadne urasteného a zdravého septimána, ktorý sa k tomu pred ženami ešte i červenie — podráždi i ju.

Istého večera, hoc je už dosť neskoro, postáva si Maroš pred bránou. Kamaráša niet doma. Vyjde si teda na ulicu, ako to robia druhí študenti niekedy i do desiatej. Zo dvora počuť Marínu vyspevovať. Iste nemá ešte ani riad poumývaný, keď u Buxbaumov večeria sa pozde. Na Deáčke je ticho. Dievčatá, čo si tu niekedy i po ôsmej zaflancujú, sú už doma. Elektrické svetlo ostro ožiari postavy, ponáhľajúce sa trotoárom. Naraz vynoria sa obrysy štíhlej dámy, ako sa blíži krepkým, rytmickým krokom.

— Ilona! — poznáva študent zvodné dievča, bonu pána mešťanostu. Nie mu je nesympatická. Vie — je Maďarka, študentská milenka, ako i Minerva, ale svojho času nahriala študentov u Huberov. Ona vykotala, kto písal list cez Marmarošskú Sihof. Ona pomohla! Nedbal by sa jej i pozdraviť. Nedbal by jej to všetko i povedať. Veď nebol s ňou jakživ na slove. Utkvie pohľadom na jej až dráždivej postave, na tých čiernych vlasoch, ohnivých očiach, uprených rovno do jeho očí... Na ústach plných, pootvorených, s ľahunkým šelmovským úsmevom. Aj to hrkne v ňom, cíti, ako sa mu krv ženie do tváre. Už—už jej povie niekoľko vďačných slov a... a... a nechá ju prejsť popred bránu, popred zavretý Buxbaumov obchod — ta kamsi nadol. — Veď som len hlúpy! — mrzí sa sám na seba.

Na druhý večer si zas Ilona cupká popred Buxbaumov. Hádže hlavou ani kačka, myká sukňou, osieva — koketuje. Tak to ide večer po večer. Marošovi to neujde a — stáva sa mu záhadným, až podozrivým. Myslí najprv na Jana, ktorý mával u mešťanostov priváta a iste sa dobre pozná s dievčaťom. Ale Jano nič, a iný niekto nepripojí sa k nej. Potom i tie hlboké, ohnivé oči tak divne ryjú sa mu do mysle, čo dievča raz prejde popred bránu.

— Koho čakáte? — prihovori sa jej napokon, keď ju nájde učupenú pod návratím. — Marínu?

— Nie! — zablysnú sa jej oči podivným leskom. — Marínu? Haha!

— A koho?

— Neviete?

— Nie veru! — zadfha sa mu akosi slovo v hrdle.

— Ani netušíte? — primkne sa skoro páľčivá bližšie k nemu.

— Netuším! — zaváha, pohladí ju aspoň po ruke a či nič.

— A keď vám poviem, nenahneváte sa? — pritiera sa k nemu, kým on ustupuje.

— Nenahnevám!

— Tak viete, koho čakám?

— No?

— Vás!

— A načo?

— Páčite sa mi!

— To je nie pravda! — ustúpi Maroš ešte ďalej.

— Prečo by nebola pravda?

— Ja sa nepáčim nikomu, keď som mrzký.

— To je reč? — hľadí mu Ilonka do očí žiadostivo. — Mne sa páčite, a ani si ma nevšimnete!

— Čo si mám všímať? — zacíti študent kúzlo večera, i tých dvoch žeravých očí a počne chápať moc ženy, i keď je ona nie Slovenka. Ba azda práve preto.

— Azda vy nemáte radi dievčatá? — vybuchne z Ilony. — Nemáte — taký hodný a zdravý, červený? Načo ste potom? Hahaha! — lapí ho za ruku a prudko potrhne za sebou k stene.

— Čo ja viem? — zdrží sa práve pre podozrivú výbojnosť Maďarky. — Pozor, vidia nás!

— Nikdy sa vám dievča nepáčilo?

— Nevieam!

— No, vy ste! — zalomí Ilonka rukami. — Vy ste... vy ste...!

— No, čo, Ilonka?

— Vy ste nie študent, hahaha! — zachichoce sa mu do očí a ufrkne.

Plajbás by nedbal zavolať za ňou, nech ostane. Má jej ešte povedať niečo, čosi ho však drží, voľačo — na čo sa potom mrzí i sám. Tie žeravé oči — cíti — hlboko sú mu kdesi zavrtané, čo si len pomyslí o ňom to dievčatisko? Ak povie študentom, vysmejú sa mu. Iste sa mu vysmejú! Janovi nezverí sa slovíčkom. Krv sa mu však búri, tá jeho divá krv. Ešte i dvanástu začuje starého Figuliho kladivom odbíjať na blízkej veži. Až potom usne.

Na druhý deň naštrkne mu Marína niečo o Ilone. Doberá ho ňou. Napokon je mu jasné, tu ide len o zvláštnu špionáž. To už potom, pravdaže, rozhodne a ohnivá Ilonka márne sa prechodí po deáčke. O Marošovi sa však roznesie po komorách, že nemá zmyslu pre ženy! Je nenormálny!

A on veru ani nie je taký, akým ho robia. Odvracia sa, keď sa hovoria surové vtipy o ženách, akých vie najmä Pišta Kiss. Ani výpravky o lumpačkách, a najmä vizitách u doktora Kellera — nebavia ho. A doktor Keller je dobrý pán, okrúhly a červenučký. Býva na Ráköcziho ulici, vysvetľuje i zdravotvedu na gymnáziu. Príde k nemu taký Pišta alebo Paľo? Obyčajne spustí hneď: — no, tuláček, už je zasa zle? Vyhreší pacienta, nadá mu — ale pomôže.

Vo všetkom tom nenachodí Plajbás radosti. Preto je nápadný a podozrivý.

Jednako ani Maroš neujde svojmu osudu v prvej študentskej láske. Aká je to však podivná láska! Profesor doktor Ervín Kopper zachodí do neďalekej obce za krásnou lesníkovou dcérou, Lenkou Prievidzských, Anna Huberovie, brunetka, omrzí ho chytro svojím ohňom, pri ňom sa už všelikto zohrial, i študent, i profesor. Janka Zavarských je zas preňho prinežná. Tak dôjde po krásnu Lenku, vysokú, štíhlu. Jej hlboké tmavohnedé oči, bohaté čierne vlasy a plynúci krok ospieval už básnik gymnázia, Lorant Szent—Kereszti. Sotva sa Kopper pozná s ňou, o jednu záhadu v Kremenci je menej. Profesor, keď má času, sadne na koč, v zime zas na sane a letí do nadlesných. Tam v hôrnom zátiší prežíva iste najsladšie chvíle života. Niekedy sa mu cestou prihodí i nejaká nehoda. Posledne šiel ta po zábave s kolegom Pünkösdim. Dákosi nezbadal, že mu vietor odniesol cylinder z hlavy. Na šťastie v cylindri mal pečiatku: Z knižnice dr. Ervína Koppera. Tak mu ho dobrí ľudia priniesli druhého dňa do zborovne.

— Ten náš latinár, — myslí si Maroš, keď počuje o tom, — má vo všetkom šťastie!

Netuší, ako sa raz i jemu dostane z neho.

Istej nedele pred obedom ide Maroš domov. Na korze sa až hmýri ľuďmi. Najmä dievčat je veľa a, pravdaže, študentov. Plajbás sa veľmi neohliada. Vie, v Kremenci je cudzí, k tomu ešte i človekom nedobrej povesti, keď i dievčatiská z mešťianky, i väčšie, vykrikujú za ním: pansláv! pansláv! Nezbadá Annu Huberovie s Paľkom Szekeresom, ani Janku Zavarských s profesorom Cibackým, vrhajúcim úlisné úsmevy vpravo i

vľavo. Koho si všimne, to je krásavec Dr. Ervín Kopper s krásavicou Lenkou Prievidszkých.

— No, tí sa hodia k sebe, — kmitne mu mysl'ou. — Také dievča mať, a bolo by verše písať!

Sotva však prídu bližšie, podiví sa, ako sa uprene dívajú na neho. Najmä tá milá, bielučká Lenkina tvárička a tie jej veľké, hlboké tmavomodré oči.

— Toto je ten pansláv! — začuje vtom Maroš latinára. A v tú chvíľu zacíti ten krásny dlhý pohľad kdesi až hen na samom dne duše. Pohľad učudovaný, ale zato vľúdnny, rozsypaný na sladučký úsmev.

Študentom trhne, akoby sa dotkol elektrického vedenia. Večer nemôže zaspáť pre tie krásne oči. A nie tak ako niekedy pre Ilonine ohnivé uhlíky. Vidí ich veľké, hlboké. Hľadia naňho milo, usmievavo, akoby mu len hovorili niečo. A je mu tak sladko—sladučko na duši.

Na druhý deň napíše na gréckej hodine u Papuána tajným písmom verš s názvom: „Lenka!“ Ako dobre, že si vynášiel to písmo! Nik nevie, čo je na tom papieri. A milovať tajne je rozkoš najjemnejšia.

A od tých čias čo sa raz stretne s Lenkou, vždy sa mu tie oči usmejú a malinové, pekne krojené ústa akoby mu len chceli čosi povedať.

— Lenka! Lenka! — zavzdychne si neraz, keď je sám v komore. — Načo som ťa poznal? Som len na to — mať pech! Na nič iné! Zaľúbiť sa, prvý raz v živote, a do profesorovej lásky, on, študent! Nie je to komické? — uvažuje vo dne i v noci. — No čo už teraz? Čo?

Napokon sa odhodlá a pozdraví sa jej. Ona sa len zas usmeje a pokývne tou peknou hlavou prívetivo. Tak sa to potom dlho opätuje. I vtedy, keď sa roznesie novina, — doktor Ervín Kopper a Lenka Prievidszká zasnúbení.

— Latinárovi neodbudne, — myslí si Maroš. — A pre študenta je to jednak niečo!

14

— A by si si ty nechcel niečo cez prázdniny zarobiť? — vraví raz Marošovi Jano, ktorý má pre také veci zmysel.

— Prečo nie? — obráti sa tento k nemu zvedavo. — Odo mňa však peniaz uteká. Nech som inštruktorom, žiak mi svätosväte prepadne.

— Veď nie o takom. O inom je reč.

— O čom?

— Včera po konvikte pristaví ma efor, starý Gretz, vieš? Či by som mu neporadil niekoho suplikovať na Dolniaky. Ešte nemá Banát obsadený.

Vlani chodil tade Šimon a nazbieral vyše päťsto korún. Tretinu si skryl a skúsil päť ráz toľko.

— To je až po Belehrad a Pančevo?

— Až!

— A Slovákov tam jest?

— Ako by nie? Preto nemôže ta ísť Maďar alebo Nemeč.

— Dobre, rozmyslím si to.

Maroš vie — chodiť z dom na dom a pýtať — prieči sa jeho povahe. Ani chudák jeho otec jakživ nepýta. Radšej robí, a má svoje. Čo ho dráždi, je — vidieť tú podivnú krajinu, rovnú ani dľaň, so vzleneným zlatým obilím, studňami na žerjav a s fatamorgánou. Poznať, či tá zem ozaj horí ohňom básnických predstáv, ako ju ospevuje najlepší maďarský básnik, pôvodom Slováč, Petrovič? Zastať na pustatine, kde čikóš obsedí i najdivšieho koňa, zavrcajúc krdel' podarených žrebcov a kobýl. Pristaviť sa v krčme u krčmárky, ospievanej ako krv a mlieko a žeravý oheň. Najmä však — poznať tam tých svojich, Slovákov, rozosiatych medzi cudzími, a vidieť, aspoň zďaleka vidieť mohutný Dunaj a nad ním slovanský Belehrad.

To ho vábi vyletieť z tých vrchov.

Po rozhovore so Šimonom Kuterkom rozhodne sa ísť.

— Šimon je takto tichý šuhaj, ale v takých veciach stonoha, — myslí si Maroš. — Zato keď on vybral päťsto, ja vyberiem aspoň polovicu. I to bude niečo. Starý Gretz bude ohňňať nos. Keď mu však nik nechce ísť tak ďaleko, nech si ide sám.

A efor Gretz potfha si šedivú briadku, keď mu dáva knižku a vraví:

— Počujte, Plajbás, Kuterka vybral tam minulého roku päťsto, vy, dúfam, vyberiete tisíc. Teda Glück auf!

Maroš napíše domov, aby ho nečakali, a žiada si poslať nejaký revolver. V Mosticiach sa to nájde. O niekoľko dní dostane balík a v ňom poriadnu karabínu. Hneď pozná, je to Kušiakova, pastierska. Neraz z nej strieľal na holi. Starý asi dostal od obce nejakú vendrlovku, keď sa bez karabíny obíde. Medvede si iste ešte zájdu k nemu na návštevu na Zadnie, do Machnatého, ba i dolu do Repísk!

K dlhočiznej karabíne pribalí niečo bielizne. Všetko to zaviazne do papiera. K suplikačnej knižke ešte poriadny notes na verše do vrečka, a je — po zakľúčení roku — vystrojený. Krátka rozlúčka s kamarátmi, zónový železničný lístok za 4 zlatky, a už aj fára smerom do Košíc.

Nad ránom je v Miškovci. Rušeň zahne ku Tise. Prefuní i cez túto pomalú, ale veľmi nebezpečnú rieku. Repa, kukurica, obilie — obilie, repa, kukurica — zamieňa sa, beží pred Marošovým zrakom, čo tu šľahá po širšej krajine ani maják reflektorom. Polia a len polia, šablónovité dlhé rady stromov, a všetko bez konca. Tu i tu vyrazia zo zelene stavy, dedina, či mesto. Tu i tu vysoký žeriav čnie do ohnivej oblohy a veterný mlyn primaľuje obzor. A vždy len to isté, a vždy len podobné.

— Iba rušeň rafe, ani čo by sečku rezal pre všetky voly Dolnej zeme, — myslí Maroš a utiera si pot, zalievajúci mu oči ako ostatným. Však je len horúco, a márne otvárať okno. Vetrík nezaveje.

— Ako sa máte, kmotre? — počuť vedľa dvoch dobre založených fúzatých sedliakov rozprávať sa, pritom pukať z krátkych fajok. — Dobre, kmotre! Zabili sme osem bravov, máme klobás plnú komoru. — A my veru deväť! A vľahnjšie víno je nie najhoršie! — Nie veru! — prisvedčí kmotor, vyťahujúc fľašku z vrecka, — ale slivovica je lepšia. To je pre chlapa, — ponúka ho. — Upi si, kmotre! — Eh! — odíha tento po dúšku. — Az istenit neki — boha jej, aleje tuhá! A žatva bude dobrá? — Dobrá, len si chcem najaf niekoľko Slovákov do pomoci. — I u mňa pracujú, — chlipne si kmotor znova. — A je to skromný, robotný národ. Dáš sa mu najesť, niečo vypiť a zafajčiť, k tomu niečo obilia, i jedno—druhé, a robí, robí od včasného rána do pozdnej noci...

Vo vozni začuť i slovenský hovor. Trochu tichšie, ale чуť.

— Čaba! Čaba! — ozve sa tu i tam.

Maroš vyzrie oknom a díva sa na stratené veľké slovenské mesto so zvláštnym pocitom. Skoro však zas mu zapadne zrak do širokých rovín, pretínaných radmi stromov, dlhými bez konca.

Popoludní vystúpi v Arade, peknom modernom meste pri rieke Maroši.

— Aká zhoda! — pomyslí si na svoje meno. — Ako ten Maroš k svojmu menu prišiel?

Niet však čo rozmýšľať. Čas je do roboty. Zájde na faru a predstaví sa ako kremenský suplikant.

— U nás sa nesuplikuje! — povie mu farár, starší už človek v dlhom farbistom župane, s červeným fezom na prešedivenej hlave. — Kde máte knižku? Dajte ju sem! Zapíšem vám od zboru zlatku a päťdesiat krajciarov

dostanete nad to. Ale už potom choďte ďalej. Nie ako ten, čo tu bol minulého roku. Akože sa volal?

— Kuterka!

— Á... hej, Kuterka! — spomína si farár. — To bol prefikovaný chlapík. Ten šiel po našich ľuďoch s tým, že som ho ja poslal. Po Židoch zasa, že ho rabín. Bolo z toho protivné! Dúfam, vy mi to nespravíte?

— Nespravím, — sľúbi Maroš. Vezme si knižku, i tri koruny, poďakuje sa a vyjde na trotoár. — Čo teraz? — Takto nevyžijem a starý Gretz ma nepochváli! Šimon, — preratuje v knižke, — ten tu vybral skoro sto korún, a ja mám tri. To je len na hotel a niečo zajesť. Musím suplikovať, musím! Ale kde, kam?

Prestane rozmýšľať, keď z toho nič nekynie, a vojde do prvého obchodu. Je to náhodou hodinársky a optický závod. Hodiny tikajú na stenách, majiteľ zas sedí pri stolíku so zväčšujúcim sklom na oku, šparchajúc čosi—kdesi v drobnom hodinovom stroji.

— Som kremenský suplikant, — predstaví sa Plajbás slušne.

— Čo predávate? — nezdvihne majster oka od stroja a šparchá ďalej.

— Nič nepredávam, prosím. Ja som nie vigéc. Ja som suplikant z kremenského gymnázia.

— Á, — obráti sa zrazu hodinár k nemu nervózne, — Kremenec? Kremenec?! To ste vy taký, ako bol ten minulého roku?

— Ó, nie, prosím, — červenie sa Maroš, — ja som celkom inakší. Ja vám nehovorím, že ma posielal k vám pán rabín. Nie! — obzerá si šuhaj trochu židovský výzor hodinárov. — Ja vám poviem poctive...

— No, ale čo by ste mi mali také i vravieť?! — skočí vtom majster zo stolca. — Som ja žid? Vyzerám ako žid? Ja som predsa poriadny luterán. I môj otec bol luterán, i starý otec. To by si ja od vás vyprosil! Tu máte korunu, — hodí mu peniaz na stolík, — a bežte ďalej!

— Pán Boh zaplať! — poďakuje sa Maroš a ide. Vojde do niekoľkých obchodov, vyberie niečo na knižku i do ruky. Všade však musí vysvetľovať, čo je to ten suplikant. Brániť sa, že on nič nedáva, lež suplikuje pre chudobných študentov, aby mali čo jesť. I vyhovárať sa musí, že je on nie taký ako Šimon Kuterka, ale celkom inakší. — Jaj, ten sprepadený Šimon, čo ten tu navystrájal! On vybral od panej a ešte i do kuchyne šiel za kuchárkou — spýtať sa jej, odkiaľ je a či nechce odkázať niečo domov! Ach, Šimon, Šimon!

O niekoľko domov zočí lekársku tabuľku. Vyjde za pánom doktorom na poschodie. Zacengá a vojde do čakárne. Za lekárom, okrúhlym, zažitým pánom s ružičkami v lícach a s pahrebou na nose — vojde do ordinácie.

— Som kremenský suplikant, — predstaví sa ticho.

— No, poďte sem, mladý človeče! Poďte sem! — kynie mu rukou, vťahnutý do dlhého bieleho kabáta. — Čo vám je?

— Ja som...

— Všetk ja vidím, čo ste! Dajte dolu kabát!

— Ale, prosím, ja som... nie chorý. Som kremenský suplikant. Suplikujem pre chudobných gymnazistov v Kremenci.

— Ach tak? — spamätá sa doktor. — Nuž čo nehovoríte?

— Všetk chcem...

— No, to je niečo inšie! — rozchichoce sa lekár na nebyvalého pacienta.
— Nič si z toho nerobte! V živote sa vám stanú i horšie veci! — berie do rúk knižku a vpíše mu päť korún.

— To už aspoň stálo za to, — potešuje sa Maroš, keď je zas na ulici.

Takto sa mu darí. Do večera má niekoľko korún, ale i ustane.

On dosť i vydrží, jednak mu to ide rovno na srdce. Prenocuje v meste a na druhý deň preplaví sa cez Maroš. Popri ňom udrie do širšej roviny.

Príde do neveľkej obce. Všimne si domov, stavaných z váľkov, zato čisto vybielených, so stĺpovitou chodbou. Človečika všetk nevidieť — iste je všetko na poli. Tu sa už počína žatva. Niže dediny krčmička. Taká čárda. Pristaví sa v nej menej pre smäd a viac zo zvedavosti.

— Dobrý deň!

— Isten hozta — Boh vás nesie! — privíta došlého krčmárka. Ale ozaj taká, akú si on vo svojej básnickej fantázii predstavoval. Čierne žeravé oči, čierne vlasy, ružová pleť, — vypuklé malé ústka a postava kypiaci zvodom.
— Sadnite si!

— Prosím si fľašku piva!

— Pivo nemáme! Teplo je, skazilo by sa.

— Tak si prosím dve deci vína! — nevie Maroš očú spustiť z pekného stvorenia.

Krčmárka zmizne a dlhšie nechodí. Keď sa vráti, stisne plecami a díva sa na hosťa rozpačito.

— Ani vína nemáme! Sud nie je načatý a ja ho sama neviem, — vykladá, rozkošne sa usmievajúc.

— Tak čo máte? — pýta sa jej, hoc je mu ozaj jedno — majú, či nemajú.

— Všetko ostatné! — schytí si rukami sukničku a huncútsky pritisne k telu.

Napokon prinesie čerešnice. Prisdadne si ku hosťovi, i odchlipne si z jeho pohárika. Maroš vidí, dvere sú pootvárané vpravo i vľavo a nikde živej duše okrem nich. Tá prázdnota ho už akosi omamuje. V duši ozve sa mu Petrovičov verš:

Krčmáročka, anjelic môj, poďže sem,
daj mi vínka, nech si ho dnes upijem!...

— Nuž ale čo — keď miesto červeného vínka pijú v čárde čerešnicu!

— A kto ste vy? — zvedavo sa mu vpíjajú do tváre čierne oči spoločnice.

— Študent.

— Á, študent? Študenti sú veselí chlupci. A odkiaľ?

— Z Kremenca.

— Z Kremenca? — splasne ona rukami. — Práve vlni chodil tadeto jeden študent z Kremenca. Taký bez farby, blondiak. Ale to bol potvora človek. Nepoznáte ho?

— Poznám — Šimon Kuterka! — prisviedča Maroš, užasnutý nad tým, ako sa všade potkne do jeho stopy. — Ako by ho nepoznal? Hja, to je majster na ženy! A čo tu robil?

— Zabával sa — tancoval, — horia jej oči, ako rozkladá. — Vyskočil i na stôl a zakresal si medzi sklenicami. A Cigán mu hral ani vicišpánovi. Ťažko mi mu bolo vyhnúť a, — usmeje sa šelmovsky, — nech je taký ako vy...

— Tak čo? Čo? — ulpeje na jej plných zvodných perách. — Čo nech je taký?

— Panna, Panna, — vstupuje v tú chvíľu ohyzdná starena do siene, zhrbená vo dva konce a podozrievavých, pichľavých očí. — Mikláš ťa volá! Choď.

Suplikant ostane sám so starou. Aj čaká, čaká, azda sa ešte ukáže pekná Panna. Aspoň jej podať ruku! Aspoň sa jej poďakovať za rozkošný ten úsmev! Tej však kde nič, tu nič! Zazerajúc, vyplatí študent za čerešnicu starej a pohne.

Kráča dosť dlho listnatým porastom, kade človečika nevidieť. K večeru príde do slovenskej obce. Na faru ide slovensky. Prijmú ho vďačne, i prenocujú. Zdržia ho i na druhý deň. Pán farár má hodné dve dievčatá, i chlapca ako on. Vyjdú sa kúpať do Maroša. A tu Plajbása posadne bláznivá

myšlienka — preplávať pomalú, širokú rieku. Pláští sa do kalnej, teplučkej vody a sprvu sa mu to zdá. Pláva, pláva — mysliac — už som v polovici. Obzrie sa a vidí, je len neďaleko brehu. A vtedy ho čosi počne ťahať nadol.
— Eh, to nie je s kostolným riadom, — buchne prudko srdce v šuhajovi.

Vymrští sa, pozbierajúc všetky sily, a horko—ťažko dostane sa zo špinavej vody na breh.

— Hja, to je nie Váh, čo nesie ani na krídlach, — konštatuje.

— Kde sa len teraz po kúpeli umyť?

— Nie je dobre priveľmi si trúfať, — vraví mu pán farár, keď zvie, čo sa prihodilo.

— To je tak, — prikývne Maroš. — Ale bez sebadôvery utopí sa človek prv, než by vošiel do vody!

Potom sa pustí nadol k Dunaju. Chce poznať túto veľrieku a nad ňou slovanský Belehrad. Na železnici stretá už Srbky a Srbov. Ich hovor mu udrie o sluch lahodne.

Vystúpi vo väčšom meste a ide na dedinu podľa knižky za Šimonom. Na hradskej dobehne ženičky — navlas také i odevom, i chôdzou ako od Sv. Petra Pavla. Započúva sa za nimi. Hovoria slovensky. Iste sú z obce, kam on mieri.

— Vy ste tu Slováci? — prihovori sa im, usilujúc sa získať si ich dôveru.

— Slováci, a čo iné?

— I váš pán farár je Slováč?

— Pravdaže! Však nám slovensky kážu v kostole.

No, dobre! Na faru teda ide v obci slovensky. Pán farár ho i prijme. Horšie je však s pani farárkou a jej peknou dcérou. Tie so suplikantom nestratia slova ani pri večeri. A keď sa im on, hlavaj hlavatý, pri odchode poďakuje slovensky, odpovedajú mu veľmi dôrazne maďarsky.

— Je to fatálny problém pre suplikanta, ak chce mať pokoj a dobrú večeru — uhádnuť, ako kde? — premýšľa Maroš. Tak obíde na viac miestach. Vidí, nejde to, nuž na najbližšiu faru vojde maďarsky.

— A vy ste odkiaľ? — zmeria ho naraz mladý, vysoký a vyholený farár.

— Zo Sv. Petra Pavla.

— A neviete slovensky?

— Ako by nie?! — prejde hneď do slovenčiny. — Ale po zlých skúsenostiach myslím, tu sú už i na slovenských farách samí Maďari.

— Čoby len! My sme tu Slováci! — vyzdvihne farár dôrazne. — A tvrdí Slováci!

— Ach, chvalabohu! — vydýchne si Maroš a hned' sa tu i zalágruje na niekoľko dní. Je tu hojnosť a pohostinnosť. Kam vojde, všade ho prijmú a posadia za stôl, ak nie ku klobáse, tak iste k mise, plnej ružovkastých krehkých šišiek. Voda sa tu nepije, len ľahké víno alebo pálenka, pálená z drevených jahôd. Stromy sú ovešané ovocím a veľké kajsy účinkujú na Horniaka dojmom bohatých pomarančovníkov. Čo sa mu však najviac pozdá, to je hrdosť a smelosť slovenských sedliakov. No a tie krásne večery, keď svrčky cvrlikajú a mesiac ako ohromný zlatý lopár letí po oblohe.

Odtiaľto sa mu už veľmi nechce. Robí si vychádzky a zozbiera ešte niečo. I z toho pripíše, čo jemu dajú do ruky, nech starý Gretz nešomre veľmi. Ešte zíde nadol, kde v jednom mestečku obdivuje ohromne vyhúknuté biele chleby u predavačky na rínku. Do Pančeva pustí sa už len pre ten Dunaj a slovanský Belehrad. Keď však v dunajských barinách skoro zahynie, obráti sa nahor. V ruke nemá ani palice, len ten balík, čo opála s dlhou karabínou. Patrónu veru nekúpi. Všet' to nemá strieľať. Len nastrašiť, keby na to prišlo.

A raz sa mu tá Kušiakova karabína i zíde. Práve prejde cez akýsi prieplav, keď z blízkeho domca vyhrnú sa psi, čeriac doňho zuby s ohromným brechotom. Obzerá sa po skalách, pomôcť si ako niekedy v doline, keď bačových psov skoro potľkol na hrbu. Kde tu však skaly? Strhne teda špagát z balíka, chytí karabínu za rúru a hlavňou perie psiská po ňucháčoch. Psi zavýjajú a letia ani šíp pod návratie. Nuž zíde sa karabína i takto dobrému chlapovi.

Z Temešváru pošle starému Gertzovi sto korún. Napíše mu v liste, že je tu ohromná horúčosť. Preto musí domov. Z topánok mu však prsty trčia. Pančúch už nemá a peňazí tiež len na cestu a voľačo. Ide popred obchod a vidí — topánky plátenky šestnásť grajciarov, pančuchy k tomu štyri grajciare.

— To je niečo pre mňa, — pomyslí si. Vojde hned' dnu a zaobuje sa.

Ešte v ten večer fára vlakom na Budapešť. Vo vozni je stisk a spara do zadusenia. Na šťastie sedí pri okne. Vedľa neho mladá, ohnivá žena. Ďalej zažitý červený žandár. Proti nim drobný pehavý židáčik, vraj novinár z Pešti. Žena temperamentne rozpráva ani pre celý vozeň. Je zo Sentešu, vydatá, rada je pečienku, ale len husaciu. A rada víno, ale len tokajské... Pri

hovore jednostaj stúpa Marošovi na plátenky. Ten sa i odťahuje. Nič naplat. Zažitý fúzatý žandár dobre neprehltne ženu očima, odfukuje a vychodí von. Keď však ona nejde a len Marošovi stúpa na plátenky ďalej, vráti sa. Židáčik naslúcha akoby nič. V Segedíne vysadne Sentešianka. Za ňou i židáčik. Železnica tu stojí vyše hodiny. Maroš sa baví, ako vie. Obzerá si nádražia i ľudí. Keď zavolajú nasadať — zjaví sa i pehavý židáčik. Vojde do vozňa, sadne si na svoje staré miesto a usmieva sa zvysoka, na Maroša sa usmieva.

— Čo vám je také smiešne? — spýta sa ho tento nakoniec.

— Ako by mi nebolo? — nakloní sa k nemu, ochotný rozprávať. — Vy ste, odpusťte, úžasný človek. Úžasný—ý—ý!

— Ozaj, prečo? — diví sa Maroš.

— Pozrite! Všimli ste si tej dámy, čo sedela vedľa vás?

— Ako by nie? Veď mi jednostaj stúpala na nohy.

— A viete, prečo vám stúpala? Ten červený žandár ju chcel mať. Ona chcela vás a pobavil som sa s ňou ja, hehehe! Pane, vy nič nebudete vedieť využiť v živote pre seba...

Na peštianskom nádraží rozíde sa Maroš so židákom. Peňazí nemá, musí domov.

— Čo mi len povedia mamka, — premýšľa, — keď prídem bez topánok? A čo starý Gretz, keď dostane miesto tisíc korún iba sto?

15

Slováci v Kremenci sa zas presypú. Maturusi, Jano i Šimon, nastupujú ďalšie štúdiá v Prešporku. Miesto Jana príde Paľko Kluchaj Marošovi za kamaráša. I Ďuri báči nadíde a oznámi, že sa veru rozhodol zanechať slobodný stav a berie si Eržiku, s ktorou už má všetko hotové. Hneď je veselosti za celé poschodie. A bolo by ešte viac, nech krehunká Tante neleží chorá vo svojom kabinete. Do nej však od istého času len duša chodí spávať. Cíti to už i jej verný Foki, vychudnutý, na vysokých nohách. Zaskučí si neraz bolestne a ani sa nepohne od posteľe.

Fischlovie komora takto ostane, ako bola predtým. Tu sa schodia Slováci a teraz je už rad na Plajbásovi združovať ich a byť ich vodcom. On sa i hodí na takú úlohu. Je výborný žiak, k tomu silný a smelý — nebojí sa nikoho. Ak sa s kým nechce stretnúť, to je efor Gretz. Ako sa mu však večne vyhýbať, keď je v konvikte každú chvíľu?

— Plajbás, — pristaví ho raz profesor, — a to ste viac nemohli nazbierať? Kuterka nazbieral päťsto!

— Hja, Kuterka! — stisne Maroš plecami. — Práve preňho som nemohol. Kade som šiel, všade mi ho vyhadzovali na oči, či sme vraj tu v Kremenci všetci takí ako Kuterka? Ja som, pán eforus, musel jednoducho vysvetľovať, že som nie taký, ale inakší.

— To nám teda ten Kuterka pokazil renomé, — škrabe sa profesor za uchem. — No, no! Však to nejak bude!

Po takomto šťastnom vyrovnaní môže sa už Maroš cele venovať svojim veciam a svojmu slovenskému kruhu. Zastať, kde treba, urovnávať, kde to nejde inak.

Najviac je obáv o Pazderníka. Jeho ani Pištové zauchá nezastrašili robiť si a chovať sa po svojom. Ako Maroš Plajbás — nevstúpi do samovzdelávacieho krúžku ani on. Slovensky hovorí hocikedy verejne. Číta slovenské knihy a prekladá indickú Mahabharatu a Ramajanu.

Profesor Cibacký dovolí si ho napomenúť.

— Ale pán profesor, — odpovie mu Tomáš celkom neviazane, — vy ste tiež Slovák, nie?

— Nie! — naježí sa tento. — Ja som Maďar!

— Z Oravy? — pichne ho posmešne študent tými malými očami.

— Myslíte, v Orave niet Maďarov? A konečne — maďarský chlieb jeme, musíme byť Maďarmi!

— Ja jem slovenský chlieb, — vypne sa Tomáš vysoko na územčistého Cibackého. — Môj otec mi ho posielajú a moja mať z Gemera!

— Len si dajte pozor, — pohrozí mu profesor, — nech vám nezaškodí!

V gymnáziu je hneď plno rečí o Pazderníkových hádkach s Cibackým. Ale i s inými profesormi. Gejza Glück je už v Prešporke na juridickej fakulte. Hlavný intrigán chybujee. Ale tu je miesto neho vyhúknutý Zweig Móric s okuliarmi na nose a s povedomím predsedu samovzdelávacieho krúžku — bdiieť ostrážite nad vlasteneckým duchom v mládeži.

V prvom polroku je ešte ticho ako—tak. Fischlovie komora je pod stálym dozorom. Nič zvláštniejšieho sa však nestane. Leda ak nemilá náhoda s doktorom Kopperom, snúbencom krásnej Lenky Prievidzskej, ktorej úsmev Maroš ešte vždy nevie zabudnúť.

Čo sa raz nestane!

Za tvrdej zimy schodia sa študenti na čaj do Fischlov. Je to radosť i pre báčiho, ktorý vie najlepšie navariť. K tomu opatriť i najlepšieho rumu. Vtedy sa varí, či páli krampampul'a. Špiritus sa vyleje na kastról, nakladie sa

doňho cukru a potom sa zažne. Čo ostane po vyhorení — je krampampuľa. Ten božský nápoj, čo najmä Paľkovi Kľuchajovi nesmierne chutí. Maroš má radšej čaj, najmä keď je k nemu niečo. Pritom sa i spieva tá veselá moravská:

Slyšte lidé, co se stalo,

Cigánče se narodilo...

A do toho vpadnú všetci:

Hneď navarili čaj... čaj, čokoládu, čiernu kávu.

Hneď navarili čaj... čaj, čokoládu — čaj!

Práve sú pri tejto nôte. Komorou, kde zas Paľko Kľuchaj opatruje purzičán, ozýva sa veselo po večeri — čaj... čaj... čaj... čaj, tenorom, tercom i basom... čokoládu... čaj! Viktor Sveták, územčistý šuhaj, s riedkou šticou, dostal z domu kusisko biskupského chleba. Hneď je s ním u Fischlov. A on sa tiež rozumie do čaju. Už je na stole i špiritusový varič. I plechový hrniec je tu od Tante. I voda v ňom. Ale Viktor je pričistotný a jemu sa zdá ten hrniec nie dosť čistý. Strčí teda ruku do vody, poumýva hrniec a potom, otvoriac oblok — bez rozmýšľania vyšustne vodu na trotoár.

— Ježiš—Mária! — vykrikuje, keď je neskoro. — Joj!

— Čo je! Čo je? — zhrknu sa študenti okolo neho.

— Doktor Kopper, — vyjachtá konečne Viktor.

— Oblial si ho, čo?

— Oblial, na môj dušu... — nevie v zmätku, čo počať. — Na cylinder...

— Ale je s ním i Lenka, — zbadá hneď z okna Maroš. — Jeho nevidieť.

— Iste ide sem, — zbledne Viktor. — Čo teraz?

A ozaj o chvíľu čuť kroky v predizbe, otvoria sa dvere a na prahu komory stojí latinár — vo dva konce zohnutý doktor Ervín Kopper, krásavec, s obliatym cylindrom v ruke.

— Vy ste to, čo oblievate poriadnych ľudí? — zmieria prísny pohľadom zamrazených. — Čo je to tu — práčňa?

— Nie, prosím, — postaví sa Plajbás pokojne pred nevidaného hosťa. — Tu je Fischlovie komora.

— Kto ma to obliat?

— Ja, prosím, — hlási sa Viktor pokorne. — Stalo sa to náhodou.

— Čo tu teraz spraviť s vami?

— Odpusťte, pán profesor — nebolo to úmyselne. Voda bola čistá a cylinder uschne.

— To je nielen tak, — uvažuje Kopper, usilujúc sa udržať vážnosť v tejto

komickej situácii. — Quidquid agis, prudenter agas, et respice finem! Čo to znamená?

— Čo robíš, múdro rob a hľaď na koniec! — vraví smutne Viktor.

— No, čo? Mám vás dať zajtra predvolať k direktorovi?

— Ale čo! — ozve sa vtom z úzadia dlhočizný Tomáš. — Pán profesor, ostaňte tu s nami aj vy na čaj. Týmto vás pozývame!

— Ostaňte! Ostaňte! — opätujú študenti.

— Navaríme čaj u čínskeho cisára, — upravuje si ovisnuté fúzy Fischl báči.

— Dobrý vtíp! — nevie sa Kopper zdržať smiechu.

— Vaše šťastie! — a ponáhľa sa na ulicu, kde ho čaká snúbenica Lenka Prievidzská.

— Mali sme zavolať i ju, — mudrujú študenti, keď vidia miznúť svedčný pár dolu na Deáčke. — Azda by bola pozvanie i prijala!

— Ktovie! — povie tíško Maroš, zapýrený po uši...

Udalosť sa prepečie. Zato keď sa Plajbás stretne s Lenkou najbližšie, s obavou sa jej pokloní. Ona mu však koketne pokývne tou peknou hlavou a usmeje sa naňho ešte vďačnejšie než predtým.

— Všet je len milá! — zatočí sa svet s Marošom. — Šťastný Kopper!

Láska mladého, urasteného študenta k profesorovej snúbenici je takto zvláštnym druhom tohto nežného citu. On vie, je to beznádejné. Spokojí sa i s tým milučkým úsmevom dievčaťa. Ale v duši sa mu vynoruje obraz ženy, akú by mal rád...

Na také myšlienky však ani niet veľmi času. Pred matúrou je učenia a učenia! Neskoro sa líha a veľmi včas vstáva, keď sa má všetko zdolať. A ani nové boje nedajú na seba dlho čakať. Svitne zas 15. marec, a to je osudný deň. Keby celý rok bol pokoj, deň maďarskej slobody ho rozhodí.

Predpoludním je slávnosť, keď žnú vavríny predseda samovzdelávacieho krúžku — Móric Zweig a básnik gymnázia, veľkohubý a dlhovlasý Lorant Szent—Kereszti. Ináč človek tvrdého pochopu ani bukové drevo. Na ulici vytrikolórovaní študenti i dievčatá. Prechádza sa so svojimi družkami Csóri Ilona. Vyparádená, vystužkovaná — vrhá strely svojich ohnivých očí na študentov.

Kto nemá trikolórku, to sú Plajbás a Pazderník. Poslednému nanútia ju akosi pri obede v konvikte. A Tomáš, keď už vidí — musí to byť, nechce provokovať. Lahko by pritom pochodil ako minulého roku, a to je nie

milá vec. Plajbás však chodí bez trikolórky. Márne šomrú za ním ešte len i spanilé Kremencianky — pansláv, pansláv! Nič to neosoží. Prečo sa tak zatne — je nielen to, že on trikolórku nikdy nenosil. Ale nedávno, ako sedí u Jaukschov, sú tam i žandári a jeden z nich vypráva, ako mali naložené pri voľbách vo sv. Petre Pavle strieľať do ľudu, akže padne i len jeden jediný kameň. Spomenie si, pravdaže, na to, čo chcel vykonať, a zachveje sa v duši. Ale vytryskne mu v srdci tým silnejší odpor proti všetkému, čo značí tá trikolórka.

— Plajbás, a ty si nemáš za čo kúpiť trikolórku? — príde k nemu Kiss Pišta večer v konvikte, keď je všetko vymašličkované. — Keď nemáš, ja ti dám! — chce mu založiť farbistú stužtičku na kabát! — Na!

— Nechcem! — odvráti sa od kolegu Maroš. — Daj mi pokoj! Nezlost ma!

— Však je to len divý pansláv! — počuť šomrať, ale nič viac. S Plajbásom si netrúfa nikto začínať ani na jazyk, ani na päste. — Potvora chlap!

Profesori nevedia tiež, čo s ním. Žiakom je dobrým a úctu vzdá každému. I proti nim sa ozve, keď ktorý zabŕdne do Slovákov, a jeho priamosť vyzíska mu rešpekt. Najmä starý Zavarský ho má rád. Nie preto, že nevyčíta lekciu zo svetovej histórie, ako to robia druhí. Ale keď sa vie postaviť za svoje presvedčenie. — Nech si každý uctí presvedčenie druhého a bráni svoje, — vykladá neraz ten krásny starec so striebistou hlavou a bielou bradou študentom. — Človek bez presvedčenia je makovica, z ktorej vrabce mak vyďobali — tak!

A jednako ani tento rok neminie bez ťažkej zrážky. Oktaváni, ako obyčajne, mnoho hovoria o matúre. Kto bude predsedať? Aký je to človek? No, a pravda, ako sa na to všetko pripraviť?

Istého dňa po druhej hodine radia sa o tom, u koho sa dajú odfotografovať. Móric Zweig, ako predseda samovzdelávacieho krúžku, má prvé slovo.

— Priatelia, — zdvihne hlas, — je to vážna chvíľa v našom živote. Dajme sa všetci odfotografovať v smokingu!

— A dlhý franc—josef nebude dobrý? — ohlási sa Miško Pačesák.

— Nie! Smoking je dôstojnejší, — ostáva Móric pri svojom.

— A ja veru smoking nemám! — stisne plecami Plajbás. — Kde by som ho vzal?

— Však to stačí i jeden pre všetkých, — povie ktosi.

— Eh, čo? — skočí Pišta Kiss pred Maroša. — Ty sa nemusíš dať vyfotografovať. I tak by si nám svojou panslávskou pofou len pošpinil náš obraz!

— Dobre, Pišta! — zažne sa Maroš ako fakľa, najmä keď sa mu zazdá — i ostatní tak zmýšľajú. — Ja sa teda nedám fotografovať.

Ako povie, i spraví. I tak má dosť iných starostí. A nielen s blížiacou sa matúrou. Z domu píše mamka, že umrela mama, tá, čo ho niekedy hostila u Weissov na Rohu. Líto mu je za ňou, dobrá bola k nemu. Otec Stračkovie, s ktorým kedysi ako chlapec vyspevoval z veže — už je teda vdovcom. Čo len z neho bude? Skoro po tom dostane druhý list a v ňom: — otec je chorý. Zodratý fabrickou prácou polihuje. To je to horšie, čo mu zaľahne na myseľ i v noci. Zjaví sa mu pred očami tá nevelká izba, v nej mamka, tá pekná jeho mať s piatimi deťmi, a otec na posteli...

— Jednak som len mal ísť k Náglovcom do Viedne, — príde mu na um. — Dnes by som už zarábal a otec nemusel by sa drať. A takto čo? Ak nebude zdravý — bude tam doma zle, veľmi zle! A ísť teraz po matúre niekam za úradníka? To by znamenalo poddať sa a poslúchať, zmeniť si meno, mať maďarskú domácnosť a také! — Uh! Nie, nikdy!

Horko—ťažko sadne mu sen na ustaté viečka, keď si pomyslí — bude, ako Pán Boh dá! Ráno napíše domov pekný list, pri ňom, vie — rozplačú sa tie veľké mamkine oči. I otec si prejde ťažkou rukou po tvári, keď si ho prečíta. Píše v ňom, on už môže ísť po matúre hľadať si kus chleba niekam do slovenskej banky. A končí — na sviatky prídem a bude, ako Pán Boh dá!

A keď má byť miera doplnená, zaklope smútok i na samé dvere Fischlovie komory. Istého večera, a už dobre neskoro, vojde za študentmi Eržika. Oči si zakrýva rukami a fíká a plače.

— Čo je vám, Eržika? — skočia kamaráši od stola. — Čo sa stalo?

Ona však len narieka a nemôže prísť k slovu.

— Stalo sa vám niečo? — lapí ju Maroš súcitne za rameno. — Vám?

— Nein! — krúti hlavou dievča, chystajúce sa práve s Ďurim báčim k sobášu. — Aber die Tante! Die Tante!

— Čo je s ňou? — pochopia hneď študenti, o čo ide.

— Sie ist sehr schlecht, — ledva vypovie Eržika. — Je veľmi zle!

— A báči je doma? — pýta sa Maroš.

— Nie!

— A kde?

— No, on chodí po krčmách, ako vždy. A ja... ja... ja, — narieka Eržika, — ja sa tam bojím sama.

— Ideme s vami, Paľko, pod!

Zoberú sa do kabinetu. Pred očami zjaví sa im veľmi smutný obraz. Neveľká petrolejka, zavesená na stene, vrhá bledé svetlo po dlhej a úzkej miestnosti. Na posteli v bielych perinách, svedčiacich o niekdajšej hojnosti, leží die Tante, priesvitná ani fluspapier. Z času na čas zastone.

— Tante! Tante! — nakloní sa k nej Maroš, užasnúc nad tým priesvitným, niekedy iste pekným a teraz takým zdrobnelým obličajom.

Ona i otvorí oči, díva sa naňho uprene, ale neodpovedá. Iba zastene, a zas privrie viečka.

— Oh!

— Tante, čo vám máme? — pýta sa jej znova.

Zase len nič. Márne podíde i Eržika k posteli a volá jej skoro pri samom uchu. Nič! Iba načervenasť vychudnutý Foki čo zaskučí kdesi pod posteľou. Bolestne zaskolí.

Tam stoja všetci traja so zloženými rukami bezradne. A báči ktovie kde. Prejme ich čosi až do kosti a zamrazí.

— Čo je to? — zadávajú sa jeden na druhého. — Smrť a jej veleba?... To sa im však len mihne v myslí. Ináč nepovedia slovíčka. Kto by sa odvážil v takúto chvíľu hovoriť.

Kliatba na mne pre lásku z neba,

vo dne v noci, trpím pre teba...

Kliatba na mne a žiaľ stály hosť,

stratila som srdca spokojnosť...

príde na um Plajbásovi pieseň, čo si ona dala vždy zaspievať študentom, keď už prišlo na to. Len teraz vidieť, ako celá tragédia tejto jemnej duše vyznieva zo smutného verša. Teraz — keď sa lúči so svetom a ani jeho niet tu, jeho — ktorému kvôli všetko obetovala, krásu, majetok, všetko!

Po polnoci počuť kroky na chodbe. Ide on. Báči! Pospevuje si akúsi pesničku.

— Báči! Báči! Pst! Nespievať!

— A kto mne rozkáže?

— Ona! — zalomí Eržika rukami. — Ona! Umrela!

— Umrela? — Vyhrnú sa mu zrazu slzy z očí a počne nariekať. — Umrela! Umrela! Umrela!!

Vtom vyrúti sa Foki dverami, zbehne na dvor a zavyje, bolestne zavyje.

Okolo pohrebu čo treba, vykonajú študenti. Na tretí deň zide sa mnoho ľudí pod Fischlovie bránou. Nebohá bola z dobrej patricijskej rodiny. Mala dom i majetok, ale muž vládol minúť všetko. I ten dom mala právo len užívať do smrti. Nuž spomenú si na ňu Kremenčania — nešťastnú. Prídu v peknom počte.

V sprievode hneď za rakvou idú s báčim študenti. Maroš a Paľo. Štvrtý je Foki. Ten po vybavení obradov ostane ležať na kyprej prsti nového hrobu. Nehne sa odtiaľ za dni a dni, až vypustí paru. Pes je neraz vernejší ako človek.

— Čo len teraz s báčim? — trápi sa Maroš.

Ale báčiho vezmú do mestského chudobinca. Dom si zas prevezme pán Buxbaum, ktorý si ho kúpil. S podmienkou, že Fischlová môže poschodie užívať do smrti. Nových obyvateľov nemôže dostať, keď je byt veľmi zanedbaný. Preto i študenti ostanú na svojom. A upratovať im chodí Marína.

Pri takomto trápení prikvitnú veľkonočné prázdniny. Maroš sa chystá s kamarátmi domov navštíviť svojich, najmä však rekonvalescenta otca. A práve, keď sa už—už teší — trať ho úder nečakaný. V učebni po skončení vyučovania zdrží naraz celú triedu predseda samovzdelávacieho spolku, okuliarnik Móric Zweig.

— Kolegovia! — spustí veľmi vážnym tónom. — Je v našej triede človek, ktorý má iné náhľady a zásady ako celá trieda. Vy ho znáte, — zabodne sa okuliarmi do Plajbása, stojaceho tam ani stĺp. — Preto odporúčam proti nemu bojkoť! Nech s ním viac nikto nestratí slova!!

Nastane hrobové ticho. Študenti sa vysypú. A posledný kráča hrdo, so vztýčenou hlavou a pohľadom ani z ocele — Maroš Plajbás.

16

V oktáve kremenského gymnázia je už teraz dosť podivný život. Spočiatku mohlo sa myslieť — reč sa vraví a chlieb sa je. Ale nie je to tak ľahko ani s tou rečou, najmä keď sa raz ozve taká vážna osoba, ako je Móric Zweig, miláčik maďarčinára a predseda samovzdelávacieho krúžku. Lavice sa naplnia ako prv... i zacengá ako prv... i Pamli báči zapisuje do triednej knihy, kým sa študenti modlia — ako prv. Ale s Plajbásom nikto sa nepozdraví a nik s ním nevypráva. Niektorí by sa i chceli, hneď sa im však dostane napomenutia.

— No, daj si s tým človekom pokoj! Neprihovor sa mu!

— Povedal som mu len servus. I to na jeho pozdrav!

— Ani to sa nemá!

— Prečo?

— Lebo je pod bojkotom.

— A kto to rozhodol? Ty — Móric?

— Nie! To rozhodla verejná mienka, — zdvihne Zweig vysoko okuliare. — To sa rozhodlo v Huberovie i Pamliho komore. Dobre si premysli, či sa ti to oddá?!

Tak sa dostane Fischlovie komora pod akýsi interdikt. Ešte i Paľka Kľuchaja, ktorý je tiež pred matúrou na obchodnej, donútia odísť z nej. Ináč by bolo zle.

Báči Fischl je už v mestskom chudobinci. Maroš teda ostane na pustom, neusporiadanom poschodí len sám.

A jednako nájde sa ktosi v oktáve, kto sa nepodrobí teroru. Pačesák a Grubec sú dobrí šuhajci, ale sa nechcú páliť pred matúrou. Zájdu za Plajbásom večer — od dvora. Tu je však ešte Viktor, ten, čo vylial za hrniec vody profesorovi Kopperovi z okna na cylinder. V tomto človečikovi nik by nečakal toľko tvrdého vzdoru. Ani Maroš nie. Je len stredným žiakom, a nepustí.

— A sa nebojíš? — zadíva sa mu Maroš priateľsky raz po konvikte, idúcky domov, do počernej tváre.

— Čoho?

— Nuž prihovoriť sa mi a ísť so mnou...

— Azda preto, že to nechce Móric?

— Nielen Móric, — celá trieda, Viktor! A je za tým iste i ktosi iný.

— Koho myslíš?

— Profesora Cibackého.

— No, to je nie náš profesor. A keby hneď i bol...

— Môže ťa udať, a pred matúrou!

— No, nech! — zatne študent hlavou, zbadajúc divé pohľady kolegov okolo. — Ja si v takej veci od nikoho nedám rozkazovať! — vysloví to s takým dôrazom, aby počul i Pišta Kiss a počuli aj iní.

— Dobre, Viktor! — stisne mu Plajbás ruku a idú ticho vedľa seba, obchádzaní ostatnými. — Dobre, kamarát!

Z iných tried kto si nerobí nič zo študentskej verejnej mienky, je, pravdaže — Tomáš Pazderník, najlepší lingvista gymnázia.

— Šva, Maroš, — príde k nemu do Fischlov, pravda — za bieleho dňa,
— vraj ťa bojkotujú?

— Veď vidíš!

— Taká hlúposť! — splasne dlhočiznými rukami a chytí sa za veľkú
hlavu. — Kôň môže vedieť, že je koňom, vól že je volom a Slovák nesmie
vedieť, že je Slovákom! Ak to vie a povie, tak ho bojkotujú — ha—ha—ha!

— Nebude to trvať večne! — rozhoria sa Marošovi oči a líca.

— Nebude!!

— Ako to píše Ján Kollár? — priloží si Tomáš dlhýzý prst na vysoké
čelo, strmné ani útes skaly. — Co sto věků bludných hodlalo — zvrtné doba!
Veríš tomu, kamarát?

— Verím! — prisvedčí Plajbás. — A chcem za to pracovať i trpieť. Nech
to príde čím skorej!

— I ja chcem za to pracovať, Maroš, — pozrie mu hlboko do očí. —
Nedôstojný život nie je životom!

Plajbásovi sa ulávi. S úsmevom poďakuje ráno za pozdrav Maríne, keď
mu nesie od Buxbaumov raňajky.

— A vraj nehovoria s vami v triede, — zadíva sa mu i ona celá udivená
do očí.

— Už to vieš i ty, Marína?

— Všade sa hovorí o tom. Celý Kremenec to vie. Mne to povedala pred
niekoľkými dňami Ilona. A ľutovala vás — vraj, taký švárny chlapec!

— Ale id'! — začervená sa Maroš.

— A prečo vám robia zle? — zvedavo postáva pri dverách dievča.

— Keď som to, čo ty.

— Ako to? — nechápe. — Ja som slúžka, a vy pán!

— Sme z jednej rodiny, Marína. Sme Slováci.

— Teda preto? — podoprie si štíhle bôčky rukami. — A za mnou sa
vždy driapu, potvory akési. Vždy mi vyznávajú, ako ma vraj radi...

— To je s nami tak, dievča, keď ktosi od nás chce voľačo — má nás rád.
I gazdiná má rada svoje prasiatko. A vieš, prečo ho má rada.

— Veď im ja to poviem! — vpadne mäkkými očami do jeho zrakov.

— Bude to lepšie i pre teba, Marína, — spraví jej prstom krúžky pod
očami. — Máš pekné oči — škoda ich!

— Veď, veď! — mrví zásterôčku v ruke a hľadá teplo na mládenca, ako

vypije kávu na dúšok, chlieb si strčí do vrečka a ide do školy. — Ani jedného z nich nechcem viac vidieť. Takí...

V triede je to zas od niekoľko dní ako s lastovičkami, keď sa chystajú na ďalekú cestu. Porady a porady — pred hodinou, medzi hodinami a kedy sa dá. Matúra je veľká udalosť, a čo nevidieť — písomky sú tu. Po iné roky podarilo sa všeličo... alebo z reči niektorého profesora vytušiť aspoň približne, aká bude téma. Niekedy, keď bol na to súci človek — i opatriť ich rovno zo stolíka. Teraz však akosi nič, nič — ani z maďarčiny, ani z latinčiny. Ba ani Pamli báči nezabudne si po hodine notes na stolíku. Nie, chráni si ho ako oko v hlave.

— Z čoho budú príklady na písomke, pán profesor?

— Čo chcete? — nahne hlavu, ako že nedočul.

— Z čoho budú príklady na písomke? — zopätuje mu celá trieda.

— Nekričte všetci naraz! Nerozumiem!

— Z čoho budú...?

— Ahá! — stiahnu sa na úsmev ústa, nenavyknuté na tento spôsob duševného vyjadrenia. — No, z matematiky.

— Ale či z algebry... trigonometrie... analytiky? — volajú šuhajci.

— To sa dozviete, keď si sadnete k písomkám! — užkrnie sa a vyjde z triedy.

Študentom sa, pravda, nechce smiať. Oni by radšej niečo zvedieť, a nejde to. Strach je najmä pred matematikou. Z maďarčiny už sa len napíše niečo o tom či onom básnikovi, o vývoji lyriky, prózy, drámy ap. Z latinčiny v najhoršom prípade pustí sa správa na nitke oknom a dôjde tou istou cestou nejaká tá puška alebo i kanón. Ale z matematiky — to je najhoršie.

— Ako nás umiestia? V koľkých oddieloch? — hádajú delikventi. — Oddiely budú dva. Nie je nás ani štyridsať. — Koľkí budú v prvom oddiele? Koľkí v druhom? — No, pôjde to na rovné čiastky — devätnásť — devätnásť! — Ale ako to bude? — Nuž podľa abecedy! Ábelovský... Bátor... Benkovič... vyratujú ani na prstoch. — A jest v prvom oddelení dobrého matematika? Iba Plajbás, ten je posledný. Všetci dobrí matematici sú v druhom oddelení! — Tí, ha!

— Počuj, Móric, — volá Pišta na okuliarnika Zweiga, vchodiaceho práve do triedy, — si nám ty vykonal!

— Čo? Čo? — zarazí sa tento na tóne, akým je to povedané.

— I ty, Zweig Móric, i ja, Pišta Kiss, a celá Huberovie i Pamliho komora sme na písomkách v prvom oddelení.

— No, a čo je na tom?

— Veľmi veľa, kamarát! Nemáme matematika.

— Či ta—ak? — zoberie si hneď okuliare z nosa a počne čistiť. — Hm!

— Ty si, odpusť, pri všetkej úcte k tvojim vlohám — z matematiky bota.

— No, no, niečo len viem i z toho, — bráni sa Móric, najmä keď zbadá, ako trpne prvá polovica triedy. — Niečo len rozumiem.

— Čo by si rozumel! Kto sa do toho rozumie — je Plajbás. A proti tomu sme vypovedali bojkot.

— Teraz nech on bojkotuje nás, budeme pekne, na moj dušu! — ozve sa z lavíc.

Vtom vstúpi Maroš, vyhriaty, červený. Nepozdraví sa nikomu. Iba Viktorovi podá ruku a sadne si ticho na svoje miesto. Vyučovanie plynie riadnym tempom. Hodina za hodinou beží, deň za dňom sa míňa. Starosti rastú. Kto si však z nich najmenej robí, je Maroš Plajbás. Koná si svoje povinnosti, a dosť.

Niekoľko dní pred písomkami stretne sa so zavalitým Pištom.

— Servus, kamarát! — pozdraví ho tento.

— Servus! — neprekvapí ho to ani mak. Vie, o čo ide, od Viktora i od iných. Pokývne hlavou a chce ísť ďalej.

— Počuj, Maroš, — stane mu Pišta do cesty, — čo neprídeš k nám?

— Ja? — zasmeje sa trpko. — Ako? — veď ma bojkotujete.

— Hlúposti! Nemal by si byť taký citlivý.

— Hm, — zadíva sa ostro na kolegu, akoby mu chcel nazrieť na samé dno duše, — bojkot pred matúrou nie je žart.

— A ak je? — pokúša sa ešte Pišta.

— Nie, Pišta! — stiahne Maroš ústa ironicky. — Ty vieš, nie je to. A daj si pozor, nech ťa nevidia so mnou!

— Kto?

— No, Móric Zweig.

— Prečo? Azda sa ho bojím?

— Bojíš—nebojíš, dostaneš sa i ty pod interdikt.

— Eh, čo?! — očervenie i Pišta zrazu. — Prepytujem sa na Mórica — fí!

To je jediný nábeh vyrovnáť sa nejako s Plajbásom ešte pred písomkami. Maroš je však tvrdý ani skala. Nenadarmo chovali ho od detstva

slaninou a nalievali pálenkou, aby bol silný a nebál sa nikoho. Stačí si i sám pred kýmkoľvek. K tomu je hlavaj hlavatý, že mu hlavu skorej zraziť, ako skloniť.

V napnutom očakávaní svitnú napokon i významné dni matúrových písomiek. Poriadok je — najprv maďarčina, potom latinčina a tak matematika. Študentov podelia na oddiel A od Ábelovského po Plajbása a na oddiel B od Prayho po Zsolnayho. Zavrú ich do osobitných učební, kde sa majú meniť profesori, poverení dozorom — a už to ide.

Prvý deň minie sa hladko. I ten druhý. Profesori sú — okrem štrébera Cibackého, človeka úlisného pohľadu — dobroprajní. Oni vedia, matúra je matúra! Študent na nej len z veľkej úcty k slávnostnému aktu neraz zabudne i to, čo vie. Berényi, či striebrovlasý Zavarský, Glockner, ktorý už týmto rokom oddal direktorstvo počernému Maďarovi, Pünkösdimu, a či krásavec dr.Kopper — všetci to tak chápu. Profesora Flecka, t. j. Pamliho báčiho, nedajú dozerať. On by totiž — keď nemá čo robiť — proste nevydržal v triede. Tak sa pracuje celkom dobre. Ani cedulky netreba spúšťať z okna. Iba ten Tacitus je trochu ťažšie zrozumiteľný. I tu však, keď nepomôže slovník a sused, pomôže — záchod. Pri toľkom vzrušení nie div — toto miesto nemožno zakázať. A tam už nájsť nejakú tú ceduľôčku — zastrčenú za škáru. Pišta si ju hneď i nájde. Ale neodpíše doslovne. Taký hlúpy je nie! Len prepíše — tak, tak, akoby to bolo to isté. Ale nie je!

V tretí deň — je už iné. Ráno po ôsmej vchupne s tichučkým Bögözim do oddelenia A Pamli báči s rozčuchanou bradou, nezačesanými šedinami a v šedivých vyleštených šatách, obrátených už tretí raz. Ide k tabuli, vezme kriedu do ruky a diktuje i píše:

— Veďte tyčnice ku kružnici, ktorej m — rovná sa 4, n — rovná sa 5. Vedené z bodu $A(2,-3)$. Ako vidieť, hm, hm, — odkašláva, — je to príklad z analytiky, vigye a fene — ďaš ho vezmi, kto má rozum, ľahko to vyráta... Hm, hm! — zloží kriedu, odplúje si do šatôčky, peknej, strakatej, a dlhým rýchlym krokom vychráni z učebne. Ponáhľa sa vybaviť to celkom tak do oddelenia B.

— No, az istenit neki, mi az? — zašomre Pišta Kiss, poškrabujúc sa za uchom — Čo je to, boha mu?

— Čo sa páči? — obráti sa Berényi a či Bögözi od tabule, kde je tých pár kriks—kraksov, znamenajúcich matúrovú úlohu z analytiky.

— Čo je to, pán profesor, na tej tabuli? — odváži sa Pišta.

— A ja viem? — stisne tento plecami. — Ja neučím matematiku.

Študenti, sklonení nad papiermi, sedia v každej lavici jeden. Komu je zima, komu teplo — podľa temperamentu. Pišta Kiss zloží pero a vytiahne šatku z vrecka, utiera si čelo a utiera. Blondín, Miško Pačesák, i s počerným Grubcom ohliadajú sa kamsi za seba a mrkajú významne očami. Za nimi totiž sedí nádej celého oddelenia, Maroš Plajbás. Sedí si pokojne a rýchlo hádže na papier od impura litery i číslice. Veľmi dobre chápe, čo sa tu deje. Všima si miláčika maďarčinára, predsedu samovzdelávacieho krúžku Mórica Zweiga. Aký je tu naraz malý, malinký! Kým na písomke z maďarčiny sedel si hrdo, usmieval sa napravo i naľavo a prvý podal prácu na stolík, zatiaľ teraz obzerá sa ako spráskaný pes. Ruky mu chodia nervózne, oči mu dobre nevyletia spoza okuliarov a celým telom prechodí viditeľná triaška.

— Teraz ich mám v rukách, — myslí si Maroš a neponáhl'a sa. Grubcovi i Pačesákovi pokynie na znak, že pozná vzorce, a pracuje si pokojne, času dost!

Nervóza však v celom oddelení náramne stúpa. Bögözi je človek, čo má srdce — stane si k oknu a díva sa kamsi do nekonečna, dlho sa díva. On je i básnik trochu — započúva sa, ak chce, i do hudby sfér. I tak, čo robí má od dlhého času?

V oddelení je zas napnutie do prasknutia. Študenti zdajú sa počítať, ale nepracujú. Len markujú. Nech sú vzorce, už by to šlo. Ale práve na tieto vzorce nerátal nik. Sprepadený Pamli, čo ho to len nadišlo? Takýto škandál! Iba Plajbás pracuje. Všetci vidia — ten pracuje. Ale či dá a komu dá nejaký ten papierik, keď ho bojkotujú?!

— Juj, ten Móric, do tohto nás vohnať!

Lenže Móric je Móric, probuje ešte, čo sa dá.

— Pán profesor, — vstane naraz z miesta, — prosím, musím von!

— Načo? — zadíva sa naňho káravo Bögözi, keď ho vyrušil z dumania.

— Na potrebu.

— Na potrebu? A nemohlo by to byť, keď si vyrátate...?

— Nie, nie, pán profesor! — hodí naňho miláčik maďarčinára zúfalo pohľad, vystrie nohy a už aj ide, ako kde niet iného východiska. Naozaj...

— Podivný človek! — pokýva na to Bögözi hlavou.

O chvíľu vojde Móric a jeho pohľad je ešte zúfalejší. Hneď zvie oddelenie A — že je ani s oddelením B nie lepšie. Bögözi dumá ďalej svoju dumku a je všetko dobre.

Vtom podá Pišta karotku svojmu susedovi za chrbtom. Karotka podáva sa ďalej, až zastane v Plajbásovej hrsti.

— Maroš, neszamárkodj! — pozná tento hneď Pištovo písmo. — Nerob somárstva! Pošli nám niečo! Ináč budeme ani zdochnutí psi...

A Maroš je nie zlý človek. On vzorce zná a tí to bez vzorcov nevyrátajú. Má sa pomstiť? Má ich teraz on bojkotovať? Nie! Toto bude najkrajšia pomsta! Vezme ceduľku a píše:

$$\text{Kružnica: } (x - m)^2 + (y - n)^2 = r^2$$

$$\text{Tyčnice: } (x - m)(x_1 - m) + (y - n)(y_1 - n) = r^2$$

Z tejto ceduľky potom spraví rúčku, postláča ju prstami a podá predsediacemu. Ten si odpíše a podá ďalej. Tak príde karotka i po Pištu a Mórica, ktorému iste lepšie odľahne než pred štvrtňhodinou v záchode.

Bögöziho zamení dr. Ervín Kopper, šťastný snúbenec Lenky Prievidzskej. Má ostro zahladené nohavice, vysoký golier — ak chce obrátiť hlavu, musí sa otočiť celý. Lepšieho mundúra nemôžu si študenti ani želať pre profesora—dozorcu k matúrovej písomke z analytiky. Nie veru! K tomu je ešte latinár, i veľmi dobrej nálady. Hneď prezradí študentom, že sa Tacitus podaril obstojne. Nikto nedostane štvorku. Nie div, keď sa potom i okolo kruhu s tými tyčnicami veselšie pracuje.

— No, Pišta, — prihovoriť sa Kissovi, — ide to?

— Bohdaj všetky kružnice a tyčnice čert pobral, pán profesor! — vykydne Pišta. — Ale už to nejak pôjde, už — no! Pamli báči môže byť i hrdý na svojich maturantov, hehe!

— Hm—hm! — zašvihotá dobrá vôľa celým oddelením A. Prejde cez záchod i do oddelenia B. Písomky sa šťastlivo ukončia.

17

— Ako sa zdarili písomky, pán profesor? — spytujú sa študenti o deň—dva starého Pamliho.

— No, vigye a fene, — uškrnie sa na nich, — d'as to ber, dosť dobre!

— A úloha bola veru ťažká.

— Aká ťažká? Však ste ju už vopred vedeli!

— Ale odkiaľ, pán profesor?

— Vypísali ste si ju z môjho notesa. Som si ho v triede nezabudol?

— Hahaha, — smeje sa celá Pamliho komora, po tej i Huberovie i ostatné, — starý si myslí, že si zabudol v triede svoj notes, a on si ho zabudol zabudnúť! Ešte dobre, že to nevypálilo horšie.

— Ale si ich vytiahol z blata, — hovorí Viktor skoro s výčitkou Marošovi. — Ja som hneď vedel, čo tu treba. Ale by som ich nebol ťahal, čo by boli vyvalili jazyčisko ani ruka.

— Eh, čo, — stisne Plajbás plecami, — pomohol som im ako človek. Nech vedia!

A je i pravda, autorita Slováková trochu vzrastie. Ale len trochu. Niektorí Nemci, i Židia, i Pišta Kiss pozdravia sa s ním. Pačesák a Grubec chodia do Fischlov verejne. Zato veľká časť triedy je síce ako zarezaná — no, nestratí s ním slova.

Hja, bojkot je bojkot!

— Chlapci, — vraví študentom chatrný, ale veľmi energický Lencsey, ktorý je i triednym, — máme ešte do ústnej niekoľko týždňov. Všetci ostaňte tu. Pripravíme vás dôkladne. Cenzorom má byť dr. Matyáš, dekan prešporskej teologickej akadémie. Nech je teda skúška prvotriedna. Rozumeli ste?

— Rozumeli!

Kto tomu všetkému rozumie ináč, je zas len Maroš Plajbás. On Lencseyho nemá rád, keď mu vraj — ako panslávovi — nechce dať jednotku z maďarčiny. I pre túto vec, ale i pre intrigy, čo cíti okolo seba, odkedy ho bojkotujú, rozhodne sa inak.

— Viktor, — zdôrazní reč v triede, nech čuje, kto chce, — ja tu neostanem. Idem sa učiť domov — do Mostíc. Ale ak mi profesori spravia nejakú sotízu na matúre, spravím im taký škandál, že si večne zapamätajú, kedy Martin Plajbás maturoval.

— Aspoň už tak nekrič! — šepce mu kamarát do ucha. — Nevieš, že to hneď zanesú na patričné miesto?

— To je práve, čo chcem. Nechže zanesú! Uvidíme!!

Maroš sa ozaj zoberie domov. Ani milý úsmev Lenky Prievidskej ho nezdrží. Čo si počne s takým úsmevom, čo jemu len kmitne a inému svieti? Sadne na železnicu a ešte v ten deň je medzi svojimi. Tu sa potom dá do práce, a to kapitálne. Vstáva ráno s otcom, ktorý je už zas pri sebe. Líha ešte neskoršie. V nevelkej izbe nieto kde spať. Ide teda na povalu. Tam sa vyspí na tvrdých truhlách, zastretých handrovým kobercom. Vyspí sa veru ani v oleji. Potom si s čerstvou myšliou ľahšie preberie predmet za predmetom.

— Jaj, Maroško môj, — vystaráva sa mamka, kyprá ešte a vrtká

gazdinka, keď syn doma vypráva, ako je to s ním, — len aby sa ti nestalo niečo!

— A čo sa mi môže stať?

— Dajú ti prepadnúť.

— Mamka, ale mne? — zahľadí sa na ňu, povedome sa usmejúc.

— To už nie! Horšie svedectvo mi môžu dať, ale prepadnúť? Nikdy!

Kto sa nebojí — toho sa boja.

Po troch týždňoch tvrdej práce, požehnávaný mamkou, starou materou Kramlíkovie, i totkou z Novej Vsi, vyberie sa jedného dňa do Kremenca. Oči mu horia ohňom, prsia sa mu dmú povedomím.

— Nie, nedám sa! Nebojím sa nikoho!

A v Kremenci vodi sa mu napodiv dobre. Nielen kolegovia sú k nemu milší, pozdravia sa s ním a niektorí i prihovoria sa mu, ale i profesori si ho všimnú, a to i na ulici.

— Tak ďas to ber — čo vy? Kade chodíte? — pristaví ho Pamli. — Čo viete?

— Všetko, pán profesor.

— Báči, — uškľabí sa starec kamarátsky, — všetko, to je viac, než si kto myslí. Všetko vie len Pán Boh. Ale vyrátať geometrický rad — ďas to ber — ešte môžete vedieť!

— Plajbás, čo ste neostali s ostatnými? — má sa zas maďarčinár, energický Lencsey, okolo neho. — Kde ste boli?

— Učil som sa doma.

— A čím ste sa najmä zapodievali?

— Všetkým, pán profesor.

— Ale menovite?

— Iste viete, ako ma politika zaujíma.

— Viem, — usmeje sa Čipis. — Dúfam, pán dekan Matyáš bude mať radosť z vás. Zbohom!

Iba latinár, doktor Kopper, nepristaví ho, hoci ho i stretne na gymnaziálnom dvore. Iste mu povedali, ako Maroš pozdraví vždy jeho Lenku za pekný úsmev. V malom meste hneď sa všetko vyzvie a spraví z toho viac. Ale ani to nič.

Na druhý deň započnú sa ústne podľa abecedného poriadku — Ábelovský, Bátor, Benkovič... Ide to dosť prísne — neraz zadajú otázku i členovia komisie. Študenti predstupujú v čiernom. Bradatý a už i

prešedivený pán dekan, doktor Matyáš, človek zvučného mena, upiera na nich svoje drobné, ale tým prenikavejšie oči, akoby chcel zväziť hodnotu ich duše na citlivých väzkach.

— Dobre, dobre, syn môj! — prikyvuje. — No, už ste pri tom, — potíška láskavo, kde je toho treba. — Už ste pri tom!

S kým sa stretne, a to hneď v prvé doobedie — je Móric Zweig, miláčik maďarčinára. Má hovoriť o najväčšom maďarskom básnikovi, Petőfim—Petrovičovi. Vykladá to ani odborné štúdium — povedome, kvetnato, ako sa i svedčí na predsedu samovzdelávacieho krúžku. Jednotaj však spomína — najskvostnejší kvet, vykvitnutý z maďarskej krvi. Dekan Matyáš len sedí, díva sa naňho tými prenikavými očami, pohladí si tu fúzy, tu bradu. Až ho zdvihnutím prsta pristaví.

— Milý priateľ, a viete, kde a ako bol Petőfi konfirmovaný?

— Petőfi bol konfirmovaný v Asode.

— V akej reči?

— Maďarsky.

— Nie syn môj, — vstane predseda spoza stola a podíde k nemu. — Slovensky bol konfirmovaný! Slovensky! Jeho matka, — obráti sa vážne i k profesorom, — bola Mária Hruzová, Slovenka z Turca. Pravda je pravda, a to je nadovšetko!

Pišta Kiss obíde lepšie. Keď i nedostane jednotku, ale sa mu do reči nezastarejú. On bol presvedčený — uč sa, neuč sa, ak nemáš šťastia — máš pech! Preto sa ani veľmi nenapínal. Vyňuchal akosi, že bude hovoriť o igricovi Sebastianovi Tinódim, potulnom hradnom spevákovi. Prečíta si to doma ešte ráno pred matúrou. A keď ozaj príde na to, neprekvapený — povie o ňom, čo je v knižke, a má pokoj.

Pozornosť vzbudí Maroš ako pádnou odpoveďou na otázky, tak i chovaním. Z maďarčiny dostane prebrať a zhodnotiť dielo Ludvika Kossutha.

— No, tá politika! — pochopí hneď Plajbás a dá sa do toho vážne, ani čo by hrachom sypal. Dobrú časť najslávnejšej Kossuthovej revolučnej reči vie naspamäť. — Páni, — vypne sa a reční ani Kossuth sám, — keď vystupujem na toto rečníšte vyzvať vás — zachráňte vlast! — predesná veľkoleposť tohto slova, zvierajúc, tlačí moju hrud'. Tak sa cítim, akoby mi Boh trúbu dal do rúk — vyvolať mŕtvych, ak sú chybní alebo slabí, aby utonuli vo večnej smrti, ak však jest v nich sily žiť, nech by sa prebrali k večnému životu...

— Dobre, dobre, syn môj! — prisviedča sivý doktor Matyáš! — Výborne!

— Dobre! — prikyvujú i ostatní prísediaci. I Diri Pünkösdi, i triedny Lencsey, ktorý mu doteraz nechcel dať jednotku z maďarčiny. — Výborne!

Ostatné ide ako po masle. Latinár Kopper dá mu preložiť niečo z Lívia. Starý Pamli zas ten geometrický rad, a je to. A on píše na tabuľu rýchlo, ako treba. Pritom si všimne, ako dávajú tí za stolom hlavy dovedna.

— To je ten Plajbás! — zachytí Maroš Diriho slova. Kmitne mu mysl'ou, kdesi to už počul na skúške. Áno, áno — vo sv. Petre Pavle! Povedal to dobrý učiteľ Horvaj predsedníctvu. Lenže iste pre čosi iné. Sväte — iné! Tu to zas iste pre ten panslavizmus. Preto veru! — počíta rýchlo podľa vzorca, až vypočíta úlohu.

— Dobre, ďas to ber! — mrkne Pamli. — Môžete ísť!

Takto sa presype až po Zsolnayho. Odpovede sú výborné, dobré i dostatočné. Dvaja dostanú opravku na jeseň. Inak neprepadne nik.

— To je matúra? — smejú sa študenti, kypiaci šťastím. — Veď je to nič!

— Som vám nepovedal? — vypne prsia Pišta, keď ich septimáni obzerajú ako zázračných ľudí. — Kto nemá pech — prejde, a má na čas pokoj! Načo sa tak drať ako tuto Móric? Tam je, kde i ja, a málo mu chýbalo, že zle neobišiel. Málo — čo, Móricko?

— Ale id! — odvrkne mu okuliarnik.

Po skúškach zoberú sa všetci maturanti do auditória odobrať sa od predsedníctva a od profesorov. Vedie ich predseda samovzdelávacieho krúžku, praematurus Zweig Móric.

— Vážené predsedníctvo, drahí páni profesori, — ukloní sa hlboko pred dekanom doktorom Matyášom a ostatnými pánmi, čo tam stoja do kruhu vo sviatočnej nálade. — Život je sen, — počne kvetnato, ako je už jeho obyčajou. Naspomína toho, nasľubuje v mene všetkých, rozcíti sa i sám a poplače...

Po poslednej kvetnatej vete nastane hrobové ticho.

— Milí priatelia! Drahý syn môj, — ujme sa slova prešedivený dekan doktor Matyáš ticho a vážne. — Pri tomto dojímavom lúčení spomenuli ste jeden za všetkých o živote, že je to sen. Nie, milí moji, — zaďáva sa prenikavo do rečníkových okuliarov, — život nie je sen! Život je práca, poctivá, usilovná práca, — tečú z úst skúseného a vysokoučeného človeka

slová ani med. Tečú a podberajú Móricovo rozumovanie, až neostane z neho skoro nič pevného, iba to rozčítanie a tie slyz.

— Chudák Móric! — smejú sa po rozchode študenti. — Ale nepochodil s tým svojím snom!

— U toho Matyáša akosi nemá šťastie, — poznamená Pačesák.

— Nemôže mať všade — i v kartách, i v láske, — puká si hrdo Pišta z cigarety.

Študenti si chodia po vysvedčenie k direktorovi. Ide si i Maroš.

Počerný Pünkösdi, ináč Papuán — keď ho zazrie, vstane spoza stolíka a ide mu i s vysvedčením vlúdne v ústrety.

— Vy ste to, Plajbás? — podá mu a nepustí mu ruku zo svojej.

— S vami som si chcel osobitne pohovoriť.

— Nech sa páči, pán direktor!

— Počujte, milý priateľ, — zablysnú mu čierne zraky spod hustého obočia. — Tu máte pekné matúrové svedectvo — ste praematurus. Máte jednotku i z maďarčiny. Musím vám však pri lúčení pripomenúť toto: obžalovali vás u mňa, že ste pansláv, nepriateľ nás, Maďarov. Ja som to nedal vyšetrovať. Ani sám nevyšetroval. Ste človek odvážny a schopný. Z vás môže niečo byť. Prosím vás len o jedno, keď budete raz pracovať medzi svojím slovenským ľudom, spomeňte si najmä na to dobré, čo ste zažili medzi nami! — odvráti si vtom tvár v rozčítaní. — Zbohom!

— Zbohom, pán direktor! — vkladá si prekvapený študent svedectvo do bočného vrečka. — A ďakujem za všetko!

Z gymnázia kráča sa mu ľahko. S matúrovým svedectvom vo vrečku je študent vždy o niekoľko kí ľahší. Jemu sa však zato i teraz blýska v hlave. Kto intrigoval? Kto ho obžaloval u direktora? Tušil to už dávno, jednako ho teraz prekvapilo. Kto to mohol byť? Maďar — nie! Na takú úlohu sú vždy zhavranelí Slováci, Nemci alebo židia. Gejza Glück je už preč, ten to mohol robiť vlni ešte u Glocknera. Tam to nešlo ani tak. Azda Móric, alebo mladý profesor Cibacký, Oravec?

Pred veľkým kostolom v románskom slohu stretne sa s Eržíkou. Už je z nej šťastná ženička Ďuri báciho. A Maroš jej nebol ani na veselí. Práve bol doma. Povie jej niekoľko milých slov, pozdraví Ďuri báciho a zas mu to len hučí v hlave. Kto to mohol byť? Pristaví sa pred Pačesákovie komorou. Tu sú druhovia, Slováci. Povypráva im, čo sa mu prihodilo u Diriho.

A večer má byť študentský banket!

— Pôjdeš? — spytujú sa ho kamaráti.

— Kde by šiel? Ako? Tam budú iste i tí, čo ma udávali!

— Ak ty nie, ani my! — rozhodne Viktor, keď vidí, že všetci prisievajú. — Oni vraj hotujú banket v hostinci u Gambrína.

My, koľko nás bude, môžeme ísť do mestského hostinca. Zariadim to, dobre?

— Dobre! — prikývnu študenti a tým nastane schizma.

Plajbásovci zídu sa teda večer v mestskom hostinci — v prastarej budove so vchodom na ťažkých hranatých stĺpoch. Slováci Pačesák, Grubec, Sveták, niekoľko Nemcov i voľaktory žid z oddelenia A. Človek by ani nemyslel, aký je veľký ten rozdiel pred matúrou a po nej. Keď príde Plajbás s Tomášom Pazdernikom, ktorý sa mu pridá už — ako na rozlúčku, hoc je len septimán — už je to pekná stolová spoločnosť. Profesora niet ani jedného. Tí, keď dostanú matúrové tablo so snímkami, zbadajú hneď jedno koliesko prázdne. Práve to, kde mal byť Plajbás, ten panslávsko. Najmä však, keď počujú o schizme — kto by šiel? Iba Cibacký sa vraj vlúdil medzi tých v Gambríne. A ten je zas ešte ani nie profesor, iba suplent.

Večera je dobrá, i víno k nej je dobré. Čoskoro zavíta i Cigán. V meste sú dve bandy, môžu sa rozdeliť. Oči jasajú a hudba hrá. Hovorí sa v troch rečiach, celkom tak i spieva. Okolo desiatej nadíde i Ďuri báči, vysmiaty, okrúhlučký. Žieňa, Eržiku, nechá doma, keď má ten smútok za tetuškou. On však už len ide, veď je to nielen matúrový banket, ale tu sa už i Fischlovie komora rozchodí navždy.

— Nech žije Ďuri báči! Ďuri báči nech žije! — volajú študenti a Cigán ťahá tuš.

Kto sedí ticho a skoro bez nápoja — je Maroš Plajbás. Márne sa premáha, je mimoriadne vážny, hoci má v tejto peknej spoločnosti zadosťučinenie. Nech on nie, banketuje sa v Gambríne s zweigovcami. Jednako nevie sa preniesť do nálady, v akej už plávajú chlapci, Viktor, Ondrej, Mišo a ostatní. Práve mu hovorí Tomáš, že mu Ďuri radil — neprísť do Kremenca na jeseň. To si vraj želá celý profesorský zbor v jeho záujme.

— To je consilium abeundi! — zadíva sa Maroš vážne na tu hranatú hlavu. — A čo spravíš?

— Pôjdem na Moravu, — odpovie krátko. — Keď ty odídeš, i títo, — mrkne na Slovákov, — budem tu sám. Čo robiť?

Pieseň nasleduje za piesňou. Všetky pekné piesne, slovenské; maďarské

i nemecké, sa spievajú. Celkom ani u Fischlov. Okolo pol dvanástej spoločnosť v povznesenej nálade dozvie sa od Miša Pačesáka, že Plajbása udávali u Diriho a chudák Tomáš Pazderník dostal consilium abeundi. Kto—ten už i vedel o tom, jednako chýr účinkuje ako hrom. Povstane vrava, krik. Maroš so svojou triezvou hlavou ozaj má čo tíšiť.

— Eh, čo tíšiš? — skočí naraz Grubec, a strčiac ruku do zadného vrecka na nohaviciach, vytiahne tľapkavý browning. — Ja idem k nim do Gambrína, k tým zweigovcom, a spravím poriadok i za teba, Maroš, i za teba, Tomáš, i za všetkých nás! — blkocú mu oči vínom. — Spravím, na moj dušu!

A prv, než by mu bolo možné zabrániť, je na ulici.

Čo robiť? Ísť za ním? Neostáva, len počkať, čo bude! Aj sa čaká a vždy s väčšou napnutosťou. Minie desať i dvadsať minút — a stále nič! A Gambrínus je len prejsť cez rínek — teda na dve—tri minúty. Len tam nestriel'a? Alebo ho azda schytili a usadili medzi seba?

— Idem preňho! — vstane Viktor a hneď i zmizne.

Minie sa zo päť minút, a ani ten nechodí. Nervóza tlmí náladu. Napokon vykukne z mestského hostinca drobný židáčik Ábelovský. Hneď je však i dnu. Jeho ustrašený obličaj prezrádza čosi hrozného.

— Čo je, Áronko, čo? — obrátia sa všetky oči naňho.

— Už... u—u—už i—i—i—du—u—ú! — chveje sa Áron ako list. — Bude zle!

— Čo by bolo? — vstane Maroš s odhodlaním v tvári. Vstanú aj iní.

Zrazu otvorila sa dvere a dnu sa sypú zweigovci. Ale ako? Popredku Ondrej Grubec, držiac sa s Pištom okolo hrdla. Za nimi Viktor i ostatní. Vchodia do jedálne, kde si už Cigáni uložili svoje nástroje napochytre do istoty. Podávajú plajbásovcom ruky, objímajú sa.

— Ale, Miško, — vykladá Pišta Kiss Pačesákovi, — či sme sa my vždy spolu nekartovali? Či sme spolu nelumpovali? Či sme vedno nechodili na fraj?... A teraz máme sa takto rozísť? Servus! Servus! — nesie sa sieňou.

A tak to ide po všetkých kútoch. Niekoľko minút po polnoci nastáva zbratanie. Ľudské oľutovanie všetkých intríg a hlúpostí, čím si študenti otravovali život za celé roky v Kremenci. I Móric Zweig chodí od kolegu ku kolegovi. Podáva ruku: — Servus! Servus!

Maroš na to hľadá a je mu nevoľno. Pozerá Tomáša, ten sa však už stratil. Iste, ak by bolo niečo, a on je nie silák. Hľadá Miška, i Viktora,

i Ondra pohľadom, tí sú však už skamarátení. On vie, to robí víno — víno veru! Nech sú triezvi, nepríde k tomu. Hľa, ten Móric, okuliarnik, predseda samovzdelávacieho krúžku, chápe sa rovno i k nemu. Podať mu ruku, potvore? Nie! — skypí v Plajbásovi.

— Nech sa, keď chcu, kamarátia — ja nie! — vyhne Móricovi stranou a vyjde na ulicu.

Krásna vonná júnová noc dýchne mu čerstvosti do blčiacej tváre. Na oblohe jagajú sa hviezdy a veľký plný mesiac pláva ponad spiace mesto. Veľké okná Gambrína sú osvetlené, ale nepočuť odtiaľ hláska ani hudby. Maroš cíti — spať nezaspí. Lepšie sa prejsť. A pustí sa po vymretej Deáčke nadol ku stanici. Z mestského hostinca ozve sa za ním študentské: *Gaudeamus igitur*. Ale i zvuky piesne zanikajú a je sám. Dobre mu je takto. Prejde v myslí tých niekoľko rokov, v Kremenci strávených. Predstavia sa mu kamaráti i nepriatelia, profesori i známi v meste až po Fischlov a Ďuri báčiho. Spomenie si na intrigy i ako z nich vždy vyviazol a príde na to: najistejšie je — byť silným a nebať sa! Ak sa nebojíš, teba sa boja. Ostatné sa poddá samo.

V zamyslení ani nezbadá, ako vyjde z mesta. Prejde mostom ponad šumiacu Kremenicu, trblietajúcu sa až hýrivo v zlatom chvení. A ohromné končiare za stanicou, akoby len zdvíhali ruky za kohosi k hviezdinatej oblohe.

Na spiatocnej ceste všimne si človeka, opretého o stenu. Podľa zvukov pochytilo ho dávenie. Teraz sa drží ríne a šomre si čosi popod nos.

— Kto je to? — myslí si Maroš. Keď sa však lepšie prizrie, pozná kolegu maturusa. — Pišta, to si ty? — lapí ho za ruku a snaží sa ho odtiahnuť od ríne. — Pod' so mnou!

Ten je však už v stave vôbec beznádejnom.

— Nem ereszt a babám, — zašomre a chytí sa ríne oboma rukami. — Nepustí ma milá, kamarát!

— No, keď ťa nepustí, ostaň pri nej! — nechá ho Maroš. — Však len prídu poňho.

A ozaj i zháňajú sa po ňom.

— Pišta! Pišta! — nesie sa spreď mestského hostinca. Plajbás utiahne sa pod Fischlovie bránu a čaká, či sa kto ukáže. O chvíľu zjaví sa celá tlupa študentov, zabíjajúc pokoj krásnej noci poriadnym krikom.

— Ty tulpas židovský, — počuť kamarátsky žargón Miška Pačesáka, — ty si udával Plajbása Dirimu.

— Nie! — ozve sa Móric. — Ja nie!

— A kto?

— Možno profesor Cibacký. A to je nie žid. On je z Oravy a či odkiaľ.

— No, ale ty si chodil za Cibackým, potvora! I toho Pazderníka ty máš na svedomí! Ty galgan, ty...!

— Myslite si, čo chcete, kolegovia, — zachytiť ešte spod Fischlovie brány Zweigov hlas, — ale Plajbás nebude nikdy dobrým maďarským vlastencom. Nikdy!

— Ten Móric má pravdu! — pomyslí si Maroš a zamkne bránu za sebou.

Na druhý deň nastáva už to ozajstné lúčenie. Ráno vojde Marína s raňajkami a počne nariekať.

— Čo ti je, dievča? — zadíva sa na ňu študent, ukladajúc ešte posledné veci do limbového kufra, poň príde o chvíľu špeditér. — Čo plačeš?

Ona však miesto odpovede oprie sa mu na prsia a narieka, až to myká ňou. Siahne mu za rukou a pritisne ju k ústam. Ovije sa rukami okolo neho a len po chvíli sa utíši.

— Ja som vás tak mala rada, a vy, — prevraví napokon. — Dajte mi niečo na pamiatku!

Vyhľadá jej knihu. Slovenskú knihu.

— Na Marína, na pamiatku, — pohladí ju po vlhkej tvári. — Ale sprav i ty mne niečo kvôli! Spravíš?

— Spravím.

— Nebuď viac Minervou! Vráť sa radšej do svojej dediny!

— Navrátim, — zdvihne naňho zaslzené oči. — I tak už tu nemám nikoho!

O desiatej nasadajú študenti na stanici. Je to spevu, hovoru slovom i očami. Nejednému dievčaťu srdiečko sa krája. Príde i Maroš, nájde si hneď svojich, i miesto vo vlaku. A ten rušeň, hoc je zo železa, jednako je len milosrdný. Postojí si tu dobrú chvíľu. Jest sa ešte kedy i rozlúčiť a zaspievať. Pieseň ozýva sa za piesňou. Maturusi spustia starú študentskú:

Starý školák už sa hne —

do diaľ, do diaľ.

Zbohom, vy, ktorých som rád mal!

hučí vážne ani chorál, až oči zaslzia. Vtom sa rušeň pohne a sto rúk pokynie oknami:

Cesta ma vedie v ten náš dom,

i ja sám budem filistrom —

do diaľ, do diaľ, do diaľ...

Sem v náruč, vy, čo rád som mal!!

A spievajúca železnica, fajčiac, zaberá do diaľ hore popri hadistej Kremenici popod vysočizné velebné Tatry. Maroš sedí pri okne s kamarátmi, Mišom, Ondrom, Viktorom a Tomášom. Reč je už o tom, čo ďalej? Zato lúčenie s milým mestečkom je i pre nich — azda okrem Tomáša Pazderníka — ťažká vec. Rozhovoria sa o peknom, veľkom meste na Dunaji, kde ich už Vinárčania čakajú. A ak už nie všetkých, aspoň Plajbása. Zas však zmlknu. Vyhliaďajú oknami. Kremenec už nevidieť. Iba Kremenica sa vinie a v diali končiare sa kúpu v slnečnej záplave. A zo spevu a hukotu akoby sa len ozývalo rytmicky: matu—ranti—matu—ranti—matu—ranti...

18

— Už si teda skončil v tom Kremenci? — víta Maroša totka z Novej Vsi u Kozov na uličke. Ohlásila sa idúcky z mesta u Plajbásov s bielym batôžkom na chrbte. — Máš po tom trápení?

— Mám! — usmeje sa študent, všímajúc si, ako vychodia susedy a zbiehajú sa deti okolo. — Veď je i čas.

— No, chvalabohu, — prikývne vráskavá starena, zasvitlá radosťou, — chvalabohu! Bude azda i nám lepšie, keď je už z teba pán!

— Horký ho, totka, — krúti hlavou. — Ešte musím sa ďalej učiť.

— Ach, chlapčisko, to ty prídeš o rozum.

— Dám si pozor, totka.

— Len si daj! A príď ma pozrieť do Novej Vsi. Príď i s bratmi — tí už vládzu. Takí sú zurvali. Prichystám vám kýšky, a veru takej — samá smotana. Prídeš?

— Prídem, totka!

— Maroš, Maroš, Maroško nám ide! — volajú Kozovie chlapci a zháňajú sa za študentom jeden po druhom. I sestrička Marienka skáče pred dvermi, v ktorých sa zjaví napokon i mamka. Nevädze jej ešte vždy kvitnú v očiach.

— Ach, syn môj, keď si už len prišiel! — zovrie si ho do náručia. — Veru sa nám zideš do roboty! — omaká mu ramená a hrdosť vystúpi jej na bielu,

vzrušením zružovelú tvár. — Máš ruky ani zo železa. Veru otec, chudák, nemá také. A bol tiež chlap kedysi.

— A kde je? — skladá balík a jedno—druhé do kúta. — Vo fabrike?

— Nie! Šiel na Váh d'ateliny odkosiť.

— Budeme mu do pomoci! — obzerá si rastúcich bratov, čo tu stoja ani písťaly na organe. — Však, chlapci?

— Prečo nie! — zažiaria oči šuhajcom.

Večer príde i otec z poľa. Poteší sa i on, ale nedá to znať. Uňho je to vždy tak. Myslí, ak si čo deti vydobyjú, to je pre ne! Nakukne však i sused Paľko Kľuchaj, ktorý tiež práve skončil trojročnú v Kremenci a pôjde do banky.

No je rozprávania, spevu a radosti!

— Čo to len z vás bude? — zavzdychne si otec a sadnúc si na brvná medzi svojich, zloží ohromné ťažké ruky do lona. — Ozaj, čo?

— No, z Maroška farár, — vykladá sedemročný Maľko. Schopný chlapčisko a hubatý aspoň len ako najstarší z tohto hniezda.

— A Miško čím bude? — nadhodí mamka.

— Ten? Nuž sadzačom!

— A Janko?

— Ten pôjde za murára.

— Nie, — ozve sa plavovlasý mocný šuhaj. — Ja budem zámočníkom.

— A ty, Matej, čím chceš byť?

— Ja? — zmraští čelo, akoby uvažoval. — Ja budem s Miškom robiť knihy. Tlačiarom budem. Videl som takú mašinu v meste...

— A čo Ondrej?

— Ten je slabší, — ozve sa Miško, podobný Marošovi, len trochu subtílnejší. — Ondro nech sa chytí niečoho od ihly.

— Dobre! Budem kozuchy šiť, — hotový je tento hneď so svojim povoláním. — Mamka, — postaví sa proti nej, — taký kamizlík vám ušijem z barančiny! I cifry budú na ňom.

— A ja, — hodí sa Marka materi na lono, — ja budem kuchárka! Navarím vám všetkým jesť, kým vy pôjdete do roboty.

— Už vám len bude dobre, ľudkovia, — volá strynká Krdanka, sediac na prahu pred svojimi dverami. — Jeden syn vám našije kozuchov, druhý porobí všetko od železa, tretí a štvrtý opatrí knihy. Marka vám dobre navarí a Maroš vás ospovedá. Už sa nemusíte ohliadať na starosť.

— Eh, — pohodí otec rukou, — do tých čias ešte mnoho vody ujde.

— A vaša Anka čo, strynká? — poďíde k nej Maroš. — Ako sa má v Amerike?

— Tej je tam veru dobre, — pochváli si mať. — Keď píše, vždy vás všetkých pozdravuje. I teba, Maroško, i teba!

— Veď sme sa pekne znášali.

— Kedy ako... Pri kuľaši dobre, pri čriepkoch všelijako. Pamätáš, ako som ti nadávala, keď si ju vyškľbal za vlasy? Počkaj, prídeš mi ho, až dorastie! Rád by si ju — nedám ti ju, ty hubáč gambatý... — vykladá Krdanka so smiechom. — A on mi vám, ľudkovia, vyplázi jazyk.

— Hahaha! — zahučí detským smiechom Kozovie ulička. — Jazyk im vyplazil, hahaha!

— Veru, — pokračuje tá sprostriedku. — A Anka, chúďa, je kdesi za morom. Ktovie pre koho tam rastie!

— Ešte sa môže i vrátiť, — dodá mamka, obklopená deťmi. — Nagazduje a príde. Doma je len doma.

— Ach, nedožijem sa ja už toho, — zavzdychne si strynká.

— A ja na ňu počkám, — usmeje sa Maroš.

— Čakaj—nečakaj, nebude to skoro!

Takto sa veselia a dokerujú na Kozovie uličke večer po večer. Vo dne sa robí. Všetci sa musia niečoho lapiť. V chudobnom dome to tak ide. Ale Maroša obchádzajú — nech si oddýchne. Však ho potom zachytia do poľa, aby nezabudol, ako sa dorába sladký chlieb.

Ako by ho však hneď i zapriahli? Vo fabrike povie pán otcovi: — Máte syna maturanta. To je pekná vec. Naši sa veru nechcú učiť. — Mamke zas v obchode i na trhu prihovori sa jedna—druhá pani: — Máte pekného syna, no! Čím len už bude? Farárom, pravda! Ale lepšie by mu pristalo advokátom... — A ona už len: — Bude, ako Pán Boh dá!... — Nuž potešia sa chudobní rodičia. Akože by nedopriali svojmu študentovi i trochu oddychu?

A Maroš, keď môže, aj si ho dúškom užije. Kedyže sa voľnejšie dýcha ako po matúre? Počerný Diri neblýsne už veľkými čiernymi očami. Ani Pamli báči neštopne delikventa pod rebrá pri tabuli. Logaritmy, slovníky — všetko odpočívá. A to slniečko rozosieva svoje striebro po zelenom kraji i po sivých a čiernych horách ako nikdy... hajajaj!

Na Váhu je veselo. Drevená hať pod vrbkami obsadená je chlap—cami.

I staršími, najmä študentmi z mesta. Šaty po hrbkách pozhadzované belejú sa tu i tam. Mládenci na výber otužujú si svaly vrhaním skál. Opekajú sa na slnku, alebo skáču i strmhlav do čistunkej a kypiacej hľbočiny, jej vlny unášajú ich ani šíp. Sem, na tento skalnatý breh svetla a smiechu, chodí rád i Maroš. Tu sa pristavia i starí kamaráti, Jano Červeň i Mišo Mrázik. Už sú tovarišmi. Zarábajú. V nedeľu natiahnu si biele rukavičky a tak idú za dievčatami, vlastne slečnami. Ale schodia sa tu i starší študenti, juristi, ako Milo Kloška a iní. Paľko Kl'uchaj, trochu poblednutý, zato vypätý ani lovec, bude skoro úradníkom. Koryčiar, zdobnelý, ale bystrý šuhaj, hotuje sa kamsi na Moravu do textilky. Všetci samá mladosť, sila a dobrá vôľa. I Gejza Glück by patrila medzi nich. Ten sa však kúpava pri dolnej hati s kamarátstvom, kde sa hovorí maďarsky.

Tým lepšie! Tu by neobstál!

Čas uteká, ani nebadať ako. Keď omrzí voda, nájde sa vždy niečo iné a stačí do večera.

— Poďte, chlapi, — povie taký Milo Kloška, od roku peštiansky študent. Ako vidieť, za ten rok i nabral na seba, zosilnel i preštal sa dokonale. — Hybajte! Povyprávam vám, čo je to vysokoškolské štúdium.

Mládencov, najmä starších, netreba nahovárať. Políhajú si v plavkách na zelenú pažiť, nohy do kruhu, hlavy dovedna. Zamieša sa medzi nich i Maroš, ale i kdekto, až po večne starého mládenca doktora Bešeňa, štíhleho, temperamentného lekára.

Maroš chvíľu počúva, čo rozpráva Milo Kloška o veselom živote vysokoškolského študenta v Pešti, ale skoro ho to prestane zaujímať. Pohádže na seba šaty a ide preč. Z mlynice, kam ťažko dozrieť pomedzi vrby, počuť veselý dievčenský krik. Maroš skalnatou cestou rovno domov — do Mostíc. Ako však príde k prvému humnu, otvorí sa po riečišti výhľad a on uzrie malebný obraz: pod zeleným krovím čliapu sa vo vode dievčenské postavy, bielučké na slnci ani labute. Medzi nimi poznáva Zuzku Lalovie. Ale i svoje vrstovníčky z mesta — Elenu z fabriky, Želku kotlárovie i Irenku z obchodu. Všetky sú už na vydaj. Postoji za chvíľu a najmä na prvú, tmavovlasú, ružovú, pekne urastenú — zahľadí sa uprenejšie. — Aká je pekná! — myslí si. — Čosi má z Lenky Prievidzskej! — obzrie sa ešte zo dva razy a kráča ticho domov.

Ale zem má svoju moc — najmä za krásnych letných večerov. Vo vzduchu vôňa kvetov, sena a zrejúceho obilia. Na vodách zlato mesiaca

sa chveje a Váh spoza humien hučí si krásnu pieseň života. Čosi divného prechodí z tej zeme do ľudských žíl i srdca a vnikne i do Marošovho srdca. Čo je to — nechápe. Len cíti — prázdnota je okolo, a nemala by byť. Neskôr pochopí — je to túžba po komsi. Nie po Lenke, ani po Elene z fabriky. Po voľakom...

V takej chvíli zloží si Maroš verš, nôti si a naslúcha tuku tajomného veľkého srdca vo vzdmutých prsiach zeme i v sebe samom.

Keď večer ticho sadá,
 chveje sa duša mladá:
 kde je ten — kde je ten,
 kde je ten, čo ma hľadá?...
 A keď tmy sivé stoja,
 spev zazvoní z hviezd roja:
 tu som ti — tu som ti,
 tu som ti, duša moja!...

Najbližšej nedele zavolá ho kamarát Paľko Kľuchaj — do mestského kasína. Paľkovi už sľúbili miesto v miestnej banke, už mu je teda nielen právom, lež i povinnosťou ukázať sa medzi mešťanmi. Maroš ide s ním. Večer má tam byť i mládež. Tu sa možno i oboznámiť, i pobaviť.

V kasíne je ozaj rušno. V zadných miestnostiach nevidieť pre dym. Všetky stoly sú obsadené. Tu sa hrajú v karty. Mastia sa tromfami obuvníci, stolári, fabrikanti, advokáti, slovom — sadá ku stolu bez rozdielu každý, kto má peniaze a odvalu. Všetko ostatné zastrie dohánový vonný dym, plaziac sa rovnako po všetkých hlavách a vnikajúc do všetkých pľúc...

V susednej veľkej miestnosti zvučia tamburice. Tu sa baví zlatá mládež, slečny a mladí páni, juristi, doktorandi, inžinieri, teda už i kandidáti ženby.

Maroš si sadne do kúta a všíma si spoločnosť. Jedni hrajú, druhí dvoria a točia sa okolo dievčat. Najviac priťahuje Elena z fabriky. Skoro všetkých. Ešte len i Klošku a večného mládenca doktora Bešeňa.

— No tu som ja nie doma, — vycíti Plajbás hneď na prvý pohľad. Aký je inak silný a smelý, neodváža sa k ostatným ani priblížiť. Čosi ho zdržiava a odstrkuje. Zdá sa mu, tu sa človek počína len od doktora. A čo je on? Maturus, teda nič ešte, a k tomu syn chudobného nádenníka u Elenkinho otca! Pravda, je schopný a píše, i verše píše. Ale i s tým má iba nešťastie. Ešte z Kremenca bol poslal veršík do časopisu „Jaro“. A ako mu len odpovedali. —

„Plajbás v Mosticiach. Váš verš je ešte nanič. Učte sa a cvičte ďalej. Neskôr môžeme vám azda niečo uverejniť!“ ... Takto! Nuž čo on tu?

Ohliada sa po dverách, keď Milo zavolá i naňho: — Maroš, poď sa hrať! — Hudba zamĺkne, tamburice idú do kúta a počnú sa spoločenské hry.

— Na čo sa hráme? — volá doktor Bešeň.

— Na pokrievku! — jasajú dievčatá.

Všetci si sadnú dokola. Paľko Kluchaj prinesie pokrievku. Dievčatá dostanú mužské, mládenci zas ženské mená. Marošovi ujde sa meno — Zuzka. A teraz sa to už pohne, kto za kým a kto do koho.

Pokrievka sa točí, mená sa ozývajú. Nôžky skáču, ruky chytajú pokrievku a Miloš, Dušan, Karol — Želka, Elena, Irena — sypú sa mená a zamieňajú.

— Čo sa len všetko točí okolo tej pokrievky! — všíma si Maroš. Zuzku nevyvolá nikto. Načo ju má i vyvolať? On je nie doktorand, len jednoduchý praematurus z Kremenca a syn chudobného nádenníka. Aké hlúpe, že sem prišiel. Načo ho len sem ten Paľko vliekol — načo?

— Zuzka! — ozve sa vtom, a to z tých pekných Eleniných ústok.

Maroš, ani vzbudený zo sna, chce vyskočiť, chytiť pokrievku, zavolať radosne nejaké meno, keď sa vtom Elena bleskurýchle opraví:

— Nie! Nie!! Želka!!

A tou Želkou je Milo Kloška!

— „Plajbás v Mosticiach,“ — zašomre k tomu ešte doktor Bešeň. — „Váš verš je ešte nanič. Učte sa a cvičte ďalej,“ — zacituje mu z „Jara“.

Maroš sa zapáli ani fakľa. Všetko sa mu zleje pred očami. Sotva sa hra skončí, vstane a ticho ide ku dverám.

— Už ideš, Maroš? — pristaví ho Milo, šťastný a vysmiaty.

— A čo ja tu?

— No, pravda, — uškrnie sa mu posmešne, — pre teba len nejaká tá Hana alebo Zuza!

— Milo!! — vrhne mu blesk do tváre, až sa ten krok—dva späť. — Máš šťastie, že sme nie sami!!! — s tým Plajbás vyrazí zo spoločnosti do tmavej noci. — Načo som ta šiel? Načo som len ta išiel, ja hlupák hlupákov! — nadáva si cestou.

Skoro sa však upokojí. V najbližšie dni všíma si svojej chudobnej sedliackej vrstvy. Zájde si večer medzi nich, keď postávajú na uhloch, mládenci i dievčatá, a pospevujú si pesničky. Pekne vedia spievať, keď i

nemajú tamburíc k tomu. I rozprávať vedia. Maroš rozmýšľa a príde na to, že sa mu v tom kasíne nestala nijaká krivda. On ta nepatrí, to je nie jeho chasa! Keď je i maturus — on patrí k tým, z ktorých pošiel, k mostickým mládencom a pannám. I v tých kvitne mladost', keď majú i ruky zrobené, kvitne veru! I tu sú ohnivé oči a okrúhle údy. Hľa, tá Zuzka Lalovie, aké to len bolo vyškudené dievčatisko, a teraz aká krásna dievka, vysoká, veľkých očí, pekne krojených, smädných úst. A aký má len vrkočisko!

— Zuzka, Zuzka, príd' dnes večer na záhumnie! Prídeš?

— A čo tam?

— Prídem i ja! Pohovoríme si. Pri mlynici je tak príjemne. Dobre?

— Dobre!

— No tak, daj sa mi svete! Budem mať kamarátku Zuzku, čo na tom? — húta si Maroš a chystá sa na mraku pobesedovať si s dievčaťom. Ako však ide popri mlynici k miestu, počuje hovor i smiech. — Čo to? — hrkne v ňom. — Azda zas niečo? — podíde bližšie a pod vysokými topoľmi zhladne rúčka v rúčke Zuzku a Jana Červeňa, niekdajšieho kamaráta, garbiarskeho tovariša.

— Maroš! — zadiví sa Červeň, keď ho zbadá. — Čo ty tu?

— A ty?

— Ja som pri dievčati.

— No i ja, — snaží sa obrátiť všetko na žart.

— Jaj, Maroško, ty sa asi mylíš. Naše dievčatá sú len pre nás. Ty si pán — nájdí si dievča inde! Pravda, Zuzka? — pozrie Jano šelmovsky na ňu, ako stojí zapýrená, plachá, opierajúc sa o mohutný topoľ.

— Čo ja viem!?

Študent už chápe svoj diel. Zadíva sa nad topoľmi na veľkú večernicu a kráča mlkvo ďalej. V tú chvíľu bolestne precíti celú ťarchu svojho zvláštneho stavu. Odteraz vyhýba spoločnosti. Radšej ide pomáhať otcovi na pole, číta alebo píše. Vyberie sa do vrchov sám — až pod Kriváň a Kôprovou po Temné smrečiny. Keď sa spúšťa búrka, ide jej oproti. Zahľadí sa v blesku do otvorených nebies a nájde zábavu v tom, ako perú hromy.

— Čo ti je, Maroš? — sptuje sa ho mamka.

— Nič! Čo by mi mohlo byť?

Ale je rád, keď dostane list z Vinárok od Jana, čo mu píše: Drahý Maroš, prázdniny sú skoro na konci... O týždeň, dúfam, uvidíme sa v Prešporku!

Maroš nemá veľmi chuti ísť na teológiu. Keď skúma svoje vnútro, zardá sa mu, že jeho povaha nie je na to. I kto—ten zo Sv. Petra Pavla nahovára ho študovať jus. — Čo vraj pôjdeš za farára? Ved' tých o desať—dvadsať rokov už ani nebude! I Kloška mu hudie: — Pod' do Pešti! Čo v Prešporku? Je to vysokoškolské štúdium? A on už i povie mamke, že by bol radšej advokátom.

— Jaj, syn môj, — táto mu hned' na to, — a ja veru nebudem robiť na človeka, ktorého ľudia preklínajú!

Keď si k tomu pridá i to, čo mu Jano vykladal o najlepšej príležitosti pracovať za slovenský ľud, pomyslí si i na svoje spisovateľské ambície a čo všetko — rozhodne sa ísť na teológiu.

Pri sivom valnom Dunaji víta ho usmievavejšie slnco, dozrievajúce hrozno a niekoľko dobrých kamarátov z Kremenca. Tu sú jeho známi Vinárčania, Klenovský a Kuterka na juridickej, Petráš a Jano Črep na teologickej akadémii. Neprijemné je len, že je tu i Gejza Glück na práve. Môže byť teda s ním zas šťastie, ako bolo v Kremenci.

— Nazdar, Maroš! — privolajú mu hned' kamaráti na Konventke pred akadémiou.

— Nazdar! — zajasajú mu oči, keď to môže povedať verejne — slovensky a tak potriať ruku svojim známym, mohutnému, počernému Števovi, ktorý je tu už posledný rok, a Janovi, druhoročiakovi.

Plajbás ani nevie sprvu, čo tento pozdrav značí tu, pred akadémiou, v roji postávajúcich študentov. Zato si hned' všimne, ako sa mu niektorí z nich usmiejú a majú sa bližšie k nemu, iní zas zazerajú a dávajú hlavy dovedna.

Skoro sa však dozvie všetko.

— Byt už máš? — spýta sa ho Jano.

— Nemám!

— Tak pod' so mnou na Belovu ulicu. Tam je izbica u istej židovky. Môžeme bývať spolu.

— Dobre.

— A na baleckú skúšku nepôjdeš? — uškrnie sa mohutný Števo.

— Čo je to?

— No, vieš, — nakriví Petráš farársky vyholenú tvár, — to je taký úvod do akademického štúdia. Bude to dnes večer v ktoromsi hostinci vo vŕškoch. Prídu ta i profesori...

— A kto bude predsedom? — spýtajú sa študenti, jedni slovensky, druhí maďarsky. — Kto? Ty by si mal byť, Petráš!

— Ó, nie, — bráni sa tento, — ja som nie najstarší študent. Jenó Gács je najstarší. Ten už študuje na akadémií siedmy rok. Jenó, — podíde za starším študentom mäsitej tváre a pusteného bruška, v ošúchanom čiernom kabáte, so zapätou vestou a v celkom takom ošúchanom starom pinči, — Jenko, ty máš dobrú hubu, prijmi to!

— Ak to musí byť! — nezhráda sa Jenó.

Večer potom hrnú sa študenti strmými cestami vilovej štvrte do vrškov rovno z konviktu. Svit elektrických lúčok spod košatých stromov vrhá ich tône na zábradlie a ohrady. Hovorí sa v troch rečiach, komu sa ako páči a kto ako vie lepšie. Na vršku nad nevelkým údolím je priestranný hostinec s verandou. Stoly, pozakryvané bielym, kvietím ozdobené — práve dávajú dovedna. Sem vchodia študenti, postávajú v hlúčkoch a besedujú veselo. Vojde i Maroš s Vinárčanmi a dvoma známymi. Jeden z nich je Mirko Košan z Turca, mládenec celkom kávovej farby a očí čiernych ani uhol' — druhý, trochu hranatej veľkej hlavy, s vlasmi dohora na ježka. Menuje sa Jurko Kriepnik, výborný vtipkár tam kdesi spod Javoriny. Obaja baleci, tak ako Plajbás, čakajú, čo bude. Oni sa nedali nahovoriť vyraziť s ostatnými balekmi, ktorých vedie osobne predseda, Jenko Gács.

Priestranná sieň pomaly sa zaplní. Starší študenti, väčšinou v čiernom, obzerajú si tých troch balekov, čo sú už tu. Maroš vycíti z ich pohľadu niečo z toho, čo z očí oktávána, keď bol ešte sám len kvintánom. Zas sa to teda má začať znova. Koľko ráz ešte v živote?

— No, aby si sa vyznal, milý básnik, — potiahne ho mohutný Števo dobrodušne do kúta, — tu teda vidíš tú našu sanctu teologiu. Poviem ti niečo o nej, zide sa ti. Malo by to byť totiž, ako tu vidíš. Ale nie je všetko zlato, čo sa blyští. Pozri, — upozorňuje ho na vchod, — tam idú naši gamalielovci a či majstri. Toho bradatého znáš z Kremenca. Bol ti na matúre. To je dekan Matyáš. Rozumný profesor a dobrý chlap. Vedľa neho ten Arab, ani zo živého striebra, to je doktor Krupan. Oči mu behajú ani srne — výborne prednáša židinu, filozofiu, a čo mu príšijú na krky. Tiež nie zlý človek, ale dobre je uňho načas skolokvovať. Ten tretí, — mrká smerom k profesorom, — to je Kä vess Gyula. No krásavec nie je. Ani doktorátu nemá. Stratený básnik, hubu má poriadnu a nerád sa holí. Je kvestorom, predsedom Domova a predavačom kníh.

Pred tým si daj pozor. Navešia ti na krky celú knižnicu, a keď dostaneš faru, musíš to splácať i s úrokmi... Viac ich vari ani nejde... Budeš mať šťastie poznať — exegétu Hajóssiho s vykrútenými fúzmi a v maďarských čižmách. Potom starého...

— Sláva! Sláva! — pretrhne rozprávanie jasot v celej sieni.

— Á, práve ide! — uškrnie sa Števo. — To je starý Mrk. Meno si preinačil, aby mu vlasteneckejšie znelo, no Mörk, no!... U toho si len poznať všetky vtipy, čo povie pri vysvetľovaní cirkevného dejepisu, a máš kolokvium prvotriedne...

Gaudeamus igitur, iuvenes dum sumus... Zahlaholí sieňou mohutne. Ešte mohutnejšie ako niekedy u Fischlov v Kremenci. Teológovia majú pekné hlasy. Pravda, Maroš tu čaká nejakú „S bohém já chci začítí“ alebo podobnú. Keď však tak, čo robíš? Mladosť je mladosť!

— Kto to má taký krásny hlas? — diví sa Plajbás čistunkému, mocnému tenoru, čo všetko preráža a zneje ani hra na sklených pohároch. — To je náš Čepčanský. Henten chlapisko, — ukazuje na silného študenta v hlavnej skupine. — Turčan! Črep zas má najlepšiu bas! Bez nás by si nevedeli ani poriadne zaspievať.

— A je nás veľa? — chápe Maroš hneď, ide o Slovákov.

— Dost! Pravá polovica. Ich je tridsať a nás tridsať. A my sme lepší chlapi do učenia, do spevu i do vína, — vykladá Števo s chuťou nováčikovi, ktorého si pre tie literárne vlohy cení mimoriadne. — Pozri, ten je náš, i tento... i tamtí hen, čo stoja. Všetko dobrí chlapi. Všetci ich poznáš, keď sa zídeme v komore u Drieňa na Vysokej. Alebo pod viechou u Macháča pod hradom. Veď si sa už zapísal medzi nás...

— Ako?

— Nuž pred akadémiou, keď si nám povedal „nazdar!“ Ono tí druhí, potvory, dajú pozor. Kto raz príde s pozdravom „nazdar“, dostane sa u nich na čiernu listinu. A ten je náš!

— Hm, — kývne Maroš, — to je dobre. Aspoň sa poznáme.

— Poznáš ich ty skoro, počkaj! Ešte len sa potom načuduješ. Pozri vysokého sucháňa tam, práve hovorí s neoholeným Kövessom... dôverne. Vykručá si fúzky, vidíš ho?

— Vidím.

— No, to je potuteľný Nemčisko. Rudo Spaner, spiritus rector celej ich partaje. A aby nebol sám, má pri sebe toho kratiša, Vošku. Tam je, hľa, žltý

ani voš, práve otrča zuby. Taký pokazený Slováčisko. Pred tými si daj pozor na reči!

Medzitým rozdelia sa úlohy slávnostnej promócie. Profesori utiahnú sa — ako diváci — stranou. Štvorročiaci zasadnú si ako skúšobná komisia pod prezídium. Po dlhom vyčkávaní otvoria sa dvere a na čele najľahkovernejších balekov, vyobliekaných do čierneho a zaprášených po uši — vchádza hrdo predseda skúšky — Jenko Gács.

— Sláva! — Sláva!! — pozdravujú došlých i profesori. I starý pedellus academiae, čo už má tridsaťpäť semestrov, a ešte neskončil. — Sláva!!

To vítanie prýšti zo srdca. Všetkým je jasno, kde všade musel stonoha Gács balekov povodiť, kým doriadení došli sem na miesto. Najlepšie ešte obišiel Maroš so svojimi kamarátmi, Mirom a Jurom, ktorí sa nedali disciplinovať.

— Čujme! Čujme! — zazreje netrpezlivo sieňou. Väčšina prítomných je okolo bielych stolov. I červené vínko už čľapká do pohárov a tváre rozŕahujú sa úsmevom.

— Drahí páni profesori, milí kolegovia, vážení baleci, — vstane predseda baleckej skúšky Jenko Gács v povedomí svojej dôstojnosti na vyvýšenom predsedníckom mieste a spustí. — Dôvera všetkých vás a moje šesťročné, dôkladné štúdium na akadémii oprávňuje ma dnes prehovoriť pri tejto skvelej príležitosti, landpomaranče a grünhahni, — kynie im rukou predstúpiť v rade. — Uchádzate sa o občianske právo v lone našej drahej alma mater — akadémie...

— Kol'ko ich je? — Pätnásť! — Ba osemnásť! — šumí v študentstve pri pohľade na balekov, zvedavých, čo to tu bude. — Kto je to ten kávovník? — Neviem! — A vysoký, ten červený, s tým tvrdým pohľadom? — To je pansláv! Pozdravuje sa „nazdar“, — napínajú sa zraky a ústa uskrňajú.

— To občianske právo dostanete, — pokračuje Jenko ďalej s rečníckym gestom a pátosom. — Musíte však ukázať, čo viete, a to podľa slov v knihe Príslovia — kap. XV., 13.: „srdce veselé občerstvuje ako lekárstvo, ale duch skormútený vysušuje kosti.“ Aby ste sa stali i vy hodní toho Mojžišovho poslania, zaznačeného v jeho II. knihe v kap. XXXV., 10. — „a všetci, ktorí sú vtipní medzi vami“ — teda, rozumiete? nie nejakí mumáci, — „prídu a vykonajú, čokoľvek prikázal Hospodin“... A preto predstúpte pred nás v túto slávnostnú chvíľu! Ukážte nám nie svoje matúrové svedectvá, ale svoje poctivé obličaje! Nech vieme i my, koho tu vítame medzi nami!

— Bravo, predseda! Bravo, bravissimo! — zahrní potlesk zo všetkých strán a nesie sa otvorenými oknami ponad tiché záhrady k hviezdnatému nebu. — Nech žije!!

— Sem sa teda, pred náš obličaj! — natiahne Jenó prísnu tvár, kým sa všetci až po dekana Matyáša dobre nepučia smiechom. — Balek numero I. Meno?

— Mirko Košan, — predstúpi pokojne študent kreolskej pleti. — Tu som!

— Odkiaľ?

— Z Turca!

— Aha! — zdvihne Jenko nos ako pán profesor Mörk a neprekonateľná irónia zablysne mu v očiach. — Stade pochodia i najväčší Maďari Kossuth a Petőfi?

— Áno — stade!

— A prečo si ty taký kávový?

— Moji predkovia pochodili z Turecka. A keď Turkov porazil pri Viedni Ján Sobiesky — mňa, prosím, zabudli tu v rajnici čiernej kávy.

— Bravo! Bravo! — zahučí potlesk.

— Počuješ? — predseda zdvihne prst a vypúli oči. — Dobre si odpovedal. Od tejto chvíle si civis academicus! Ďalej — balek numero 2. Meno?

— Jurko Kriepnik! — postaví sa šuhaj a potrasie hranatou hlavou i vlasmi zastrihnutými na ježka.

— Odkiaľ?

— Spod Javoriny.

— Tam vraj rastú pekné dievčatá.

— Rastú! — uškrnie sa Balek. — Chceli by ste si jednu získať?

— Božeuchovaj! Nestačím pre ťažké štúdiá. Ale, balek, prečo ty máš takú hranatú hlavu?

— Mne ju tak vyhranili, keď vašu valkali.

— A prečo sa češeš dohora — na ježka?

— Keď som nie Napoleon!

— Ha—ha—ha! — smejú sa diváci na posunkoch, aké sekajú i balek, i predseda. — Bravo! Bravissimo!!

Maroš hľadá na komédiu a je mu to trochu hlúpe. On čakal niečo

vážneho, rozumného, a to? Naslúcha, ako Jenko vyhlasuje toho i onoho civi academicom. Prestupuje z nohy na nohu a nedbal by proste von.

Na Janove a Števove mrkania však vydrží.

— Balek numero 10 — zavolá Jenko konečne. — Meno?

— Martin Plajbás!

— Menujú ho Marošom, — pohodí Števo z kúta.

— Tak teda Maroš Plajbás? — natiahne tvár predseda káravo.

— Každý balek musí najprv vedieť, ako sa menuje! Odkiaľ?

— Od Sv. Petra Pavla.

— Ba povedz rovno z neba — spomedzi svätých!

— Teda rovno z neba — spomedzi svätých! — povie Maroš tvrdo.

— No, to uvidíme! Poznáš tarok?

— Nepoznám.

— Rozumieš sa do vína?

— Nerozumiem.

— Tancuješ?

— Netancujem.

— Milú máš?

— Nemám.

— Hm, — položí si Jenko pri chichote prítomných prst na čelo. — To by ozaj nasvedčovalo, že odtiaľ ideš. Tak dobre! A čo tam robia?

— Uvažujú, ako vás dostať najkratšou cestou na dno horúceho pekla!

— Jojó, to je grobian! — pozastaví sa predseda. — Predkladám otázku...

— Uvažujú, ale len o predsedovi baleckej skúšky! — poznamená profesor Kövess.

— Tak je! Tak je! — ozýva sa sieňou. — Ha—ha—ha!

— Predkladám otázku, — opätuje Jenko dôstojne. — Dáme po tomto Plajbás Marošovi civis—a academiae?

— Áno! Áno! — hučí z komisie štvrtročiakov, ktorým ostatní pomáhajú. — Do pekla pôjdeš len ty sám! Len ty, Jenko.

— Dobre! — uškrnie sa veselo. — Ale iba keď doštudujem.

— Hahaha! Majú sa ťa načakať! — zarinčí smiech po všetkých kútoch. Výsluch dôjde až po baleka numero 18 a potom sa už rozvinie nespútaná zábava. Spev, žart a radosť mladosti vysoko hádžu svoje vlny. I profesorov

to uchváti. I dobráčiška dekana Matyáša a ostatných. Poháriky zaštrngajú a červené prešporské sa zaperlí v nich ohňom, ktorým už horia srdcia i oči.

Pime, pime, priatelia,
krátky je život, večný je hrob!

zdvihnúc pohár v ruke, zaintonuje svojim krásnym plným hlasom Čepčanský. Za ním sa hneď spustí ani lavína:

Ved človek len raz žije,
a to má, čo užije.

Pime, chlapi, pime —
pime, chlapi, pime!

Spev sa nesie hlboko do tichej hviezdnej noci. Radostne kláka na vršky a ich pusté aleje. Trova, pravdaže, ide na účet balekov. Zato človek môže mať dojem, tu sa zabáva rodina, čo si rozumie a má sa v láske. I Maroš má dojem, keď sa pozde v noci vtiahne na Belovej ulici pod perinku, že tu nemusí byť veľmi zle.

Neskončí sa však ani mesiac, a prekvapí ho udalosť, akú nečakal.

Po baleckej skúške nasledujú dni vážnej práce. Plajbás chodí pilne na prednášky, robí si s kamarátmi — Košanom a Kriepnikom — značky, poznamenajúc si najmä pri Mörkovi dôsledne i vtipy starého pána. Ináč vyjde si s Vinárčanmi, a to i s juristami Klenovským a Kuterkom niekam. Pozná i Slávikovo, kde dostať dobré červené víno i zázvoříky. Ale tu sú i švitorivé dievčatá, vraj Janove sesternice. Črep totiž má — na podivenie — všade nejakú sesternicu. Večierkom zájde si Maroš rád s kolegami na dunajský breh — podívať sa na mohutný prúd valiacich sa vôd a na krásny západ slnka kdesi nad Devínom.

Raz idú takto piati, Maroš, Jano, Mirko a ešte dvaja. — Kráčajú, veselo besedujúc, od propelera nahor po nábreží. Jano má palicu v hrsti, ostatní idú si len tak a požívajú úsmevy jesenného večera.

Zrazu zhora hrdie sa tlupa študentov. Vedie ich akýsi mohutný chlapisko. O hlavu vyšší než tí druhí. Maroš zbadá i Gejzu medzi nimi. Sú to zrejme juristi. Rútia sa divo a s krikom:

— Svine! Panslávi! Lotri naničodní!

— Čo je? — pozrie Plajbás na svojich, keď tí prefunia popri nich. — Čo majú s nami? Poďme a spýtajme sa ich!

Netreba sa však vracat'. Tlupa sa rýchlo obráti pri propeleri a funí späť za nimi. Jano vtisne palicu do ruky Marošovi, ktorý trochu zaostane. O chvíľu

obstanú ho juristi. Ich ozrutný vodca hrdo sa vypne nad neho. Stoja proti sebe ani Dávid pred Goliášom.

— Vy budete špiniť na Maďarov? — zakročí neznámy obor cestu Marošovi.

— Ja? — hľadá tento pokojne. — Ja som nešpintal! A ináč, ja vás neznám!

— Ale ja znám vás! — zarehoce sa on. — Vy ste komisná sviňa, pansláv, zločinec. Ak je to nie pravda, povedzte za mnou: — nech žije Ludvik Kossuth!

— Ale, pane! — uškrnie sa Maroš, šľahnúc okom i po Gejzovi v tlupe, — Ludvik Kossuth je dávno nebohý. A konečne, čo vás do môjho politického presvedčenia?

— Ukážem vám, čo ma! — zaiskrí sa mu zlovestne v očiach. — Ukážem — no! — a lapí ho rukami za plecia. — Kúpali ste sa v Dunaji?

— Kúpal? — ani okom nemrkne Plajbás, len sa lepšie rozkročí.

— Chcete sa ešte?

— Nedbám!

— Teda! — zatrasie ním z celej sily, že ho prehodí cez zábradlie do mohutnej rieky. Prekvapí ho, keď chlapa nepohne z miesta. Ako však vidí — nejde to, skríkne celý zarudlý: — Practe sa stadeto!

— Nejdem! — stojí Maroš, zabodnúc oči do jeho zrakov vzdorovito.

— Nie?

— Nie!

— Tak, — obráti sa chlapisko ku svojim zbrojnošom, — podajte mi palicu! Zdá sa, trafil som na svojho človeka!

Maroš hľadá na tú ohromnú pýchu a nadutosť, s akou si jeho provokatér berie pomaly palicu, a to z Gejzových rúk. Razom to skypí v ňom. Vie, je sám proti toľkým. Jeho druhovia stoja kdesi obďaleč a dívajú sa na to, čo sa robí. Ale je hotový vrhnúť sa i tak na svojich hanobiteľov — skapať či neskapať. Lenže on nesmie udrieť prvý. Je teológ! Stisne teda dotuha palicu za chrbtom a striehne na nápad.

Nečaká dlho. Chlapisko sa vtom bleskurýchle zaženie a šľahne po ňom. Ťažký úder vybráni si rukou. Chvíľu však, keď je protivník cele odkrytý — zručne využije a prásk mu po hlave palicou, prásk! prásk! Až rozbitý pinč odletí a palica je na dva kusy.

Ludia sa počnú zbíhať. V tlupe povstane trma—vrma.

— Polícia! Polícia! — ukazujú sem—ta juristi v zmätku. Zoberú sa i s

ohromným vodcom, ktorý si chytrou napráva svoj rozmlátený pinč, a poď tí v nohy.

Na bojišti ostane Maroš sám. V ruke drží trofej — kvakulku zo zlomenej palice.

A v diali nad Devínom červenajú zore. Odrážajú sa v zrkadle veľrieky krvavo — radostne.

20

Ráno už píšú noviny o škandáli, čo sa stal večer na dunajskom nábreží, kde sa pansláviski študenti s maďarskými pobili. Miestny maďarský denník spomína pritom so zrejmovou tendenciou — teológov, ľudí tmavých očí, dlhých vlasov, ako postávajú na rohoch ulíc, diškurujú slovensky a trhajú tu Uhorsko na kusy.

Maroš po pokojnej noci dozvie sa len takto, že večer bola vlastne vlastenecká razia. V ktorej si kaviarni predtým stretli sa maďarskí juristi s plecnatým Klenovským, Kuterkom a niekoľkými Rumunmi. Spievalo sa tak i tak. Zapáralo sa a dráždilo. Napokon Slováci a Rumuni s pomocou dvoch—troch vojakov povyhadzovali Maďarov z kaviarne. Odplata teda nemohla vystať. Na túto úlohu podujal sa huf juristov na čele s ohromným chlapiskom, o ktorom sa účastník zrážky, náš Mostičan, tiež len teraz dozvie, že sa menuje — Pusztaffi, teda potomok slávnej zemianskej rodiny.

— Tým horšie preňho! Po tom, čo sa stalo, sotva obstojí v džentríckej spoločnosti! — myslí si Plajbás cestou na akadémiu. Kráča so zlomenou palicou v ruke vedľa Jana, ľahostajne si pohvizdujúc. Tá trofej — vie — bude mu asi treba. — Pekne ja to začínam študovať to bohoslovie! — mrkne na kolegu, podržiac úlomok palice pred neho. — Pekne, čo? Ale obránim sa Starým zákonom.

— Ako?

— No, tým, oko za oko, zub za zub! Len nech mi starý Matyáš nezacituje z Nového zákona: — a kto ťa udrie na jedno líce, nadlož mu i druhé!

— Bez vytriasačky nebude, — pripáli si Črep cigaretu. — Ale s dekanom to pôjde. Už večer šiel za ním Samko Krucký, ten počerný, dlhých vlasov a tmavých očí. Veď ho znáš. Chcel to starému podať hneď za horúca. A on ho má rád, možno i dá naňho. Horšie bude s tými potvorami. Už večer vykrikoval žltý Voško pod viechou na Vysokej, to vraj patrí pred Kruh mládeže a panslávov bude o jedného menej.

— Ta—ak? — trhne to Marošom, očervenie, ale hneď je zas pokojný.

Na akadémii je ani v úli. Študenti chodia hore—dolu, z čítárne do učební, z učební na chodby a všade sa debatuje o včerajšom incidente. Niektorí sú radi, iní zas dávajú hlučne výraz pohoršeniu, že je povest' akademie naštrbená. Keď vojde Plajbás, všetky oči uprú sa naňho a na jeho trofej — úlomok z palice.

— Čo to máš, Maroš? — uškrnie sa mohutný Števo na urasteného, tvrdého chlapa, obstanúc ho s niekoľkými Slováckmi. — To si zlomil na Pusztaffiho chrbte?

— Nie! — pohodí kvakuľkou, akoby to nebolo nič.

— Veď sa on práve i osvedčuje v novinách, na jeho chrbte vraj nijaký panslávsy teológ nezlámal palicu.

— To je pravda, — podotkne Plajbás s chladným úsmevom. — Palicu som zlomil na jeho hlave.

— Odnesieš ty to! — blýska zas v druhom kruhu nažltnutý Voško očami. — Dúfam, akademická mládež pozná svoju vlasteneckú povinnosť a náš pomer bude zdravší! Nie tridsať—tridsať, ale dvadsaťdeväť—tridsať. Tak!

— Akadémia a jej mládež musia dostať i od tlače zadosťučinenie, — mrdne fúzom potuteľný Rudo Spaner. — Vec tak neostane. Ešte dnes zvolá predsedníctvo mládež zasadať. Ak je vina v niektorom z teológov — pôjde. Ak je v niekom inom, nech nám dá satisfakciu.

— Tak je! — zašumí v kúte a prevalí sa i do čítárne, kde sú stoly obsadené. — Tak!

— Počuj, podžže sem! — prederie sa k Marošovi počerný, vážny Krucký, uprúc naňho veľké tmavé oči. — Dekana som včera nenašiel. Ale chcem byť s ním najprv ja. Potom pôjdeš ty. A len mu povedz všetko tak, ako sa stalo!

— Dobre!

Doktor Matyáš príde však len o desiatej. Prvorodiakov vpravuje dotiaľ do tajomstiev hebrejčiny krikl'avým, hodne guturálnym tónom počerný a veľmi živý doktor Krupan. Pohladí si nepokojne, ako sa svedčí na východný temperament, raz vlasy, raz počerné fúzy a kričí, až to čuť iste i na ulicu. Pritom čmára na tabuľku kriedou židovské litery, deliac ich hneď i na skupiny.

— Pane, vy... — ukáže rukou do lavíc, kde sedia študenti schúlení, — vy ozrutný tam vedľa toho malého! Ako sa menujete?

— Vydernáč! — vstanúc odpovie fúzatý chlapisko. — Marek Vydernáč.

— Tak počujte, pán Marek a či Vydrnáč, — nahne sa za ním ponad lavice. — Povedzte mi nejakú guturálnu — hrdelnú samohlásku.

Marek sa ohliadne po kolegoch, Plajbásovi i Košanovi. Posledný mu i šepce čosi. Pravda, ťažko to zachytiť, najmä keď človeku ešte trochu i hučí od včerajška v hlave. Stiahne pery, prižmúri oči a zdá sa, už to i má.

— B! — vykodne konečne. — B!

— Čo to, pán Vydrnáč? — vypne sa profesor Krupan a temperamentne rozhodí rukami. — To je guturalis? Čo by ste sa ráčili zapísať do prvej triedy na miestnej ľudovej škole. Sadnite si, prosím. Guturalis, kto mi povie? Vy, pane, vy, čo ste sa to poprali včera pri Dunaji. Povedzte mi guturalis!

— Gé, chá! — povie chladno Maroš.

— Dobre! Tak je! Dúfam, keď ste sa nedali pri Dunaji, nedáte sa ani v hebrejčine!

— Dúfam i ja, pán profesor, — očervenie trochu a sadne si na miesto.

Po Krupanovi príde starý Mörk. Sadne si na katedru, rozloží si značky a vykladá úvod k úvodu do cirkevného dejepisu. Niekedy sa mu umkne nejaký ten žartík. Povinný smiech zo zdvorilosti prešumí učebňou. Mirko si ho i poznačí. Maroša však to dnes ešte menej zaujíma než hebrejčina. Myslí si, čo bude? Z pohľadov nevyčítať mnoho dobrého. Prajní trnú, neprajní hrozia. A tých je tiež mnoho. Tuší už, čo sa snuje proti nemu. Visí len na vlásku a o deň—dva môže si miesto u nádejných učeníkov Pánových — hľadať inú spoločnosť. Lenže akú? Štipendium, z ktorého študuje, viazané je k teologickému štúdiu. A jemu by ani nebolo tak ľúto za ním. Ved' je na tomto ústave kresťanskej lásky skoro horšie, ako bolo v Kremenci na gymnáziu. I tu sa intriguje. I tu zazerajú študenti jeden na druhého. Kde sa tu zachováva — miluj bližneho svojho ako seba samého, a čo nechceš, aby ti robili iní, nerob im ani ty? Načo sa to vlastne chystajú tu títo akademici — pracovať za kráľovstvo božie? Taký od zlosti vyžltnutý Voško, taký Mefisto ako Rudo Spaner — eh! Azda ten Jenó Gács je ešte najlepší medzi nimi!

— Plajbás! — zachytí ho naraz o desiatej na chodbe starostlivý Samko Krucký, ktorému, ako vidieť, ide veľmi o to, aby sa to dobre skončilo. — Ja som už bol s Matyášom. Teraz čaká teba. Choď a povedz mu všetko otvorene, ako bolo!

Maroš nerozmýšľa dlho. Spomenie si na to, ako ho chovali, ako bol silný a nebál sa nikoho. I ako si vždy práve týmto spôsobom vyzískal

rešpekt na gymnáziu. Odmeraným krokom vyjde hore schodmi a zaklope na dekanovej pracovni.

— Tak, priateľ, čo sa vám to prihodilo na tom dunajskom nábreží? — víta ho vlúdnyim prenikavým pohľadom starý profesor. — Hovoria všeličo. Tu zas píšú noviny, — ukazuje na stolík, — trháte vraj Uhorsko na kusy. Nuž, — posunie si ramenatú stoličku proti nemu, — čo sa vlastne stalo?

— Pán dekan, — položí poslucháč úlomok palice trochu vzrušene na stôl, — večer sme sa piati pokojne prechodili po nábreží. Naraz idú juristi s ohromným Pusztaffim na čele a brýzgajú nám do svíň, do panslávov a lotrov. Keď im my nič, vrátia sa, obstanú ma. Pusztaffi chce ma hodiť do Dunaja. Keď nevládze, vezme na mňa palicu a šľahne ma po ruke...

— Teda on bol prvý, čo bil?

— Prvý, pán dekan, — ovládne sa Maroš. — Ja som vedel, ako teológ nesmiem napádať, ale brániť sa...

— No, áno, — stisne dekan plecami, — to je správne. Tak čo bolo potom?

— Potom, keď on bol celý odkrytý, šľahol som mu ja po pinči. Hneď mu kamsi odletel. A palica to! — ukáže na trofej, — tá sa mi zlomila.

— A veď on tu píše, — berie noviny zo stola, podrží pred okuliare a hneď zas meria s akýmsi obdivom poslucháča od päty do hlavy, — on tu píše: Týmto vyhlasujem, že na chrbte maďarského juristu nijaký panslávsky teológ nedolámal palice.

— Správne, pán dekan, — prikývne Plajbás. — Veď je tak! Ja som totiž nezlomil svoju palicu na jeho chrbte, ale prosím — na jeho hlave!

— Teda! — pohládza si dekan prešedivenú bradu a uvažuje chvíľu. — Nuž rozdielne sú dary, — čítame i v Písme. Vy ste nie Ján, ale Peter. A i takých nám treba. Preto viete čo — napíšte v tomto zmysle, ako ste mi to tu vyprávali, osvedčenie pre Kruh mládeže. Na večer ho zvolám a vec vybavíme. Pošleme opravu i novinám. A teraz pokojne choďte na hodinu.

Maroša premkne radosť, keď vidí, ako si pravda a odvaha získava ľudí. Na hodiny — počúvať exegétu Hajóssiho — nejde už. Utiahne sa do prázdnej čítarne, sadne si za mramorový okrúhly stolík a skoncipuje si osvedčenie. Keď je s tým hotový, sedí si tam bezmyšlienkovite a kreslí karikatúry kolegov na biely mramor.

— Hľadte len, veď je to Kriepnik, — poznáva Jano z črt, keď sa študenti vyhrnú z prednášky. — Ty vieš kresliť?

— Viem.

— Ty vieš azda všetko. I biť sa vieš. No, chlap si, chlap! — potľapká ho najstarší kolega po pleci. — Škoda, že si taký divý pansláv. Ale sa aspoň nepretváraš ako druhí! A čo, trafil ťa ten Pusztaffi?

— Trochu mi oškrel lakeť.

— No, to je nič. Ak ťa ešte inak neoškrú, môžeš byť spokojný.

A ťažkosti dňa sa ozaj ešte len začínajú. Do konviktu ide sa ako inokedy. Pri stole čuť — na právnickej akadémii bola vraj ráno rebélia. Juristi chceli Slovákom zabrániť vstup do posluchární. Pobleďnutý Šimon Kuterka oproboval zo päť ráz vyjsť hore schodmi a vždy sa vrátil. Prišiel však plecítý Jožo Klenovský. Vyšiel na poschodie, rozhádzal kolegov a prekľesnil i Šimonovi cestu. Spomína sa i všeličo iné, veď sú chvíle bohaté na udalosti. Ešte však fazuľu nesú na stoly, keď príde chýr — juristi vraj obliehajú budovu.

Maroš cíti, voľačo bude! Spokojne si však zje svoju fazuľu a po modlitbe, ktorú predrieka senior Spaner, vyjde s ostatnými na ulicu.

— Maroš! — priskočí vtom k nemu Košan, — tu máš palicu, ak by ti bola treba! — a vtisne mu poriadnu sukovicu do hrsti.

— Dobre! Ďakujem!

Pred budovou internátu, kde je i konvikt umiestený, je už ruchu. Z bočnej ulice roja sa juristi a kto všetko s nimi. Môže ich byť i vyše sto. Medzi nimi, ako niekedy Saul spomedzi Židov, vyčnieva skoro o hlavu hrdý Pusztaffi. V ruke zvíja ohromnú bakuľu, a ako vystupujú teológovia z internátu, s krikom a rehotom ukazuje na toho i na onoho:

— I ten dostal! I tento, hľa! A tento tu! — ukazuje bakuľou i na Maroša, zaostávajúceho zas ako tam pri Dunaji. Lenže už teraz s poriadnou sukovicou v hrsti. — Hanba, fuj!

— Pane, — s iróniou v kútikoch úst zadáva sa Plajbás Pusztaffimu ostro do očí, — vy viete dobre, kto dostal. Nie?

— A chceš ešte dostať! — podíde provokatér k nemu, chytí ľavou rukou bakuľu a pravou vytiahne z nej dlhočiznú dýku. — Chceš?

— Bolo by to rytierstvom ísť s nožom v ruke na človeka bezbranného? — vrhne mu Maroš do tváre. Keď však vidí, všetci kolegovia idú vopred ulicou, pohne sa za nimi i on.

A teraz udivení mešťania majú sa ozaj na čo prizeriť. Taká procesia! Najprv húf teológov, hovoriacich maďarsky. Potom húf Slovákov. Na

samom konci Maroš, kráča sám, ani nejaký odsúdenec. Za ním rastúci húd juristov na čele s obrom Pusztaffim — spieva maďarské hymny, vlastenecké piesne, až po tú revolučnú:

Od Kossutha odkaz letí,
ubudli mu regimenty.

Takto hučí ulicami. Ľudia pristavujú sa na trotoároch, čo sa deje? I mestská električka musí zastať pred trestnou výpravou rytierskych juristov. Plajbásovi príde na myseľ demonštrácia v Kremenci. Zdá sa mu — počuť i silácke slová básnika Szent—Kereszti Loranta — Rivalj magyar! Spomenie si i na kamaráta, múdreho Tomáša Pazderníka, ktorý sa už kdesi na Morave priúča tej nešťastnej matematike. Najprv mu je smutno, neskôr však, keď vidí — vyprevadia ho až do Konventnej — sadá mu pichľavý úsmev na plné červené pery.

— Ej, Tomáš, Tomáš, — mihne sa mu v mysli, — keby si ty videl, ako ja študujem teológiu!

Pred akadémiou pristavujú sa študenti, čakajúc, čo bude. Maroš vojde dnu a utiahne sa do čítarne, kde okrem Kriepnika a Košana nieto nikoho. Priestor na ulici zaplní sa juristami. Spev, krik a vrava zaliehajú i sem. Vtom vojde dnu Voško.

— Pán Plajbás, — hovorí po pansky trochu nosom, — ušetríte akadémiu. Žiadajú vás — vyjsť von.

— Kto ma žiada?

— Juristi!

— Hej? — zazrie na kolegu a v tú chvíľu divý oheň vyšľahne mu zo zelenkastých očí. — Nech si prídu po mňa sami! Ale im neručím za nič! — stane si k mramorovému stolíku, na ktorom je ešte tam Kriepnikova karikatúra — hranatá tvár a vlasy na ježka. Zadíva sa na ňu, i na mramor a v duši vynorí sa vzdor ako u uštvaného zvera. Cíti sa silným a — nebojí sa nikoho. Tú mramorovú dosku, ak sa vrútia dnu — praští o zem a kusmi mramoru ich domláti. Nech potom už zabijú jeho. — No, nech si idú po mňa! Čo nejdú?

Oni si to však rozmyslia. Ešte raz zazneje hymna a po nej výkriky: Nech žijú maďarskí teológovia! Nech žijú! Nech žijú!! Abzug, pansláviskí teológovia! Dolu s nimi!! — a juristi ako prišli, tak odídu.

Na Konventnej ulici je znova pokoj. Iba niekoľko akademických občanov povráva si v hlúčku, ako na to všetko hľadia profesori. Kövess je

za odstránenie vinníka, Mörk, tak sa zdá, tiež, lebo vraj teologická akadémia nemá sa dostať na ústa verejnosti, a kto to zavinil, nech si nesie následky. Len o dekanovi Matyášovi nevedieť, aké má stanovisko. A od toho závisí najviac. Večer sa zide mládež, ktorá stojí proti sebe v pomere 30:30 alebo lepšie 1:1. Pôjde Plajbás, či nepôjde — rozhodne on.

Popoludní je rušno medzi poslucháčmi. Zaisťujú sa členovia Krúžku mládeže na oboch stranách, aby nejak niekto nevystal. Samko Krucký, Črep a iní — majú plné ruky práce. Medzi tými zas potuteľný Rudo Spaner a vyzývavec Voško. Behá sa po Domove i mimo Domova. Ide o vážne veci.

Večer po konvikte zaplní sa priestranná aula academica, ozdobená knižnicou a na prednej stene mohutným dreveným krížom, na ktorom je pribitý Ježiš, skoro v životnej veľkosti — z bieleho mramoru. Poslucháči sa hneď rozdelia. Vľavo sedia Maďari, pravda, len z nepatrnej čiastky podľa krvi, vpravo Slováci... v pomere 30:30. Niektorí nie sú ešte tu, ale i tí prídu. Hovorí sa málo. Napnutie je do prasknutia — a Ježiš z toho dreveného kríža hľadá bolestne na svojich nádejných učeníkov. Kto by si však všimol toho teraz?

— Kde je dekan? Príde Matyáš?

— Už ide! Už ide! — zašumí aulou a poslucháči vstanú.

Obstarný direktor vojde dôstojne, kratučko sa pomodlí a sadne si za stôl — k bielučkým nohám Ukrižovaného.

— Páni, — otvorí zasadnutie, pokračuje tichým, vážnym hlasom. — Zišli sme sa zaujať stanovisko k veľmi nemilému incidentu, čo sa prihodilo na dunajskom nábreží. Udalosť nám je tým nepríjemnejšia, keď ju i miestna tlač rozmazúva, čím, pravdaže, škodí na dobrom mene i nášmu ústavu. Uvážiac všetko toto dôkladne, zvolal som mládež zasadať. Prv však, než by som pripustil debatu, prosím v incidente zúčastneného poslucháča akadémie, pána Martina Plajbása — povedať otvorene a verne, čo sa prihodilo. Prípadne podať patričné osvedčenie, čo by sme dali i do tlače.

V poslucháčstve povstáva ruch. Čo bystrejší, už z týchto niekoľko slov vycítia, že to má už starý dobre premyslené. Niektorým sa to zdá, iným zas nie. Ale poriadok je poriadok a ten nebol ničím naštrbený. Vtom v skupine na pravej strane vstane delikvent, vytiahne si písmo z vrečka a postaví pred oči.

— Vážený pán predseda, milí kolegovia, — číta pevným hlasom. — Incident na dunajskom nábreží odohral sa takto... — a Plajbás vyratuje s

mrazivou vernosťou všetko, čo a ako sa tam stalo. Nie on provokoval — jeho vyprovokovali. Jeho chcel hodiť Pusztaffi do Dunaja. Jeho šľahol palicou, čo mu on len vrátil, ako sa na chlapa patrí. Konečne zabiť sa azda nikto nedá... číta to, ani čo by bil kramľu o traverzu. Pritom je ticho, mohol by doň špendlík zapichnúť. I sám ten Ukrižovaný za starým dekanom akoby len narovnal tú svoju ubolenú hlavu a načúval slovám. Ale dojem dostúpi vrcholu, keď na konci poznamenáva: — Pán Pusztaffi má v jednom pravdu. Tam, kde vyhlasuje, že na chrbte maďarského juristu nezlomila sa palica. Moja palica totiž nezlomila sa na chrbte, lež na jeho hlave!

Keď Maroš skončí a sadne si pokojne na svoje miesto, nastane v aule akýsi zvláštny duševný stav. Povstane tichá debata, ale akoby nikto nevedel, čo by sa tu mohlo vyčítovať. I tí tam vľavo stískajú plecami a hľadia s istým rešpektom v smere, kde sedí Plajbás so svojimi.

— Hja, chlap je chlap! — poznamenáva Števo.

— Vznesený pán predseda, vážený Kruh mládeže, — ujme sa vtom slova zrejme na to dobre prichystaný Voško. — Našej akadémii stala sa veľká hanba... — a začne mlátiť do toho hlava—nehlava. Pritom zameňuje úlohy, akoby Plajbás bol provokatérom a Pusztaffi provokovaným. Je to už i jeho partajníkom prihlúpe. Hniezdia sa, obzerajú sem i ta. On však neustáva a mohutným hlasom žiada mládež použiť svojho práva a očistiť pšenicu od kúkoľá.

— A keby niekto napadol teba, nebránil by si sa? — privolá mu Števo.

— Á, on by sa iste dal hodiť do Dunaja! — pohodí ktosi. Povstane huk i smiech.

— Páni moji, — stíši napokon dekan haravaru, — ja viem, nie ste jednej mienky. Ale keď vám poviem jedno—druhé, dúfam — zblížite sa a zjednotíte v bratskom pochopovaní. Počuli ste, ako sa vec stala. Lepšie by bolo, keby sa nebola stala. Čo však robiť, keď je už raz tu? Nech vám dám hlasovať, rozdvijete sa a, myslím — posledný blud medzi vami bude horší než ten prvý. Ale dobre, ak chcete — hlasujte! Najprv sa vás však voľačo opýtam. Povedzte mi, keď ja idem pokojne cestou a pes ma chytí za nohu, mám právo ho kopnúť do zubov a či nemám?

— Máte! — zazneje skoro jednohlasne.

— Vidíte, priatelia — preto, keby ste vy hneď i prehlasovali, že sa váš kolega Plajbás nemal práva brániť, ja by som nemohol hlasovať s vami. Lebo brániť si svoj život, to je nie provokácia, ale sväté právo každého človeka.

Teda i pána Vošku, a tak i Plajbása. Do novín dáme opravu a tým ja podľa svojho svedomia pokladám vec za vybavenú.

Dojem, čo vzbudia dekanove slová, je ohromný.

— Nech žije! Nech žije! — volajú tí, čo sedia vpravo. Ale chytí sa to i niekoľkých na druhej strane. Hať je preborená. Ani Spaner neprotestuje. Iba Voško sa durdí a niekoľkí mu sekundujú. Tí sa však stratia skoro vo veľkej väčšine.

— No, Maroš, ostaneš teológom! — potrasie Plajbásovi ruku Jano. Tisnú mu ju radom. Košan, Kriepnik i Krucký. — Odvážnym patrí svet!

Aula sa vyprázdňuje. Napokon ostáva sám Kristus z bieleho mramoru. Telo jeho jednako len svieti do temnej noci.

21

Aféra sa skončí šťastne a Maroš si vydobyje rešpekt nahor i nadol.

— Počujte, pán Plajbás, — naberá ho profesor Krupan na hebrejčine, — a ste vy nepriniesli Samsonovi tú osličiu čelusť, čím pobil tisíc Filištínskych?

— Nie, pán profesor, — zdvihne tento svoje vysoké čelo, na ktoré niekedy vystúpi určitý mrak vzdoru, — ale kde sa stretnem s osličou čelusťou, mám vždy tisíc chutí rozbiť ju.

— Lenže vašou zbraňou má byť meč ducha, — pichne ho ironicky, chrliac slová s guturálnym podfarbením, ako sa svedčí na profesora hebrejčiny. — A meč ducha, to je slovo božie!

— Skúsím i tým narábať.

Tak je to i u iných profesorov. Všímajú si odvážneho, schopného šuhaja, dokerujú sa s ním, najmä keď sa dozvedia, že má literárne ambície. On to zas i prijme, a kde treba, neostáva dlžný.

U kolegov je to podobne. Keď jeden—druhý i zgáni, zato má rešpekt. Tá zlomená palica nie je, pravda, nič kresťanského, jednako len imponuje.

— S tebou si už tu nik nezačne, — vraví mu raz kolega Nemeč, ktorý nadŕža Slovákom, hoci len tak v tichu. — Tou palicou si sa im dobre zapísal do pamäti.

— I to je niečo, — prikývne mu Maroš hlavou, pričesanou vždy na korunku, a koná si pilne svoje povinnosti. Naslúcha zaujímavým výkladom profesora Krupana, najmä keď prednáša históriu filozofie. Iné prednášky nezachytia mu tak myseľ ako práve deje ľudského myslenia. On už i v Kremenci neraz začul v duši otázky o problémoch života, na ktoré nevedel odpovede. Tú má teraz nájsť vo svojom štúdiu. Aj ju hľadá hľadaním.

Študentské zábavy a noci pod viechami pri pravom vínečku nepôsobia naňho svojím kúzlom. Ak ta ide niekedy kvôli Janovi alebo iným kamarátom, spraví to viac pre spev. Neraz, najmä keď je pri stole i kolega Čepčanský, zahlaholí tam, až sladne návštevníkom v srdci. Ešte skôr posedí si v kaviarni pri cigánskej hudbe. Ináč najviac je doma — číta, píše a študuje neraz do pozdnej noci. Prvé verše uverejnia mu v časopise „Jaro“. Pach tlače robí mu radosť a medzi kolegami dvíha autoritu. Zato ten pokoj, čo cítil na gymnáziu v duši, láme sa v ňom ani spráchnivené drevo. Váži si náboženstvo, ale vidí jeho rozpor so životom — na akadémii, u kolegov, u profesorov, i sám v sebe. Vrhá sa na filozofov, hľadajúc náhradu za to, čo stráca. Ale čo sa mu dnes zdá pevným, zajtra rozpadá sa v kusy pod údermi inej múdrej mysle. Stav jeho je vždy povážlivejší. Pomaly zdá sa mu, akoby ho niekto náramne silný vrhol do úžasného krútidla, kypiaceho, rozpeneného, strhajúceho kamsi dolu do hlbín. A on? Keď sa nechce zaliat, musí napnúť všetky, ale všetky sily tela i ducha. Akúsi pohanskú dravosť čuje ozývať sa vo svojej mladej duši, dravosť — čo zväži všetko a usiluje sa to rozbiť na márne črepy. Márne sú tu prednášky veriaceho Hajósiho. Plajbása všetko akosi dráždi, nič mu nie je dosť odôvodnené. Lesk jeho zelenkastých očí stáva sa vždy pichľavejším, ako záblesk slnka pred búrkou. Ironický úsmev na perách je napokon najvernejším odrazom celej jeho búrnej, rozorvanej duše.

— Čo je to so mnou? — sputuje sa neraz sám seba, keď nemôže v noci usnúť. Hľa, Jano aký je spokojný! I Miro, i Juro! Tamtoho ak čo žerie, stačí mu pohár dobrého vína, a úsmev rozhostí sa mu na širokej tvári. Košan si sadne k šachu a je šťastný, keď zmatuje protivníka. A Kriepnik? Ten všetko na vtip obráti a zbiera z novín reklamné napoleonské karikatúry. Iný z kolegov — miesto trápiť sa problémami života — stane si radšej na roh ulice, kade chodia žiačky do preparandie, na vyššiu dievčenskú — študuje vrkoče a pekné dámske nôžky. A mne — prehodí sa na druhý bok — nedá pokoja to, čo nik nerozrieši. Aká hlúposť!

— Miro, — naberá kamaráta pred večerou na Štefánke, — veríš, je Boh?

— Verím, — uprie tento naňho svoje čierne oči. — Čo tým chceš?

— Povedz mi, keď je Boh, ako môže krivdu trpieť?

— On vie, prečo. To je jeho vec.

— Hm, — stiahne Maroš ironicky pery, — krivda je i našou vecou. Ba

práve len našou! Pozri len nás, Slovákov! Maďari nám sedia na krku. Máme reč ako oni, a nesmieme ju užívať.

— Musíme si to vydobýť.

— Dobre! Ale profesor Köves neuzná ti to právo.

— Nech neuzná!

— Potom sú aj iné krivdy — choroby, pohromy, vojny. Ako to všetko zrovnať s tým, že máme otca na nebi? Mne sa zdá, ak Boh i je, nestará sa o nás.

— A čo máš z takého presvedčenia?

— Nič, kamarát, — zamračí sa Plajbás. — Ba menej ako nič. Ale nemôžem si pomôcť. Nemôžem!

Inokedy pochytil Jurka Kriepnika.

— Čo myslíš, priateľ, — zadáva sa mu pokušiteľsky do drobných huncútskych očí, — ako mohol Jozue zastaviť slnko nad Jerichom, keď ono vždy stojí?

— No, — uškrnie sa Juro, — to neviem. Ale viem veľmi dobrý vtip. Raz hodža Nasredín...

— Ale id' i s tvojím Nasredínom, — nadurdí sa Maroš na ten výsmešný pohľad, čo si zo všetkého nič nerobí. — Nechaj to!

— Počkaj, to si ešte nepočul! — dopaľuje ho zas on. — Raz ti ide hodža Nasredín ulicou a sused naňho volá...

— Dost! Dost! — zapcháva si Maroš uši. — Nechaj toho Nasredina a jeho somára! Radšej ti dám pokoj so slnkom nad Jerichom a ty mne s Nasredínom, dobre? Pozri tento Fridrichov palác, — ukáže mu palicou na mohutnú budovu, rozloženú na Štefánke. — Keď si oslobodíme Slovensko, sem si dáme univerzitu!

— A v tej priemyselnej škole pri Dunaji bude snem!

— No, len si k nej musíme niečo pristaviť. Malá je.

Takto sa to nabera i blúzni na uliciach. Maroš chodí ani Sokrates. Pochytil kdekoho, vypráva sa s ním o hocičom, podráža ho, dráždi, kálajúc neraz i vlások, ako to robievali sofisti. Háda sa i na akadémii, i s profesormi sa háda. Napokon vydobýje si v tom zručnosť opravdivého majstra. Po istej prednáške Mörkovej vstane a vraví: Pán profesor, túto prednášku treba vytlačiť. A odporúčal by som ju tlačiť nielen pri dennom, ale i pri nočnom svetle... A keď sa starému rozjasní tvár a zvedavý je, prečo? — pokračuje: aby tak uzrela nielen svetlo slnka, ale i svetlo mesiaca! Začuje to v aule

profesor Krupan, upravujúc čosi v knižnici, a dusí sa smiechom. Na najbližšej filozofickej hodine pustí sa však do zapárača: ako to, Plajbás, ako to? Vy ste tiež uzreli nielen svetlo slnka, ale i svetlo mesiaca? Počujte, vy sa viete hádať. Založte dialektický krúžok na akadémii. I ja sa doňho prihlásim, — zagargarizuje veselo, — viete, i ja!

Sú však povahy, s ktorými si vonkoncom nevie rady. Taký je Vydrnáč — Matej Vydrnáč, dobrý chlap, červený, urastený a tiež už starší študent od Senice, kde mu má otec šenk. Zlé jazyky hovoria, raz bol Maco nakúpiť vína a pri Trnave sa mu jeden sud praskol. Čo teraz už robiť? Nuž priložil vraj ústa na dieru a držal tak od Trnavy až po Senicu. Hockto by to iste nedokázal!

— Počuj, Maco, — lapí ho raz Maroš za dlhý ošúchaný kabát večer pod Michalskou bránou, — vysvetli mi ty, čo je to — „summum bonum“.

— Summum bonum? — zastane chlapisko, vykrúcajúc si fúzy. — No, to je najväčšie dobro, či také čosi.

— Hej! — uškrnie sa Plajbás. — Lež čo to je?

— A videl si ty sviňu v záhrade? — prekvapí ho Maco otázkou. — Ani nič nehovor — nevidel si! Poď, ja ti ju ukážem! A poznáš, i čo je „summum bonum!“

Maroš pristane a ten ho vedie najprv na Vysokú do údenárskeho krámu po poriadny balík. Pristaví sa u kofy a nakúpi zelenej papriky. Potom zahnú pod viechu „k Lotinke“, menovanú tak akademickými občanmi po hodnom dievčati, čo tam víno dáva. Tu Maco rozkáže liter rizlingu, vybalí poriadnu štelcňu, t. j. zvyšok varenej šunky nad kolenom. Obloží to zelenou paprikou a naleje do pohárikov z božského moku.

— Kamarát, — usmeje sa dobrácky, zamlasknúc na tie dary božie, rozložené na holej táfli, — vidíš, to je sviňa v záhrade! Vypi si a zajedz so mnou! A potom sa prizri na mňa — poznáš, čo je „summum bonum!“

Iní kolegovia však hádajú sa s Marošom a tu je on dravý ani zver. Svojou britkou logikou otrasie i ich pokojom, akoby len nemohol okolo seba nič pevného strpieť. Samko Krucký nemá ho preto rád. Aj mu to raz vyčítuje, keď sa študenti zídu v komore u dobráka Gusta Drieňa.

— Prečo, keď sa ty sám moríš, — pichne ho ten tmavý hlboký pohľad, — nedáš pokoja aspoň iným?

— A ja viem? — nadurí sa Maroš.

— No, hej, — ozve sa i Gusto, počerný silný šuhaj, mordujúci sa práve

z hebrejčiny s Plačom Jeremiášovým, — keď počneš i do mňa hústť, všetko sa zo mňa vyparí.

— Eh, Gustík, — natiahne Plajbás pery ironicky, — ty máš mäkké srdce. Hneď plačeš nad tým Jeremiášom.

Takto on bojuje so svetom i sám so sebou. Študent je výborný, ale v duši svojej okrem tej dialektickej schopnosti cíti len mrazivú prázdnotu. Otázka valí sa naňho za otázkou. I keď si vystaví niečo, čoho sa chytá ako životného cieľa, hneď sa mu to zasa zrúti ani nejaký dom z karát. Pomaly predchodí mu všetko ako márnosť a trápenie ducha. I pochop o národe ostáva mu čím—tým len preto, lebo je mu úzاسne hlboko vžratý do duše. Všetko sa naučí, ale nič mu neimponuje a nič ho neteší. I na ženu počína hľadiť len ako na prostriedok rozkoše a ináč úbohého tvora. Rád by si zachránil krásnu predstavu, za ktorú bojoval v duchu ešte v Kremenci. Keby sa aspoň vedel zamilovať! Keby našiel takú Lenku Prievidszkú, bolo by to azda inak.

S Janom sa rozíde — túži byť sám. Nájde si vhodnú izbietku pod samým Dunajom, kde má zas die Tante, okrúhlučkú starú vdovu. Dobrú paniu, ako tú v Kremenci. Tu mu letia semestre pri práci a rozmýšľaní, čo je trápením ducha. Na ulici poznajú ho a všimajú si ho najmä dámy pre tie dlhé vlasy a pokrkvany klobúk — nemožne pokrkvany. Biť sa s ním už nikomu nechce, ale ani priateľov veľmi nemá. Zahvizdne neraz ten študentský signál, zo dva akordy z ktorej si slovenskej piesne, ale nejde vždy za odpoveďou. Keď sa mu nechce študovať, tlčie sa sám tými najhoršími ulicami. Za teplých mesačných nocí dlho postáva ponorený v tajomnú vravu veľrieky. Pospevuje si, kým mesiac, vstávajúc zo zadunajského lesa, stavia na ohromnej hladine zlatý most až k nemu. A ak nevie spať, vyjde si do vrškov sám—samotný. V hlave hučí mu záplava nepokojných, nezodpovedaných otázok — načo? prečo? Nik ho neprestaví! Nik sa s ním nedišputuje. Tak stúpa neraz o polnoci so svojim tieňom šerými ciestkami hore na rozhl'adňu. Pred nepokojným zrakom zjaví sa mu valný Dunaj, silueta spiaceho mesta, kým v nesmiernej výši nesie sa zlatý mesiac a jagajú sa diamantové hviezdy. Za nimi ho čosi ťahá — dvíha, ani čo by mal uletieť.

— Ako dobre by bolo umrieť! — pristúpi k zábradliu, nazrie do hĺbky z vysokej rozhl'adne. Na dne je šero, husté, tiché šero. Z hlbín vyrastá rodná chalúpka, biela, skromnučká. Dnu je teraz tma a iba rytmus dychu sa nesie. Skoro však vstane ten dobrý muž, hneď na prvom svite. Pozbiera sa sťažka,

rozsvieti svetlo a vyjde za prácou. A vstane i tá dobrá žena, podloží pod sporák, a kým deti spia, pospevuje si po dome tenkým hláskom: Chvála buď na výsosti... Dlho, uprene hľadá Maroš z vysokej rozhladne. Zrazu ľahne mu ťarcha na prsia a z očí vyhrnú sa slzy. — Nie! Nie! Musím žiť!... — a zostupuje pomaly, pozorne na pevnú zem.

Nie je však dosť jednej skúšky. Musí prísť i druhá.

Už je po základnej, keď v jeseni popadne ho nemoc. Počne sa to častým odkašľávaním. Z toho si, pravda, nerobí veľa. Len keď mu zaľahne akosi na pľúca, poslúchne starostlivú Tante a ide k lekárovi. Predpíše mu chinín a oblátky k tomu. On však jakživ nemal s takým do činenia — nevie, načo môže byť tá oblátka. Nuž dostáť predpisu, vsype si horký prášok do úst a zaje oblátkou. Tvrdá povaha!

Za niekoľko dní vystúpi horúčka a nedá sa ďalej. Starostlivá Tante, keď vidí — študent polihuje, zájde za lekárom a Maroš dostane sa do nemocnice. Predstavená diakonís — Frau Oberin — nepekčná, ale veľmi prívetivá staršia dáma, pehavá, v bielom čepci — má hneď súcit s mladým, opadnutým človekom. Uložia ho do osobitnej izby, oddelene od ostatných chorých.

— Len ticho ležať, mladý človek! Ticho ležať! — nakladá mu lekár, stavec bielučký ani srieň. — Nemoc je iste vážna, — vykladá mu nemecky, usmievajúc sa dobrácky cez okuliare. — Zachovať, čo predpíšem. Ješ len najľahšie veci. Vlastne piť, iba mliečka sa napiť...

Maroš má už teraz času rozmýšľať. Bolesti necíti, len horúčka stúpa. Mladá, pekná diakonisa Schwester Marie vkladá mu teplomer pod pazuchu. Nemocný si všimne, aké sú tie jej oči krásne, ale smutné.

— Čo hľadáte tak neveselo, Schwester Marie?

— Keď vám je zle, — smeje sa počerné dievča ako nasilu.

— To prejde, — usiluje sa študent ukázať bezstarostnú tvár.

— I ja prosím Boha, — vkladá teplomer do pošvičky. — A neželáte si nič?

— Nič, Marie! Len, — započúva sa vtom, — aký je to huk na chodbe?

— Je nedeľa. Sestričky spievajú pobožnú pieseň.

— Ach, či tak?

Ten čas ťahá sa ani smola, rozťahuje. Dni akoby nemali konca. Nie dni — hodiny, a najmä v noci. Na blízkej súdnej budove odbije každú štvrt. Ako ďaleko je od hodiny k hodine! Sen obchádza viečka nemocného, a ak i sadne na ne, ťažké je ani z olova. Vrhne mnoho farieb, foriem i postáv do

perspektívy a všetko to doráža a rúti sa naňho už i v polospánku. Prechod z bdenia do omámenia snom nie je istý. Horúčkou zvírený mozog stavia najpodivnejšie obrazy pred otvorené oči.

A tam doma v tej rodnej chalúpke otec a mať nevedia o ničom!

— Keby i vedeli, — odíha Maroš pri veľkom tlaku stúpajúcej horúčky, — čo by bolo z toho? I tak majú dosť trápenia s toľkými deťmi! Hučí mu v hlave, akoby to vyprával niekto a on len naslúchal a prikyvoval. — Áno, áno!... Starosti je veľa na svete, a všade jej je dosť! Tu je kremenské gymnázium. Hľa, ako sa vystaráva Jano, aby nás nechytli! Oni nás chcú chytiť, Šimon, vieš? Jana i mňa, Joža Klenovského i Pazderníka, všetkých! A prečo? — pohne i ústami v pološere a vypúšťa úryvkovite celé vety. — Ale nie! To sú nie oni! Tu je nie Kremenec — to je iné! Tu je nie Szent—Kereszti Lorant, ani Moric Zweig, ani Gejza Glück — nie! Tu sú Spaner a Voško... Oni ma chcú vyhodiť z akadémie. Oni, učenici Pánovi! Vy ma to chcete hodiť do Dunaja? — preberá sa v štipľavom ťažkom pote. — Ach, ten Dunaj, aký je len mohutný a kalný! Ako sa len valí a hukoce... hukoce...

— Zle vám je? — udrie mu v sluch podivný šepot a cíti, ktosi lapí ho za ruku.

— Nie, nie mi je zle, — usiluje sa otvoriť oči. — Len tie vlny také sú ohromné a kalné, kalné — uh!

— Aké vlny? Tu nieto nijakých vln! Tu je ticho, tichučko!

— Vy ste to, Schwester Marie, vy?

— Ja!

— Podajte mi trochu vody! Tak mi je ťažko! Ach!

Po dvanástej klesne mu horúčka. Ráno sa diví, keď mu Marie vypráva, čo sa nablúznil v noci. Príde i lekár, prezrie ho dôkladne a poteší.

— Bude lepšie! Bude lepšie! Dúfam, je po nebezpečenstve.

— Čo to bolo v noci, pán doktor?

— Kríza, mladý človek, kríza. Len trpezlivo vydržať.

A Maroš je dobrý chorý. Trpezlivo čaká zo dňa na deň, ako bude. Verí, bude lepšie. Niekoľko dní podrží ho ešte ochabnutosť, keď mu je akosi všetko jedno. I umrieť by vedel, a ako ľahko! Potom však prebudí sa v ňom vždy silnejšia túžba — žiť, žiť!

— Also wie geht es Ihnen? — prekvapí ho istého rána Tante, a hneď si i poplače pri dverách, keď ju diakonisa nepripustí bližšie. — Ako sa máte?

— Dobre, gnädige Frau, — ul'pie na panej očami, čo mu akosi narástli. — Len nemôžem ležať, iba na pravom boku. A nohu mi akosi sťahuje. Nevládzem ju vystrieť.

— To sa napraví! — zašepce Marie, dotknúc sa chorého mäkkým pohľadom.

— Priniesla som vám bielizeň, — vraví Tante. — A študenti sa dopytujú na vás, ako ste!

— Dobrá Tante. Prídete ma pozrieť. Oni nie.

— Nemôžu sem, — pokrúti hlavou Marie. — Oni nadchodia do nemocnice. Ale k vám nesmú. Týfus je chytľavá nemoc.

— Teda mám týfus?

— Jaj, — začervenie sa mladá diakonisa, — to som vám nemala prezradiť. Nepovedzte to, prosím, pani Oberke!

Tie noci sa však nekrátia. Hodina za hodinou vlečie sa ani oblak hmly z hory na horu. Horúčka vystúpi vysoko a podráždený mozog zas len vrhá podivné farby i formy, i postavy do perspektívy. Toľko sa toho presype za jednu noc! Bez konca!

— Aké oči! — preberá sa, zaliaty slaným potom. — Ako len hľadia na mňa! Ale čie sú, čie? Tmavé sú, veľké a rastú, rastú... Nie sú to vaše oči, Marie?

— Zle vám je, zle? — položí mu diakonisa ruku na čelo. — Hovoríte zo sna.

— Hovorím? — všimne si jej štíhlejšej postavy pri svetle, vnikajúcom zo susednej veľkej siene, kde je chorých a chorých. Jej veľké tmavé oči sa zalesknú. Prejde jej uvädnutými prstami po mäkkej rúčke. — Dobrá ste, Marie, dobrá!

A Marie nakukne do izbice vždy, keď má noc pri chorých. Prisadne si k nemu na peľasť a vypráva, keď mu je už lepšie, ako sa báli oňho! Ako netrúfali, že dožije rána! Hovorí mu o ťažkej, obetavej práci diakonisy. On jej zas vypráva o sebe, o svojich, o krásnych tatranských končiaroch, jazerách a horách a je mu vždy veselšie a veselšie. Noc je už nie taká dlhá. Nepočuje už každú štvrt' odbiť na veži súdnej budovy. I pokrm mu už dávajú silnejší, vínnu žufku, krupicový koch a také. A ten nábožný spev diakonís v nedeľu na chodbe, ako krásne zneje!

— Marie, už som azda zdravý, — povie svojej ošetrovateľke po

niekoľkých týždňoch. — Iba tá noha sa mi ťažko vystiera. Ale ja už pôjdem domov.

— Ešte nie! Ešte nie! Môže byť z toho zle.

On však nevydrží. Opanuje ho nesmierna túžba — po svojich. Okúpe sa ešte a istého novembrového rána odoberie sa od prívetivej Oberky, od diakonis, i od staručkého lekára. Kolega Jano príde ho vyprevadiť.

Na ulici vanie chlad. Prekvapí ho, ako ťažko sa mu ide. Nebyť kamaráta, sotva by sa zavliekol k električke. Na stanici podlamujú sa mu kolená. Konečne je však vo vozni a rušeň zasupí, budovy sa strácajú. On, vysilený, obráti zrak sám do seba. A zachytí oči, veľké tmavé oči.

— Zbohom, Marie, zbohom!

22

Vo Sv. Petre Pavle čaká Maroša mamka na stanici.

— Ach, syn môj... syn môj! — uprie naňho pri vchode svoje veľké oči, a v nich nevädze, zrosené materským bôľom. — Veď si nám ani nepísal, čo je s tebou. Iba druhí čo nám dali znať. Aký si mi len vyvadený!

— Už mi je lepšie, — zaihrá mu mdlý úsmev na osinetých perách. — Oddýchnem si doma a pozbieram sa.

— Nebude to tak skoro! — všíma si ho mať s obavou a ľútosťou potrhnú sa jej kútiky úst. Vidí, nestúpa isto. A klzko je pod nohami. Padá sneh.

— Poď, máme sánky! — podopierajúc, prevedie ho na ne. Ľudia si obzerajú známeho študenta. Dávajú hlavy dovedna a šepocú. Kočíš potrhne liace, hrkálky spustia do rytmu a sánky letia po hladkej ceste cez mesto do Mostíc.

— Koho to vezú? — pristavujú sa i páni na trotoári.

— Plajbása! Toho študenta. Ochorel!

— No, s tým je zle. Bledý je ani hlina. A hlava mu letí dozadu.

V Mosticiach sprevádza sánky oči a oči. Keď povoz zastane na uličke, obstanú ho ženy, strynká Krdanka, tetka Lalovie, i tetuška Kluchajovie. I detí sa nahrnie, ako to už býva. Maroš sa snaží vypnúť ako voľakedy, prehodí i niekoľko veselých slov. Otrásie sa zo snehu, čo ešte vždy padá v ťažkých chumáčoch. Zato je rád, keď je už v tej nevelkej izbici pod trámovanou povalou.

Uložia ho na posteľ do tučných perín, čo kedysi priniesla švárna Mária Kramlíkovie svojmu mužovi. Teraz sa zídu pre Maroša. Ostatní sa potískajú v dome — kade ktorí.

Stisku v nevelkej izbičkej je veru dosť. Marka ani neodíde od postele. Poschodia sa i chlapi jeden za druhým. Starší sú už na učňovstve — ako si predpovedali kedysi. Miško je sadzač, Janko zámočník, Matej tlačiar, Ondro a sestrička sú ešte školáci. Ale všetko živí, veselí. Chorému vyprávajú, čo nového. I zaspievali by mu, nech je nie takto. Večer príde i otec, akýsi nesvoj, z fabriky. Zastane pri lôžku a vezme do svojej tvrdej a ťažkej synovu mdlú ruku.

— Tak si prišiel? — zadíva sa naňho súciteľne, ale ako človek, ktorý sa spolieha i v tomto na vôľu božiu.

— Prišiel, otec!

— A si ešte veľmi chorý?

— Bol som, — probuje si sadnúť, držiac sa ťažkej otcovej ruky. — Už som po tom. Teraz si len oddýchnem doma, a bude dobre.

— Keby Pán Boh dal! — utrie si oči ťažkou rukou a kolísavým krokom vyjde ešte zo dvora za prácou.

Maroš díva sa za ním z lôžka. Zdá sa mu — nezmizol, ani keď zavrel dvere za sebou. Ešte vidieť tú jeho schúlenú postavu, skrivené nohy v ťažkých črieviskách, opálajúce veľké ruky a sklonenú, pokorne sklonenú hlavu zodraného robotníka. A okolo svieti päť párov mladých žeravých očí.

— Kam ide? — kmitne otázka synovi, rozrušenému silným dojmom. — Obetovať sa za nás všetkých? Kam inde?

Noc sa minie ticho. Keď je ich v izbe veľa, odchýlia si vrchné okná. Ráno, keď sa už všetko pousporiada, probuje Maroš vstať. Aké však tu prekvapenie! čakal — pôjde to, a hľa, slabší je ako včera. Údy sa mu trasú a na nohu nemôže dostúpiť.

Sadne si ku stolu, sklúči ruky a oprie si na ne hlavu bezvládne.

— Syn môj, ľahni si, — zastane pri ňom mať, a podoprúc ho, pomôže mu do postele.

O deň—dva pochopí i Maroš smutnú skutočnosť. Myslel, je rekonvalescent, a tu zdá sa — počína sa choroba znova. Ba viac. Noha v kroku mu zapuchne, trhá ho vždy prudkejšie a žeravejšie, ako keď sa zbiera.

— Zavolám ti lekára, — vysteráva sa mamka.

— Ale nie! Prejde mi! — vzpierajú sa chorý. — Veď je to nič. Iste som si nakriatal. Ležal som vždy na pravom boku, keď som nemohol inak. Nohu som mal akosi skrčenú, až mi zmeravela. Teraz ju napínam, vystieram. Azda mi je to od toho!

Trpezlivo čaká, čo bude.

Hlavu má čistú, i oči dosť jasné. Ležať na posteli je mu prinudné. Vyžiada si teda pergamen a papier. Píše si, čo mu príde na myseľ. Niekedy sa to môže zísť.

Návšteva prichodí za návštevou. Nakukne strykná Krdanka, i tetka Lalovie. I totka z Novej Vsi a iní známi. Najviac len božekajú a rukami zalamujú nad ním.

— Ach, dieťaťko moje, aký si len bol pekný, maľovaný! A teraz máš už len tie oči v hlave a nos ani čakan! — ozýva sa vo všelijakých variáciách.

— Mamka! — hnevá sa chorý, — nepúšťajte ich dnu. Ja nechcem! — zvije sa křčovite na posteli. — Viem, aký som. Nemusia mi to ešte i vykladať.

— Ale syn môj, — vyhovára sa mamka, — veď ich nemôžem vyhodiť!

— Môžete! Čo by ste nemohli? — nevie sa už ovládať. — Som chorý, chcem mať pokoj! A, — zadíva sa na zlomenú ženu dlhým pohľadom, — i keby som umrel, ani vtedy nepustíte ku mne nikoho na diváky. Povedzte zvedavcom, ak ma prídu rušiť — kopnem im do zubov.

— Ach, dieťa moje, — vystúpi jej na ústa trpký úsmev, — veď len nejdeš umrieť. Nie! A keď nechceš, nepustím ich. Ale mamku Kramlíkovie a Stračkovie otca...

— No, tých hej!

A títo noví návštevníci ozaj ho nemolestujú. Stará mamka nesie mu veľký hrnček do daru. Bielučký, so zlatými okami.

— Keď vyzdravieš a oženíš sa, — vykladá mu starenka dobrácky, — nech ti do toho dá žena mlieka, vieš? Kyslého mlieka alebo kávy!

Otec Stračkovie zas vypráva mu o niekdajších časoch. Spomína, ako ho vodil na vežu, učil Desatoro božích prikázaní, i Valibuka. I ako ho choval slaninou, aby bol silný, a napájal pálenkou, aby sa nebál nikoho.

To sa počúva dobre. I chorý sa rozhovori a čas uteká.

— A ako len ostareli obaja odvtedy! — všimne si Maroš. — Tá dobrácka tvár starej matere už je samá vráska. A otec Stračkovie, aký je len neoholený, ako jež...

A ešte niekto nadíde, komu sa poteší. Kamarát Pal'ko Kl'uchaj, bankový úradník, vyrastený už tiež pomaly na muža. Práve bol kdesi v Žambovciah na čas, skúsil všeličo. Aj mu večierkom vypráva, čo robil, ako sa bavil. A tu spomenie i akési dievča, pekné, biele, s veľkým snivým zrakom,

zamrežovaným dlhými mihalnicami. Leží vraj tiež na týfus medzi životom a smrťou a škoda by ho bolo!

— A kto je to? — zaleskne sa v očiach chorého zvedavosť.

— Elenka Drieňovie.

— Drieňovie? — zamyslí sa Maroš. — Ja som mal kolegu Drieňa, Gustíka Drieňa, tichého človeka. Kdesi je na fare.

— To je jeho sestra.

— Ach, tak? Rozprávaj mi ešte niečo o nej!

A Paľko rozpráva mu o Elenke vďačne. Zdá sa, má ju rád. Ale on je nie na stálu lásku. Jediná jeho láska je puška a hora. Nuž vypráva mu o peknom dievčati, ako je miláčikom spoločnosti.

— Hovoril som jej o tebe, — pokračuje kamarátsky. — A keď si žiadala, zas som jej len hovoril.

— A čo? — udrie chorému srdce prudkejšie, nevysloviteľne prudko.

— No, všetko, ako sme sa hrávali pri Váhu. Ako sme chodili do hôr. Ako si sa boril v Kremenci so svojimi nepriateľmi, — oteplujú mu oči. — Všetko, vieš?! Ona hneď ožila pri tom. Zaujímala sa, či si blond a či počerný, vysoký, či nízky. Ona už číta i tvoje verše v „Jare“.

— Ozaj? — blyсне v jeho očiach. O chvíľu však naslúcha už ako bez záujmu. Na tvári odrazí sa mu žravá bolesť. — Príď, Paľko, inokedy, príď!

Pre chorého nastanú dni zlé, veľmi zlé. Chuť do jedla stratí úplne. V noci nezohne skoro oka, len nad samým ránom. I ten spánok je taký únavný! Márne nechce lekára. Napokon len jednako musí prísť. Príjemný mladý človek získa si však skoro jeho dôveru. Prezrie ho starostlivo. Konštatuje v kroku ťažkú opuchlinu, čo treba prerezať.

— Ach, pán doktor, — zdvihne naňho zimničné oči, — to som si nakriatal? — a vypráva mu, ako mu noha zmeravela. — Ani teraz nemôžem ju vystrieť.

— Nie, — vysvetľuje lekár, — to je nie nakriatané. Tie bacily prežrali sa až sem, — ukazuje rukou v kroku, — do žliaz. Vyvolávajú hnisanie a zapálenie. Zajtra tomu spravíme koniec.

Na druhý deň podvečer dostaví sa lekár už i so svojimi inštrumentmi. Maroš pozbiera všetky sily nevykríknúť, keď mu ten blýskavý nástroj ponorí do opuchliny. Zdá sa, ostrie je prítupé a reže ani do konopného vreca.

— Oh! — zastone a zas zatne zuby. — Kto by to bol myslel — toľko nečistoty! — osrkajúc díva sa na lekára, ako mu ranu podkladá organtínom.

— A bude to dlho trvať, pán doktor? Ja musím študovať...

— Na to predbežne nemyslíte!

A toto je, čo Maroša zroní. Prerhnuť štúdium? Azda stratiť rok? Eh, nasledujú noci ťažké, ťažšie než tie v nemocnici. Horúčkové sny, slaný pot a stálym ubúdaním síl vystupňovaná apatia.

— Mamka, tak ťažko sa dočkám rána!

— Veď ja som tiež hore s tebou, syn môj!

— Viem, viem!

A nie dosť — ochorie i otec. Lahne na tú druhú posteľ a odkašľáva. Už sú teda dvaja. Mamka sa tiež vláči okolo nich ako tieň. Neľahne len preto, kto by sa potom staral o nešťastnú rodinu?

Tu i tu nadíde Paľko. Výprava priateľovi i poľovníckych kúskoch i o nemocnom dievčati. Elene Drieňovej. Nemocný ho i počúva, ale v očiach jeho nezabysne záujmu. Už mu je akosi všetko jedno. Ešte lekár, keď mu príde ranu previazať, vzbudí uňho dajakú pozornosť. I to len na chvíľu. Hneď je v apatii. Istého večera probuje vstať. Nevie prečo, pozbiera všetky sily a zíde z postele. Hlava sa mu však potočí. Akosi dostane sa ešte na posteľ a stratí vedomie.

Keď sa preberie, uzrie všetkých okolo postele na kolenách modliť sa.

— Syn môj, syn môj drahý, — zahorekuje otec a zakašle, keď zbadá — pohol očami, — nechod' ešte od nás!

— Lepšie mi je, lepšie, — prevrávi, keď nájde reč, — dobre!

Takto sa mihajú týždne, ba mesiace. Ako sa však slnko obráti, nastáva skutočné zlepšenie. Chorý dostáva pomaly chuť i do jedla. Pravda, po takej dvojitej nemoci vracajú sa mu sily veľmi pomaly. Záujem o život a čo sa v ňom deje — očividne rastie.

— Paľko, — víta bystrejšie kamaráta, keď najbližšie príde, — a čo Elenka Drieňovie? Ako sa má?

— Písali mi zo Žamboviec, — vyjasní sa mládencova tvár. — I tá je lepšie!

— Tak sme obaja dali smrti po merici maku.

— Obaja!

— Keby ja mal niekoho! — snuje si v myslí Maroš, keď je sám. V túto chvíľu zdá sa mu, zablysnú naňho oči žien, s ktorými sa stretol v živote. Uzrie tie krásne Lenkine z Kremenca, Elenine z fabriky, i Zuzkine od Lalov, Marínine, i žeravé oči bujnej Panny z dolnozemskej čárdy, i tie veľké tmavé

zraky smutnej Schwestern Márie. — Čo v nich kúzla! A ani jedny nie sú pravé — lebo nie sú moje. Moje sú len tie nevädzové mamkine, tie hlboko veriace otcove — dobré oči. Ale bolo by si nájsť oči také verné, milujúce, oči nejakej tej Eleny, čo by svietili, a len mne svietili, keď je vôkol tma!

A v jeho duši je teraz toľko tmy! Toľko neistoty a pochybností! I tá mať to zbadá a vyvráva mu neraz. Predkladá mu svoje boje, svoje skúsenosti. A on i prisviedča, i myslí si svoje.

— Ba vy učení ľudia, — povie mu raz mať, — vychádzate horšie ako my sprostí.

— Blahoslavení chudobní duchom, — usmeje sa syn na dobrú mater.

Otec sa už pozbieral z postele. Maroš ešte leží. Najviac ho trápi tá skrivená zmeravená noha.

— Napraví sa mi to, pán doktor?

— Napraví, keď vyjdete von.

— A von je už pekne, pravda?

— No, sneh sa už púšťa. Osychnajú chodníčky. Ide jar, a tá nesie chorým zdravie.

Na Marošovi vyplní sa to plnou mierou. Chuť do jedla vracia sa mu, a to až dravo. Vymýšľa, čo by zjedol, a mamka mu všetko nazháňa. Ešte len i zavárania, čo jej dajú panie z mesta.

A ako v telesnom organizme prebudia sa konštruktívne sily, celkom tak i v duši. Čierne pochybnosti ustupujú do úzadia ani mračná, odtisnuté víchrom, a svieže slnko rozosieva lúče na bielučkú cestu. Maroš zabúda na rozpory, čo ho trápili. Počne chápať, ako okrem tých bezodných priepastí je i dosť iného na svete, čomu sa hodno tešiť. Všima si svojich tu doma. Ich ťažkej práce, prividenia a tej podivnej rovnováhy v ich prostunkých dušiach. — Žiť, žiť, — ozve sa pritom i z jeho vnútra vždy hlasnejšie, vždy určitejšie. — Boriť sa za niečo veľkého, užitočného a mať niekoho, komu kvôli hodno je žiť a hodno boriť sa. Mať takú Elenu!

Predstavuje si ju v duchu, maľuje si ju. Takú, takú bielu, vrkočatú, s veľkými očami, dobrú, sladučkú! Čo by rozumela jeho cieľom a vedela i trpieť, keď príde, spolu s ním. Takú...!

A jednej noci čo sa mu nezazdá! Vidí ju jasne pred sebou a duša sa mu chveje. Oči, snivé oči, veľké, obrvami ovrúbené, mihalnicami zamrežované. I ruky sa jej dotkne a ona sa usmeje naňho, hoci je ľahučká ani z bielej peny. Aj tak sa rozplynie.

— Mamka, podajte mi knižky a značky z kufríka, — vraví ráno, — musím sa učiť.

A učí sa ešte na posteli. Študuje. Len jedno ho trápi, či sa mu noha vyrovná. Ešte vždy je skrivená a ako zdrevenená. Probuje ju vystrieť. Zíde dolu, hlava sa mu už nekrúti. Napíše i niekoľko veršov. Od Jana dostane list a poteší sa mu. Študenti sa schodia a radia o národných veciach. Čakajú len naňho. I Tomáš Pazderník sa rozepamätá na svojho kamaráta. Píše mu z banky, kam sa dostal na odporúčanie dobrých ľudí. Chudák, tiež chorľavie, a to na pľúca. Zaviazol v tom, od čoho ho Pamli báči vystríhal, v matematike! Mahabharatu a Ramajanu neprekladá do slovenčiny. Taký je život! Zahráva si s ľuďmi ani v cirkuse. Maroš to chápe, a tak hľadá na veci. Keď komédia, tak ju dobre hrať, a basta! V hlave mu hučia nové myšlienky. Pred oči stavajú sa veľké odvážne plány. Len už toho zdravia a nech sa mu tá noha narovná!

Tá noha! Čo by si počal s krivou nohou?

V marci vyjde von. Probuje chodiť o palici. Ide to, hoc spočiatku ťažko. Ale noha silnie a zmeravené svaly, ožívajúc, popúšťajú sa. Nesmierna radosť zavládne v srdci rekonvalescenta. Cez obed potľka sa priedomím. Rozpráva sa s ľuďmi. Teraz sú k nemu všetci veľmi milí. Večer príde Paľko, zídu sa bratia, zahlaholí spev. Sám Maroš ho vedie. Dáva takt, a to i piesňam, čo sa mu vynoria rovno z duše, ani prameň spod skaly, tou božou mocou.

V marci je už na akadémii. Kolegovia i profesori prijmú ho, akoby vstal z hrobu. Matyáš i Krupan, Mörk i Kövess a ostatní — všetci mu idú akosi v ústrety. Za niekoľko dní hotový je s kolokviami a naslúcha prednáškam, ako by sa nebolo nič stalo.

Kto je však radšej ako v byte nad Dunajom objemná a dobrá Tante! Prijme ho ako nájdeného syna. Všetko nechala na mieste — ak príde! A prišiel — Gott sei Dank, buď Bohu chvála!

Životná sila vytryskne v Marošovom vnútri živelne. Telesne zmohutnie, vpadnuté líca sa zaokrúhlia a mdlé oči zasršia ohňom života.

— Počuj, Maroš, — pristaví ho Jano, — ten tvoj návrat mali by sme nejak i zasvätiť!

— Macháč má viechu hore pod hradom. Zajtra je nedeľa. Poďme večer k nemu!

— Dobre! — pristane Plajbás.

Macháč, starý, objemný fúzatý Slováčisko, má ten svoj výčap hore na Židovni v pivnici bez okien, keď je táto vlastne počiatkom veľkej hradnej chodby. Oblúkovité kamenné klenutie, dlhé stoly a lavice. V úzadí pres a potom pokračovanie chodby, zatarasenej kamením a všelijakým haraburdím. Ináč je to iste chodba k podzemným miestnostiam tajomnej paloty Márie Terézie. Tu v tejto pivnici zide sa v nedeľu večer prešporská Slovač. Jeden stôl a niečo obsadia študenti. Ostatné — kto príde. Koho neuráža slovenský hovor a slovenský spev. Je to miešaná spoločnosť. Robotník, obchodník, mužovia i ženy a dievčatá. I nejaký ten batko z vidieka, čo je vždy hotový zaplatiť cechu študentom...

A tí sa usilujú i zaslúžiť si to. Macháčovo víno je kyslé, či je to rizling, či muškátové alebo magdalenka. Zato je tu národ a ide pieseň dokola.

— Vodu, vodu — nechcem ja ju...

spustí krásnym plným hlasom Čepčanský. Za ním zhučí ani orchester:
Nech sa v nej dievčence kúpavajú!

Vo vode sú žaby, nájdu sa aj hady,
nechcem ja ju, nechcem ja ju...

hučí z Jana ani z basy. Halačia všetci, čo vládzu spievať, v kamennej pivnici. Načnú i niektoré české, ako:

Za cisárovný Jozefíny,
dělali jsme velký škandál,
jeden bubnoval flighornu
a druhý troubil na cymbál...

A bumtrata—tata, bumtrata...

vstane pritom pol stola, kým druhá strana sedí.

A bumtrata—tata, bumtrata—ta...

zdvihne sa druhá polovica stola, kým si prvá sadne.

A bumtrata—tata, bumtrata—ta!

A bumtrata—tata, bum!!!

Z toho je, pravda, smiechu a smiechu, dobre tú kamennú pivnicu nerozhodí. A čo len to! Ale keď Jano zaintonuje mohutným basom: „Buďme tu, bratři, tiši, ať nás nikdo neslyší!“... to je ešte len veselosti! Pieseň sa spieva vždy tichšie a tichšie, až prejde do pianissima. Napokon už len vidieť, ako študenti a všetci speváci s nimi hýbu ústami, hlasu však nepočúť. Až Čepčanský s Janom zarevú:

Ať nás nikdo, ať nás nikdo, ať nás nikdo neslyší!!

Ať nás nikdo, ať nás nikdo, ať nás nikdo neslyší!!!

Steny sa pukajú a to množstvo je jediný smiech a dobrá vôľa. Susedia objímajú sa okolo krku a spievajú jeden nad druhého.

A do toho virvaru dobrej mysle a cigaretového dymu vojde nový hosť, mladý, zdravý, usmiaty a s ohňom v pohľade.

— Maroš, Maroš! Nech žije Maroš! — ozve sa zo všetkých hrdiel. — Teda si neumrel? — podávajú mu ruky, i desať naraz. — Ani nesmieš umrieť! Národ ťa potrebuje, takého chlapa!

Živio, živio, živio—o—ó!

Mnoga ljeta, blaga ljeta, mnoga ljeta živio—ó—ó!!!

Poháriky zaštrngajú. I Maroš si štrngne. Nalieva sa — má kto platiť. Henten objemný dobráčisko s fúzmi ako z ľanu, s drobným huncútskym zrakom — ujec z Brezovej, je pri groši a chce vidieť, ako sa študenti zabávajú. Nech teda vidí, ako buráca tá slovenská krv, keď je doma. Hoc je to i len u Macháča v kamennej pivnici.

A Macháč sám, takto i trpiteľ za slovenčinu — vyhodili ho z mestského domu, kde mal akúsi službičku — rastie od radosti. Nosí pintovku za pintovkou. Jeho dcérka, príjemná, milá — reční vlastenecké verše, s prešporským prízvukom. Zato jej slová zapalujú. Ozvú sa reči. Zareční si jurista Klenovský, i Šimon Kuterka. I Jano si zareční. Napokon vstane i Maroš povedať svoje. Hovorí o Bratislave, kde zapadla Slávov sláva a kde zas musí vzišť! Jeho reč podnecuje, pobáda do práce, do boja — za lepšiu budúcnosť slovenského národa. Nejednen zrak zaslzí nadšením. I starý Macháč utrie si najprv oči a potom zdvihne pohár — pozdraviť živého a zdravého básnika.

Už je pozde, keď zazneje tá posledná: Dobrú noc, má milá, dobrú noc! Hostia sa vyhrnú na ulicu. Slovenský hovor leje sa ani rieka dolu Židovňou. Niektorí z chlapcov ešte si pospevujú.

— A nepobuďte mi tých židov, chalani! — ozve sa naraz hlboký drsný bas na rohu ulice. — Buďme tu, bratři, tiši, ať nás nikdo neslyší! — Pod lampou rysuje sa vtom mohutná postava mestského strážnika.

— Á, to si ty? — volá Klenovský veselo.

— Ja! — ozve sa znova ten hlboký drsný hlas.

— Nazdar!

— Nazdar!!

— To je, vieš, naša prešporská polícia! — vysvetľuje Jožo idúcky Marošovi. — Niekedy sa nám môže i zísť.

— Iste!

23

Marošov duch je teraz náramne impulzívny. Ako oštep po jarnom daždi — zazelenie sa i zakvitá. Všetko ho zaujíma a všetko zvládze. Exegéta Matyáš, hebrej a filozof Krupan, historik Mörk, i ostatní profesori — obdivujú ho, ako sa chytro pozbieral, vynahrádzajúc zameškané. Iba neoholený Kövess zamrzí sa naňho, keď raz vyjde z učebne práve vo chvíli, ako on — profesor, vchodí — prednášať svoj obľúbený predmet — uhorský protestantizmus. Čo však robiť? Plajbása nikam nezaujíma historický objav prednášateľa, ako aristokratka a patrónka Zuzana Lorantffí nachádzala svoju rozkoš v párení koní.

Na štúdium vrhne sa zrovna dravo. Večer číta Puškina alebo iných ruských autorov, bojujúc s cyrilikou. Nevyhnutnosť tvoriť literárne chytá ho i samého za srdce. Popíše papiera a hodne i roztrhá. Tu i tu vyjde mu niečo v tlači, z čoho má radosť. Práve sa zakladá študentský časopis, kde má byť za prešporskú mládež spoluredaktorom.

— Vy azda ani nespíte, Herr Plajbás, — kára ho neraz Tante s láskavým výrazom v šedivých očiach. — Zas ochoriete, uvidíte!

— Ó, nie, Tante, — usmeje sa jej veselo. — Ale chcem byť spisovateľom.

— Wie ein Goethe, nicht war? — povznesie hrdo hlavu, postriebrenú šedinami. — Ako Goethe, pravda?

— No, keby!

— Sagen sie, — ja! — dupne nohou, ponúkaná povedomosťou svojej fajty. — Povedzte — áno! Práve čítam knihu — vraj kto čo chce, keď veľmi chce, i dosiahne to.

— Also, — ja!! — dupne i Maroš nohou a rozosmeje sa veselo berúc klobúk do ruky.

— A kde idete? — zvedavá je Tante.

— Na schôdzku. Na študentskú schôdzku! Zbohom!

Život slovenských študentov v slávnom meste na Dunaji — v niekdajšej Bratislave — je vždy rušnejší a bohatší. Niektorí, ako Petráš a iní — odišli. A len tu i tu zaskočia pozrieť, čo robí národ. Miesto nich však tu sú druhí a počet ostáva dôstojný. Klenovský a Kuterka popri štúdiu píše v advokátskej kancelárii došlého slovenského pravotára. Ostávajú teda v stálom kontakte

so študentstvom. Niektorí zas, ako Vydrnáč, zaostávajú so skúškami. Nechce sa im akosi zameniť študentský život s filisterským klopotením.

Maroš kráča od Dunaja rušnými ulicami, ponorený do vážnych myšlienok. Cíti v žilách búrne kolovať mladú krv a zdá sa mu, akoby nebola len jeho, ale krvou celého slovenského študentstva. Tej mladej slovenskej generácie, čo hľadá nové cesty a chce sa vzoprieť akémukoľvek náporu — namierenému proti životu tisícov, ba miliónov. A tento duch spolupatričnosti i národného idealizmu rozohŕňuje mysle v Budapešti, Prešporke i inde. Jest čomu žiť... i boriť sa je za čo! A to je veľká vec!

Spod Michalskej brány zamieri na Vysokú. V Janovej komore, kde kedysi tichučký Gustík Drieň žialil s prorokom Jeremiášom nad hebrejským textom, — niet už ani kde jablko hodiť. Všetko je obsadené, pohovka, stoličky, i postele — študentmi. Maroša prekvapí, keď tu nájde i rodáka Mila Klošku, právnik z Budapešti, vyslatého sem tamojším študentstvom.

— Prišiel som sa dohovoriť s vami, — vraví mu akýmsi povýšeným tónom. — My, peštianski študenti, mienime vydávať časopis „Plameň“. Bude to voľná tribúna a bolo by dobre, keby ste sa pridali k nám. Ty by si bol spoluredaktorom.

Debata sa rozvinie a pospomína sa mnoho. Plánov je vždy dosť a ochoty aspoň na prvej porade — podobne. Rozrečnia sa Kriepnik, i Jano Črep, i Šimon Kuterka. Prehovoria aj iní. Maroš je za to — nech má mládež svoj časopis! Počerný Krucký sedí s Čepčanským v úzadí na posteli, a ako obyčajne, mlčí. Tmavé oči má skoro privrené, hlavu podopretú rukou s prstami na vysokom čele.

— Páni, — prehovorí, keď sa už všetci vyvraveli, — a kto stojí za tým?

— No, my všetci! — hotový je hneď Maroš.

— Ja viem. Ale kto ešte okrem nás? Priateľ Kloška, dúfam, mohol by nás o tom informovať.

— No, áno, — ozve sa Milo s úsmevom povýšenosti na perách. — Je to Marek Pavlovič, právnik a redaktor z Prahy. Človek vzdelaný a súci. On nástojí vytvoriť niečo pokrokového a vrhnúť do stojatých slovenských vôd nejaký poriadny balvan. Mal prísť sám, ale nestačí.

— Dobre, — ukladá Krucký vážne slovo na slovo, — my sme tiež za to. Ale nech je to nie nejaké bucharónstvo. Keď pokrok, tak pokrok — ale v našom duchu!

— Tak je! Tak je! — prisviedčajú študenti zo všetkých strán. Krucký

vystihol to pravé, ako obyčajne. Iba Maroš hľadá ironicky okolo seba. On sa slovíčka nebojí a je rád, ak čo bude z plánu.

Debata sa zakľúči a študenti i s Kloškom sa rozchodia. Jano, Kriepnik, Košan, Kuterka a dobrá časť však ostane. Ostane i Maroš, najmä keď nechce za Kloškom, ktorý mu je pre svoju povýšenosť vždy nesympatický. Vysvitne, chlapci sú dohovorení nejsť do konviktu na večeru, lež navariť si halušiek. Všetko, čo k tomu, ba i náčinie — majú už pohromade. Jano zakúri do železnej piecky s kolieskami a platničkou navrchu.

— Krucký tomu akosi nedôveruje, — snuje sa debata ďalej. — Ktovie prečo?

— On má svoje dôvody, — ozve sa spevák Čepčanský.

— Aké obavy? — zadíva sa Maroš. — Časopis bude i v našich rukách. Naši Pešťania sú namýšľaví. Nemajú nás za nič. My im však, aj ich Pavlovičovi — ukážeme!

Voda na platničke zašumí, Jurko Kriepnik zhodí kabát, vymiesi cesto, naberie na lopárik a vidličkou hádže halušky do hrnca. Ostatní, a je ich zo desať, čakajú netrpezlivo.

— Mali sme všetkých zadržať, — poznamená kávoový Miro Košan.

— To veru, — zašomre Jano. — Kto by tu nahádzal toľko halušiek?

Na stole je veľká misa. Vedľa nej balík bryndze a hĺba vidličiek, vypožičaných od domácej panej. Halušky Jurko vysýpa na misu, posype vždy bryndzou. I slaniny rozpraží, až chlapcom zamlanie v ústach.

— Bude sa to jesť! — robí si chuť Čepčanský. — A potom si zájďeme k Macháčovi. To jeho dievčatko ešte nám zareční niečo.

Konečne je lakota hotová. Halušiek je vrchom na mise. Študenti berú vidličky a s chvatom pustia sa do jedla.

Vtom sa dvere otvorí a ťažkým krokom vojde fúzatý Vydrnáč.

— Ej—ej, — mľaskne si ústami, — ale som sa dobre nadaril.

— Myslíš, dáme ti? — zašomre Jano, napchávajúc sa haluškami.

— Azda by ste mi nie? — zastane chlapisko naprostred izby. — Kde máte vidličku?

— Nemáme! — stane mu Miro do cesty. — Ty si si nedal ani na bryndzu, ani na múku, ani na slaninu. Prídeš len ani kocúr na hotové, pravda?

— Eh, tu je ešte čosi! — schytí si on miesto odpovede vidličku zo stola. — Dajte mi! — mieri náčiním do misy.

— Nedáme!

— Ozaj nie? — zablysnú Vydrnáčovi oči akýmsi odhodlaním.

— Naozaj!

— Ani mi nedáte? — uškrnie sa diabolsky na jedákov i na misu.

— Nie veru!

— Ph! — pľuvne vtom ponad ich hlavy rovno do skoro plnej misy. —

Ph!

Nastane prekvapenie, aké nik nečakal. Jedáci pozrú na seba bezradne, zgánia na Vydrnáča a skladajú po jednom vidličky. A Vydrnáč akoby nič. Sadne si pekne ku stolu, pritiahne si misu s haluškami a sádže ich do seba vidličkou ani do prázdneho vrea.

— Ty zbojník! Ty žrút, ty! — sypú sa naňho nadávky. — Takýto žralok! — uľavujú si študenti, zarazení v najlepšej chuti. — Ty bezočivec!

— Mali ste mi dať, bolo by ostalo i vám! — smeje sa im do očí a báda do najmastnejších, až sa mu ústa lisnú. — Eh, aspoň raz sa najem dobrých bryndzových halušiek! — nafukujúc naberá, kým sa nedoberie samého dna.

— To je hrozné! — žasnú kolegovia a po jednom začnú sa smiať. I Maroš sa lapá za boky. Pozrie na Jana a príde im obidvom niečo na um. Niečo z Kremenca. Tá ťapša krémovníkov — hej! Čo je to však k tomu divadlu? — Hahaha!

— No, nebedákajte, hladoši, — utiera si jedák strakatou šatôčkou ústa i fúzy, hm, — fffú! — rozopne si i poslednú gombičku na veste. — Mám doma pol šunky. Prinesiem ju k Macháčovi. Keď som sa ja najedol, nažerte sa i vy!

— To je už slovo! — odľahne šuhajcom. Vyhrnú sa z komory a hybaj na Židovňu do kamennej Macháčovej pivnice. Tu sa debatuje ďalej o novom študentskom hnutí hlboko do noci.

Mladé mysle pomaly sa utíšia a zjednotia v zdravej túžbe pracovať. Keď však vyjde prvé číslo časopisu „Plameň“, rozrušia sa znova. Za prešporskú skupinu je v ňom i Plajbásov referát. I Krucký má tam svoj príspevok, čo je všetko v poriadku. Na úvodnom mieste je však článok, označený písmenami M. P., a ten rozčúli nielen študentstvo, ale i celú slovenskú verejnosť. Marek Pavlovič — kto by to bol iný? — dvíha v ňom prápor za pokrok, sľahá nehybné spiatočníctvo, najmä kňazov, o ktorých si dovoľí napísať i to, že len z hlúposti ľudu žijú! V novinách i časopisoch povstane odpor pre nekvalifikované narážky. Zvrnie to i v samom študentstve, najmä v prešporskom, ktorého zrnom sú práve teológovia.

— Nehovoril som? — pripomenie kolegom Samko Krucký.

— Vykryštalizuje sa to a bude dobre! — odpovie Maroš. — Je to voľná tribúna. Najmúdrejšie podvrátiť nesprávne tvrdenie a nedať sa!

Skala, vrhnutá týmto činom do tíšiny slovenského života, dlho hádže vlny. I školský rok sa skončí a strely lietajú. Spomína sa ľahotársky, otrávená mládež! Táto sa však cez prázdniny zide na martinských slávnostiach. Príde i právnik a redaktor Marek Pavlovič, už dosť vážny pán, vystrihaný, vyholený, pichajúci drobnými očami na všetky strany. V miestnostiach kasína prednáša na tému: Pokrok a konzervativizmus. Naslúcha mu mladá študentská generácia z peštianskej, prešporskej i z iných skupín. Maroš, ako zástupca svojej skupiny i spoluredaktor „Plameňa“, sedí za stolom práve oproti prednášateľovi a pozorne si značí. Jeho Pavlovičov tón neuráča — on má rád voľnosť názoru, i keď sa rozvlnia stojaté vody, hoci kameňom. Ale čo tvrdí, musí byť pevne postavené. Ináč do krivej vety zachytí sa Plajbás ani do háka.

— Pán prednášateľ nástojí na pokroku, — vykladá v debata trochu zazený. — Otázkou je, čo je pokrok? Prizvukovať, ako sme počuli — „nám treba niečo nového, nového“, myslím, nie je dostatočné. Život nie je móda. Znamka pokroku nie je v novote, ale v lepšej akosti. — Teda — nám treba niečo lepšieho, čo náš národný život vzpruží a zdokonalí...

— Tak je! Tak je! — zazneje v miestnostiach frenetický potlesk s výkrikmi súhlasu.

— Kto je ten mladý človek? — zašumí tu i tam zvedavo.

— To je Plajbás! Martin Plajbás!

— Ten, čo i píše?

— Ten!

Maroš cíti, ako sa stáva stredom pozornosti. Marek Pavlovič krúti na konci debaty vpravo i vľavo, jednako musí ustúpiť. Slová, z tých národ nevyžije. Ide o to, čo obsahujú. A národu netreba skaly, ale chleba, keď má žiť.

— Dobre ste mu odpovedali! — stisnú Plajbásovi ruku mnohí po zasadení. — Správne! To nové nemusí byť ešte dobré a to pokrokové, keď už tak, nech je aspoň lepšie!

— Dobre si mu to, Maroš, — zachytí ho vtom urastený mladík, počerný, veľkých šedivých očí.

— Ach, Gustík, ty si to? — poznáva Plajbás kolegu Drieňa, ktorý

už vypomáha kdesi na fare. — Sám si tu? — trhne čosi nevysvetliteľného šuhajom.

— Nie! I so sestrou, Elenou. Práve ju hľadám.

— Idem s tebou. Predstavíš ma jej?

— Ale áno!

— Ona, tak viem, bola tiež chorá ako ja.

— Na týfus, ako ty. Hej! — prikývne Gustík a prejde v reči zas na Pavlovičovu prednášku. — Pokrok, pokrok! Ten myslí — pokrok je chodník do blata, onen zas cesta na vrch. Správne si mu to povedal. Národ musí vedieť, kam ho chcú jeho vodcovia viesť. Späť ku zverskému stavu a či k lepšiemu, dokonalejšiemu životu.

— To je práve to najhlavnejšie! — sleduje ho Maroš dolu schodmi. — Na slovíčka potrávilo sa už mnoho ľudí. Otrávia sa i celé národy, — hovorí, hovorí, i obzerá sa, či nepozná i sám medzi dievčatami Drieňovie Elenku podľa predstavy, ako si ju vymaľoval v duši ešte na posteli.

Zídu do dvorany, kde je už ani v mravenisku. Mladí páni, študenti pobehujú sem—ta. Nejedna známa tvár mihne sa Marošovi pred oči. Tu sú Petráš i Kloška, i Paľo Kluchaj. Ba i oberučný Grubec, blondiak Pačesák, Viktor Sveták, peštianski študenti a iní. Dievčatá najviac v prekrásnych krojoch postávajú po skupinách ako nejaké kvetinové hriadky. Smejú sa farby, smejú sa i oči a ústa švitoria.

— Toľko krásy, a všetko je to naše — slovenské! — rozhliada sa Maroš. Ten hovor pestručkých výšiviek účinkuje naňho silno, až sa mu slzy tisnú do žeravých očí. — Len kde je ozaj to dievča, čo umieralo so mnou?

— Elena! — kynie vtom Gustík a vedie kamaráta ku skupine dievčat, utiahnutých nabok. — Tu ti vediem kohosi.

Stredná z dievčat, v priesvitnom, snežnom tylovom klobúčku, prizdobenom ružami, obráti sa k nim. Tvár má jemnučkú, pleť bielu, pekné obrvy a veľké, dobre uložené snivé oči.

— To je ona, Elena Drieňovie, — myslí si Maroš a srdce mu divne zabúši. — Aká je jemnučká. I ústa má tak jemne krojené.

O chvíľu je už s ňou v rozhovore.

— Počul som o vás, slečna, v nemocnici, — hľadí na ňu nežno, akoby ešte vždy bola chorá.

— A ja o vás, — povie skoro šeptom. — Paľko Kluchaj mi rozprával.

— Obaja sme boli naraz na odchode zo sveta.

— Obaja.

— A vrátili sme sa späť.

— Vrátili.

— Tak sa už aspoň pobavme tu spolu, — blysnú ohňom Marošove oči.
— Ktovie, prečo nás nechali na tomto svete?

— Veru!

Pomaly sa však tiché dievčatko rozvraší. Plajbás sa dozvie nielen jednotlivé časti ťažkej nemoci, ale i to, že Elenka má nevlastnú sestru vo Sv. Petre Pavle. Ona je už vdova a má obchod — Opolných obchod, to je jej. Má jej ísť i vypomáhať, keď je taká opustená, sama.

Maroš sa nemôže zbaviť silného dojmu a dlho sa baví s Elenkou. Na tanečnú zábavu neostane. Netancuje.

— Do videnia, Elenka! — lúči sa s ňou večer, keď má už ísť na stanicu.

— Už idete? — uprie naňho snivý, dlhý pohľad. — Tak do videnia!

— Ale istotne! — ešte raz sa prizrie na tie veľké, učudované, snivé oči — a stráca sa smerom k východu.

Cestou cíti, čosi sa stalo v jeho duši. Čosi mimoriadneho, osudového. Zas mu prídu na myseľ všetky pekné oči, ktoré poznal — až po tie Máriine v nemocnici. Ani jednej nespravili naňho taký silný dojem. Azda sú to tieto, o ktorých neraz snil — tie pravé a preňho jediné?

— Hej, tie oči, snivé oči — pospevuje si vo vlaku, vyhládajúc na striebrom spenené vlny rozbehnutého Váhu, — beda, kto k vám zabočí.

24

— Je to ozaj ona? Vysnený predmet mojej básnickej lásky? — zamýšľala sa doma šuhaj, keď obraz dievčaťa nezmizne mu z duše. To stretnutie nepredchodí mu náhodným, ako si nevie vysvetliť prostou náhodou všeličo zo svojho života. Myslieť na niekoho i bez videnia a potom na prvý pohľad poznať sa je iste nie všedná udalosť. On sa nespýtuje — kto je, čo je? Či okrem tých pekných očí, jemne krojených úst, tmavých vlasov a bielučkkej pleti má ešte niečo? Vie od Paľka Kľuchaja — Elenka je dcéra chudobného, maďarskou vládou preháňaného rektora, teraz už penzistu v Žambovciah. To mu stačí! Či by ho však ona — spomenie si na všelijaké zlé skúsenosti — mohla rada mať? — Eh, čo, — prejde si dľaňou po vysokom čele rozohnať ťažké myšlienky, — ktovie komu je súdená! I v Martine krútili sa okolo nej viacerí mladí páni.

Čo však nemá z duše vyblednúť, to nevybledne. Elenu už cestou z

Martina prekárajú kamarátky i známi študenti — Plajbásom. O Marošovi zas vedia skoro zvedavci vo Sv. Petre Pavle, s kým sa zabával na augustových slávnostiach. Prinesú to kamaráti, Paľko, i Milo Kloška to prinesie. A prinesú aj iní. Bolo ich tam dosť.

— A ten váš syn má vraj akúsi peknú známosť, — pripomenú panie mamke Kozovie v meste.

— Ach, ja veru neviem o tom, — vyhubuje ona. — Maroš je ešte nie na to.

— Ale my vieme! — usmeje sa jej tá i oná. — A pekné dievča! Nevlastná sestra pani Opolnej. No, je to ešte nie nič takého. Syn váš je človek schopný, súci — on má otvorené dvere i v našich domoch.

— No, my sme len takí ako chudobní ľudia, — vypráva mamka. — Maroš to vie a on je nie dotieravý.

Marienka Kramlíkuľa Kozovie aj by niečo povedala svojmu synovi. Keď však vidí, ako on usilovne pracuje doma a nezjaví sa jej, zdrží to pri sebe. Ved' aj on má rozum — vie, čo robíť.

A sedliacky študent ozaj nezaháľa. Vyjde s otcom na pole pomôcť mu kosiť. I so soľou sa vyberie do hory — ako kedysi — k jaloviatku. Pastieri, Kušiak a Stano, dajú mu miesto v kolibe a rozprávajú do nekonečna. Len je v tom už menej pravdepodobnosti.

Je dosť zamlknutý a žije si utiahnuto. Niekedy si zájde v dlhý letný večer s kamarátom Paľkom do mesta.

Raz, keď prídu pred obchod Opolných, zrazu zastanú ani na povel. Vo dverách obchodu stojí so staršou, vychudnutou dámou dievča strednej postavy, tmavých vlasov, bielučkej pleti, upierajúc veľké snivé oči kamsi doďaleka.

— Elenka, slečna Elenka, to ste vy? — zrovna vykriknú prekvapením obaja mladí ľudia.

— Ach! — hodí dievča mäkký pohľad na svojich známych. — Prišla som pomôcť sestre.

— Do obchodu? — zachveje sa Marošov hlas.

— Áno!

— Dúfam, i vy nás prídete pozrieť, — nahne sa k nim staršia dáma, príjemná, chudučká — iste od starostí. Pani Opolná.

— Prídeme, — prisľúbi hneď Plajbás. — Do obchodu môže každý. Len čo u vás kúpiť?

— Všetko možné! — hneď je obchodníčka vo svojom elemente. — Cigarety, štamperlík slivovice alebo borovičky, bombóny...

— To, to, to! — prikyvuje Paľko spokojne.

— Nič pre mňa! — krúti Maroš hlavou. — Ja nefajčím, nepijem, bombóny tiež nemám rád...

— Tak viete čo? — usmieva sa pani Opolná. — Počúvam, ste veľký spevák. Kúpte si u nás lusinu.

— Lusin? Čo je to? — stojí šuhaj, zabudnúc oči na dievčati.

— No, lusin, to je francúzsky výrobok. Taký sekaný pelendrek. Poďte, okúste to. Stojí to len grajciar, teda dva haliere.

Vojdú do sklepu, kde práve postáva niekoľko stálych odberateľov. Sú to páni z neďalekej fabriky. Dochádzajú sem i viac ráz denne, ktorý pre cigarety, ktorý na štamperlík. Niektorý nadíde i šestnásť ráz. Tu okúsi Paľko i Maroš lusin. Kluchaj to vyplúje, ale Plajbásovi pozdá sa to. Osudne sa mu pozdá.

Od tých čias nadíde si pre lusin skoro večer po večer. Niekedy nakukne s ním i Paľko, ktorému, zdá sa, Elena je tiež nie ľahostajná. Práve preto radšej ide sám. Pohovorí si s dievčaťom, požartuje a vykračuje si potom do Mostíc tmavými uličkami, ani čo by celý svet bol jeho. Z tých snivých očí, keď vojde do obchodu, pomaly vyčíta radosť. A to mu stačí. Niekedy i doma na lôžku uvažuje o stave, v ktorom práve je. Porovnáva to so všetkým, čo podobného prežil. Porovná i s pocitom, tým sladkým pocitom, keď sa mu usmiala Lenka v Kremenci na jeho pozdrav. Ale nie — to je celkom iné! Pripomenie si i tvrdenie Schopenhauera o láske, v ktorej sa ozyva hlas tretieho, ktorý chce žiť. Zdá sa mu to prihrubé a nevýstižné. Jemu stačí ten snivý pohľad vyplniť prázdny svet a ožiariť, ho svetlom. Lúbosť uňho premieňa sa predne na čisté estetické zažitie.

— Pravá láska má byť ozdobou života, — konštatuje si sám pre seba, — len tak stojí niečo!

Príde mu na myseľ voľný život ešte len i v samom Kremenci. Ako to hovorievali Pišta Kiss, Paľko Szekeres, gavalier kremenských dám, aj iní! Predstavia sa mu pred oči — Minerva, Ilonka, študentské milenky, a v duši mu zazreje ironické — čo si počneš so ženou, keď sa oženíš? A čo je to všetko k tomu, čo videl a skúsil v peknom, výstavnom meste nad Dunajom? Tie lesíky a ulice majú svoje tajomné kúzlo, čo vábi, až morí — rozbúri

mladú krv za omamných nocí. Videl to na iných, cítil to na sebe — ale vedel, to môže byť hocčo, len nie ozajstná láska!

— Elenka! Elenka! — zašepcú mu neraz i nevdojak pery. A hoc on nebol nikdy spustlý, pri pomýšlienke na jasný obraz zbožňovaného dievčaťa pocíti Maroš výčitku v duši za všetko, všetko — ešte len i za hriešnu myšlienku. — Čo je to? — naslúcha tomu záhadnému hlasu. — Aký to má zmysel? Katharsis — očistu? Taká je teda opravdivá láska?

Študentom netreba veľa a zvedia o Marošovej láske. A to je udalosť! Uznajú, nemá zlý vkus! Keď u Opolných zavrú obchod, zachytia ho so sebou a on sa nevzpiera ako predtým. Sú tu i starí kamaráti z Kremenca, Mišo Pačesák, i Ondro Grubec, študujúci v Pešti. Prišli na návštevu a bývajú u Kloškov, kde jest miesta dosť. Zájdu si do Weissov na dobré pivo. Okolo jedenástej rozhodnú sa zachytiť Cigánov a dať dievčaťom muziku.

— Ja si dám svojmu dievčaťu, — rozhodne Milo.

— I ja! I ja! — ozývajú sa šuhajci. — Nech majú radosť! A ty, Maroš, nedáš?

— Komu?

— Nuž tomu dievčaťu so snivými očami.

— Dám! — pristane i on, aby sa ešte niekto iný nedal na to. Stojí to zlatku. Preňho je to peniaz. Na šťastie má ešte niečo vo vrecku z peňazí, čo dostal za verše z Ameriky.

A teraz od polnoci počne sa vyhrávať. Najprv Elene z fabriky. Potom Irke z obchodu. Zatým kotlárovie Želke, a tak radom.

— Kam teraz, páni? — spytuje sa primáš napokon.

— No, do Opolných! — ozve sa Paľko Kľuchaj. — Elenke Drieňovie!

— Ta! — vedie Maroš rínom k uholnému domu. Je veselý, v duši je mu sladko. Predstavuje si, ako si to milé dievča otvorí oči, keď začuje mäkkú sladkú hudbu... Sadne si na posteľ, rozosvieti svetlo a pomyslí si naňho. — Hej, — zvolá na muzikantov, — sem za mnou!

Ako však dôjde ku bráne a probuje otvoriť, stane zarazený. Brána bývala vždy otvorená pre krčmu v budove. Teraz je zamknutá. A dom, v ktorom býva pani Opolná, je vystavaný vo dvore. Dostať sa k nemu — bolo by len po záhumní cez záhrady a ponad ploty. Takto rýpať basu — je riskantné. A Cigáni pri takých malých pánoch, ako sú študenti, ani sa na to nedajú.

— Zavreté! — zavzdychne si Maroš.

— Zavreté? Škoda!

Serenáda teda vystane. Ráno však stane si primáš Gejza pred Opolných obchod. Počká na bielučké dievča.

— Máte škodu, slečinka, — smeje sa jej v ústrety.

— Akú?

— Mali ste dostať serenádu, a brána bola zamknutá!

— Vidíš! — obráti sa pani Opolná k sestre s úsmevom. — Vavela som ti, ja som počula, ako sa ktosi dobýva.

— Mali ste zísť otvoriť, milosťpani, — ľutuje Cigán.

— Druhý raz! Teraz som sa bála.

Elena je Marošovi vdáčna, i keď serenáda vystala. Večer je k nemu milšia ako inokedy, hoci jej biela tvár máločo prezradí. Pri rozchode nechá mu mäkkú rúčku dlhšie v ruke, akoby zabudla — odtiahnuť ju.

— Má ma rada, — prichodí šuhaj na presvedčenie. Iný považoval by to na jeho mieste za čosi prirodzené — on ešte ani teraz neprebojoval ten podivný rozpor sám so sebou. Nie si je akosi vôbec vedomý svojej hodnoty, najmä telesne nie. Chápe to teda ako nejaký dar, keď sa také chutné stvorenie pripne k nemu, chudobnému študentovi — z Kozovie dvora. Pri svojej rozhodnosti nevydrží to takto dlho. Srdce mu zabúcha, keď si pomyslí na chvíľu, čo musí prísť, a to skoro. Alebo — alebo!

Príležitosť podá sa sama. Pani Opolná pozve ho na nedeľu večer do domu. On príde a je samý život. Líca mu horia, oči tiež.

— Dobre, že som prišiel, Elenka?

— Dobre!

Pani Opolná vyjde niekam za prácou. Ostanú sami. V izbe je ticho. Ak počuť, to je tlkot dvoch srdc.

— Elenka, — prerve mládenec mĺkvotu, — ja som si rozmyslel. Ak chcete, môžeme byť svoji.

Ona sklopí oči, bielučká tvár sa zapaluje. Jemné pery červenejú, ale sa nepohnú.

— Váha? — mihne sa mu hlavou. Vtom ona zdvihne tie husté mihalnice a snivé oči zasvietia toľkým kúzlom, až sa Maroš nezdrží viacej. Prihne sa k tej, akýmsi tajomným svetlom ožiarenej dievčenskej hlávke, privinie si ju k sebe a priloží žeravé ústa na jej pery.

Keď sa vráti pani Opolná, sedia si obaja na svojich predošlých miestach. Ibaže horia ružovým plameňom.

Pri odchode vyprevadí Elena Maroša dolu schodmi až na dvor. Sladké šero priclóní ich oboch. Vysoko na oblohe jagajú sa hviezdy.

— Spi sladko!

— Dobrú noc!

Maroš pocíti len teraz opravdive sladkosť lásky nestrovenej, tej neukojenej zvedavosti, z ktorej vyviera tisíc farebných túžob. Žije vo zvláštnom zelektrizovanom ovzduší, i keď Elenka musí do Žamboviev a on zas do Prešporka zakončiť štúdiá. V tej neveľkej izbičke nad Dunajom dobre mu je pomyslieť na svojich v Mosticiach, i na tých niekoľko priateľov. Tým sladšie mu je však vedieť, že niekoho má, s kým si rozdelí srdce i to, čo život dá. Niektorí kolegovia majú svoj stolík ozdobený fotografiou vyvolenej. On fotografie nemá, iba takú skupinovú. Zato neraz postaví si večer pod lampu i túto a zadíva sa dlho—dlho do tých zvláštnych, jemu takých milých črt. Napíše jej, čo všetko robí a čo chce spraviť, ako by mu pritom i ona pomáhala. Cíti v duši ohromnú vôľu pracovať — vykonať niečo veľkého, aby — keď je i len od Plajbásov z Kozovie uličky — poznala, že má byť na koho hrdá.

A ozaj — to jeho meno začína letieť z úst do úst nielen medzi študentstvom, i v širšej slovenskej verejnosti. Jeho literárne práce zjavujú sa po časopisoch a vzbudzujú pozornosť.

Míňa sa i najťažšia časť štúdia, keď Maroš i pri svojej láske k Elenke pocíti v sebe ešte jednu túžbu — poznať ten veľký, šírý svet. Dobre si je vedomý, ak chce vytvoriť vážnejšie veci — musí mať svetový rozhľad. Ináč by na niektorej tej dedine zapadol a zakrnel. Aj to napíše svojej láske a ona sľúbi sa mu cestou od rodiny staviť aspoň na stanici v Prešporku. Maroš už počíta dni, kedy to má byť. Predstavuje si sladkosť tej hodinky, čo strávia spolu. Keď svitne ten deň, celý je nadchnutý. Popoludní sadne si doma k stolíku a píše verš. Taký, aký píše básnici v podobnom duševnom stave. Myslí si — dám jej ho. Veď čo jej môžem dať?

Keď je verš hotový, prečíta si ho. Nahlas si ho prečíta.

— Dobrý! — zajasá mu úsmev na tvári, trochu vychudnutej. S pocitom veľkej radosti vstane a zoberie sa na stanicu. Ako však vyjde do kuchyne a lapí sa kľučky — strach! Dvere sú zamknuté! — Tante, Tante! — volá predesený. Ale po panej ani slychu. Ona, mysliac si iste — nikto nieje doma, zamkla byt a odišla.

— No, čo už teraz? — stane Maroš ani stĺp. Otvorí okno, obrátené

do bočnej uličky. Nevidieť nikoho! A času už veru niet. O štvrtej vystúpi Elenka na perón, prejde sa i po stanici, a jeho tam nebude. — Hrozná! — vojde si prstami do bujných gaštanových vlasov a celý sa rozstrapatí. Zatrásie dverami, či by ich nebolo vytrhnúť. Tie zapraštia pod tlakom dobrého chlapa, ale sú prisilné. Zámka ani cuchta nepopustia. — Keby bola aspoň sekera niekde? — rozhliada sa šuhaj nervózne. Márne! — nič, ničového nič! Naraz mu svitne myšlienka. Priskočí k otvorenému kuchynskému obloku. Vyhne sa — v bočnej uličke ešte vždy nevidieť nikoho. Je na poschodí, ale výška nie je veľká. Keď sa zachytí pevne rukou výklenku pod oknom, môže sa i spustiť. Neváha — niet kedy! V druhú chvíľu prehodí sa cez oblok, zachytí sa výklenku a — hupp! — je na zemi celý a zdravý.

Sotva sa však poobzerá — nové nešťastie: policajt!

— Á, vtáčik, — lapí ho rameno spravodlivosti mocno v nadlaktí, — čo ste robili v tom byte?

— Ja? — zadíva sa až divo v tú fúzatú, mäsitú tvár s veľkým červeným nosom. — Veď ja tu bývam! — počne vysvetľovať.

— To by mohol povedať hocikto! Kto ste? Legitimujte sa!

— Som Martin Plajbás, akademik, bytom tu.

— Tak, pán Martin Plajbás, idete so mnou na strážnicu.

— Ani mi nenapadá, pán policajt, — vytrhne sa mu z ruky. — Ja musím na stanicu, a to hneď. Ináč omeškám. Spýtajte sa tu hocikoho, či nebyvam tam na poschodí? Spýtajte! — odkazuje sa na ľudí, čo na krik natíčajú hlavy do uličky i z okien, i inak.

— Mňa Tante zamkla, a ja musím na stanicu. Keď som nemohol dverami, tak som skočil oknom, — no!

— Hja, — krotne policajt, keď vidí, ľudia sú na študentovej strane, — ale oknom sa nechodí.

— Kedy chodí, kedy nie! Vás konečne do toho nič! — využije policajtovej neistoty a ufrkne.

Na stanici skoro sa buchne do Elenky medzi cestujúcimi, ako sa hrnú z perónu.

— Ach, už som myslel, ani nebudem s tebou, — rozpráva jej udýchaný príhodu. — Ledva som dobehol — uff!

Skoro však zabudnú na všetko. Utiahnu sa do druhotriednej čakárne,

ktorá je prázdna, akoby len pre nich, a šepocú si, hrkútajú. Prídu vlaky, idú vlaky. Oni ani nebadajú, len keď už i Elenke treba nasadať.

— Ešte som ti chcel niečo povedať, — zväžnie Maroš, keď už cíti — nemožno odkladať. — Chcel by som do cudziny. Počkáš ma?

— Kam? — rozšíria sa jej oči dokorán.

— Do Škótska.

— Ó, to je ďaleko! — sklopí ťažké viečka. — To je d'a—le—ko!

— Nie, dušička, teraz už nie! Vieš, kto chce niečo vážneho vykonať v živote, musí poznať svet. Budem ti písať. Často ti budem — počkáš ma?

— Počkám!

25

Prvý sneh padne zas na strmé končiare v okolí Sv. Petra Pavla, keď sa Maroš lúči so svojimi. Mamkina biela tvár, zoraná starosťou, otcove údy robotou zhúžvané, k tomu to biele tichunké stvorenie, hľadajúce ho iste neraz svojím snivým zrakom — ťažko to zanechať! V tom všetkom je sila — akási centripetálna príťažlivosť — čo zdržiava a viaže, prikúva k zemi. Ale je i sila iná, centrifugálna, čo, prekonajúc tú prvú, ženie i dušu kamsi do širého sveta. Touto silou hnaný nastúpi i on ďalekú cestu — nájsť v tom svete veľkosť a dokonalosť.

V Žiline pridruží sa mu vlasatý poblednutý študent, Braňo Šebeň. Ako Maroš, i on je už skončený. Doštudoval na akadémii v Šoprone. Ide však skúsiť sveta, keď pán Scotus, dobrý priateľ Slovákov, zaistil peniaze. Mládenci si podajú ruky a hneď sa skamarátia. Braňo vyvalí pečenú kačicu a rachot rýchlikových kolies prehluší nežný hlas sentimentality.

Ráno sú už v Prahe. O dva dni v Drážd'anoch. Nasleduje Leipzig, Berlín a tak Hamburg — Altona. Braňo to už precestoval, nie mu je teda nové. Na Maroša však zažitá dojmy veľmi silno účinkujú. V Prahe jasá nad krásou a veľkosťou slovanského mesta. Až mu sladne v duši, keď čuje všade hovor, príbuzný svojej materinskej reči. On už videl Budapešť i Viedeň, krásne mestá, ale cudzie! Tu sa mu zdá, všetko, čo vidí okolo seba, je i naše i jeho! Pomyslí si na vypínavosť a povýšenectvo niekdajších kolegov, takého Mórica Zweiga alebo Gejzu Glücka, Vošku alebo Spanera — cíti, ako rastie v povedomí. Na nemeckej hranici však prídu i starosti. Nemčinu lámu obaja obstoje, čo však na tých brehoch slávneho Albiónu?

— Braňo, — nahne sa Maroš vo vozni k druhoví, — a vieš ty anglicky?

— Čoby vedel! — odpovie tento lakonicky. — A ty?

— No, učil som sa. Sotva sa však odvážim ústa otvoriť.

— Všetci sa naučíme.

V drážďanskej slávnej obrazárni — v Zwingeri — spadne im ťažký balvan zo stropu. V jednej zo siení stretnú staršieho pána s dvoma mladými slečnami pred zaujímavým obrazom.

— Three sisters! — poznamená starý pán. — It's all right!

— Three sisters!! — obdivujú dievčatá maľbu troch pekných vlasatých hlávok, veľmi si podobných.

— Ale, Braňo, — potiahne Maroš kamaráta za kabát, — veď tí hovoria skoro slovensky!

— Ale hej! — uskrnie sa Šebeň. — Tak by sme tej angličtine mohli i rozumieť.

Od Leipzigu zarazí už Maroša povedomá hrdosť nemeckého ducha. Veľkolepá socha Beethovena s úžasným orlom pri majstrových nohách, nedohľadný rad nemeckých géniov v berlínskom Siegesallee, sochy, pomníky, múzeá, školy, chrámy, kráľovské paláce, kasárne a tie ulice, nabité železnou energiou — všetko to zaimponuje, ale i ubíja, deprimuje. Plajbásovi príde na myseľ, ako to môže mať jeden národ všetko, druhý málo alebo nič?! K čomu prišiel v Prahu, to sa tu v ňom stráca. A keď ešte v Hamburgu uzrie úbohých slovenských vystaňovalcov, mužov, ženy, deti — stisne mu srdce a je rád večer, že sú už na lodi, vo svojej kajute.

Cesta je ťažká. Ráno sú už na šírom mori, ale i nemoc sa hlási. Zlá je to nemoc — samé napínanie. Vyjdú na palubu. Čerstvý vzduch trochu uľaví. Kruh vody, po ktorej sa brázdí poštový parník, je špinavozelenkavý a ťažký ani kov. Maroš zahľadí sa na ten kruh a zbiera sily — zdoľať sa! Tie plazivé, kypiace vlny predchodia mu ani morské šelmy, valiace sa na loď, otvárajúce svoje hrozivé tlamiská.

Odrazu zazvonia. Pútnici sa obzrú a pri všetkej biede — rozosmejú sa. Pri východe na palubu rozkročený stojí bruchatý okrúhly kuchár v matrózskom odeve, opálajúc v ruke poriadnym zvonom, spiežovcom. Takým dedinským umieráčikom.

— Obed! Obed!

Čo však z obeda, keď v prikvietenej a dobre naloženej obedovni skoro nik nejde. Čas je zlý, búrlivý, a na takom poštovom parníku, pohadzovanom sem i ta, málo je tých, čo to nepocítia.

Na druhý deň sa rozjasní. Čajky poletujú veselo okolo duniacej lode.

Vody sú pokojné. Tak by sa i cestovalo. Už je tu však edinburghské prístavné mesto — Leith.

O polhodiny sú už študenti v Edinburghu na Leven terrace u pani Varnonovej. Staručká vdova po akomsi misionárovi prijme ich s dcérou vďačne na druhom poschodí. Len nedajbože dohovoriť sa.

— No, už sme v tom, — pohodí Braňo s trpkým úsmevom, keď v priestrannej jasnej miestnosti, obrátenej oknami na široké lúky, ostanú sami.

— Yes! — uškrnie sa Maroš, vykladajúc si z kufra najpotrebnejšie veci.

A teraz sa už spustí na šuhajcov opravdivý dážď nových dojmov! Čože Praha alebo Nemecko? Tu je ešte čosi spoločného s ich rodným krajom pod Tatrami! Ale toto krásne, tmavé škótske mesto — s nádhernou Princess street a na druhej strane vysoko na skale so starobyľým stuartovským hradom, ovitým starými kanónmi! Veď tu ani domy nevakujú, ale stavajú z tesaných kamenných kociek.

— Podivné! — všíma si Maroš a spomína na tajomné čierne mesto, kam sa dostal na svojich cestách Sindbád plavec. — Toto je iste jedno z nich!

Ulic a ulíc sem i ta, výstavných i starých, ale všetko dobre dláždených. Paláce a kostoly, zväčša neveľké, ale všade rozosiate, aby nábožným dušiam nebolo ďaleko chodiť. Na High Street — Vysokej ulici o dvanástej hudba. Štyria bubeníci popredku, osem gajdošov za nimi a štyria bubeníci pozadku v škótskych čiapočkách, kiltoch, s holými kolenami — a jakot, rytmický rachot, až to špičkami otriasa. Nad všetkým tým vznáša sa duch puritánskeho Johna Knoxa, inteligentného sira Waltera Scotta a nádhornej krásavice, Mary, Queen of Scots — kráľovnej Škótov — ktorej krásna hlava odpadla pod toporom katovým.

Ludia sú vďační a milí, najmä k študentom z cudziny. Prihovoria sa v meste, v obchode, na univerzite, v čitárni, všade. A je tu ozaj výber študentstva všetkých rás i len pri obede na Newcollege. Okrem Angličanov zo všetkých strán sveta — je tu Nemcov, Francúzov, Talianov, Španielov, Maďarov a cez Čiňanov a Japoncov až po čiernych. V kruhu týchto ukážok ľudských fajt nájsť si svoje miesto je iste dosť ťažká vec.

Zato najmä dámy škótskych Atén — ako zvu Edinburgh — usilujú sa obľahčiť, čo sa dá. Márne sa vtipkuje o Škótoch, že sú skúpi — cudzozemskí študenti majú iné skúsenosti. I Slováci na Leven terrace sotva sa udomácnia, už dostanú pozvania na „at—home“, i na diner, a to týždenne aspoň dve.

— Čo nám len nedajú pokoja? — mrzia sa študenti. Veď človek neraz

nevie, čo a ako? A najmä tá reč! Otvoríš ústa a oni ti striehnu porozumieť, i keď si neraz s výrazmi nevieš rady a potkýnaš sa na nezvyčajných zubných hláskach. — Ó, mister, — povie ti taká milá dáma, — vy hovoríte anglicky výborne. Len výslovnosti vám treba. Príďte ku mne na čaj každý piatok o piatej hodine. Prečítame si nejakú detektívku od Conana Doylea, dobre? Ako jej nesľúbiť? A keď si sľúbil, potom už — ak si gentleman — dodrž to. Inde zas prepadnú ťa stý, tisíci raz otázkou: how do you like Edinburgh — ako sa vám páči Edinburgh? No, čo povieš? Iste len — allright — dobre! Rád by si im porozprávať, ako si šiel križovatkou — Kings Cross. Buchol si sa do voľakoho a vtom nastala pravá egyptská tma. Keď si sa zbadal, vidíš — vrazil si do ohromného policajta. Všetci sú ohromní a v čiernom ani kominári. Ako to však povyprávať, keď jazyk neposlúcha? Ešte dobre, že je v angličtine slovíčko „yes“! A potom na otázku o Edinburghu je riadna odpoveď — very nice city, thank you! — Ďakujem, veľmi pekné mesto! A môžeš sa ďalej dusiť kakesmi, zapíjať to kávičkou alebo čajom, ako chutí — a tak vyprávať so všetkými notabilitami — juj!

Pomaly sa však šuhajci vžijú do svojej úlohy. Bank of Scotland vyplatí im mesačne po šesť funtov šterlingov. O to sa už postaral pán Scotus. Sú teda páni, akými neboli jakživ a sotva kedy i budú. Braňo sa piansky zaodeje. Kúpi si smoking a podobné. Maroš gazduje na cestu späť. On chce vidieť Londýn a najmä Paríž, jeho búrlivú revolučnú históriu pozná dopodrobna. Predbežne však okrem prednášok a Carnegieho mestskej knižnice musí chodiť s Braňom na at homy a dinery. Tu sa ich obyčajne spýtajú hneď oboch: — do you sing, or play — spievate, či hráte? A Braňo má ľahšiu pozíciu, vie hrať na klavíri, i zaspieva si pritom. Niekedy mu pomáha i on. Veľmi sa páči pieseň: Ja som bača veľmi starý a z nej najmä časť: hej, džiny, džiny, džiny... Ó, yes! — usmievajú sa dámy milo, — i u nás je také ženské meno! Ináč Maroša vyťahne Braňo odhalením: he is a poet — on je básnik! — Á, tak? — zablyсне v očiach hostiteľov obdiv i úcta. Česť je zachránená, keď vie taký forener písať verše, ako svojho času Mr. Robert Burns — nemusí vedieť hrať a spievať.

V takých pomeroch blížia sa Vianoce. Maroš študuje sociológiu. A nielen z prednášok a kníh. Chodí po najhorších uliciach, i po settlementoch, kde študenti zbierajú spustlých robotníkov, zabávajúc ich v sobotu večer spevom, hrou a prednáškami. Zato je len telom tu, duchom letí domov často ponad vrchy, ponad more. Čaká list od mamky z Mostíc, ale ešte

netrepezlivejšie od svojej Elenky. Mnoho myslí na ňu, žije v nej. Na at homoch stretne sa s Francúzkami, i Nemkami, Poľkami, Ruskami, Egyptankami — až po Číňanky, ale jej obraz nevybledne mu pri pohľade na ich pôvaby. I na Princess Street vodia sa dievčatá, štyri—päť vedno, držiac sa popod pazuchy. Vlasy majú bohaté, gaštanové, spustené na chrbát voľne a previazané vpoly stužtičkou. Oči belasé, líca červené, pery karmínové, a nie od farby. Chodia ani lane, ale ani jedna z nich nezaujme miesto Eleny v jeho srdci. Keď príde od nej list, má sviatok. Náladove niekoľko dní žije z toho, keď zas počne čakať, vyčkávať. Taká je mladosť a láska!

Ináč Marošova duša je ani smädná špongia, vťahujúca všetku vlahu do seba. Má oči otvorené a pri pohľade na veľkosť tvorby u národa — predkladá si vždy i otázku, odkiaľ tá sila? A tu pozná škótsku nedeľu, keď učení—neučení hrnú sa do kostolov, pozývajúcich svojim harmonizovaným zvonením ľud dobrej vôle. I to, ako v každej škótskej domácnosti sú na stole v prijímacej sieni dve knihy — slovník anglickej reči a Biblia. A ne jeden ten večierok skončí sa, keď nie spevom o krásnom Charliem, tak nejakou nábožnou piesňou. Všima si praktickej stránky kresťanstva a rozpor, čo je ešte vždy priepasťou v jeho duši, pomaly sa vyrovnáva.

— My sme na našom Slovensku v trangli troch miest, presýtených rozvratnými prvkami nekresťanskej, ba protikresťanskej kultúry, — vypráva Braňovi. — Ten trojuholník tvoria Budapešť, Viedeň a Praha! Deštruktívny duch, ktorému sú viera, ako i národnosť ničím, vedie k rozkladu, čoho stopy badať už v kruhoch našej inteligencie. Pozri týchto Škótov, i samých Angličanov! Všetko poznajú, i vedia, ale svoje si vážia, náboženské i národné tradície po svojich predkoch kultivujú, a preto môžu hrdlo spievať „Rule, Britannia!“ — Panuj, Británia! Z tohoto ducha, ak chceme žiť, treba i nám, Slovákom.

— A všimol si si, — poznamená Braňo, — tu nás sotva znajú! Včera večer vykladám u Mrs. Taitovej istému pánovi o Slovákoch, otročených Maďarmi. Hádaj, čím ma prekvapil?

— No? — hľadá mu Maroš zvedavo na okuliare.

— Spýtal sa ma: — are you black, or white? — ste vy bieli a či čierni?

— A ty čo si mu?

— Reku — vidíte, nie?

— Šťastní synovia veľkého národa! — vzdychne si Plajbás. — Tí si môžu

takú neinformovanosť dovoliť. Ale sú i ktorí nás znajú. Pán Scotus vykonal neoceniteľnú prácu. Uviedol náš slovenský národ svet do perspektívy.

— Tak!

— Nám ostáva pracovať na tom ďalej.

Oni i pracujú. Kdekocho chytajú za kabát, keď sa im už jazyk rozväzuje. Chcú informovať verejnosť o slovenskom utrpení, o žalároch, o Černovej. Marošovi robí to nesmiernu radosť a rozduchuje jeho ambíciu, keď sa neraz i ocitne na mŕtvom bode. Tu sa totiž žalujú a apelujú na civilizovaný svet — Kurdmi a Turkami mordovaní Arméni, aj iní. A britská ríša má tiež svoje boľavé úseky i v neďalekom Írsku. Ba i v samom Škótsku, s potomkami starodávnych Keltov, ktorým kedysi iste patrili i sám Edinburgh.

Maroš, nadobúdajúc takto nových poznání i skúseností, vyčkáva zimu. Tá však akosi nechodí. I Vianoce sa minú, a nechodí. Iba dni sú vlhké a hmlisté. Niekedy i vo dne od lampy po lampu, a rozžatú — nevidieť! V také časy nedá sa iné, len v knihách žiť. Alebo písať.

Od Elenky príde smutná zvesť. Umrel jej otec, zaslúžilý slovenský učiteľ. Vraj prejdú i s matkou do Podhorian, kde je starší brat, Samo, farárom. Už je teda, chuderka, sirota! Z domu zas píše mamka, že je otcovi zas veru zle. Vystáva z roboty a kašle. Študenta to rozosmúti. Celé dni chodí zamyslený, — či sa nezobrať domov. Keď však dostane — len si svoje vykonať, ostane...

Bola by i škoda vrátiť sa práve teraz, keď túžba jeho mladej duše po poznání zberá najhojnejšiu korisť. Prednáškam už rozumie, i dohovoriť sa dosť dobre. Duchovne čo nadobudne, rozdelí si s Elenkou. Opíše jej všetko — at homy so škótskym gajdošom, i učebnice pani Pankhurstovej, sufražetky, bojujúce za urovnoprávnenie ženského pohlavia. Odčiniť spoločenskú krivdu je mu, ako odčiniť krivdu národnú — vždy sympatické. Tak hľadá i na ženské hnutie a len pre kuriózum preloží a pošle svojej Elene kuplet, spievaný v edinburghských divadlách ako i na rohoch ulíc:

Zlož ma, hoc na ostrov, kde len poriedku deva,
zlož ma vo zverinci, blízko najdivokejšieho leva,
zlož na ľadový vrch, kde niet s potom pletky,
len pre milosť božskú —
nezlož ma blízko sufražetky!!

Na veľkonočné sviatky pozve pán Scotus svojich Slovákov k sebe do Ayton Housu. To je blízko mestečka Perth, v okrese Perthshire. V liste

poznamená, že bude i changing — aby mladí gentlemani neprišli nejak do rozpakov.

— Ježišmária, — zavzdychne si Maroš, — kde ja teraz vezmem dvoje šiat, keď mám len jedny!

Changing totiž znamená v anglickej spoločnosti výmenu šiat na večer. Slovom, večerné šaty.

— Som ti nevravel, kúp si! Kúp si! — kára ho druh. — Ale ty nič! Žgrloš akýsi!

— Ale, Braňo, vieš, chceme do Londýna, i do Paríža, — vyhovára sa tento celý zmätený. — Ak ja nevgazdujem groša, nepôjdeme nikam. Ani domov sa nedostaneme.

— To môže byť pravda, — priznáva kamarát, ktorý nevie udržať tie zlaté sovereny. Dopraje si divadla, koncertov, i jedno—druhé — a peniaze hneď rozkotúľa. — Čo však teraz? Zajtra ideme — času už niet dať si šaty ušiť.

— Bude ako bude, — stisne plecami Maroš. — Len si ty vezmi svoje — ja sa už opatrím.

Na druhý deň ženú sa ani šíp rýchlikom cez ohromný železný most ponad morský záliv — Firth of Forth. Hladina vôd je trochu búrna, jednako pred mostom stojí skoro nehnute niekoľko jednotiek chýrnej britskej floty. Prefunia popri pustých rumoch Rosith castle, kde obtočená vodou bola kedysi uväznená krásna Mary, Queen of Scots. Zatrnú sa do vříškovatého uhoľného kraja, kde už vidieť na kopcoch i listnaté hory.

Na stanici čaká ich auto. Na ňom vbehnú do veľkého anglického parku, kde na peknej čistine stojí dvojposchodová vila — Ayton—House. Pán Scotus, distingvovaný mladý človek s fúzkami, pristríhnutými anglicky, učesaný hladko, privíta ich gentlemansky ešte pred domom a uvedie hneď do svojej pracovne. V priestrannej izbe praská v krbe oheň, po stenách je kníh a kníh. Tu si sadnú a besedujú, kým nezazneje gong, pozývajúci ich na obed.

V obedovni privíta ich pani Scotusová, milá blondínka, opravdivá lady, so svojou mamičkou z Londýna, čas sa míňa rýchlo. Nevoľnosť, čo spočiatku tlačí študentov, ustupuje. Po obede prejdú do salónu, kde na klavíri prekvapí šuhajcov slovenská výšivka a Uprkova soška ženy, Slovenky, zalamujúcej rukami.

Hovorí sa o Slovensku. Maroš rastie v duši a hneď sa cíti ako doma.

— You are like a scot boy — vy ste mi škótsky šuhaj, — povie mu lady s vľúdny m úsmevom, podávajúc mu striebornú šáločku vonnej čiernej kávy, — ste červený a zdravý ako naši chlapci!

Plajbásovi povedali to už neraz. V Ayton House poteší ho to zvlášť. Len keby nebol večer ten changing!

Vznešená rodinka venuje sa im ani najvzácnejším hosťom — cele. Vyjdú do hory, na kopec. Obzrú si okolie až po Perth. Pred večerom utiahnu sa do svojej izby na poschodie. Braňo otvorí kufřík a vybalí si svoj smoking so všetkým, čo k tomu.

— Čo ja teraz? — myslí si Maroš a hľadá, ako kamarát zoblíka dlhé čierne šaty. — Ty, Braňo, — rozhodne sa konečne, — v hanbe neostaneme. Požičaj mi svoje čierne šaty! Pozri, ja mám bledé. Keď si oblečiem tvoje čierne — tak je changing a česť je zachránená!

— Nedbám! — stisne Šebeň plecami. — Len nech to nezbadajú!

Tak sa i stane a móres je v poriadku. Večer baví sa spoločnosť v drevom vykladanej fajčiarni — smoking—roome. Lahnú si na koberec okolo ohňa, praskajúceho vo veľkom anglickom krbe. Maroš na radosť dám vyspevuje slovenské piesne — takej je dobrej vôle.

Na tretí deň, keď už autom prešli i dobrú časť pekného škótskeho kraja, rozlúčia sa so Scotusovcami veľmi vrelo. Pán Scotus prisľúbi zavolať ich, keď pôjdu domov, na škótske Horniaky. Do Edinburghu vrátia sa uveličení, akoby len prišli práve zo Slovenska.

Prikvitne jar, čo tu neznamená veľkej zmeny. Po zelených lúkách a kopcoch pasú sa krdle šedivých oviec, skoro ako vždy. Iba na vršku Blackfordhill zakvitnú kriačky na žltu a na jazierku pod ním plávajú čierne labute. Maroš, idúc tade, pohodí im vždy kúsok chleba a dlho, dlho díva sa na ne, ako dôstojne sa plavia tichučkou tmavou hladinou. Najradšej ide sám... napiť sa podivnej melanchólie škótskeho kraja. Zastane neraz v myšlienkach pred nemou kamennou palotou Holyrood, obydlím niekedy Stuartovcov. Vystúpi i na najvyšší vršok, Arthur seat. Blúdi pohľadom po krajine tmavých jazier — takzvaných lochov, zbočí k Portobell, kde už obmýva piesočnaté brehy more, more, širošire more. Za ním — zdá sa mu — vystupuje z hmiel rad vysokých končiarov, pod nimi kvetnaté doliny, bystrotoké rieky, dedinôčky — spevavé Slovensko!

— Všade dobre, doma najlepšie! — zavzdychne si a oči mu zvlhnú. V tú

chvíľu zacíti v hrudi nielen tú silu, čo ho vrhá do diale ani raketu, lež i tú, čo zve späť — domov, domov!

Týždeň letí za týždňom. Študenti ani nezbadajú, ako prikvitne chvíľu lúčenia. Na Newcollege je rozlúčka so spolužiakmi a profesormi. So spoločnosťou zas u Mrs. Taitovej. Študenti i študentky najrozličnejších národov podávajú ruky domácim, i sebe navzájom a napokon dojemne zazneje melancholická škótska pieseň : Bony Charlie...

Švárný Charlie zašiel v dial'

valným morom v šíry svet.

Mnohé srdce kruší žiaľ;

nevrátiš sa nikdy späť? —

Držia si ruky a oči vlnú. Oči dobrých, milých ľudí. I Braňovi je ľúto.

I Maroš sa premáha, keď spieva s ostatnými:

Nevrátiš sa nikdy späť?

nevrátiš sa nikdy späť?

Vrelšej lásky nenájdeš —

či neprídeš nikdy späť?

A o deň už funí rýchlik so slovenskými študentmi na škótsky Highland po trávnatých holých údoliach, popri lochoch, zarývajúcich sa hlboko do vnútrozemia. Na ostrove Skye pobudnú za týždeň so Scotusovcami. Jachta unáša ich po fjorde. Spod vrchov, upomínajúcich v malom na Tatry, zahľadia sa na slnko, práve zapadajúce v oceáne. A potom godd bye, Ben Nevis — najvyšší vrch Škótska! — zaberajú cez Glasgow do Londýna.

Z ohromnej katedrálnej kopuly Sv. Pavla uzrie Maroš veľkosť sveta v tvorbe ľudského umu i ľudských rúk. A celkom tak o týždeň v Paríži z Eiffelovej veže. Už je sám. Braňo odišiel z Londýna kratšou cestou na Holandsko. Tu stojí mlkvo nad nedohľadnou sieťou skvelých ulíc a morom palácov. Veľkosť mocných, bohatých a slávnych ohromuje ho, ale i unavuje. Spomenie si na chvíľu, keď sa tak zahľadel na strmé tatranské končiare. Ten dojem bol hlbší a čistejší.

— To je teda veľkosť sveta? — uvažuje v duši. Maroš vždy viacej cíti, ako mu umdlieva zvedavosť, iste ukojená po vysokú mieru. Za srdce ho lapá vždy mocnejšie sila, čo má svoj stredobod tam kdesi pod Tatrami. — Domov! Domov!!

Keď sklúčený ťarchou nazbieraných dojmov vstúpi na nádraží Gare de

l'Est do rýchlika, namiereného na Bazilej, Zürich a Viedeň — už je rád. — Domov! Domov!!

26

V Podhoranoch, čo sú mu práve v ceste z Prešporka, stretne sa Maroš so svojou Elenou. V šedivom odevu z anglickej látky, so škótskou čiapkou na hlave, štíhly, zdravej farby v lícach zavíta na na faru v predvečer. Domáci sú mu vďační a Elenine krásne oči zasvietia ešte úprimnejšie, ako svietili kedysi.

Po večeri ostanú sami dvaja v neveľkej záhrade, plnej ruží a iných kvetov. Múrom z dvoch strán stĺpovito—oblúkovitým pnie sa vysoko až po krov vinič, longoše podávajú si ruky napravo i naľavo. Mladí si sedia pod rozrastenou tamariškou — opojení kúzlom svojej lásky — bez slova. On jej drží mäkkú rúčku v ruke, vpitý do jej prehlbokých očí.

— Dostala si červenú ružičku z Londýna? — preruší Maroš ticho.

— Dostala! A prišla v liste celá, — zvestuje mu dievča s radosťou. — Odtlačila som si ju. Bude na pamiatku.

— Ozaj?

— Naozaj! Ukážem ti ju. Ďakujem za peknú spomienku!

— A si ma čakala? — prihne si jej hlávku k svojej.

— Čakala!

— A si rada, keď som už tu?

— Rada! — šepcú vábne pery dievčaťa.

— Moja! — primrie jej na nich smädnými ústami a dvoje mladých srdc zavzdychá sladkým opojením.

V zeleni cvrlikajú svrčky a úrodná zem vdychuje svoju tvorivú silu do kvetia i stromov a všetkého, čo žije. A na oblohe vysoko jagajú sa dve hviezdy. Práve dve...

— Ach, žiť je sladko!

Ráno cestuje Maroš ďalej do Mostíc. Lúčenie je už nie také ťažké. Veď sa vráti skoro, a kým nebude na svojom, vypomôže na fare tu, v Podhoranoch. Musí však nazrieť do rodného domu za otcom—materou.

Po Trenčín je vo vozni dosť miesta. Potom nastane stisk. Plajbás vyjde radšej na chodbu, prihne sa k oknu a hľadá na rozhybaný krásny považský kraj. Až sem dovidel v duchu z Arthur seatu, i z vysokej kopuly londýnskej katedrály, i z Eiffelovej veže v Paríži. Až sem do týchto prekrásnych dolín, dýchajúcich jemu takou vzácnou vôňou, oživujúcou sviežosťou rodného

kraja. Pomaly však tvrdé obrysy priestorov miznú v modrastom, hmlistom úzadí a na ich miesto vystupujú mu pred zrakom zosobnené spomienky. Poznáva sa ako červeného, hubatého chlapčiska. Otec Stračkovie chová ho slaninkou, aby bol silný, a napája pálenkou, aby sa nebál nikoho. Zbadá láskavé postavy svojich troch materí, z ktorých jedna je už u Boha. Zjaví sa mu otec, zrobený, tichučký, so svojím krotkým pozorom a srdcom, uspoľahnutým do vôle božej. Kamaráti, kamarátky z detstva, i tí z gymnázia, i tí z akadémie všetko, všetko sa mu to stavia, i s tým, čo prežil v cudzine — ani v kine na plátne. Rozpráva sa s Pačesákom, s Grubcom, so Svetákom, i s Janom Črepom, čo má priehlbinku intelektu na čele. Rachot železných kolies mení sa mu v rytmus študentskej piesne: *Gaudeamus igitur...* pričom obraz zamieňa sa obrazom živo, výrazne — ako v skutočnosti. Prihovára sa v duchu Maríne, či Minerve — jemu tak oddanej — študentskej milenke. Ozaj, čo je s ňou? Zacíti jemný svit Lenkinho úsmevu. Iste je už šťastnou manželkou doktora Koppera. I tmavé, veľké oči milosrdnej Schwester Marie načrú mu do zmäknutej, rozčítenej duše, ale ustúpiť sile toho snivého, krásneho pohľadu, cloneného spoly dlhými mihalnicami. Všetko sa mu obnoví pred zrakom a odohrá — dobré i zlé.

A ťažké železné kolesá rachocú do toho večný rytmus obnovovaného záhadného života.

— Aké divné, — uvažuje mladík, nebadajúc, ako sa sypú cestujúci raz von a zas dnu, — pred rokmi vyšiel som ako študentík z domu, s limbovým kufrom a šesťnástimi oštiepkami — dnes sa vraciam ako hotový muž. Kto by to bol kedy veril, že Maroš Kozovie nebude spúšťať plte dolu Váhom, ani nepôjde do fabriky ako Jano Červeň a Mišo Mrázik, ani sa nestratí v cudzine ako Anka Krdanka? Ale vyštuduje! — Z čoho! Nie je to zvláštne, keď — kde sa vzal, tu sa vzal šľachetný človek z rodiny, čo dal štipendium, aby sa mohol on, Maroš Plajbás, vyučiť? Aká nevysvetliteľná náhoda, keď po skončení akadémie hneď zas bol poruke vznešený pán Scotus, ktorý mu umožnil uzrieť veľkosť vzdelaného sveta a v duši obohatene vrátiť sa teraz domov? A tá jeho známosť s Elenou — môže sa proste vysvetliť náhodou? Tých náhod všelijakých bolo toľko v živote, a nepôsobili! Čosi je v živote ľudskom — prichodí k prirodzenému záveru — aspoň v tom mojom živote je, v čom badať zásah akejsi tajomnej moci — Prozreteľnosti! Tej vyššej tajomnej moci musím na voľačo byť, teda musím mať i svoje poslanie. Ide už teraz len o jeho obsah. Vystihnúť ho znamená — vedieť, čomu žiť!

— Servus, Maroš! — potrhne ho zrazu za kabát vyholený mladík s hranatou tvárou, šibalským pohľadom a s vlasmi, strihanými na ježka. — Neumrel si?

— Ach, Jurko! — poznáva Kriepnika, príjemne prekvapený. — Kam ideš?

— Ja? Pod Tatry prezrieť si faru. A ty zo Škótska?

— Áno.

— A frajerku si si navštívil?

— Stavil som sa v Podhoranoch.

— No—no, — uškŕňa sa furtácky. — Vieš, vedel som, máš v tej hlave všeličoho ako v najväčšom kráme. Ale v jednom som pochyboval.

— V čom?

— Že by si si vedel dievča nájsť, hehehe! Tomu sa totiž človek z učebných osnov nenaučí, — vtipkuje Juro dobrodušne ako vždy.

— Teraz si už, vidíš, konečne celý človek, — tľapne ho po pleci, — celý! Môžeš sa pustiť za pasy so svetom. A vieš, čo sa stalo s Pazderníkom, o ktorom si nám raz vyprával na Vysokej?

— Čo také?

— Umrel, chudák, na tuberkulózu.

— Škoda chlapa! — smútok zmrazí Marošov obličaj. — Dalo sa to už v Kremenci predvídať. Nebude nám mať kto prekladať do slovenčiny Mahabharatu a Ramajanu. Škoda! Ale nebol ten človek pre tento svet, nebol! Život ho metal nemilosrdne a zahnal ta, kde patril najmenej. A Jano kde je?

— Ten je u vás, vo Sv. Petre Pavle kaplánom.

— Hej? No, to budem s ním.

Skoro sa rozlúčia. Jurko ide ešte o niekoľko staníc pod Kriváň. Ktovie, či je tu kraj preňho, keď pri všetkom obdive Napoleona vrchov sa vždy bál.

Maroša na stanici nikto nečaká. Nemohol presne dať znať, kedy príde. Rezkým krokom pustí sa do mesta a odtiaľ do Mostíc. Od bielej modlitebne, na jej veži kedysi vyspevoval so starým Stračkom — Chváľ každý duch — srdce mu silnejšie zatľčie.

— Ako ich len nájdem doma? Ozaj, či sú zdraví?

— Ach, Maroš, syn môj drahý! — padne mu v pitvore mamka okolo krku, dusiac v sebe plač. — Keď už len ideš!

— A ako sa máte?

— Zle, syn môj! Nedobre! Otec je na posteli!...

— Na posteli? — zbledne Maroš, netušiac už nič dobrého. Odloží balík z ruky, a bez hluku otvoríac dvere, vstúpi do izby.

Na posteli, kde niekedy ležal on, sedí obložený perinami Martin Plajbás Koza starší. Vyschnutý na triesku letí vo dva konce, hlavu, tú dobráčku hlavu, sotva udrží na väzoch. Iba tie veľké, vyrobené ruky kľúči, akoby sa modlil.

— Otec! Otec! — stane pri ňom syn, hotový už muž. Vezme mu tie ťažké, chladné ruky do svojich mladých, teplých a silných, pritisne ich k ústam a bôľ ním zamyká, až horko zaplače. — Otec môj dobrý!! Mal som prísť prv! Mal som byť dávno s vami!! Mal som... mal... mal...

— Neplač! — zdvihne chorý hlavu o poznanie a pohladí syna ťažkou rukou. — To už tak musí byť. Mal som vás všetkých rád a robil som, kým som dolel. Teraz už nevládzem, — pochytil ho silný, dutý kašeľ. — Óh!

Izba sa pomaly naplní zvedavcami. Nakuknú susedy. Krdanka i tetka Lalovie a tetuška od Kľuchajov. Podvečer zídu sa i bratia, i Marka je tu, a príde i stará mať od Kramlíkov navštíviť si dobrého zaťa. Ona by radšej ľahla miesto neho do postele. Ale čo robiť?

Deti stoja mlkvo okolo chorého otca. Ťažký smútok rozrýva im tváre. Najstarší po Marošovi má vari osemnásť a potom každé o rok—dva menej.

Maroš sedí pri stole, podopierajúc si rukou ťažkú hlavu. Vyplakal sa, malo by sa mu uľaviť. Z duše vynorí sa mu tvrdá otázka. Aká je to spravodlivosť vo svete, keď sa rodič musí skántriť prácou, ak chce slušnejšie vychovať svoje deti?

— A ja by ešte nechcel umrieť, — vytrhne syna otcov hlas z myšlienok, čosi podobné úsmevu zjaví sa na tých sinavých perách pri pohľade na urastené deti. — Ešte by vám i robil, nech Pán Boh dá!

Ťažký mostický zvon zahlaholí vtom z veže zvučným, vážnym hlasom.

— Je večer — v sobotu.

Ešte toho roku dostane Plajbás faru v chudobnej obci pod Kriváňom. Nepýta sa tých dobrých ľudí — z čoho bude žiť, ako ani svojej Elenky, či mu prinesie niečo. Počiatkom nového roku ide z Podhorian na svoju postać pracovať za svoj ľud a dať mu z toho, čo nazbieral svetom do svojej vyškolenej sedliackej duše.

Skoro nato u Plajbásov v Mosticiach je pohreb. Maroš opatrí si otca zo svojho zárobku aspoň na tú poslednú cestu. Ľudia chodia k rakve mŕtveho. Najstarší syn vystriehne si chvíľu po všetkých, keď môže byť s ním sám.

Stojí nad ním ako stĺp, hľadiac dlho na tú zaostrenú bledú tvár, matnejúcu v chvejnom žltastom svetle sviec. Po preblednutých lícach stekajú mu na chladnú zem slzy ako hrachy.

Búrka žiaľu a akejsi túžby po odvete lomcuje Marošovou dušou. Nie je to len bôľ za otcom, čo padá v obeť nespravodlivému životu. To je viac!

— Otec, otec, počuješ? Tvoj dlžník je tu — ten tvoj „pán“! — vyhrknú mu slzy ešte silnejším prúdom. — Rád by ti aspoň niečo splatiť zo svojho dlhu, ale ako? Nič viac odo mňa nepotrebuješ! Nuž, — dusiac sa už krutým bôľom, šepce, — prijmi aspoň toto: prisahám tu, pri tvojej svetlej pamiatke — pamätať na slovenskú bedač, z ktorej som vyšiel sám! Ujať sa svojho neľudsky poníženého, krpčiarskeho rodu a odčiniť tú krivdu, ktorá sa mu deje! Tak mi Pán Boh pomáhaj!!

Ticho je, až desivé ticho. Svetlo sa zachvieva na tvári otcovej, pokojnej naveky. V pitvore ktosi zakvíli.

Čo je to? Žaloba, či bolesť??

Za rakovou kráča najprv Miško so sklúčenou mamkou. Za nimi hneď Maroš so svojou nevestou. Jej bielučká, jemná pleť presvitá ani sneh spod hustého čierneho závoja.

Pekne vyprevadia deti otca, ktorý im dal všetko, čo im len mohol dať.

A nie dosť jedného žiaľu. Na druhý deň príde im tak opatriť i mater Kramlíkovie. Odchod zaťa podtne i ju, umdlenú životom. Sadne si zavalená smútkom u Plajbásov. Sedí a nepovie slovíčka. Ani nezaplače. Len sa tichunko zoberie domov na Nižný koniec, ľahne si na lôžko a nevstane viacej.

Uložia ju pekne vedľa zaťa.